

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΑΛΜΠΕΡ ΜΑΤΙΕ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΓΑΛΛΙΚΗΣ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Κ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΚΟΥΒΟΣΤΗ—ΑΘΗΝΑ 1946

Η ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΠΑΛΙΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ

Οι ἀληθινές Ἐπαναστάσεις, ἐκείνες πού δὲν περιορίζονται στὸ νὰ μεταβάλουν τοὺς πολιτικούς τύπους καὶ τὸ κυβερνητικὸ προσωπικὸ, μὰ πού μεταμορφώνουν τοὺς θεσμοὺς καὶ μετατοπίζουν τὴν ἰδιοκτησία, ἐπιτελοῦνται γιὰ πολὺν καιρὸ ἀθέατα, πρὶν ξεσκάσουν φανερά κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τυχαίων περιστατικῶν. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση, πού παραξένεψε μὲ τὴν ἀκάθεκτη αἰφνιδιστικότητά της ἐκείνους πού στάθηκαν οἱ δημιουργοὶ καὶ οἱ καρπωτές της καθὼς κ' ἐκείνους πού εἶταν τὰ θύματά της, προπαρασκευάστηκε εἰγὰ-σιγὰ ἕναν ὀλόκληρον αἰῶνα καὶ περισσότερο. Ξεπρόβαλε ἀπ' τὸ χάσμα πού κάθε μέρα γινόταν καὶ βαθύτερο ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα καὶ στοὺς νόμους, ἀνάμεσα στοὺς θεσμοὺς καὶ στὰ ἥθη, ἀνάμεσα στὸ γράμμα καὶ στὸ πνεῦμα.

Οἱ παραγωγοί, πού πάνω τους βασιζόταν ἡ ζωὴ τῆς κοινωνίας, αἰχμαίναν καθημερινὰ τὴ δύναμή τους, ἡ ἐργασία δμως ἐξακολουθοῦσε νὰ θεωρεῖται ἀκόμα σὰ στίγμα, σύμφωνα μὲ τοὺς ὀρισμοὺς τοῦ Κώδικα. Ἀνῆκε κανένας στοὺς εὐγενεῖς ἀνάλογα μὲ τὸ ὅσο εἶταν ἀχρηστος. Ἡ καταγωγή καὶ ἡ ἀγροσχολία εἶδιναν προνόμια πού γίνονταν ὀλοένα καὶ πιὸ ἀνυπόφορα γιὰ κείνους πού δημιουργοῦσαν καὶ κάτεχαν τὰ πλούτη.

Θεωρητικά, ὁ μονάρχης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ πάνω στὴ γῆ, εἶταν ἀπόλυτος. Ἡ θέλησή του εἶταν ὁ νόμος. *Lex Rex*. Στὴν πραγματικότητα δὲν μπορούσε πιά νὰ ἐπαβληθεῖ ἀκόμα οὔτε καὶ στοὺς ἀμειστοὺς ὑπάλληλους του. Ἐνεργοῦσε τόσο μαλακὰ πού φαινότανε πὼς ἀμφέβαλλε κι ὁ ἴδιος γιὰ τὰ δικαιώματά του. Πάνω του ἐπικραμοῦνταν μὲ καινούργια κι ἀνώνυμη δύναμη, ἡ κοινὴ γνώμη, πού ὑπόσκαβε τὴν τάξη, τὴ βασιομένη στὸ σεβασμὸ τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλιὸ φεουδαρχικὸ σύστημα βασιζότανε οὐσιαστικά στὴν ἔγγεια ἰδιοκτησία. Ὁ φεουδάρχης συνένωνε στὸ πρόσωπό του τὰ δικαιώματα τοῦ ἰδιοκτητῆ καὶ τὰ λειτουργήματα τοῦ δικικτῆ, τοῦ δικαστῆ καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ. Ἀπὸ καιρὸ δμως τώρα ὁ φεουδάρχης ἔχει χάσει ὅλα τὰ δημόσια λειτουργήματα πού εἶχε στις γαῖες του, πού πέρασαν στὰ χέρια τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλιά. Ἡ δουλοπαροικία ἐξαφανίστηκε σχεδὸν παντοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πιά ἀμεταβίβαστες ἰδιοκτησιές δουλοπαροίκων, ἐξὸν ἀπὸ κείνες πού ὑπάρχουν σὲ ὀρισμένα ἐκκλησιαστικὰ χτήματα πού βρισκονται στὸ Γουόρα, στὸ Νιβερναὶ καὶ στὴ Βουργουνδία. Ἡ καλλιεργήσιμη γῆ, σχεδὸν ὀλοκληρωτικὰ ἀπελευθερωμένη, δὲ συνδέεται μὲ τὸ φεουδάρχη,

παρά μόνο με τὸν ἀρκετὰ χαλαρὸ δεσμὸ τῶν φεουδαρχικῶν προσό-
δων, πού ἡ διατήρησή τους δὲ δικαιολογεῖται πᾶ ἀπ' τὶς προσφε-
ρόμενες ὑπηρεσίες.

Οἱ φεουδαρχικὲς πρόσοδοι, εἶδος διηνεκῶν μισθωμάτων πού
εἰσπράττονται ἄλλοτε σὲ εἶδος (Champart)*, ἄλλοτε σὲ χρῆμα
(cens—φόρος) δὲν ἀποφέρουν σχεδὸν στοὺς φεουδάρχες παρὰ μόνο
καμιά ἑκατοστὴ ἑκατομύρια τὸ χρόνο, ποσὸ ἀρκετὰ ἰσχνὸ σὲ σχέ-
ση μὲ τὴ σταθερὴ μείωση τῆς ἀγοραστικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος. Ἐ-
χουν καθοριστεῖ μιά γιὰ πάντα, αἰῶνες τώρα, τὴ στιγμή τῆς κα-
τάργησης τῆς δουλοπαροικίας, σ' ἓνα ἀναλλοίωτο ποσοστὸ, ἐνῶ ἡ
τιμὴ τῶν πραγμάτων ἀνέβαινε ἀδιάκοπα. Οἱ φεουδάρχες, πού δὲν
εἶναι δημόσιοι λειτουργοί, ἀντλοῦν τὸν κυριότερο πόρο τους ἀπὸ
τὶς ἰδιοκτησίες πού κράτησαν γιὰ λογαριασμὸ τους καὶ πού τὶς ἐκ-
μεταλλεύονται οἱ ἴδιοι ὄμοσα ἢ μὲ τοὺς ἐπιστάτες τους.

Τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας προστατεύει τὴν περιουσία τῶν
κληρονόμων τοῦ ὀνόματος· οἱ ὑστερότοκοι ὄμοια, πού δὲν κατορ-
θώνουν νὰ μποῦν στὴν ἐκκλησία ἢ στὸ στρατό, περιορίζονται σὲ
ἀσιμῶντα μερίδια, πού σὲ λίγο δὲν ἐπαρκοῦν νὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν
τὴ ζωὴ. Στὴν πρώτη γενεὰ μοιράζονται τὸ τρίτο τῆς πατρικῆς πε-
ριουσίας, στὴ δεύτερη τὸ τρίτο αὐτοῦ τοῦ τρίτου κ.ο.κ. Μὴν ἔχον-
τας ἔσοδα, πωλοῦν γιὰ νὰ τὰ βγάλουν πέρα τὰ δικαιοδοτικά τους
δικαιώματα, τὶς προσόδους τους σὲ εἶδος ἢ σὲ χρῆμα, τὰ χωράφια
τους, μὰ οὔτε καὶ τοὺς περνάει ἀπ' τὸ μυαλὸ νὰ ἐργαστοῦν, γιατί
δὲ θέλουν νὰ ξεπέσουν. Μιά ἀληθινὴ πληθειακὴ τάξη εὐγενῶν
σηματίζεται, πολυάριθμη σὲ ὀρισμένες ἐπαρχίες, ὅπως στὴ Βρετ-
τάνη, στὸ Πουαττού, στὸ Μπουλοναί, κ.λ.π. Φυτοζωεῖ ἄδοξα στὶς
φτωχικὲς ἀγροικίες τῆς. Μισεῖ τὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία πού κα-
τέχει τὰ ὑπουργήματα τῆς Αὐλῆς. Περιφρονεῖ καὶ φθονεῖ τὸν ἀστό,
πού πλουτίζει ἀπ' τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία. Ὑπερα-
σπίζει τραχιά ἐνάντια στὶς ὑπερβασίες τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ
βασιλιᾶ τὶς τελευταῖες τῆς φορολογικῆς ἀτέλειες. Καὶ γίνεται τόσο
ἀλαζονικότερη, ὅσο περισσότερο φτωχαίνει καὶ ἐξασθενίζει.

Ἀποκλεισμένος ἀπὸ κάθε πολιτικὴ καὶ διοικητικὴ ἐξουσία ἀπὸ
τότε πού ριζώθηκε ὀριστικὰ μὲ τὸν Ρισελιὲ καὶ τὸν Λουδοβίκο
ΙΔ' ὁ μοναρχικὸς ἀπολυταρχισμὸς, ὁ μικροευγενὴς συχνὰ μι-
σεῖται ἀπ' τοὺς χωρικοὺς του, γιατί εἶναι ὑποχρεωμένος γιὰ
νὰ ζήσει, νὰ δείχνεται ἀπαιτητικὸς στὴν εἰσπραξὴ τῶν εἰσοδη-
μάτων του. Ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης γιὰ μικροδιαφορὲς, τελευ-
ταῖο λείψανο πού διάσωσε ἀπ' τὴν παλιὰ του ἰσχύ, γίνεται στὰ
χέρια αὐτῶν τῶν κακοπληρωνόμενων δικαστῶν μιστῶ ὄργανο φο-
ρολογίας. Τὴ χρησιμοποιοῦν κύρια γιὰ ν' ἀρπάξει τὴ δημοτικὴ περιου-
σία, πού διεκδικεῖ ἀπ' αὐτὴ τὸ τρίτο ἐν ὀνόματι τοῦ δικαιώματός του
τῆς ἐκλογῆς. Ἡ γίδα τοῦ φτωχοῦ, στερημένη ἀπ' τὰ κοινοτικὰ λιβάδια

* Μέρος ἀπ' τὰ δεμάτια τῶν δημοτικῶν πού περιέρχονταν στοὺς φεου-
δάρχες ὀρισμένουν φέουδων, εἶδος γεώμορου. Σ.τ.Μ.

δὲ βρίζει πὰ τὴν καθημερινὴ τροφὴ τῆς καὶ τὰ παράπονα τοῦ κοσμάκη γίνονται πὸ πικρά. Οἱ μικροσυγενεῖς, παρ' ὅλο τὸ μόνι-
ρασμα τῶν κοινοτικῶν περιουσιῶν, θεωροῦν τὸν ἐαυτοῦ τους θῦμα.
Στὴν πρώτη εὐκαιρία θὰ ἐκδηλώσουν τὴ δυσἀρέσειά τους. Θὰ
γίνουν στοιχεῖο διαταραχῶν.

Φαινομενικὰ ἡ ἀνώτερη ἀριστοκρατία, προπαντὸς οἱ 4.000 οἰ-
κογένειες τῶν «Presentées»* πού καμαρώνουν στὴν Αὐλή, πού
κνηγοῦν μαζί με τὸ βασιλιά κι ἀνεβαίνουν στὶς καρότσες του,
δὲν ἔχουν κανένα λόγο νὰ παραπονοῦνται γιὰ τὴν τύχη τους. Μοι-
ράζονται τὰ 33 ἑκατομύρια πού ἀποδίδουν ἐτήσια τὰ ἀξιώματα
τοῦ βασιλικοῦ οἴκου καὶ τῶν πριγκίπων, τὰ 28 ἑκατομύρια τῶν
ἐπιχορηγήσεων πού εἶναι καταγεγραμμένα λεπτομερῶς σὲ πυ-
κνὲς στήλες στὸ κόκκινο βιβλίο, τὰ 46 ἑκατομύρια τῶν μισθῶν
τῶν 12.000 ἀξιώματικῶν τοῦ στρατοῦ, πού ἀποροφοῦν αὐτοὶ μό-
νο περισσότερα ἀπ' τὸ μισό τοῦ στρατιωτικοῦ προϋπολογισμοῦ,
ὅλα τὰ ἑκατομύρια τέλος τῶν πολυάρθρων ἀργομισθῶν, ὅπως τὰ
ἀξιώματα τῶν Ἐπαρχῶν. Ἔτσι ὑποκλέπτουν σχεδὸν τὸ τέταρτο
τοῦ προϋπολογισμοῦ. Σ' αὐτοὺς τοὺς εὐγενεῖς περιέρχονται ἀκόμα
τὰ μεγάλα μοναστήρια πού ὁ βασιλιάς τὰ παραχωρεῖ στοὺς δευτερό-
τοκους γιουῦς τους, πού συχνὰ χειροτονοῦνται σὲ ἡλικία δώδεκα ἐτῶν.
Στὰ 1789 δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας ἀπ' τοὺς 143 ἐπισκόπους πού νὰ
μὴν εἶναι εὐγενεῖς. Αὐτοὶ οἱ εὐπατρίδες ἐπίσκοποι ζοῦν στὴν Αὐλή,
μακριὰ ἀπ' τὶς ἐπισκοπές τους, πού τὶς γνωρίζουν μόνον ἀπ' τὰ
εἰσοδήματα πού τοὺς ἀποφέρουν. Ἡ περιουσία τοῦ κλήρου ἀποδί-
νει 120 ἑκατομύρια περίπου τὸ χρόνο καὶ ἡ δεκάτη, πού εἰσπράτ-
τεται ἀπὸ τὴ συγκομιδὴ τῶν χωρικῶν, ἀποδίνει περίπου ἄλλο τόσο,
δηλαδή 240 ἑκατομύρια, πού προσθέτονται στὶς ἄλλες ἐπιχορηγή-
σεις τῆς ἀνώτερης ἀριστοκρατίας. Ἡ ψιλὴ μαρίδα τῶν ἐφημέριων,
πού ἐξασφαλίζει τὴ θεία διακονία, μαζεύει μονάχα τὰ τσόφλια. Ἡ
«γλίσχρα ἀμοιβή» ἀνεβαίνει μονάχα σὲ 700 λίβρες γιὰ τοὺς ἐφημέ-
ριους καὶ σὲ 350 λίβρες γιὰ τοὺς ἐπισκοπικούς τοποτηρητές. Ἀλλὰ
γιατί παραπονοῦνται αὐτοὶ οἱ χυδαῖοι;

Ἡ ἀνώτερη ἀριστοκρατία στοιχίζει λοιπὸν πολὺ ἀκριβὰ. Καθὼς
κατέχει σὰν ἰδιοκτησία μεγάλες ἐκτάσεις, πού ἡ ἀξία τους θὰ ξεπε-
ράσει τὰ τέσσερα δισεκατομύρια ὅταν θὰ πουληθοῦν στὴν περίοδο τῆς
Γρομοκρατίας, διαθέτει ἀφθονα μέσα, πού τῆς ἐπιτρέπουν, φαίνε-
ται, νὰ κρατάει τὴ θέση τῆς με μεγαλοπρέπεια. Ἐνας αὐλικὸς εἶ-
ναι φτωχὸς ὅταν ἔχει μόνο 100.000 λίβρες εἰσόδημα. Οἱ Πολι-
νιακ παῖρνον ἀπ' τὸ Δημόσιο Ταμεῖο σὲ ἐπιχορηγήσεις καὶ δω-
ρεές 500.000 λίβρες στὴν ἀρχή, καὶ ὕστερα 700.000 λίβρες τὸ
χρόνο. Ἀλλὰ ὁ αὐλικὸς περνάει τὸν καιρὸ του ξοδεύοντας σύμ-
φωνα με τὴ θέση του. Ἡ ζωὴ τῶν Βερσαλλιῶν εἶναι μιὰ ἄβυσσος,

* Οἱ Εὐγενεῖς πού ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐνηλικίωσή τους, παρουσιάζομι-
ναι στὸ βασιλιά, δικαιούνταν νὰ μετέχουν στὴν κοσμικὴ κίνηση τῆς Αὐ-
λῆς. Σ. τ. Μ.

δου εκμηδενίζονται οι πιο μεγάλες περιουσίες. Παίζουν μεγάλα ποσά, ακολουθώντας το παράδειγμα της Μαρίας Άντουανέτας. Τα πολυτελή ένδυματα, κεντημένα με χρυσάφι κι άσημα, οι καρδόσες, οι λιβρές, τα κυνήγια, οι δεξιώσεις, τὰ θεάματα, οι διασκεδάσεις, απαιτούν τεράστια ποσά. Ἡ ανώτερη ἀριστοκρατία χρεώνεται και καταστρέφεται με εὐγενική ἀφέλεια. Ἐμπιστεύεται στους ἐπιστάτες, που τὴν κλέβουν, τὴ φροντίδα τῆς διαχείρισης τῶν εἰσοδημάτων τῆς, που κάποτε ἀγνοεῖ τὴν ἀκριβή τους κατάσταση. Ὁ Μπαρόν, δούκας τοῦ Λωζέν, πασίγνωστος δὸν Ζουάν, ἔφαγε 100.000 σκουδα στα εἰκοσένα του χρόνια και χρεώθηκε ἀκόμα δυὸ ἑκατομύρια. Ὁ κόμης ντὲ Κλεμόν, ἀββὰς τοῦ Σαιν-Ζερμαίν-ντὲ Πρέ, πρίγκιπας ἔξ αἵματος, με 360.000 λίβρες εἰσόδημα, ἔχει τὴν τέχνη να καταστραφεῖ δυὸ φορές. Ὁ δούκας τῆς Ὁρλεάνης, που εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἰδιοκτήτης τῆς Γαλλίας, χρεώνεται 74 ἑκατομύρια. Ὁ πρίγκιπας τοῦ Ροάν-Γκεμενὲ πτωχεύει με τριάντα ἑκατομύρια παθητικὸ και ὁ Λουδοβίκος ὁ ἸΣΤ΄ συμβάλλει στὴν πληρωμὴ τοῦ μεγαλύτερου μερίδιου. Οἱ κόμητες τῆς Προβηγκίας και τοῦ Ἀρτουά, ἀδέρφια τοῦ βασιλιά, χρωστᾶνε στα εἰκοσιπέντε τους χρόνια, καμὰ δεκαρὰ ἑκατομύρια. Οἱ ἄλλοι αὐλικοὶ ἀκολουθοῦν τὸ ρεῦμα και οἱ ὑποθήκες συσφραεύονται στα χτήματά τους. Οἱ λιγότερο εὐσυνείδητοι ἐπιδίδονται στὴ χρηματιστικὴ κερδοσκοπία γιὰ νὰ ξανασυνέλθουν οικονομικά. Ὁ κόμης de Guines, πρεσβευτῆς στο Λονδίνο, ἀνακατεύεται σὲ μὴν ὑπόθεση αἰσχροκέρδειας, που καταλήγει στα δικαστήρια. Ὁ καρδινάλιος τοῦ Ροάν, ἐπίσκοπος τοῦ Στρασβούργου, κερδοσκοπεῖ πάνω στὴν πώληση τοῦ περιβόλου τοῦ Temple στο Παρίσι, περιουσία ἐκκλησιαστικὴ, που τὴν ἀπαλλοτριώνει γιὰ οἰκόπεδο. Ὑπάρχουν ἄλλοι που, ὅπως ὁ μαρκήσιος ντὲ Σιλλερύ, σύζυγος τῆς Κας ντὲ Ζανλί, μεταβάλλουν τὰ σαλόνια τους σὲ χαρτοπαιχτικὲς λέσχες. Ὅλοι συναναστρέφονται με θεατρίνους και ξεπέφτουν ἀπ' τὴν κοινωνικὴ τους θέση. Ἐπίσκοποι σάν τὸν Ντιγιὸ τῆς Ναρθόννης και τὸν Ζαράνι τῆς Ὁρλεάνης, ζοῦν φανερά με παλλακίδες που προΐστανται στὶς δεξιώσεις τους.

Τὸ περίεργο εἶναι πως ὅλοι αὐτοὶ οἱ αὐλικοὶ εὐγενεῖς που ὅλα τὰ ὀφείλουν στο βασιλιά, κάθε ἄλλο εἶναι παρὰ ὑπάκουοι. Πολλοὶ πλήττουν μ' αὐτὴ τὴν ἐπίχρυση ἀγγοσχολία τους. Οἱ καλύτεροι και οἱ πιο φιλόδοξοι ὀνειρεύονται μὴ δραστηριότερη ζωὴ. Θάθελαν, ὅπως οἱ λόρδοι τῆς Ἀγγλίας, νὰ παίξουν ἕνα ρόλο μέσα στο Κράτος, και νὰναι κάτι περισσότερο ἀπὸ κομπάρσοι. Ὑιοθετοῦν τὶς καινούργιες ιδέες προσαρμόζοντας τες στὶς ἐπιθυμίες τους. Πολλοὶ, και ὄχι οἱ μικρότεροι, οἱ Λαφουγιέ, οἱ Κιουστί, οἱ δυὸ Βιομενί, οἱ τέσσερις Λαμέτ, οἱ τρεῖς Ντιλλόν, που ἔβαλαν τὸ σπαθί τους στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας, δταν ξαναγυρίζουν στὴ Γαλλία, παρουσιάζονται σάν ἀνικολιτευόμενοι. Οἱ ἄλλοι μοιράζονται σὲ φατρίες που μηχανοραφοῦν και συνωμοτοῦν γύρω ἀπὸ τοὺς ἔξ αἵματος πρίγκιπες ἐναντίον τῶν εὐνοουμένων τῆς βασιλισσας. Στὴν ὥρα

τοῦ κινδύνου, ἢ ἀνώτερη ἀριστοκρατία δὲ θάναυ ἐνωμένη—κάθε ἄλλο!—γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τὸ θρόνο.

Ἡ τάξη τῶν εὐγενῶν περιλαμβάνει πραγματικὰ κάστες χωριστὲς καὶ ἀντιζήτες, πού οἱ ἰσχυρότερες δὲν εἶναι κείνες πού μποροῦν νὰ ἐπικαλεστοῦν τὶς ἀρχαιότερες περραμηνές. Δίπλα στοὺς εὐγενεῖς ἀπὸ καταγωγή ἢ ἀπὸ σπαθί, δημιουργήθηκε στὴ διάρκεια τῶν δυὸ τελευταίων αἰώνων ἡ τάξη τῶν εὐγενῶν ἀπὸ τήβεννο ἢ ὑπουργημα, πού μονοπωλεῖ τὰ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ λειτουργήματα. Τὰ μέλη τῶν ἀνωτάτων δικαστηρίων, πού ἀπονέμουν τὴν κατ' ἔφεση δικαιοσύνη, εἶναι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τῆς καινούργιας κάστας, πού εἶναι τόσο περρήφανη καὶ πλουσιότερη ἴσως ἀπ' τὴν παλιά. Κύριοι τῶν ὑπουργημάτων τους, πού τὰ ἀγόρασαν πολὺ ἀκριβὰ καὶ πού τὰ μεταβιβάζουν ἀπὸ πατέρα σὲ γιό, οἱ δικαστὲς, στὴν πραγματικότητά, εἶναι μόνιμοι. Ἡ ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης βάζει κάτω ἀπ' τὴν ἐξάρτησή τους τὸν ἀναρίθμητο κόσμο τῶν διαδίκων. Πλουτίζουν ἀπὸ δωροδοκίες καὶ ἀγοράζουν μεγάλα χτήματα. Οἱ δικαστὲς τοῦ δικαστηρίου τοῦ Μπορντώ κατέχουν τοὺς καλύτερους ἀμπελώνες τῆς περιοχῆς. Οἱ δικαστὲς τοῦ Παρισιοῦ, πού τὰ εἰσοδήματά τους φτάνουν κάποτε τὰ εἰσοδήματα τῶν φεουδαρχῶν, ὑποφέρουν γιατί δὲν μποροῦν νὰ παρουσιαστοῦν στὴν Αὐλή, γιατί δὲν ἔχουν ἀρκετοὺς βαθμοὺς εὐγένειας. Κλειθνοῦναι σὲ μιὰν ἀγέρωχη ἐπαρση νεόπλουτων κ' ἔχουν τὴν ἀξίωση νὰ κυβερνήσουν τὸ Κράτος. Ἐπειδὴ κάθε βασιλικὴ πράξη, διάταγμα, θέσπισμα ἢ ἀκόμα διπλωματικὴ συνθήκη, δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύσει παρὰ μόνον ὅταν τὸ κείμενό τους γραφεῖ σὺν κατάστακά τους, οἱ δικαστικοὶ βρίσκουν τὴν ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὸ τὸ δικαίωμα τῆς καταχώρησης γιὰ νὰ ρίξουν μὰ ματιὰ στὴ βασιλικὴ διοίκηση καὶ γιὰ νὰ διατυπώσουν τὶς ἀντιρῆσεις τους. Μέσα στὴ φημισμένη χώρα, μόνον αὐτοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα τῆς κριτικῆς καὶ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ γίνουν δημοφιλεῖς μὲ τὸ νὰ διαμαρτύρονται ἐναντίον τῶν καινούργιων φόρων, καταγγέλοντας τὴν πολυτέλεια τῆς Αὐλῆς, τὶς σπατάλες τοῦ δημόσιου χρήματος καὶ τὶς κάθε λογῆς καταχρήσεις. Κάποτε ἀποτολμοῦν νὰ ἐκτοξεύουν κλήσεις πρὸ τοῦ δικαστηρίου ἐναντίον τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, καὶ τοὺς ὑποβάλλουν σὲ ἀτιμωτικὰ ἀνακρίσεις, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν δούκα ντ' Αἰγκυγιόν, διοικητὴ τῆς Βρεττάνης. καὶ ὅπως θύ γίνεται μὲ τὸν ὑπουργὸ Κάλόν, τὴν ἄλλη μέρα ἀφοῦ ἔπεσε σὲ δυσμένεια. Μὲ τὴν πρόφαση πὺς σὲ ἀμνημόνευτους αἰῶνες, τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριον, ἢ κυρίως Βουλὴ, εἴτανε μόνον ἓνα τμήμα τῆς γενικῆς συνέλευσης τῶν ὑποτελῶν τοῦ στέματος, πού οἱ βασιλιάδες τότε εἴταν ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ συμβουλευθῶνται πρὶν ἀπὸ κάθε καινούργιο φόρο, μὲ τὴν πρόφαση ἐπίσης πὺς σὲ ὀρισμένους ἐπίσημες συνεδριάσεις, ὅπου παρευρισκόταν καὶ ὁ βασιλιάς, οἱ ἐξ αἵματος πρίγκιπες, οἱ δούκες, οἱ ὁμότιμοι κάθονται στὴ συνεδρίαση δίπλα τους, διακηρύχουν πὺς ὅσο δὲ συγκαλοῦνται οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις (États généraux), ἀντιπροσωπεύουν τοὺς ὑποτελεῖς καὶ ἐπικαλοῦνται τὸ φεουδαρχικὸ δίκαιο, τὸ παλιὸ σύνταγμα τῆς μοναρχίας, γιὰ νὰ ἀνιητοποιήσουν τὸ βασιλιά καὶ

τήν κυβέρνησιν. Ἡ ἀντίστασή τους φτάνει ὡς τὴν ἀπεργία, ὡς τὶς μαζικὰς παραιτήσεις. Τὰ διάφορα δικαστήρια τοῦ βασιλείου συνασπίζονται. Διατείνονται πὺς σχηματίζουν ἓνα καὶ μόνο σῶμα πού διαιρεῖται σὲ τάξεις, καὶ τὰ ἄλλα κυρίαρχα δικαστήρια, τὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριον, τὸ Φορολογικὸ Δικαστήριον, ὑποστηρίζουν τὶς στασιαστικὰς μηχανοραφίας τους. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ', πού εἶταν βασιλιάς, παρ' ὅλη τὴν ἀδιαφορίαν του, στὸ τέλος ἀπόκαμψε ἀπὸ τὴ συνεχῆ ἀντιπολίτευσίν του. Μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ καγκελάριου Μωπέ, κατάργησε τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων στὸ τέλος τῆς βασιλείας του καὶ τὸ ἀντικατάστησε μὲ ἀνώτερον συμβούλιον, πού περιορίσθηκαν μόνο στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης.

Ἄλλὰ ὁ ἀδύναμος Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ', μὲ τὴν ἀνοδοῦ του στὸ θρόνον, ὑποχωρῶντας στὶς ἀπαιτήσεις ἐκείνου πού νόμιζε πὺς εἶναι ἡ κοινὴ γνώμη, ἀποκατάστησε τὸ δικαστήριον κ' ἔτοι προετοίμασε τὸ χάσιμο τοῦ στέματός του. Ἄν οἱ ἑλαφροὶ λίβελλοι τῶν φιλοσόφων συμβάλλανε νὰ μειώσουν τὸ κύρος τοῦ παλιοῦ καθεστώτος, δέχως ἄλλο, οἱ ἀπειράριθμοι ἐπικρίσεις τῶν δικαστῶν συμβάλλανε ἀκόμα περισσότερο νὰ διαδοθῆι στὸ λαὸ ἡ ἄλλειψη σεβασμοῦ καὶ τὸ μῖσος γιὰ τὴν «καθεστηκυία» τάξιν.

Ὁ βασιλιάς, πού βλέπει νὰ ὀρθώνονται ἐναντίον του οἱ ἀξιωματοῦχοι, πού ἀπονέμουν στὸ ὄνομά του τὴ δικαιοσύνη, μορεῖ τοῦλάχιστον νὰ ὑπολογίσει στὴν ὑπακοή καὶ στὴν ἀφοσίωσιν τῶν ἄλλων ἀξιωματῶν πού σχηματίζουν τὰ συμβούλια του ἢ τοῦ διοικῶντος ὄνομά του τὶς ἐπαρχίας; Δὲν εἶναι πιά ἡ ἐποχὴ ὅπου οἱ ἐπισταταί τοῦ βασιλεῦς εἶταν οἱ ἀπὸ γεννησιμοῦ τους ἐχθροὶ τῶν παλιῶν φεουδαρχικῶν ἔξουσιῶν πού τοὺς εἶχαν ἀποδιώξει ἀπ' τὶς θέσεις τους. Τώρα τὰ ἀξιώματα ἐξευγενίζονται. Ἐκεῖνοι πού δὲν εἶχαν τίτλους εὐγένειας γίνανε κι αὐτοὶ χρονομοῦχοι. Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἔδιναν στοὺς ὑπουργοὺς τῶν τίτλων τοῦ Ἐκλαμπρότατου. Οἱ γιοὶ τους γίνονταν κόμητες ἢ μαρκήσιοι. Στὰ χρόνια τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' οἱ ὑπουργοὶ διαλέγονταν ὁλοένα καὶ περισσότερο ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς καὶ ὄχι μονάχα ἀπ' τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν τῆς τηβέννου, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν παλιὰ τάξιν τῶν εὐγενῶν τοῦ σπαιθοῦ. Ἀνάμεσα στὰ τριανταεξὸς πρόσωπα πού κατέλαβαν τὰ χαρτοφυλάκια ἀπὸ τὰ 1774 ὡς τὰ 1789 μόνον ἓνας δὲν εἶταν εὐγενής, ὁ πολίτης τῆς Γενεύης, ὁ Νεκέρ, πού κι αὐτὸς ὅμως ἐπεδίωξε νὰ κάμει τὴν κόρη του βαρὼν. Ἀντίθετα μὲ ὅ,τι λέγεται συχνά, οἱ ἴδιοι οἱ ἐπόπτες, πού πάνω τους βασιζόταν ἡ διοίκησιν τῶν ἐπαρχιῶν, δὲ διαλέγονταν πιά ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς κοινῆς καταγωγῆς. Ὅλοι ὅσοι εἶχαν ἀξιώματα στὴν περίοδο τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' ἀνέκταν πρὸς εὐγενεῖς οἰκογένειας ἢ ἐξευγενισμένους καὶ κάποτε ἀπὸ πολλὰς γενεὰς πρὶν. Ἡ εὐγένεια ἐνός ντὲ Τρεμόν, ἐπόπτη στὸ Μοντωμπάν, ἐνός Φουρνιὲ ντὲ λα Σαπέλ, ἐπόπτη στὸ Ὄκ, χρονολογεῖτο ἀπ' τὸν XIII αἰῶνα. Ὑπάρχοντες δυναστεῖες ἐπόπτων ὅπως ὑπῆρχαν καὶ δυναστεῖες δικαστῶν. Εἶναι ἀλήθεια πὺς οἱ ἐπόπτες, μὴν κατέχοντας τὶς θέσεις

τους από λειτουργήματα, είχαν άνακλητοί, όπως οι εισηγητές στο συμβούλιο του βασιλιά που στρατολογούνταν από αυτούς, τα πλούτη τους όμως και τα δικαστικά λειτουργήματα που άσκούσαν συγχρόνως με τα διοικητικά τους καθήκοντα, τους εξασφάλιζαν πραγματική άνεξαρτησία. Πολλοί έπαζητούσαν να γίνουν δημοφιλείς στην οικονομική διαχειριστική περιφέρειά τους. Δέν είχαν πιά τα ύπάκουα όργανα, όπως ήταν οι προκάτοχοί τους του Μεγάλου αιώνα. Το βασιλιά τόν ύπάκουαν όλοένα και λιγότερο. Τα δικαστήρια δέ θά τολμούσαν να διεξάγουν τόσο μακροχρόνιους άγώνες εναντίον τών ύπουργών, άν δέν μπορούσαν να ύπολογίσουν στην άτόλυτη συνδρομή όλων τών ύφισταμένων τους. Οι διάφορες όμως τάξεις τών ευγενών ένιωθαν όλοένα και περισσότερο την άλληλεγγύη τους. Ήθεραν όταν χρειαζότανε να λησμονούν τους ανταγωνισμούς τους, για ν' άντιμετωπίσουν ένωμένοι το λαό και το βασιλιά, όταν τούρχόταν κατά τύχη κάποια άόριστη έπιθυμία για μεταρρυθμίσεις.

Οι περιοχές που είχαν δικαίωμα να εκλέγουν συμβούλια τών τάξεων, δηλαδή οι έπαρχίες που προσαρτήθηκαν άργότερα στο βασίλειο και που είχαν διατηρήσει ένα όμοίωμα φεουδαρχικής άντιπροσωπείας, εκδηλώνουν στην έποχή του Λουδοβίκου του ΙΣΤ' τάσεις αυτοδιοίκησης. Ή άντίσταση τών Συνελεύσεων της Προβηγκίας, στα 1782, άνάγκασε το βασιλιά να άποσύρει τους εισαγωγικούς δασμούς του λαδιού. Οι συνελεύσεις της Βεάρνης και του Φουά, στα 1786 άρνούνταν να ψηφίσουν έναν καινούργιο φόρο. Οι Συνελεύσεις της Βρετανίας, συνασπισμένες με το δικαστήριο της Repeal, κατόρθωσαν να έξουδετερώσουν τόν έπόπτη, άπ' την έποχή του Λουδοβίκου του ΙΕ' έξ αίτίας της άναγκαστικής εργασίας. Πήρανε μάλιστα και τή διεύθυνση τών δημοσίων έργων. Έτσι, ό διοικητικός συγκεντρωτισμός ύποχωρούσε.

Παντού ή σύγχυση και το χάος. Στο κέντρο, δυό χωριστά όργανα: το Συμβούλιο, διαιρεμένο σε πολυάριθμα τμήματα, και οι 6 ύπουργοί, άνεξάρτητοι μεταξύ τους, άπλοι ύπάλληλοι που δέν ύποφασίζουν από κοινού και που δέν παίρνουν μέρος όλοι στο Συμβούλιο. Οι διάφορες δημόσιες ύπηρεσίες έτεχτείνουν τή δικαιοδοσία τους άπ' το ένα διαμέρισμα στο άλλο, όπως το βρίσκουν βολικότερο. Ό γενικός έλεγκτής τών οικονομικών όμολογεί πως του είναι άδύνατο να καταστρώσει έναν κανονικό προύπολογισμό, έξ αίτίας της περιπλοκής τών χρήσεων, της πολλαπλότητας τών διαφόρων ταμείων, της άπουσίας μιάς κανονικής λογιστικής. Ό καθένας τραβάει άπ' τή μεριά του. Ό Σαρτίν, ύπουργός τών ναυτικών, ζοδεύει έκατομύρια δίχως να το ξέρει ό γενικός έλεγκτής. Κανένας συντονισμός στα μέτρα που παίρνονται. Ό τάδε ύπουργός προστατεύει τους φιλόσοφους, ό δείνα τους καταδιώκει. Όλοι άλληλοξηλεύονται και μηχανοραφούν. Ή μεγάλη τους άπασχόληση είναι λιγότερο να κυβερνοούν και περισσότερο να διατηρούν την εύνοια του κυρίου ή τών οικείων του. Το δημόσιο συμφέρον δέν αρ-

στατεύεται πιά. Ὁ ἀπολυταρχισμὸς τοῦ θεοῦ δικαίου χρησιμεύει νὰ σκεπάζει ὅλες τὶς σπατάλες, ὅλες τὶς ἀνθαιρεσίες, ὅλες τὶς καταχρήσεις. Γιὰ τοῦτο οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ἐπόπτες συνήθως γίνονται μισητοί, καὶ ὁ ἀτελής συγκεντρωτισμὸς ποῦ προσωποποιεῖν, ἀντὶ νὰ δυναμώσει τὴ μοναρχία, ἀντίθετα στρέφει ἐναντίᾳ τῆς τὴν κοινὴ γνώμη.

Οἱ δοικητικὲς περιφέρειες ἀντανακλοῦν τὴν ἱστορικὴ διαμόρφωση τοῦ βασιλείου. Δὲ σχετίζονται πιά μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς νεότερης ζωῆς. Τὰ σύνορα, ἀκόμα καὶ πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ, εἶναι ἀκαθόριστα. Δὲν ξέρει κανένας ἀκριβῶς ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ τελειώνει ἡ κυριαρχία τοῦ βασιλιά. Πόλεις καὶ χωριά ἀνήκουν κατὰ τὸ μισὸ στὴ Γαλλία καὶ κατὰ τὸ ἄλλο μισὸ στὴ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἡ κοινότητα Ραρεκούρ, κοντὰ στὸ Βιτροῦ λὲ Φρανσουά, καταμεσὶς στὴν Καμπανία, πληρώνει τρεῖς φορὲς δύο σόλδια κ' ἔξη δηνάκια κατὰ κεφαλὴ ἀρχηγοῦ οἰκογενείας στοὺς τρεῖς κυριάρχους τῆς : στὸ βασιλιά τῆς Γαλλίας, στὸν Αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ στὸν πρίγκιπα Κοντέ. Ἡ Προβηγκία, τὸ Ντωφνέ, ἡ Βεάρνη, ἡ Βρεττάνη, ἡ Ἀλσατία, ἡ Φράνς-Κοντέ κ.λ.π. ἐπικαλοῦνται τὶς παλιὲς «διομολογήσεις» ποὺ τὶς συνένωναν μὲ τὴ Γαλλία καὶ πιστεύουν πρόθυμα πὸς ὁ βασιλιάς σ' αὐτὲς δὲν εἶναι παρὰ μόνο χωροδεσπότης, κόμης ἢ δούκας. Ὁ δήμαρχος τῆς κοινότητος Μορλαὰς στὴ Βεάρνη, διατυπώνει, στὴν ἀρχὴ τῶν ὑπομνημάτων του στὴν Συνέλευσι τοῦ 1789, τὴν ἀκόλουθον ἐρώτησι : «Ἰσαμε ποῦ σημαίει πρόπει νὰ πάψουμε νὰ μαστὲ Βεαρνοὶ γιὰ νὰ γίνουμε λίγο-πολύ Γάλλοι ;» Ἡ Ναβάρρα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι χωριστὸ βασίλειο ποῦ ἀρνέται ν' ἀντιπροσωπεύεται στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ Μιραμπώ, ἡ Γαλλία εἶναι πάντα : «ἓνα ἀσύντακτο σύμφυγμα διαχωρισμένων λαῶν».

Οἱ παλιὲς δικαστικὲς περιφέρειες στὸ Βορρῆ, οἱ βαίλιες, καὶ οἱ ἀρχιδικαστικὲς περιοχὲς στὴ Μεσημβρινὴ Γαλλία, ἐξακολουθοῦν νὰ ἐπακόθονται στὴ παλιὰ φεουδαρχικὰ τιμάρια, δημιουργώντας μιὰ κατακληχτικὴ σίγχυση. Τὰ γραφεῖα τῶν Βερσαλλίων δὲν ξέρονται ἀκριβῶς τὸν ἀριθμὸ τῶν δικαστικῶν ἐδρῶν καὶ ἀκόμα περισσότερο, τὴν ἔκτασι τῆς ἀρμοδιότητάς τους. Στὰ 1789 θὰ διαπράξουν περιέργως σφάλματα στὴν ἀποστολὴ τῶν προσκλήσεων γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Οἱ στρατιωτικὲς ἢ κυβερνητικὲς περιφέρειες ποὺ χρονολογοῦνται ἀπὸ τὸν XVI αἰῶνα, σχεδὸν δὲν ἄλλαξαν ὁἱ οικονομικοφορολογικὲς περιφέρειες ποὺ διοικοῦνται ἀπὸ ἐπόπτες, οἱ *généralités*, ποὺ χρονολογοῦνται ἀπ' τὸν XVII αἰῶνα, δὲν προσαρμόστηκαν περισσότερο στὶς καινούργιες ἀνάγκες. Οἱ ἐκκλησιαστικὲς περιφέρειες ἢ ἐπαρχίες παραμένουν σχεδὸν ἀναλλοίωτες ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Γάλλο ἐφημέριοι ἐξαρτιόνται ἀπὸ Γερμανοὺς ἐπίσκοπους καὶ τὸ ἀντίστροφο.

Ὅταν θὰ κλονιστεῖ ἡ δημόσια τάξι, ἡ παλιὰ διοικητικὴ μηχανή, ποῦ ὄντας συνθεμένη ἀπὸ διάφορα στοιχεῖα, εἶναι σκουριασμένη καὶ ρίξει, θάνατο ἀνίκανη ν' ἀντιπαρατάξει μιὰ σοβαρὴ προσπάθεια ἀντίστασις.

Ἀπέναντι στοὺς προνομιούχους καὶ στοὺς «λειτουργούς» ποὺ νέμονται τὸ Κράτος, ὀρθώνονται σιγά-σιγά καινούργιες δυνάμεις, γεννημένες ἀπ' τὸ ἐμπόριο καὶ τὴ βιομηχανία. Ἀπ' τὴ μιά μεριά ἡ φεουδαρχικὴ καὶ ἔγγεια ἰδιοκτησία καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ὁ κινητὸς καὶ ἀστικός πλοῦτος.

Παρ' ὅλα τὰ ἐμπόδια τοῦ συντεχνιακοῦ καθεστώτος, ποὺ ὡστόσο εἶναι λιγότερο καταπεσοικὸ ἀπ' ὅ,τι νομίζουμε, παρ' ὅλους τοὺς ἐσωτερικοὺς δασμούς καὶ τὰ διόδια, παρ' ὅλη τὴν ποικιλία τῶν μέτρων τοῦ βάρους, τοῦ μήκους καὶ τῆς χωρητικότητας, τὸ ἐμπόριο καὶ ἡ βιομηχανία ἀναπτύχτηκαν σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ αἰῶνα. Στὴν ἀξία τῶν ἀνταλλαγῶν ἡ Γαλλία ἔρχεται ἀμέσως ὕστερα ἀπ' τὴν Ἀγγλία. Ἔχει τὸ μονοπώλιο τῶν ἀποικιακῶν. Μύνον ἡ κατοχὴ τοῦ Ἁγίου Δομίνγου παρέχει σ' αὐτὴν τὴ μισὴ ποσότητα τῆς καταναλωνόμενης σ' ὅλο τὸν κόσμον ζάχαρης. Ἡ βιομηχανία τῆς μεταξας, ἀπ' ὅπου ζοῦν στὴ Λυὼν 65.000 ἐργάτες, δὲν ἔχει ἀνταγωνιστὴ. Τὰ ρακιά μας, τὰ κρασιά μας, τὰ ὑφάσματα μας, οἱ μόδες μας, τὰ ἐπιπλά μας πουλιοῦνται σ' ὅλη τὴν Εὐρώπῃ. Ἡ ἴδια ἡ μεταλλουργία, ποὺ ἡ ἀνάπτυξή της εἶταν καθυστερημένη, προοδεύει. Τὸ Κρεζό, ποὺ ἀκόμα τὸ ὀνομάζουν Μονσενί, εἶναι κιάλας πρότυπο ἐργοστάσιο ἐφοδιασμένο μὲ τὶς τελευταῖες τελειοποιήσεις καὶ ὁ Ντίντριχ, ὁ βασιλιάς τοῦ σιδήρου τῆς ἐποχῆς, μεταχειρίζεται στὶς ὑψηκαμίνας καὶ στὰ σιδηροοργεῖα του, στὴν Κάτω Ἀλσατία, ποὺ εἶναι ἐφοδιασμένα σὺν τ' ἀγγλικὰ, ἑκατοντάδες ἐργάτες. Ἐνας ἐφοπλιστὴς τοῦ Μπορντώ, ὁ Μποναμφέ, κατέχει στὰ 1791, ἕνα στόλο ἀπὸ τριάντα πλοῖα καὶ μιά περιουσία ἀπὸ 16 ἑκατομύρια. Αὐτὸς ὁ πολυεκατομμυριοσύχος δὲν ἀποτελεῖ ἐξάιρεση, κάθε ἄλλο. Στὴ Λυὼν, στὴ Μασσαλία, στὴ Νάντη, στὴ Χάβρη, στὴ Ρουέν, ὑπάρχουν πολὺ μεγάλες περιουσίες.

Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη εἶναι τόσο ἐντονη ὥστε στὰ χρόνια τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' οἱ τράπεζες πληθαίνουν. Τὸ Ταμεῖο προεξοφλήσεων τοῦ Παρισιοῦ ἐκδίδει κιάλας τραπεζογραμμάτια ἀνίλογα μὲ τὰ τραπεζογραμμάτια τῆς σημερινῆς Τράπεζας τῆς Γαλλίας. Τὰ κεφάλαια ἀρχίζουν νὰ σχηματίζουν μετοχικὲς ἐταιρεῖες. Ἐταιρεῖα τῶν Ἰνδιῶν, Ἐταιρεῖα ἀσφάλειας, πυρός, ζωῆς, Ἐταιρεῖα Ὑδάτων τοῦ Παρισιοῦ. Τὸ μεταλλουργικὸ Ἐργοστάσιο Μονσενί γίνεται μὲ μετοχές. Οἱ τίτλοι τῶν μετοχῶν στὸ Χρηματιστήριον διπλα στὰ δημοτικὰ χρεώγραφα (δηλαδὴ τὰ κρατικὰ) γίνονται ἀφορμὴ μεγάλων κερδοσκοπιῶν. Ἐφαρμόζουν κιάλας τὴν ἀγοραπωλησίαν μὲ προθεσίαν. Ἡ ὑπηρεσία τοῦ δημοσίου χρέους ἀπορροφᾷ, στὰ 1789, 300 ἑκατομύρια τὸ χρόνο, δηλαδὴ περισσότερο ἀπ' τὸ μισὸ ὅλων τῶν εἰσπράξεων τοῦ Κράτους. Ἡ Ἐταιρεῖα τῶν γενικῶν ἐκμισθωτῶν, ποὺ εἰσπράττει γιὰ λογαριασμὸ τοῦ βασιλεῦς τὸ προϊόν τῶν ἐμμεσῶν φόρων, φόρους στὰ ἐδώδιμα, στὸ ἀλάτι, στὸν καπνὸ, στὰ χαρτόσημα κ.λ.π. συγκαταλέγει ἐπὶ κεφαλῆς οἰκονομολόγους πρώτης τάξεως, ποὺ συναγωνίζονται σὲ μεγαλοπρέπεια τοὺς πικὸ πλοῦσιους εὐγενεῖς. Ἐνας ἐπιχειρηματικὸς πυρετὸς φλογίζει τὴν μουρζουαζία.

Οι τιμές των θέσεων των χρηματοπιστών διπλασιάζονται μέου σ' ένα χρόνο. Ο Νεκέρ έγραψε πώς ή Γαλλία κάτεχε σχεδόν τὸ μισὸ τῶν κυκλοφορούντων νομισμάτων πού ὑπῆρχανε στὴν Εὐρώπη. Οἱ ἔμπορευόμενοι ἀγοράζουν τὰ χτήματα τῶν χρεωμένων εὐγενῶν. Χτίζουν κομπὰ μέγαλα πού τὰ διακοσμοῦν οἱ καλύτεροι καλλιτέχνες. Οἱ γενηκοὶ ἐκμισθοῦτὲς χτίζουν τὶς «ἐρωτικὲς φωλιές» τους στὰ παρισινὰ προσόψεια, ὅπως καὶ οἱ μεγάλοι φεουδάρχες. Οἱ πόλεις μεταμορφώνονται καὶ ἐξοραττοῦνται.

Ἄλαθευτο σημάδι πὼς ή χώρα πλουτίζει, εἶναι πὼς ὁ πληθυσμὸς αὐθαίνει γρήγορα καὶ οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων, τῶν χτημάτων καὶ τῶν σπιτιῶν ἀνεβαίνουν σταθερά. Ἡ Γαλλία περικλείνει κιάλας 25 ἑκατομύρια κατοίκους, δυὸ φορές περισσύτερο ἀπ' τὴν Ἀγγλία ή ἀπ' τὴν Πρωσία. Ἡ εὐημερία κάτεβαίνει σιγά-σιγά ἀπ' τὴν ἀνώτερη μπουρζουαζία, στὴ μεσαία καὶ στὴ μικρή. Ντύνονται καλύτερα, τρέφονται καλύτερα ἀπὸ ἄλλοτε. Προπαντὸς μορφώνονται. Τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ, πού φτάνει νὰ φορᾶνε κρινολίνο καὶ τὰ ὀνομάζουν δεσποινίδες, ἀγοράζουν πάντα. Τὸ πλεόνασμα τῶν φόρων κατανάλωσῃς μαρτυρεῖ τὴν αὐξησὴ τῆς εὐμάρειας.

Ἡ ἐπανάστασις δὲ θὰ ξεσπάσει σὲ μιὰ χώρα ἐξαντλημένη, ἀλλὰ ἀντίθετα σὲ μιὰ ἀνθηρῆ, σὲ πλήρη ἀνάπτυξη χώρα. Ἡ φτώχεια πού προκαλεῖ κάποτε τὶς ἐξεγέρσεις, δὲν μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὶς μεγάλες κοινωνικὲς μετατροπές. Αὐτὲς πάντα γεννιοῦνται ἀπ' τὴν εὐλειψὴ ἰσοροπίας ἀνάμεσα στὶς τάξεις.

Ἡ μπουρζουαζία κάτεχε βέβαια τὸ μέγιστο τμῆμα τῆς γαλλικῆς περιουσίας. Προόδευε ἀδιάκοπα, ἐνῶ οἱ προνομοῦχες τάξεις καταστρέφονταν. Ἡ ἀνάπτυξή της μάλιστα τὴν ἔκανε νὰ αὐθάνεται ἐντονότερα τὴ νομικὴ μειονεκτικὴτητα στὴν ὁποία εἶταν καταδικασμένη. Ὁ Μπαρνάβ ἔγινε ἐπαναστάτης τὴν ἡμέρα πού ἕνας πλούσιος ἔδωκε τὴ μητέρα του ἀπ' τὸ θεωρεῖο πού κάτεχε στὸ θέατρο τῆς Γκρενόμπλ. Ἡ Μαντάμ Ρολλὰν παραπονιέται πὼς δταν πήγαν μετὴ μητέρα της σ' ἕνα γεῦμα στὸν πύργο Φοντανάι, τὶς σέβριφαν στὴν κουζίνα. Τραυματισμοὶ τῆς φλαυτίας, πόσους ἐχθροὺς δημιουργήσατε γιὰ τὸ παλιὸ καθεστῶς ;

Ἡ μπουρζουαζία, πού κρατεῖ τὸ χρῆμα, πήρε ἐπίσης καὶ τὴν ἠθικὴ ἐξουσία. Οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμάτων, πού βγήκανε ἀπ' τὶς γραμὲς της, λυτρώθηκαν σιγά-σιγά ἀπ' τὴν ὑπερηλικὴ ἐξάρτησή τους ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς. Τώρα γράφουν γιὰ τὸ μεγάλο κοινὸ πού τοὺς διαβάζει, κολακεῦουν τὰ γούστα του, ὑπερασπίζουν τὶς διεκδικήσεις του. Ἡ εἰρωνικὴ τους πένα χλευάζει διλές τὶς ἰδέες πού πάνω τους βασίζεται ὄλο τὸ παλιὸ οἰκοδόμημα καὶ προπαντὸς τὴ Θρησκεία. Τὸ ἔργο τους διευκολύνεται ἰδιαίτερα ἀπ' τὶς θεολογικὲς ἐριδες πού δυσφημίζουν τοὺς ἀνθρώπους τῆς παράδοσης. Ἀνάμεσα στὸν ἰανсениσμὸ * καὶ τὸν οὐλτραμοντανισμὸ ** περνᾷ ή φιλο-

* Θρησκευτικὴ αἴρεσις πού πήρε τὴν ὀνομασία της ἀπ' τὸν Ἰδρυτὴ της Ἰανσένιο (1686—1688) καὶ πού κρεσβεῖε τὴ μορφολατρεία. Σ. τ. Μ.

** Θρησκευτικὴ τάση ὑπὲρ τῆς ὑποταγῆς τῆς γαλλικῆς καὶ τῶν ἄλλων

σοφία. Ἡ κατάργησις τῶν Ἰησουϊτῶν, στὰ 1763, καταρίπτει καὶ τὸ τελευταῖο προκύρμιον τὸ κάπως σοβαρὸν, πού ἀντιπαράτασσόταν στὸ καινούργιον πνεῦμα. Ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ δὲν ἔξασκει πιά καμὴν ἄλξη. Τὰ μοναστήρια ἐρημώνονται, οἱ εὐλαβικὲς δωρεὲς περιορίζονται σὲ ἀσήμαντα ποσά. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ ἀνακαινιστὲς ἔχουν κερδίσει τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ μεγάλος κλήρος δὲν κάνει καμιά προσπάθεια νὰ ὑπερασπιστεῖ. Οἱ αὐλικοὶ κληρικοὶ θὰ τὸ θεωροῦσαν ἀτιμωτικὸν ἂν τοὺς περνοῦσαν γιὰ θρησκόδηπτος. Ἐπιστρατεύουν τὸ στομπισμὸν τοὺς γιὰ νὰ διαδώσουν τὶς καινούργιες γνώσεις. Στὶς ἐπισκοπὲς τοὺς θέλουν νάβαι μόνον βοθητικὰ ὄργανα τῆς διοικήσεως. Ὁ ζήλος τοὺς δὲν εἶναι πιά στὴν ὑπηρεσίαν τῆς οὐράνιας εὐτυχίας, ἀλλὰ τῆς ἐπίγειας. Ἐνα ὠφελιμιστικὸν ἰδανικὸν ἐπαβάλλεται ὁμοίωτικα σ' ὅλους ὄσους γράφουν ἢ μιλοῦν. Ἡ πατροπαράδοτος πίστις προορίζεται νὰ χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸ λαὸν ὡς ὑποχρεωτικὸν συμπλήρωμα τῆς ἀμορφωσιᾶς καὶ τῆς χυδαιότητος. Οἱ ἴδιοι οἱ ἐφημέριοι διαβάζουν τὴν Ἐγκυκλοπαιδείαν καὶ διαποτιζονται ἀπ' τὸν Μαιμλύ, τὸν Ραϊνάλ καὶ τὸν Ζάν-Ζάκ Ρουσσώ.

Κανένας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μεγάλους ἄρχοντες, πού χειροκροτοῦν τὰ τολμήματα καὶ τὶς προσπάθειες τῶν φιλοσόφων, δὲν προσέχει πῶς ἡ θρησκευτικὴ ἰδέα εἶναι ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τοῦ καθεστῶτος. Ἰῶς θὰ μοροτοῦσε ἡ ἐλεύθερη κριτικὴ, μὴ καὶ ἔξακολύθηκε, νὰ περιοριστεῖ στὸ νὰ χλευάζει τὴν δεισιδαιμονίαν; Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν πᾶν σεβαστῶν παραδόσεων. Σπέρνει παντοῦ τὴν ἀμφιβολίαν καὶ τὴν εἰρωνείαν. Οἱ προνομιοῦχοι ὡστόσο δὲ φαίνονται νὰ καταλαβαίνουν. Ὁ κόμης ντὲ Βατρῆϊγ, τρυφερὸς φίλος τῆς Πολιτικῆς, βάζει νὰ κάψουν στὸν πύργον τοῦ Ζανεβιγιέ τοὺς Γάμους τοῦ Φιγκαρά, δηλαδὴ τὴν πᾶν δηκτικὴν καὶ τὴν πᾶν τολμηρὴν σάτιραν γιὰ τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Ἡ Μαρία-Ἀντουανέτα παρεμβαίνει ὥστε τὸ ἔργον, πού ὡς τότε ἀπαγορευόταν, νὰ μοροῦσαι νὰ παιχτεῖ στὸ Γαλλικὸν θέατρο. Ἡ Ἐπανάστασις εἶχε ἐπιτελεστεῖ στὰ πνεύματα, κρινὴν νὰ ἐκφραστεῖ στὰ γεγονότα, καὶ ἀνάμεσα στοὺς υπεύθυνους δημιουργοὺς τῆς θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσουμε δικαιολογημένα καὶ ἐκείνους πού θάβαι τὰ πρῶτα τῆς θύματα.

Ἡ Ἐπανάστασις μόνον ἐκ τῶν ἄνω μοροῦσε νάρθει. Ὁ λαὸς τῶν ἐργαζομένων, πού ὁ στενὸς τοὺς ὀρίζοντας δὲν ξεπερνοῦσε τὸ ἐπάγγελμα, εἶταν ἀνίκανος νὰ πάρει τὴν πρωτοβουλίαν γι' αὐτὴν καὶ ἀκόμα περισσότερο, ν' ἀναλάβει τὴν καθοδήγησίν της. Ἡ μεγάλη βιομηχανία μόλις ἀρχίζε. Οἱ ἐργάτες πούθενά δὲν ἀποτελοῦσαν συμπαγεῖς ὁμάδες. Ἐκείνους πού στρατολογοῦσαν καὶ ἐξουσίαζαν οἱ συντεχνίαι, τοὺς βλέπουμε διαιρεμένους στὶς διάφορας ἀνταγωνιστικὰς συντεχνιακὰς κατηγορίας, πού ἀπασχολήονταν περισσότερο νὰ φιλονικοῦν ἀναμεταξύ τους γιὰ ἀσήμαντες ἀφορμὰς, παρὰ ν' ἀντιμετωπίζον ἐνωμένοι τὰ ἀφεντικά. Ἐτρεφαν ἄλλωστε τὴν ἐλπίδα καὶ εἶχαν τὴν δυνατότητα νὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ ἀφεντικά μετὰ τὴν σειράν

τους, μὰ πού ἡ μικροβιοτεχνία εἶταν πάντα ἡ συνηθισμένη μορφή τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς. Ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ κείνους πού ἀρχίζουν νὰ χρησιμοποιοῦνται στὰ «ἐργοστάσια», πολλοὶ εἶταν χωρικοί, πού θεωροῦσαν τὸ μεροκάματό τους συμπλήρωμα στὰ γεωργικά τους εἰσοδήματα. Οἱ περισσότεροὶ δεικνόνταν ὑπάκουοι κ' εὐλαβικοὶ ἀέναντι στοὺς ἐργοδότες πού τοὺς προμήθηναν ἐργασία, σὲ τέτιο σημεῖο, πού τοὺς θεωροῦσαν στὰ 1789 γιὰ φυσικοὺς ἀντιπροσώπους τους. Οἱ ἐργάτες παραπονιοῦνται βέβαια γιὰ τὰ γλίσχα μεροκάματα, πού δὲ μεγάλωσαν τόσο γρήγορα, ὅσο οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Ρολάν, ἐπιθεωρητῆ ἐργοστασίων. Κάποτε κινοῦνται, ὥστόσο ὅμως ἀκόμα δὲν ἔχουν τὸ αἶσθημα, πὼς σχηματίζουν μιὰ τάξη ξεχωριστὴ πᾶς, τὴν Τρίτη Τάξη.

Οἱ χωρικοὶ εἶναι τὰ ὑποζύγια αὐτῆς τῆς κοινωνίας. Δεκάτη, φόροι σὲ χρήμα, σὲ εἶδος, ἀγγραφεῖες, βασιλικοὶ, στρατιωτικοὶ φόροι, ὅλα αὐτὰ τὰ βάρη πέφτουν ἀπάνω τους. Τὰ περιστέρια καὶ τὰ κυνήγια τοῦ ἀρχοντα καταστρέφουν ἀτιμώρητα τὴ συγκομιδὴ τους. Κατοικοῦν σὲ πλῆθινα σπίτια, πού συχνὰ εἶναι ἀχυροσκέπαστα, καὶ κάποτε δίχως τζάκι. Τὸ κρέας τὸ ξέρουν μόνο τίς γιορτὲς καὶ τὴ ζάχαρη μόνον ὅταν ἀρρωσταίνουν. Ἄν τοὺς συγκρίνομε μὲ τοὺς σημερινούς ἀγρότες μας, τοὺς βρίσκουμε σὲ πολὺ πῖο ἀθλια κατάστασι καὶ ὥστόσο εἶναι λιγότερο δυστυχημένοι ἀπ' τοὺς πατεράδες τους ἢ ἀπ' τ' ἀδέρφια τους, τοὺς χωρικοὺς τῆς Ἰταλίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Ἰρλανδίας ἢ τῆς Πολωνίας. Μὲ τὴ δουλειὰ καὶ τὴν οἰκονομία ὀρισμένοι κατόρθωσαν ν' ἀγοράσουν ἓνα κομμάτι χωραφιοῦ ἢ λιβαδιοῦ. Ἡ ὑψωση τῆς τιμῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων εὐνόησε τὴν ἔναρξιν τῆς ἀπελευθέρωσής τους. Ἐκεῖνοι πού εἶναι ἀξιὸι περισσότερου οἴχτου εἶναι ὅσοι δὲν κατάφεραν ν' ἀποκτήσουν λίγη γῆς. Αὐτοὶ ἐξοργίζονται ἐναντίον τῆς διανομῆς τῶν κοινοτικῶν χτημάτων ἀπ' τοὺς ἀρχοντες, ἐναντίον τῆς κατάργησιν τῆς ἐλευθέρης βοσκῆς καὶ τοῦ σταχυολογήματος—πρῶτα πού τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ τὰ ἐλάχιστα εἰσοδήματα πού ἔπαιρναν ἀπ' τὸν πρωτόγονο κομμουνισμό. Πολυάριθμοι ἐπίσης εἶναι οἱ μεροκαματιάρηδες πού ὑποφέρουν ἀπὸ συχνὴ ἀνεργία καὶ πού ἀναγκάζονται νὰ μετατοπίζονται ἀπὸ ἀγρόχτημα σὲ ἀγρόχτημα γυρεύοντας μεροδοῦλι. Ἄνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ στὸ πλῆθος τῶν ἀλητῶν καὶ τῶν ζητιάνων, εἶναι δύσκολο νὰ χαραχτεῖ ὁποιοδήποτε ὄριο. Ἀπ' αὐτοὺς στρατολογεῖται ὁ στρατὸς τῶν λαθρέμπορων, ἰδιαιτέρως τοῦ ἀλατιοῦ, πού βρίσκονται σὲ διαρκὴ διαμάχη μὲ τοὺς τελωνοφύλακες.

Ἐργάτες καὶ χωρικοὶ, ἱκανοὶ γιὰ μιὰ σπασμωδικὴ ἐξέγερσιν ὅταν ὁ ζυγὸς γίνεται πολὺ καταθλιπτικὸς, δὲν μποροῦν νὰ ξεχωρίσουν τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ἀρχίζουν μόνο νὰ μαθαίνουν νὰ διαβάζουν. Δίπλα ὅμως σ' αὐτοὺς ὑπάρχει γιὰ νὰ τοὺς διαφωτίσει ὁ παπὰς καὶ ὁ δικολάβος, ὁ παπὰς πού τοῦ ἐμπιστευοῦνται τίς θλίψεις τους, καὶ ὁ δικολάβος πού ὑπερασπίζει στὰ δικαστήρια τὰ συμφέροντά τους. Λοιπὸν ὁ παπὰς, πού διάβασε τὰ ὅσα γράφονται, καὶ ξέρει τὴ σκανδαλώδη ζωὴ τοῦ ζοῦν οἱ ἀρχηγοὶ του στὰ πολυτελῆ

μέγαρά τους και ζει δύσκολα ἀπ' τὴν πενιχρὴ ἀμοιβή του, ἀντὶ νὰ κηρύχνη στὸ ποίμνιό του τὴν καρτερία δπως ἄλλοτε, σταλάζει στὴν ψυχὴ του λίγη ἀπ' τὴν ἀγανάκτηση καὶ τὴν πικρία ποὺ τὸν γεμίζουν. Ὁ δικολάβος, ἀπ' τὴ δική του πλευρά, ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος, ἀπὸ ἐπαγγελματικὴ ἀνάγκη νὰ βγάλει κάποιο συμπέρασμα ἀπ' τὶς παλιὲς φεουδαρχικὲς σολωμονικὲς, δὲν παραλείπει νὰ ἐκτιμᾷ σύμφωνα μὲ τὴν ἀξία τους τοὺς ἀρχαίκοις τίτλους, δπου πάνω τους βασίζεται ὁ πλοῦτος καὶ ἡ καταπίση. Ὁ Μπαμπιέφ μαθαίνει νὰ περιφρονεῖ τὴν ἰδιοκτησία, ἀσκώντας τὸ ἐπάγγελμά του σὰ γνώστης τοῦ φεουδαρχικοῦ δικαίου. Λυπᾶται τοὺς χωρικοὺς ποὺ ἡ ἀπληστία τοῦ ἀρχοντα, ποὺ τὸν χρησιμοποιεῖ γιὰ τὴν ταχτοποίηση τοῦ ἀρχείου του, θὰ γυρέψει πάλι ἐκβιαστικὰ καινούργιες ξεχασμένες προσόδους.

Ἔτσι γίνεται μιὰ ὑπόκωφη ἐργασία κριτικῆς ποὺ προπορεύεται ἀρκετὰ καὶ προετοιμάζει τὴν ἐκρηξη. Ἄς ἐρθεῖ ἡ εὐκαιρία, καὶ τότε ὅλη ἡ συσσωρευμένη καὶ ἀπωθημένη ὀργὴ θὰ ὀκλήσει τὸ χέρι αὐτῶν τῶν ἐξαθλιωμένων ποὺ τοὺς ξεσήκωσε καὶ τοὺς καθόδηγεῖ τὸ πλῆθος τῶν δυσαρεστημένων.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΕΥΓΕΝΩΝ

Γιὰ νὰ ἀντιμτωπιστεῖ ἡ κρίση πού προαναγγελλόταν, θὰ χρειαζόταν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μοναρχίας ἕνας πραγματικός βασιλιάς, μὰ δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἕνας Λουδοβίκος ΙΣΤ΄. Αὐτὸς ὁ παχὺς ἄνθρωπος, μὲ τοὺς κοινούς τρόπους, εὐχαριστιότανε μονάχα δταν ἔτρωγε, δταν κυνηγοῦσε, ἢ δταν βρισκότανε στὸ ἐργαστήρι τοῦ κλειδαρᾶ Γκαμαίν. Ἡ διανοητικὴ ἐργασία τὸν κούραζε. Στὸ Συμβούλιο κοιμότανε. Σὲ λίγο κατάντησε τὸ περίγelo τῶν ἐπιπόλαιων καὶ μαρῶν αὐλικῶν. Τὸν βρίζανε ἀκόμα καὶ στὰ κατώτερα στρώματα.

Ἀνέχτηκε τὸ δούκα τοῦ Κουανὺ νὰ τοῦ κάμει μιὰ σκητὴ ἐξ αἰτίας τῆς μείωσης τῶν ἐπιχορηγήσεων. Ὁ γάμος του ἔδωσε ἀφθονο ὕλικὸ γιὰ ἀμείλιχτους χλευασμούς. Ἡ κόρη τῆς Μαρίας Θερεσίας πού τὴν εἶχε παντρευτεῖ εἶταν δημορφη, κοκέτα καὶ ἀπερίσκεπτη. Ριχνότανε στὶς διασκεδάσεις μὲ ξέγνοιαστὴ ὀρμη. Τὴν ἔβλεπαν στὸ χορὸ τῆς ὄπερας ὅπου γεύοντανε τὶς πιὸ τολμηρὲς οἰκειότητες, δταν ὁ ψυχρὸς σύζυγός της ἔμενε στὶς Βερσαλλίες. Δεχότανε τὶς ἐκδηλώσεις λατρείας τῶν πιὸ κακόφημων αὐλικῶν: ἐνὸς Λωζέν, ἐνὸς Ἑστερχάξν. Τῆς ἀπόδιναν γιὰ πιθανόν ἐραστὴ τὸν ὠραῖο Φέρσον, συνταγματάρχῃ τοῦ βασιλικοῦ σουηδικοῦ στρατοῦ. Ἡξεραν πὼς ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ ἐκπλήρωσε τὰ συζυγικά του καθήκοντα ἑπτὰ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸ γάμο του καὶ ἀφοῦ πρῶτα τοῦ ἔγινε μιὰ χειρουργικὴ ἐπέμβαση. Οἱ κακολογίες ἀνάβρυσαν σὲ ὕβριστικὰ τραγούδια, προπαντὸς ὕστερα ἀπ' τὴν καθυστερημένη γέννηση ἐνὸς δελφίνου. Ἄπ' τοὺς ἀριστοκρατικούς κύκλους, τὰ ἐπιγράμματα κυκλοφοροῦσαν ἴσαμε τὴν μουρξουαζία καὶ τὸ λαὸ καὶ ἡ βασίλισσα εἶχε χάσει τὴ φήμη της πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν Ἐπανάσταση. Μιὰ τυχοδιώκτρια, ἡ κόμησα Λαμότ, πού καταγότανε ἀπὸ ἕνα νόθο τοῦ Καρόλου τοῦ Θ', μπόρεσε νὰ κάμει τὸν καρδινάλιο ντὲ Ροάν νὰ πιστέψει πὼς θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἐξασφαλίσει τὴν εὐνοια τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, ἀν ἤθελε μονάχα νὰ τὴν βοηθήσει ν' ἀγοράσει ἕνα θαυμάσιο περιδέραιο πού ἡ τοιγκουνιὰ τοῦ ἀντρα της τῆς τὸ ἀρνότανε. Ὁ καρδινάλιος εἶχε συναντήσεις στὸ σελιγνώφο, πίσω ἀπ' τὰ ἄλση τῶν Βερσαλλῶν, μὲ μιὰ γυναίκα πού τὴ νόμισε γιὰ τὴ βασίλισσα. Ὅταν ἡ μηχανοραφία ἀποκαλύφτηκε, ὕστερα ἀπ' τὰ παράπονα τοῦ κοσμηματοπώλῃ Μπαϊμερ, πού τὸ περιδέραϊό του δὲν εἶχε πληρωθεῖ, ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ΄ ἔκαμε τὴν ἀπερίσκεπσιὰ νὰ καταφύγει στὸ Δικαστήριο γιὰ νὰ ἐκδικήσει τὴν προσβλημένη τιμὴ του. Ἄν ἡ κόμησα Λαμότ καταδικάστηκε, ὁ

καρδινάλιος άθωώθηκε έν μέσφ χειροκροτημάτων. 'Η άπόφαση σή-
μαινε πώς τó νά θεωρείται ή βασίλισσα τής Γαλλίας εύκολη, δέν
είταν έγκλημα. "Υστερα άπό συμβουλή τής άστυνομίας, ή Μαρία
'Αντουανέτα, άπό τότε άπόφευγε νά ξαναγυρίσει στό Παρίσι γιά
νά προφυλάγεται άπ' τις έκδηλώσεις. Τήν ίδια έποχή, στό 1786, τó
Νομισματοκοπέιο τού Στρασβούργου έκοβε όρισμένον άριθμό χρυ-
σών λουδοβίκειων, όπου στην προτομή τού βασιλιά ξεπρόβαινε ένα
ύβριστικό κέρατο.

'Η κατάσταση αύτή γεννοῦσε στους έξ αίματος πρίγκιπες τού
βασιλιά έλπίδες νά φτάσουν στό θρόνο. 'Ο κόμης τού 'Αρτουά,
ó κόμης τής Προβηγίας, άδέρφια τού βασιλιά, ó δούκας τής 'Ορ-
λεάνης, ó ξάδερφός του, μηχανοραφούσαν κρυφά γιά νά έπωφελη-
θοῦν άπ' τή δυσαρέσκεια, πού τήν είχαν προκαλέσει στους περι-
σότερους αύλικούς οι άποκλειστικές προτιμήσεις τής βασίλισσας
γιά όρισμένες οικογένειες, πού τις γέμιζε με δώρα. 'Ο Θεό-
δωρος ντέ Λαμέτ αναφέρει πώς κάποτε ή Μαντάμ ντέ Μπαλμπί,
μαιτρέσα τού κόμητα τής Προβηγίας, είχε μαζί του αύτήν τή συ-
νομιλία : «Ξέρετε πώς μιλάνε γιά τó βασιλιά όταν χρειάζονται λε-
φτά σ' ένα καμπαρέ ; Ρίχνουν ένα σκούδο στό τραπέζι λέγοντας :
άλλάξτε μου αύτόν τó μεθύστακα.» Αυτό λεγόταν γιά νά βο-
λιδοσκοπηθεί ó Λαμέτ γιά τή δυνατότητα τής άλλαγής τού μο-
νάρχη. 'Ο Λαμέτ δέν άμφιβάλλει πώς όρισμένοι πρίγκιπες ύπο-
θάλαπαν τó σχέδιο μιās άπόφασης τού άνωτάτου δικαστηρίου γιά
τήν άνικανότητα τού βασιλιά.

Αύτός ώστόσο ούτε άκουγε ούτε έβλαπε τίποτα. "Αφηνε τó βα-
σιλικό του κύρος νά επηρεάζεται άπ' τή γυναικοκρατία, ταλαντευό-
μενος ανάμεσα στους μεταρρυθμιστές και στους διαδοῦς τών καταχρή-
σεων άνάλογα μ' εκείνα πού τού υπέβαλλε τó περιβάλλον του
και προπαντός με τις έπιθυμίες τής βασίλισσας πού άπόχτησε στό
πνεῦμα του μιάν αύξανόμενη κυριαρχία. Μ' αύτή λοιπόν τήν άστατη
πολιτική του τροφοδότησε σοβαρά τή γενική δυσαρέσκεια. 'Η φράση
τού Βωμπλάνκ στό προκείμενο είναι άληθινή κατά γράμμα :

«Στή Γαλλία πάντα ó άρχηγός τού Κράτους και οι ύπουργοί του
είναι εκείνοι πού ανατρέπουν τήν Κυβέρνηση». 'Η ζωηρότερη κρι-
τική τών καταχρήσεων πού θανάτωναν τó καθεστώς έγινε στό
αιτιολογικό τών διαταγμάτων τών ύπουργών Τυργκό, Μαλεζέρμπ,
Καλόν, Μπριέν, Νεκέρ. Τά διατάγματα αύτά διαβάστηκαν κι άπ'
τους παπάδες στις εκκλησίες. 'Η άπήχησή τους έφτασε ως τά κατώ-
τερα στρώματα. "Ελεγαν ότι ó βασιλιάς άγανακτίζει τήν άνάγκη
τών μεταρρυθμίσεων. Καθώς όμως οι ύποσχέσεις γιά μετα-
ρρυθμίσεις δέν έκπληρώνονταν ή πραγματοποιούνταν μόνον με-
ρικά, στην πικρία γιά τις καταχρήσεις προσθέτονταν και ή άπογοή-
τευση άπ' τά μέτρα πού παίρνονταν γιά τή διόρθωση τής κατάστα-
σης. 'Η άναγκαστική έργασία φαινόταν βαρύτερη γιά τους χωρι-
κούς άπό τότε πού ó Τυργκό μάταια είχε θεσμοθετήσει τήν κατάρ-
γησή της. Στήν περίπτωση αύτή οι χωρικοί τού Μαιν είδαμε νά

ἐπικαλοῦνται τὰ λόγια τοῦ ὑπουργοῦ γιὰ ν' ἀρνηθοῦν στο μαρκήσιο ντὲ Βιμπραλί τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων, νὰ τὸν πολιορκοῦν στὸν πύργο του καὶ νὰ τὸν ἀναγκάζουν νὰ δραπετεύσει. Ἡ κατάργησις τῆς δουλοπαροικίας στὰ χτήματα τοῦ στέματος, πού πραγματοποιήθηκε ἀπ' τὸν Νεκέρ, ἔκανε πιδ μισητὴ γιὰ τοὺς δουλοπάροικους τὴ διατήρησή της στὰ χτήματα τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ κατάργησις ἀπ' τὸν Μαλεζέρμπ τῆς προπαρασκευαστικῆς ἀνάκρισις, δηλαδὴ τῶν βασανιστηρίων στὶς ποινικῆς ἀνακρίσεις, ἔκανε νὰ φαίνεται πιδ ἀδικη ἢ διατήρησις τῶν βασανιστηρίων στὴν προκαταρκτικὴ διαδικασία. Ἡ δημιουργία ἀπ' τὸν Νεκέρ τῶν ἐπαρχιακῶν συνελεύσεων στὶς δυὸ περιφέρειες τοῦ Μπερι καὶ τῆς Ἄνω Γκυγιένης στὰ 1778, παρυσιαζόταν σάν καταδίκη τοῦ δεσποτισμοῦ τῶν ἐποπτῶν, τὸ μόνο δμως πού ἔκανε, εἶταν νὰ ὑποδαυλίζει τὴν ἐπιθυμία γιὰ ἀντιπροσωπευτικούς θεσμούς, πού οἱ δυὸ καινούργιες συνελεύσεις, πού τὰ μέλη τους διορίζονταν καὶ δὲν ἐκλέγονταν, ἀποτελοῦσαν τὴ γελοιογραφία τους. Ἀποθάρρυναν τοὺς ἐπόπτες ἐξασθενίζοντας τὸ κύρος τους, χωρὶς κανένα κέρδος γιὰ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία. Τὸ ἴδιο γινότανε καὶ μὲ τὶς ἄλλες μεταρρυθμιστικῆς προσπάθειες. Κι ὅλ' αὐτὰ δὲν ἔκαναν τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ δικαιώνουν καὶ νὰ δυναμώνουν τὴ δυσἀρέσκεια.

Εἶτανε δύσκολο νὰ γίνει διαφοροτικὰ διὰ τὰ φιλελεύθερα διατάγματα τὰ διαδέχονταν ἀμέσως ἀντιδραστικὰ μέτρα πού ἐμπνέονταν ἀπὸ καθαρὸ φεουδαρχικὸ πνεῦμα καὶ πού αὐτὰ κυρίως ἐφαρμόζονταν. Ὁ περίφημος κανονισμὸς τοῦ 1781, πού ἀπαίτησε ἀπ' τοὺς μέλλοντες ἀξίωματικούς τὴν ἀπόδειξη τεσσάρων βαθμῶν εὐγένειας γιὰ νὰ γίνονται δεκτοὶ στὶς στρατιωτικῆς σχολές, δίχως ἄλλο, κάπως συνέβαλε στὴ μελλοντικὴ λιποταξία τοῦ στρατοῦ. Ὅσο περισσότερο κινδύνευαν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν, τόσο περισσότερα αὐτοὶ μηχανεύονταν γιὰ νὰ τὰ παγιώσουν. Δὲν ἀπόκλειαν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ μόνον ἀπ' τοὺς στρατιωτικούς βαθμούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ δικαστικὰ λειτουργήματα καὶ ἀπ' τὶς ἀνώτερες ἐκκλησιαστικῆς θέσεις. Ἐκαναν πιδ καταλειστικὸ τὸ μονοπώλιό τους, ἐνῶ χειροκροτοῦσαν τὸν Φιγκαρώ.

Ἐνας ἄλλος βασιλιάς ἐχτὸς ἀπ' τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' θὰ μποροῦσε νὰ διορθώσει αὐτὴ τὴν ἀλλόκοτη κατάστασις; Ἴσως, μὰ αὐτὸ δὲν εἶναι σίγουρο. Ἀπὸ τότε πού εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ' τοὺς φεουδάρχες τὴν πολιτικὴ τους ἐξουσία, οἱ Βουρβῶνοι ἀρέσκονταν νὰ τοὺς παρηγοροῦν γεμίζοντάς τους μὲ τὶς εὐεργεσίες τους. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' εἶχαν πιστέψει πὼς οἱ εὐγενεῖς εἶταν ἀναγκαῖοι γιὰ τὴ δόξα τους. Παγίωσαν τὸ θρόνο τους μὲ τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ἀκολουθήσει μὴ καθιερωμένη παράδοσις. Μόνον παλεύοντας θανάσιμα ἐναντίον αὐτῶν τῶν προνομούχων θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιφέρει σοβαρῆς μεταρρυθμίσεις. Μὲ τὶς πρῶτες δμως ἀψιμαχίες, τρώμαξε.

Ἐπειὰ τὸ οικονομικὸ πρόβλημα κυριαρχοῦσε πάνω σ' ὅλα τ' ἄλλα. Γιὰ νὰ γίνουν μεταρρυθμίσεις χρειαζότανε χρήμα. Παρ'

δλη τῆ γενικῆ εἰθμερία, τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἀδειαζε δλοένα και περισσότερο. Μόνο σὲ βάρος τῶν προνομοῦχαν μοποροῦσε νὰ γεμίσει και μὲ τὴν ἐξουσιοδότηση τῶν δικαστηρίων, ποὺ ἐλάχιστα εἶταν διατεθειμένα νὰ θυσιάσουν τὰ ἰδιωτικά συμφέροντα τῶν μελῶν τους στὸ βωμὸ τοῦ δημοσίου καλοῦ. Κι δυο στριφογύριζαν δίχως νὰ παίρνουν ἀποφάσεις, τόσο τὸ βάραθρο τοῦ ἐλλείματος ἔχαινε και τόσο οἱ ἀντιδράσεις δξύνονταν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας του εἶχε κινδυνέψει νὰ χρεωκοπήσει, και μόνο ἡ σκληρὴ πυγμὴ τοῦ ἀββᾶ Τερραὶ ἀπότρεψε τὴν καταστροφή και παράτεινε εἴκοσι χρόνια τὴ διάρκεια τοῦ καθεστῶτος. Ὅταν ἔπεσε ὁ Τερραὶ, ξανάρχισε ὁ χορὸς τῶν ἑκατομυρίων. Οἱ ὑπουργοὶ τῶν οικονομικῶν διαδέχονταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ταχύτατα κι ἀνάμεσα σ' αὐτούς, ἔξον ἀπ' τὸν Νεκέρ, δὲν ὑπῆρχε οὔτε ἕνας καταποτισμένος στὰ λογιστικά, οὔτε ἕνας οικονομολόγος. Πραγματοποίησαν μόνον ἀσήμαντες οικονομίες στὰ ἔξοδα τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Μ' αὐτὸ ἐξόργισαν τοὺς ἀυλικούς, δίχως κανένα πραγματικὸ κέρδος γιὰ τὸ Δημόσιο Ταμεῖο. Οἱ σπάταλες γενναιοδωρίες πολλαπλασιάζονταν : 100.000 λίβρες στὴν κόρη τοῦ δούκα ντὲ Γκὺν γιὰ τὸ γάμο της, 400.000 λίβρες στὴν κόμησα ντὲ Πολινιὰκ γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τὰ χρέη της, 800.000 λίβρες γιὰ νὰ προικοδοτήσει τὴν κόρη της, 23 ἑκατομύρια γιὰ τὰ χρέη τοῦ κόμητα ντ' Ἀρτουά, 10 ἑκατομύρια γιὰ ν' ἀγοράσει ὁ βασιλεὺς τὸν πύργο Ραμπουγιέ, 6 ἑκατομύρια γιὰ ν' ἀγοράσει ἡ βασίλισσα τὸν πύργο Σαιν-Κλοῦ, κ.λ.π. Μικροῦξοδα δῖπλα σ' ἐκείνα ποὺ προκάλεσε ἡ συμμετοχὴ τῆς Γαλλίας στὸν πόλεμο τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀνεξαρτησίας ! Αὐτὰ τὰ ὑπολόγισαν σὲ δυὸ δισεκατομύρια. Γιὰ νὰ τὰ ἀντιμετωπίσει, ὁ Νεκέρ δανείστηκε ἀπὸ παντοῦ και μὲ κάθε τρόπο. Τοποθέτησε τὶς ὁμολογίες πρὸς 10 και 12 % . Ἐξαπάτησε τὸ ἔθνος μὲ τὸν περίφημο Ἀπολογισμό του, ὅπου παρουσίαζε ἕνα φανταστικὸ περίσσευμα. Ἦθελε μόνο νὰ ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη στοὺς δανειστὲς κ' ἔδωσε δπλα στὰ μέλη τῶν δικαστηρίων ποὺ ἰσχυρίζονταν πῶς ἡ ριζικὴ μεταρύθμιση τῆς φορολογίας εἶταν ἀνώφελη.

Ὅταν τελείωσε ὁ πόλεμος, ὁ σβέλτος Καλὸν, βρῆκε τὸ μέσο νὰ προσθέσει σὲ τρία χρόνια 653 καινούργια ἑκατομύρια στὰ προηγούμενα δάνεια. Εἶταν μάλιστα παραδεγμένη ἀρχὴ πῶς ὁ χριστιανικώτατος βασιλεὺς δὲν ὑπολόγιζε τὶς δαπάνες του ἀνάλογα μὲ τὶς προσόδους του, ἀλλὰ ἀντίθετα τὶς προσόδους του σύμφωνα μὲ τὶς δαπάνες του. Στὰ 1789 τὸ χρέος ἀνέβηκε στὰ τεσεσεράμισθ δισεκατομύρια. Στὴ διάρκεια τῶν δεκαπέντε χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ ΙΣΤ' εἶχε τριπλασιαστεῖ. Ὅταν πέθανε ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΕ' ἡ ὑπηρεσία τοῦ χρέους ἀπαιτοῦσε 93 ἑκατομύρια και στὰ 1790 ἀπαιτεῖ περίπου 300 σ' ἕναν προὔπολογισμό ἐσόδων ποὺ μόλις ξεπερνοῦν τὰ 500 ἑκατομύρια. Ὅλα ὁμως ἔχουν ἕνα τέλος. Ὁ Καλὸν ἀναγκάστηκε νὰ ὁμολογήσει στὸ βασιλεῖα πῶς ἡ κατάσταση εἶταν ἀπελπιστικὴ. Τὸ τελευταῖο του δάνειο καλύφτηκε μὲ δυσκολία.

Είχε πουλήσει καινούργιες θέσεις δημοσίων λειτουργῶν, είχε προβεί σὲ ξαναχῦσιμο τῶν νομομάτων, είχε αὐξήσει τὶς ἔγγυθοδοσίες, ἀπαλλοτριώσε χτήματα, ἔφραξε τὸ Παρίσι μ' ἓνα τείχος δασμῶν, εἰσπραξε ἀπ' τοὺς γενικοὺς ἐκμισθωτῆς 255 ἑκατομῦρια προκαταβολές, δηλαδή προπληρωμὲς ἀναφορικὰ μὲ τὶς μελλοντικὲς οικονομικὲς χρήσεις, ἐτοιμαζόταν νὰ δανειστεῖ, μὲ τὴν πρόφαση τῆς ἔγγυθοδοσίας, ἑβδομήντα ἑκατομῦρια ἀκόμα ἀπὸ τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων, ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ τεχνάσματα δὲν ἐμπόδισαν τὸ ἔλλειμα νὰ φτάσει στὰ 101 ἑκατομῦρια. Καὶ μάλιστα βρισκόταν στὶς παραμονὲς ἐνὸς πολέμου μὲ τὴν Πρωσία ἐξ αἰτίας τῆς Ὀλλανδίας. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν ἀπαιτοῦσε πιστώσεις γιὰ νὰ ὑπερασπίσει τοὺς πατριῶτες τῆς μικρῆς αὐτῆς χώρας, πού ὁ βασιλιάς τοὺς εἶχε ὑποσχεθεῖ ἐνίσχυση ἐναντίον τῶν Πρώσων.

Ὁ Καλὸν βρισκόταν σὲ δυσχερῆ θέση. Δὲ θεωροῦσε δυνατὸ ν' αὐξήσει τοὺς ὑπάρχοντες φόρους πού, σὲ λιγότερο ἀπὸ δέκα χρόνια, εἶχαν αὐξηθεῖ κατὰ 140 ἑκατομῦρια. Βρισκόταν σὲ ἀνοιχτὴ πάλη μὲ τὸ δικαστήριον τοῦ Παρισιοῦ πού εἶχε ἐπικρίνει τὸ ξαναχῦσιμο τῶν νομομάτων, μὲ τὸ δικαστήριον τοῦ Μπορντὸ ἐξ αἰτίας τῆς ἰδιοκτησίας τῶν προσχώσεων τῆς Γιρόνδης, μὲ τὸ δικαστήριον τῆς Ρένν ἐξ αἰτίας τοῦ ταμπάκου, μὲ τὰ δικαστήρια τῆς Μπεζανσὸν καὶ τῆς Γκρενόμπλ ἐξ αἰτίας τῆς προσωρινῆς ἀντικατάστασης τῆς ἀναγκαστικῆς ἐργασίας μὲ χρηματικὲς εἰσφορές. Εἶταν βέβαιο πὼς τὰ δικαστήρια θὰ τοῦ ἀρνούνταν τὴν καταχώρηση κάθε δανείου καὶ κάθε καινούργιου φόρου.

Ὁ Καλὸν ἔβαλε σ' ἐνέργεια ἀποφασιστικὰ τὸ θάρρος του. Πῆγε καὶ βρῆκε τὸν Λουδοβίκο τὸν ΙΣΤ', στὶς 20 Αὐγούστου 1876, καὶ τοῦ εἶπε : «Ἐκεῖνο πού εἶναι ἀναγκαῖο γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Κράτους, εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνει μὲ περιορισμένα μέτρα· τὸ οἰκοδόμημα πρέπει νὰ ξαναχτιστεῖ ἀπ' τὰ θεμέλια, γιὰ νὰ προληφτεῖ ἡ καταστροφή... Εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβάλουμε καινούργιους φόρους, καὶ εἶναι καταστρεπτικὸ νὰ δανειζόμαστε πάντα, δὲν ἀρκεῖ νὰ περιοριστοῦμε στὶς οικονομικὲς μεταρρυθμίσεις. Τὸ μόνον μέτρο πού ἀπομένει νὰ παρθεῖ, τὸ μόνον μέσο γιὰ νὰ κατορθώσουμε τέλος ἀληθινὰ νὰ βάλουμε κάποια τάξη στὰ οικονομικά, εἶναι νὰ ἀναζωογονήσουμε ὁλόκληρο τὸ Κράτος καὶ νὰ ἀναδιοργανώσουμε κάθε ἑλλατωματικὸ στοιχεῖο πού ὑπάρχει στὴ συγκρότησή του».

Οἱ φόροι πού ἴσχυαν εἶταν καταθλιπτικοὶ καὶ ἐλάχιστοι ἀποδοτικοὶ γιὰτὶ εἶταν ἄνισα μοιρασμένοι. Οἱ εὐγενεῖς, κατ' ἀρχήν, ὑποχρεώνονταν στὴν καταβολὴ τοῦ εἰκοστοῦ τῶν προσόδων τους καὶ στὸν κεφαλικὸ φόρο· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ εἶταν ἀπαλλαγμένοι ἀπ' τὶς καταβολὲς αὐτέες. Οἱ χωρικοὶ εἶταν οἱ μόνου πού πλήρωναν τὸ φόρο παραγωγῆς, πού ποίκιλλε ἀνάλογα μὲ τὶς ἐπαρχίες πού ἐκλέγανε τὰ συμβούλια τῶν τάξεων καὶ μὲ τὶς ἐπαρχίες τῶν ἐκλογῶν*. Ὁ φόρος

* Ἐπαρχία πού ἐξέλεγε εἰσπράκτορα. Ἐκεῖνος πού ἐκλεγόταν εἰσπραττε τοὺς φόρους ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τοῦ ἐπόπτη. Σ.τ.Σ.

άλλοτε εΐταν πραγματικός, ανάλογος με τή σημερινή έγγεια φορολογία κι άλλοτε προσωπικός, ανάλογος με τήν κινητή περιουσία του φορολογούμενου. Ύπήρχαν πόλεις άφορολόγητες, πόλεις που πληρώνανε πάγια εισφορά, περιοχές που είχαν έξοφλήσει με μιὰ έφ' άπαξ καταβολή τις φορολογικές τους ύποχρεώσεις, ένα άτέλειωτο χάος. Η τιμή του άλατιού ποίκιλλε ανάλογα με τὰ πρόσωπα και τόν τόπο. Ο κληρος, οι προνομούχοι, οι ύπάλληλοι, χάρη στο δικαίωμα ελευθέρης προμήθειας άλατιού, τὸ πληρώναν στην τιμή του κόστους. Όσο όμως περισσότερο εΐταν κανένας άπομακρυσμένος από τὰ άλατορυχεία ή τις άλυκές, τόσο ὁ φόρος γινόταν βαρύτερος και ίεροεξεταστικός.

Ο Καλόν σκόπευε τή μετριάσει τή φορολογία του άλατιού και τὸ φόρο τής παραγωγής, νὰ καταργήσει τους έσωτερικούς δασμούς και νὰ επιβάλει έναν καινούργιο φόρο, τήν έγγεια εισφορά, που θὰ αντικατάστανε τήν εισφορά του εικοστού; και θάδινε τὰ αναγκαία μέσα για νὰ ισοσκελιστεϊ δπως-δπως ὁ προϋπολογισμός. Ένώ όμως τὰ εικοστά εισπράττονταν σέ χρήμα, ή έγγεια εισφορά θὰ εισπραττόταν σέ είδος, ανάλογα με τὸ προϊόν όλων τῶν γαιῶν, δίχως καμιά διάκριση, εκκλησιαστικῶν, άριστοκρατικῶν, ή χτηματῶν ανθρώπων του λαού. Αυτό εΐταν ή φορολογική ίσότητα. Τὸ Ταμείο Προεξοφλήσεων, θὰ μεταμορφωνόταν σέ Τράπεζα του Κράτους. Ήπαρχιακές συνελύσεις θὰ δημιουργούνταν κ' εκει δπου δέν ύπήρχαν ακόμα «για νὰ πάψει ή κατανομή τῶν δημοσίων βαρῶν νάναι άνιση κι αυθαίρετη».

Και μιὰ που δέν μπορούσε νὰ ύπολογίσει στα δικαστήρια για τήν καταχώρηση μιᾶς τόσο πλατιᾶς μεταρρυθμισης, θ' άπευθυνόταν σέ μιὰ συνέλευση από προύχοντες, που θὰ τήν επιδοκίμαζε. Δέν ύπήρχε παράδειγμα προυχόντων που νὰ διαλέχτηκαν άτ' τὸ βασιλιά και που νὰ αντιτάχτηκαν στις θελήσεις του. Τὰ πνεύματα όμως όλων είχαν μεταστραφεί εδῶ κ' έναν αιώνα.

Οι προύχοντες, εφτά έξ αίματος πρίγκιπες, 36 δοῦκες και ὁμότιμοι ή στρατάρχες, 33 πρόεδροι ή γενικοί εισαγγελεΐς τῶν δικαστηρίων, 11 άρχιερεΐς, 12 Σύμβουλοι του κράτους, 12 αντιπρόσωποι τῶν έπαρχιῶν τῶν τάσεων, 25 δήμαρχοι (σκαβίνοι) τῶν κυριότερων πόλεων κ.λ.π., συνολικά 144 πρόσωπα που είχαν διακριθεϊ από τις ύπηρεσίες τους ή τὰ λειτουργήματά τους, συγκεντρώθηκαν στις 22 Φεβρουαρίου 1787. Ο Καλόν κατηγορήσε μπροστά τους με έξοχον τρόπο ὅλο τὸ οικονομικὸ σύστημα: «Δέν μπορεί κανένας νὰ κάμει οὔτ' ένα βήμα σ' αυτό τὸ άπεραντο βασίλειο, δίχως νὰ βρεϊ διαφορετικούς νόμους, αντίθετες συνήθειες, προνόμια, έξαιρέσεις, άπαλλαγές από φόρους; και κάθε είδος δικαιώματα κι άπατησίες. Κι αυτή ή γενική παραφωνία περιπλέκει τή διοίκηση, διακόπτει τήν ὁμαλή πορεία της, δυσχεραίνει τή λειτουργία της και πολλαπλασιάζει παντού τὰ έξοδα και τήν άταξία». Έπετέθηκε βίαια έναντίον του φόρου του άλατιού, «που είναι τόσο δυσανάλογος στην κατανομή του, ὥστε χρειάζεται στην μιὰ έπαρχία νὰ πληρώνει κανένας

20 φορές περισσότερο απ' ό,τι πληρώνει στην Άλλη, τόσο αυστηρός στην είσπραξή του, που και μόνο τ' όνομά του εμπνέει φόβη... Ένας φόρος τέλος που για να είσπραχτεί, πρέπει να έδουθετεί τό ένα πέμπτο του προϊόντος του και πού, με την ίσχυρή Έλλη που έξασκεί για τό λαθρομπόριο, προκαλεί την καταδίκη κάθε χρόνο και τό ρίξιμο στα κάτρηγα ή στις φυλακές 500 και πάνω οικογενειαρχών και πάνω από 4.000 κατασχέσεις τό χρόνο». "Υστερα απ' την κριτική των καταχρήσεων έρχόταν τέλος ή έκθεση των μεταρρυθμίσεων.

Οί προύχοντες είταν προνομιούχοι. Οί λίβελλοι που εμπνέονταν απ' τὰ μέλη των δικαστηρίων τους γέμιζαν με χλευασμούς, και σατιρικά έπιγράματα άνάγγελαν τή συνθηκολόγησή τους. "Αντιστάθηκαν για ν' άποδείξουν την άνεξαρτησία τους. "Απόφυγαν να διακηρύξουν πως δεν ήθελαν να πληρώσουν τό φόρο, έξοργίστηκαν όμως με την έκταση του έλλείματος που τους κατάπληξε. Θύμισαν πως ο Νεκέρ στον περίφημο "Απολογισμό του, τέσσαρα χρόνια πύ πριν, είχε παρουσιάσει ένα πλεόνασμα των έσόδων σχετικά με τὰ έξοδα. "Απαίτησαν ν' ανακοινωθούν τὰ λογιστικά στοιχεία του προϋπολογισμού, ζήτησαν να έλέγχεται κάθε μήνα ή κατάσταση του βασιλικού ταμείου, να τυπώνεται γενικός άπολογισμός των έσόδων και δαπανών κάθε χρόνο και να υποβάλλεται για έπαλήθευση στο "Ελεγκτικό Συνέδριο. Διαμαρτυρήθηκαν ενάντια στην κατάχρηση των έπαχορηγήσεων. "Ο Καλόν, για να υπερασπιστεί, αναγκάστηκε να ξεσκεπάσει τὰ λάθη του "Απολογισμού του Νεκέρ. "Ο Νεκέρ άπάντησε και έξορίστηκε απ' τό Παρίσι. Τότε δηλ ή άριστοκρατία των εύγενών και των μελών των άνωτερων δικαστηρίων πήρε φωτιά. "Ο Καλόν σύρθηκε στη λάσπη δημοτικών λιβέλλων. "Ο Μιραμπώ έπαιξε κι αυτός τό ρόλο του σ' αυτό τό κοντσέρτο με την Καταγγελία εναντίον των χρηματιστηριακών κερδοσκοπιών, όπου κατηγορούσε τον Καλόν πως έπαιζε στο χρηματιστήριο με κρατικά χρεώγραφα. "Ο Καλόν είταν τρωτός στο σημείο αυτό. Είχε χρέη και μαιτρέδες, και ζούσε σ' ένα ύποπτο περιβάλλον. Τό σκάνδαλο τής χρηματιστηριακής μανούβρας που έγινε απ' τον άββά "Εσπανιά με τις μετοχές τής "Εταιρείας των "Ινδιών, μόλις είχε ξεσπάσει. "Ο Καλόν είταν άνακατεμένος σ' αυτό. Οί προνομιούχοι βρήκαν την εύκαιρία ν' άπαλλαγούν από τον μειωθμιστή ύπουργό. Μάταια πέρασε στην έπίθεση. Με τό δικηγόρο του Ζερμιέ σύνταξε την Προειδοποίηση, που είταν βίαιη έπίθεση εναντίον του έγωισμού των εύγενών και μαζί έκκληση στην κοινή γνώμη. "Η Προειδοποίηση που μοιράστηκε πλατιά σ' όλο τό βασίλειο μεγάλωσε τή λύσσα των έχθρών του Καλόν. "Η κοινή γνώμη δεν άντέδρασε όπως έλπιζε αυτός. Οί εισοδηματίες έξακολουθούσαν νάναι δύσπιστοι. "Η μπουρζουαζία δέ φάνηκε να παίρνει στα σοβαρά τὰ μεταρρυθμιστικά σχέδια που είχαν γίνει για να τής άρέσουν. "Ο λαός παράμεινε άδιάφορος στις έριδες αυτές που δεν τις πολυκαταλάβαινε. Του χρειάζόταν καιρός για να σκεφτεί τις άλήθειες που του είχαν άπο-

κλυφτεί και πού τον άφηναν κατάπληχτο. 'Η άναταραχή εΐταν βλαιη στο Παρίσι, περιορίστηκε όμως στην άρχη στις άνώτερες τάξεις. Οι επίσκοποι πού συνεδρίαζαν μαζί με τους προύχοντες, άπαίτησαν την άποκομητή του Καλόν. 'Ο Λουδοβίκος δ' ΙΣΤ' ύποτάχτηκε και, παρ' όλη την άποστροφή του, κατάληξε να όνομάσει διάδοχό του τον άρχιεπίσκοπο της Τουλούζης Λομενί ντε Μπριέν, πού του ύπόδειξε ή βασίλισσα. Οι προνομιούχοι άνάπνευσαν, είχαν όμως φοβηθεί τόσο! Εΐχαν ριχτεί έναντίον του Καλόν. Τό Δικαστήριο του Παρισιού, με πρόταση του 'Αδριανού Ντυπόρ, διάταξε ανακρίσεις για τίς σπατάλες του. Μόνη διέξοδος για τόν Καλόν έμενε να καταφύγει στην 'Αγγλία.

'Ο Μπριέν έπωφελομένοσ από μιá στιγμαία ύφεση πέτυχε άπ' τούς προύχοντες κι άπ' τό Δικαστήριο ένα δάνειο άπό 67 εκατομύρια με πάγιες προσόδους, πού άνέτρεψε προσωρινά τη χρεωκοπία. 'Απλή άνακοχή! Τά πράγματα άνάγκασαν τόν Μπριέν να συνεχίσει τά σχέδια του προκατόχου του. Με μεγαλύτερη συνέπεια άπό εκείνον προσπάθησε να διασπάσει τό συνασπισμό τών προνομιούχων με τη μπουρζουαζία. Συγκρότησε έπαρχιακές συνελύσεις, όπου ή Τρίτη Τάξη αντιπροσωπευόταν με τόν ίδιο αριθμό μελών με τίς δυό προνομιούχες τάξεις ένωμένες. "Έδωσε πολιτικά δικαιώματα στους διαμαρτυρούμενους, πράμα πού έξόργισε πολύ τόν κληρο. Μετάτρεψε την άναγκαστική έργασία τών χωρικών σε χρηματική είσφορά. Τέλος θέλησε να ύποβάλει στην έγγεια φορολογία τόν κληρο και τούς εύγενείς. 'Αμέσως οι προύχοντες άντιστάθηκαν. 'Από έφτά γραφεία, μόνο τό ένα υιοθέτησε τό σχέδιο της καινούργιας έγγειας φορολογίας. Τά άλλα δήλωσαν πώς είναι άναρμόδια να την άναγνωρίσουν. Αυτό σήμαινε σύγκληση τών Γενικών Συνελύσεων. 'Ο Λαφαγιέτ τράβηξε μακρύτερα. Ζήτησε μιάν έθνοσυνέλευση κατά τό ύπόδειγμα του Κογκρέσσου πού κυβερνούσε την 'Αμερική και μιá μεγάλη χάρτα πού θα έξασφάλιζε την κατά περιόδους σύγκληση αυτής της συνέλευσης. "Αν ό Μπριέν είχε τόσο θάρρος δση και νοημοσύνη, θα είχε άποδεχτεί την έπιθυμία τών προύχοντων. 'Η σύγκληση τών Γενικών Συνελύσεων, καθορισμένη θεληματικά σ' αυτή την ήμερομηνία του Μαΐου του 1787, όταν τό βασιλικό γόητρο δέν είχε ακόμα κλονιστεί, άναμφίβολα θα στερέωνε την έξουσία του Λουδοβίκου του ΙΣΤ'. Οι προνομιούχοι θα έπεφταν στην ίδια τους την παγίδα. 'Η μπουρζουαζία θα καταλάβαινε πώς οι ύποσχέσεις για μεταρύθμιση εΐταν ειλικρινείς. 'Ο Λουδοβίκος όμως δ' ΙΣΤ' και ή Αύλή φοβόνταν τίς Γενικές Συνελύσεις. Θυμόνταν τόν 'Επιέν Μαρσέλ και ή Λίγκα. 'Ο Μπριέν προτίμησε να διώξει τούς προύχοντες, άφήνοντας έτσι να του ξεφυγει ή τελευταία εύκαιρία για την άποφυγή της 'Επανάστασης.

'Από δω και πέρα ή άνταρσία τών εύγενών, πού την ήγεσία της άναλαβαίνει ή δικαστική άριστοκρατία, δέ γνώριζε πιά χαλινό. Τά δικαστήρια του Μπριεντώ, της Γκρενόμπλ, του Μπεζανσόν, κ.λ.π., διαμαρτύρονται έναντίον τών διαταγμάτων, πού άπονέμουν πολιτικά

δικαιώματα στρὺς αἵρετικούς καὶ πού συγκροτοῦν ἐπαρχιακὲς συνελύσεις, πού φοβοῦνται τὸν ἀνταγωνισμό τους. Καλλιεργοῦν ἐπιδέξια τὴν ἀντίληψη πὼς οἱ συνελύσεις αὐτὲς πού διορίζονται ἀπ' τὴν κυβέρνηση εἶναι μόνον ὑπουργικὲς ἐπιτροπὲς δίχως ἀνεξαρτησία, καὶ ἀρχίζουν ν' ἀπαιτοῦν τὴν ἐπανασύσταση τῶν Φεουδαρχικῶν Συνελύσεων, πού δὲ συγκαλοῦνταν πιά.

Τὸ Δικαστήριό τοῦ Παρισιοῦ καὶ μαζί μ' αὐτὸ τὸ Φορολογικὸ δικαστήριό καὶ τὸ Ἐλεγκτικὸ Συνέδριό, γίνονται δημοφιλεῖς, ἐπειδὴ ἀρνοῦνται στὸν Μπριέν τὴν καταχώρηση ἑνὸς διατάγματος πού ἔκανε ὑποχρεωτικὴ τὴ χαρτοσήμανση τῶν αἰτήσεων, τῶν ἀποδείξεων, τῶν ἀγγελτηρίων, τῶν ἐφημερίδων, τῶν διαφημίσεων κ.λ.π. Ταυτόχρονα ζητοῦν, στὶς 16 Ἰουλίου, τὴ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελύσεων, πού εἶναι μόνες ἀρμόδιες, λένε, νὰ ἐγκρίνουν τὴν ἐπαβολὴ καινούργιων φόρων. Ἀποκρούουν ἀκόμα τὸ διάταγμα γιὰ τὴν ἔγγεια εἰσφορά, καταγγέλλουν τὶς σπατάλες τῆς Αὐλῆς καὶ ἀπαιτοῦν οικονομίες. Ὁ βασιλιάς, ἀντιδρώντας σ' αὐτὴ τὴν ἀντιπολίτευση, παίρνει μέρος στὴ συνεδρίαση τοῦ Δικαστηρίου στὶς 6 Αὐγούστου, τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριό δμως ἀκυρώνει τὴν ἐπαύριο σὰν παράνομη τὴν καταχώρηση τῆς προτεραίας. Μιὰ ἐξορία στὴν Τρουὰ τιμωρεῖ αὐτὴ τὴν ἀνταρσία, ἡ ἀναταραχὴ δμως ξαπλώνεται σ' ὅλα τὰ ἐπαρχιακὰ δικαστήρια. Ἀπλώνεται στὴν ἀστική τάξη. Οἱ δικαστὲς ἐμφανίζονται σὰν προασπιστὲς τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους. Τοὺς χαρακτηρίζουν σὰν Πατέρες τῆς Πατρίδας. Τοὺς περφερόνουν θριαμβευτικά. Οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Δικαστηρίου, ἀνακατεμένοι μὲ τοὺς τεχνίτες ἀρχίζανε νὰ προκαλοῦν ταραχὲς στοὺς δρόμους. Ἀπὸ παντοῦ συνέρρεαν οἱ αἰτήσεις στὶς Βερσαλλίες, συνηγορώντας γιὰ τὴν ἀνάκληση ἀπ' τὴν ἐξορία τοῦ Δικαστηρίου τοῦ Παρισιοῦ.

Οἱ δικαστικοὶ ἀπολάβαιναν τὴ δημοτικότητά τους, κατὰ βῆθος δμως δὲν τοὺς ἔλειπαν οἱ ἀνησυχίες. Ζητώντας τὶς Γενικὲς Συνελύσεις θέλησαν μ' ἕναν χειρισμό, ν' ἀποφύγει τὰ ἐξοδα τῆς οικονομικῆς μεταρρύθμισης ἢ ἀριστοκρατία τῆς τηβέννου, τοῦ σπαδιοῦ καὶ τοῦ ράσου. Δὲν ἐνδιαφερόνταν διαφορετικὰ γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελύσεις πού θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς ξεφύγουν. Ἄν οἱ Συνελύσεις γινόταν περιοδικές, ὅπως τὸ ζητοῦσε ὁ Λαφαγιέτ, ὁ πολιτικὸς ρόλος τῶν δικαστῶν θὰ ἐξαφανίζοταν. Παζάρεψαν στὰ κρυφά. Ὁ Μπριέν θὰ παραιτιόταν ἀπ' τὸ νόμο τοῦ χαρτοσήμου καὶ ἀπ' τὴν ἔγγεια εἰσφορά. Σ' ἀνταπόδοση, θὰ τοῦ παραχωρούσαν τὴν παράταση τῆς φορολογίας τῶν δυὸ εἰκοστῶν πού θὰ εἰσπράττονταν «δίχως καμιά διάκριση, οὔτε ἐξαίρεση, ὅποια καὶ ἂν εἴτανε». Ἔτσι τὸ Δικαστήριό ἔχοντας προβεῖ στὴν πράξη τῆς καταχώρησης στὶς 19 τοῦ Σεπτεμβρίου, ξαναγύρισε στὸ Παρίσι θριαμβευτικά.

Δυστυχῶς τὰ δυὸ εἰκοστά, πού ἡ εἰσπραξὴ τους ἀπαιτοῦσε χρόνο, δὲν ἐπαρκούσαν νὰ καλύψουν τὶς ἐπείγουσες ἀνάγκες τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου. Μ' ὅλο πού ὁ Μπριέν ἐγκατάλειψε τοὺς Ὀλλανδοὺς πατριῶτες, καταπατώντας τὸ βασιλικὸ λόγο, ἡ χρεωκοπία εἶταν στὰ πρόθυρα. Χρειάστηκε νὰ ξαναγυρίσουν στὸ Δικαστήριό γιὰ νὰ

του ζητήσουν την εξουσιοδότηση για ένα δάνειο 420 εκατομμυρίων με την υπόσχεση, πώς οι Γενικές Συνελεύσεις θα συγκαλούνταν ύστερ* από πέντε χρόνια, δηλαδή το 1792. Ο πόλεμος ξανάρχισε πιδ βίαιος από κάθε άλλη φορά. Στο βασιλιά πού, στις 19 του Νοέμβρη διάταξε την καταχώρηση του δανείου, ο δούκας της Όρλεάνης τόλμησε να πει πώς αυτό εΐταν παράνομο. Την άλλη μέρα ο δούκας εξορίζεται στο Βιγιέ-Κοτερέ και δυο σύμβουλοι φίλοι του, ο Σαμπατιέ κι ο Φρετώ κλείνονταν στον πύργο του Ντουλλέν. Το Άνώτατο Δικαστήριο ζητούσε την απελευθέρωση των προγραμμένων και με πρόταση του Άδριανού Ντυπόρ, στις 4 του Γενάρη 1788, ψήφισε ένα κατηγορητήριο εναντίον των «εντολών εν λευκώ» (lettres de cahet) και το έπανάλαβε λίγη πιδ ύστερα, παρὰ τις βασιλικές απαγορεύσεις. Σε λίγο, τον Άπριλη, η τόλμη του εφτασε σε τέπιο σημείο ώστε ν' άνησυχήσει τους δανειστές του τελευταίου δανείου και ακόμα ως το σημείο να ένθαρρύνει τους φορολογούμενους ν' άρνηθούν την πληρωμή των καινούργιων εικοστών. Αΐτη τη φορά ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' θύμωσε. Διάταξε να συλληφτούν μέσα στο Δικαστήριο όπου είχαν καταφύγει, οι δυο σύμβουλοι, ο Γκουαλάρ και ο Ντυβάλ ντ' Επρεμενίλ κ' επικύρωσε τα διατάγματα πού του υπέβαλε ο σφραγιδοφύλακας Λαμουανιόν για να σπάσει την αντίσταση των δικαστών και για να μεταρρυθμίσει τη δικαιοσύνη. Ένα πλήρες δικαστήριο (cour plénière)* πού άπαρτιζόταν από άνώτατους λειτουργούς, αντικατάστησε το Άνώτατο Δικαστήριο για την καταχώρηση όλων των βασιλικών πράξεων. Τα Δικαστήρια έχαναν σημαντικό μέρος από τις άστικές και ποινικές υποθέσεις πού τους άνήκαν πριν. Αΐτες πια θά έκδικάζονταν από δω και πέρα από τα δικαστήρια πού προεδρεύονταν από βαβλους, σαρανταεπτά τον αριθμό, πού θά έξυπηρετούσαν τους αντίδικους. Πολυάριθμα ειδικά δικαστήρια, όπως των άλαταποθικών, των έκλογών, και γραφεία των οικονομικών καταργήθηκαν. Η ποινική δικαιοσύνη μεταρρυθμίστηκε και πήρε άνθρωπιστικότερη κατεύθυνση, η βασανιστική προανάκριση και η έξαντλητική ανάκριση καταργήθηκαν. Όλ' αυτά εΐταν μεταρύθμιση πιδ ριζική ακόμα από κείνη πού έπαίρησε ο καγκελάριος Μωπεου στα 1770. Ίσως νάχε πετύχει αν είχε γίνει έννια μήνες νωρίτερα, πριν να έξοριστεί το άνώτερο Δικαστήριο στην Τρουά. Η σύσταση των βαυλικών δικαστηρίων δέ συνάντησε δμόθυμη αντίδραση. Φαίνεται πώς ο λόγος του Λουδοβίκου του ΙΣΤ' πού κατάγγελε στη χώρα την άριστοκρατία των δικαστών, πού θέλανε να ύφαρπάσουν την έξουσία του, βρήκε άπήχηση. Από τότε όμως πού είχε έκδοθει η άπόφαση του δικαστηρίου με τη συμπαράσταση του βασιλιά (lit de justice), από τις 19 του Νοέμβρη, από τότε πού έπσε σε δυσμένεια ο δούκας της Όρλεάνης, η πάλη δέν περιοριζόταν πια άνάμεσα στο ύπουργείο και στα δικα-

* Άνώτατο δικαστήριο πού το συγκαλούσε ο βασιλιάς σε έξαιρετικές περιπτώσεις. Σ. τ. Μ.

στήρια. Γύρω απ' αυτήν την αρχική σύγκρουση, όλες οι άλλες δυσασφάλειες εκδηλώνονταν κώλας και συνασπίζονταν.

Το κόμμα των Αμερικανών, των Αγγλομανών ή των πατριωτών, που αριθμούσε εκατοντάδες χιλιάδες μονάχα στην ανώτερη αριστοκρατία και στην ανώτερη μπουρζουαζία, αλλά και ανάμεσα σε διορισμένους ανακριτικούς συμβούλους, όπως ο Ντυπόρ κι ο Φρετώ, είχε παρουσιαστεί στη σκηνή. Οι άρχηγοί του συγκεντρώνονταν στο σπίτι του Ντυπόρ ή στο Λαφαγιέτ. Σ' αυτές τις συγκεντρώσεις έβλεπε κανείς τον άββά Σεγιές, τον πρόεδρο Λεπελλιέ ντε Σάν Φαρζώ, το γενικό Εισαγγελέα Herault de Séchelles, το σύμβουλο στο Δικαστήριο Υγκέ ντε Σεμονβίλ, τον άββά Λουί, το δούκα ντε Γκυγιόν, τους αδελφούς Λαμέτ, τον μαρκήσιο ντε Κοντορσέ, τον κόμητα ντε Μιραμπώ, τους τραπεζίτες Κλαβιέρ και Πανσώ, κ.λ.π. Γι αυτούς οι Γενικές Συνελεύσεις είχαν μόνον ένας σταθμός. Θα μετάτρεπαν τη Γαλλία σε συνταγματική και αντιπροσωπευτική μοναρχία. Θα έκηδύναν τον ύπουρο δεσποτισμό. Οι αμερικανικές ιδέες κέρδιζαν τις λέσχες, τους φιλολογικούς συλλόγους, που κώλας ήταν πολυάριθμοι, τα καφενεία, που έγιναν, όπως λέει ο σύμβουλος Σαλλιέ, «δημόσια σχολεία της δημοκρατίας και της εξέγερσης». Η μπουρζουαζία άρχισε να κινείται, πάνω στα χνάρια όμως ακόμα των ευγενών. Στη Ρέν ή πατριωτική εταιρεία των Βρεττόνων έβαζε επί κεφαλής μεγαλοκυρίες που θεωρούσαν τιμή τους να τις ονομάζουν πολίτιδες. Έδινε διαλέξεις σε μίαν αίθουσα διακοσμημένη με δημοκρατικές επιγραφές, και που την ονόμαζε πομπωδάς, κι «άρχαιοπρεπώς», Ναό της Πατρίδας.

Η δικαστική αριστοκρατία όμως κρατούσε ακόμα στα χέρια της την ήγεσία. Σ' όλους της τους ανταποκριτές στις επαρχίες έδινε το ίδιο σύνθημα: να εμποδίσουν την εγκαθίδρυση των καινούργιων έφετελων ή των βασιλικών δικαστηρίων, να απέργησουν τα ειρηνοδικεία, και στην ανάγκη να εξαπολύσουν την αναρχία, να ζητήσουν Γενικές Συνελεύσεις και παλιές επαρχιακές Συνελεύσεις. Το πρόγραμμα αυτό ακολουθήθηκε κατά γράμμα. Τα επαρχιακά δικαστήρια όργάνωσαν με την πολυάριθμη πελατεία τους την αντίσταση των ανθρώπων που ασχολούνταν με τους νόμους. Με κατηγορητήρια, με απειλητικές αποφάσεις, επιδίδονταν στην πρόκληση ταραχών. Οι διαδηλώσεις διαδέχονται ή μιά την άλλη. Οι ευγενείς του σπαθιού τάσσονται μαζικά αλληλέγγυοι με τα δικαστήρια. Οι εκκλησιαστικοί ευγενείς τους μμήθησαν. Η συνέλευση του κλήρου μείωσε πάνω από τρία τέταρτα την εισφορά που απαιτούσαν απ' τον κλήρο. Διαμαρτυρήθηκε εναντίον του πλήρους δικαστηρίου «δικαστηρίου που πάντα το έθνος θα φοβόταν τη φιλοφροσύνη του» (15 Ιουνίου). Στάσεις εξέσπασαν στη Ντιζόν, στην Τουλούζη. Στις επαρχίες των συνόρων που τελευταία προσαρτήθηκαν στο στέμα, ή αναταραχή πήρε την όψη εξέγερσης. Στη Βεάρνη, το Δικαστήριο του Πώ, που το μέγαρό του είχε κλειστεί (manu militari) διαμαρτυρήθηκε για την παραβίαση των παλιών διομολογήσεων που ο βασιλιάς είχε δώ-

σει στη χώρα. Οι άγρότες παρακινήμενοι άπ' τους εύγενεις τών έπαρχιών, πολέωρχησαν τόν έπόπτη στό μέγαρό του και άποκατάστησαν μέ τη βία τους δικαστές στις έδρες τους (19 'Ιουνίου).

Στή Βρετάνη ή άναταραχή άναπτύχθηκε χωρίς αντίδραση έξ αίτίας τής άδυναμίας ή τής συνενοχής τού στρατιωτικού διοικητή Τιάρ και προπαντός τού έπόπτη Μπερτράν ντε Μολεβίλ. Οι εύγενεις τής Βρετάνης προκαλούσαν σέ μονομαχία τους αξιωματικούς τού στρατού πού είχαν άπομείνει πιστοί στό βασιλιά. Σ' όλη τή διάρκεια τών μηνών τού Μαΐου και τού 'Ιουνίου οι συγκρούσεις είταν συχνές άνάμεσα στα στρατεύματα και στους διαδηλωτές.

Στό Ντωφινέ, στην πύδ βιομηχανική έπαρχία τής Γαλλίας, κατά τά λεγόμενα τού Ρολλάν, ή Τρίτη Τάξη διαδραμάτισε τόν κυριότερο ρόλο, αλλά σέ συμφωνία μέ τους προνομιούχους. Κι όταν, ύστερα άπ' τό διώξιμο άπ' τό μέγαρό του, τό δικαστήριο διακήρυξε πώς άν τά διατάγματα αυτά διατηρούνταν, «τό Ντωφινέ θα θεωρούσε πώς είταν όλότελα άπαλλαγμένο άπ' τήν πίστη του στόν βασιλιά», ή πόλη τής Γκρενόμεπλ έξεγέρθηκε, στις 7 'Ιουνίου, άπώθησε τά στρατεύματα ρίχνοντας κεραμίδια πάνω άπ' τις στέγες, και ξανάφερε τό Δικαστήριο στό μέγαρό του μέ κωδωνοκρουσίες. "Υστερα άπ' αύτήν τήν ήμέρα τών κεραμιδιών, οι Τάξεις τής έπαρχίας συγκεντρώνονταν αύθόρμητα, δίχως βασιλική έξουσιοδότηση, τήν 21 'Ιουλίου, στόν πύργο Βιζίλ, ιδιοχτησία μεγάλων βιομηχάνων, τών Περιέ. "Η συνέλευση πού ό στρατιωτικός διοικητής δέν τολμούσε νά τήν διαλύσει, άποφάσισε, σύμφωνα μέ τις ύποδείξεις τών δικηγόρων Μουνιέ και Μπαρνάβ, πώς άπό δώ και πέρα ή Τρίτη Τάξη θα έδιπλάσιο αριθμό αντιπροσώπων και πώς οι Τάξεις δέ θα ψήφισαν κατά σώματα, αλλά κατά κεφαλή. Καλούσε τέλος τις άλλες έπαρχίες νά ένωθούν και δοκιζόταν πώς δέ θα πληρώσει φόρους όσο δέ θα συγκαλούνταν οι Γενικές Συνελεύσεις. Οι άποφάσεις τού Βιζίλ έγιναν άμέσως δεχτές μέ ένθουσιασμό άπό όλους τους πατριώτες.

'Ο Μπριέν θα μπορούσε νά θριαμβέψει πάνω στην άνταρσία μόνο άν κατόρθωνε νά διασπάσει τή συμμαχία τής Τρίτης Τάξης μέ τους προνομιούχους. Αυτό τό επιχείρησε όπως μπορούσε καλύτερα, αντιτάσσοντας τήν πέννα τού Λενγκέ, τού Ριβαρόλ, τού άββή Μορελλέ, στην πέννα τού Μπρισσό και τού Μιραμπώ. "Ανάγγειλε, στις 5 'Ιουλίου, τήν προσεχή σύγκληση τών Γενικών Συνελεύσεων και, στις 8 Αυγούστου, καθόρισε τήν ήμερομηνία για τήν 1 Μαΐου 1789. Πολύ άργά! Οι Ίδιες οι έπαρχιακές συνελεύσεις, πού είταν έργο του και πού τις είχε συνθέσει όπως αύτός ήθελε, δείχθηκαν ελάχιστα ύπάκουες. Πολλές άρνήθηκαν τις αύξήσεις τών φόρων πού τους ζήτησε. "Η συνέλευση τής Ωβέρνης, έμπνευσμένη άπ' τόν Λαφαγιέ, διατύπωνε μιá διαμαρτυρία τόσο έντονη, ώστε προκάλεσε τραχιά επίπληξη τού βασιλιά. "Ο διορισμός τού Λαφαγιέτ στό στρατό άνακλήθηκε.

Για νά κατασταλει ή έξέγερση τής Βεάρνης τής Βρετάνης και τού Ντωφινέ, θαπρεπε νά ναι σίγουρος κανένας για τό στρατό. "Ο

στρατός, κάτω απ' τὴ διοίκηση τῶν εὐγενῶν ποὺ εἶταν ἐχθρικοὶ πρὸς τὴν κυβέρνηση καὶ τὶς μεταρρυθμίσεις, μαχόταν πολὺ χλιαρὰ ἢ σήκωνε τὰ κοντάκια στὸν ἀέρα δπως στὴ Ρέν. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἔδιναν τὶς παραιτήσεις τους.

Προπαντὸς ὁμως ὁ Μπριέν βρισκόταν σὲ ἀδυναμία ἐξ αἰτίας τῆς ἔλλειψης χρημάτων. Οἱ ἐπικρίσεις τῶν δικαστηρίων καὶ οἱ ταραχὲς εἶχαν σταματήσει τὶς εἰσπράξεις. Ἀφοῦ ἐξάντλησε ὅλα τὰ μέσα, ἀφοῦ πήρε καὶ τὰ κεφάλαια τῶν ἀναπήρων καὶ τὶς συνεισφορὰς γιὰ τὰ νοσοκομεία καὶ τοὺς χαλαζόπληκτους, ἀφοῦ ἐπέβαλε τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν γραματίων τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων, ὁ Μπριέν ἀναγκάστηκε νὰ σταματήσει τὶς πληρωμὲς τοῦ δημοσίου ταμείου. Ἔταν χαμένος. Οἱ συνταξιούχοι ποὺ ὡς τὰ τότε εἶχαν δελεῖ ἐπιφυλακτικοί, γιὰτὶ ἤξεραν πὼς οἱ δικαστικοὶ τοὺς μισοῦσαν, ἔνωσαν ἀπὸ τότε τὶς κραυγὲς τους μαζί μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς πατριῶτες. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' θυσιάσε τὸν Μπριέν, δπως εἶχε θυσιάσει τὸν Καλὸν καὶ ταπεινώθηκε καὶ ξανακάλεσε τὸν Νεκέρ, ποὺ ἄλλοτε τὸν εἶχε διώξει (25 Αὐγούστου 1788). Ἡ βασιλεία δὲν εἶταν πιά ἱκανὴ νὰ διαλέγει ἐλεύθερα τοὺς ὑπουργοὺς της.

Ὁ τραπεζίτης τῆς Γενεύης, νιώθοντας πὼς εἶταν ὁ ἀναγκαῖος ἄνθρωπος, ἔβαλε τοὺς ὄρους του: ἡ δικαστικὴ μεταρύθμιση τοῦ Λαμουανιόν, ποὺ εἶχε προκαλέσει τὴν ἐξέγερση, θὰ ἀκυρωνόταν, τὰ δικαστήρια θὰ ἐπαναφέρονταν, καὶ οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις θὰ συνέρχονταν τὴν ἡμερομηνία ποὺ καθόρισε ὁ Μπριέν. Ὁ βασιλεὺς ἀναγκάστηκε νὰ τὰ δεχτεῖ ὅλα. Ἡ ἀνταρσία τῶν εὐγενῶν εἶχε φέρει τὸ βασιλιά σὲ ἀδιέξοδο, εἶχε ἀνοίξει ὁμως τὸ δρόμο γιὰ τὴν ἐπανάσταση.

Τὰ ὁμοιώματα τοῦ Μπριέν καὶ τοῦ Λαμουανιόν κήκταν δημόσια στὴν πλατεία Ντωφὶν στὸ Παρίσι, μέσα σὲ παραλήρημα χαρᾶς. Οἱ διαδηλώσεις ποὺ κράτησαν πολλὰς μέρες, κατάληξαν σὲ ταραχὲς. Ὑπήρχανε νεκροὶ καὶ τραυματίες. Τὸ δικαστήριον ποὺ ξανασυγκροτήθηκε, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐξουσία ἐπιτίμησε τὴν καταστολὴ καὶ ἐγκάλεσε τὸ διοικητὴ τῆς φρουρᾶς ποὺ ἔχασε τὴ θέση του.

Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν τῆς δικαιοσύνης ἐνίσχυναν τὴν ἀταξία καὶ ἀπόβλιζαν τοὺς πράχτορες τοῦ βασιλιά. Δὲν ὑποκτεύονταν πὼς σὲ λίγο θάταν τὰ θύματα τῆς ἀχαλίνωτης λαϊκῆς δύναμης.

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

Ἐνωμένοι δπως-δπως, δίχως φαινομενική διχόνοια, γιὰ νὰ ἀντιταχτοῦν στὶς ἐπεμβάσεις τοῦ ὑπουργικοῦ δεσποτισμοῦ, οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ πατριῶτες διαιρέθησαν ἀπ' τὴ στιγμή τῆς πτώσης τοῦ Μπριέν. Οἱ πρῶτοι, πού σὲ λίγο θὰ τοὺς δνομάσουν «ἀριστοκράτες», ἀντιλαμβάνονται τὴ μεταρύθμιση τοῦ βασιλείου σὰν ἐπάνοδο στὶς συνθήκες τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστώτος. Ἐννοοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν στὶς δυὸ πρῶτες κοινωνικὲς κατηγορίες τὰ τιμητικὰ καὶ ἐπωφελεῖ προνομία τους κ' ἐξάλλου νὰ τοὺς ἀποδώσουν τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, πού τοὺς εἶχαν ἀφαιρέσει τὸν προηγούμενο αἰῶνα ὁ Ρισελιέ, ὁ Μαζαρίνος, ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Τὸ πολὺ θὰ συναίνουσαν, μὲ μεγάλην ἀπροθυμία, νὰ πληρώνουν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὴν ἀναλογία τους στὶς δημόσιες εἰσφορές. Εἶναι πάντα οἱ ἄνθρωποι τῆς Fronde * (σφεπτόνης) καὶ τοῦ καρδινάλιου Ρέτς. Οἱ ἐθνηστὲς ἢ πατριῶτες, ἀντίθετα θέλουν τὴ ριζικὴ κατάργηση δλων τῶν ἐπιβιώσεων ἐνὸς καταραμένου παρελθόντος. Δὲν καταπολέμησαν τὸ δεσποτισμὸ γιὰ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴ ὀλιγαρχία. Ἐχουν τὰ μάτια στυλωμένα στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερικὴ. Ἡ πολιτικὴ, ἡ δικαστικὴ καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἰσότητα, οἱ οὐσιαστικὲς ἐλευθερίες, ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ κυβέρνησις ἀποτελοῦσαν τὸ ἀναλλοίωτο βᾶθρο τῶν διεκδικήσεών τους πού ὁ τόνος τους ἔφτανε ὡς τὴ φοβέρα.

Ὁ Νεκέρ, πρῶην ὑπάλληλος τοῦ τραπεζίτη Τελυσόν, πού ἔνα πετυχημένο χρηματιστηριακὸ κόλπο, σχετικὰ μὲ τὰ πάγια ἀγγλικὰ δάνεια, τὸν πλοῦτισε τὴν παραμονὴ τῆς συνθήκης τοῦ 1763, εἶταν ἕνας ματαιόδοξος καὶ μέτριος νεόπλοτος, πολὺ πρόθυμος νὰ κολακίσει ὅλα τὰ κόμματα καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἐπίσκοπους πού ἐπειδὴ εἶταν αἰρετικὸς φρόντιζε νὰ τοὺς καλοπιάσει. Ἰκανοποιημένος γιὰ τὴ προμήθευσε μερικὰ κεφάλαια στὸ δημόσιο ταμεῖο ἀπ' τοὺς πρῶχοντες τοῦ Παρισιοῦ κι ἀπ' τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων, ἄφησε νὰ τοῦ φύγει ἡ στιγμή τῆς ἐπιβολῆς τῆς μεσολάβησής του. Ἡ πάλι τὸν φόβιζε. Εἶχε ὑποσχεθεῖ τίς Γενικὲς Συνελεύσεις,

* Frondeurs ὀνομάστηκαν οἱ ἀριστοκράτες ἀντίπαλοι τοῦ Μαζαρίνου πού προκάλεσαν ἐμφύλιον πόλεμον στὴ Γαλλία, στὴ διάρκεια τῆς ἀνηλικότητος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος πού προκλήθηκε ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου εἶχε δυὸ φάσεις: στὴν πρώτη ἐξαιρετικὸ ρόλο διαδραμάτισε μαζί μὲ τοὺς εὐγενεῖς ὁ καρδινάλιος Ρέτς. Σ.τ.Μ.

ἀλλὰ δὲν τόλμησε νὰ ρυθμίσει ἀμέσως τὸν τρόπο τῆς σύγκλησής τους. Οἱ προνομιοῦχοι ἐννοεῖται πὺς ἐπέμειναν στὶς παλιὰς διατυπώσεις. Ὅπως στὰ 1614, χρονολογία τῆς τελευταίας συνόδου, κάθε βαυλλία, δηλαδὴ κάθε ἐκλογικὴ περιφέρεια, θὰ ἔστειλε ἀπὸ ἕναν ἀντιπρόσωπο μόνον ἀπὸ κάθε τάξη δσος κι ἂν εἶταν ὁ πληθυσμὸς τῆς καὶ ἡ σπουδαιότητά της. Οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ θὰ διασκέπτονταν χωριστά. Καμιά ἀπόφαση δὲ θὰ ἴσχυε παρὰ μονάχα ἂν συμφωνοῦσαν δμοῦμα καὶ οἱ τρεῖς τάξεις. Οἱ πατριῶτες κατάγγελλαν ἀγανακτισμένοι αὐτὸ τὸ ἀρχαῖκὸ σύστημα, πὺς στὴν πράξη θὰ κατάρλιγε στὴν ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴ τῶν μεταρρυθμίσεων, στὴ χρεωκοπία τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων, στὴ διαιώνιση τῶν κατασχέσεων. Οἱ δικαστὲς δμως εἶχαν προσκολληθεῖ σ' αὐτὸ. Στὰ 1614, οἱ πόλεις ἀντιπροσωπεύονταν μὲ τοὺς ἀποσταλμένους τῶν ὀλιγαρχικῶν δημοτικῶν ἀρχῶν τους, οἱ περιφέρειες πὺς εἶχαν τοπικὲς συνελεύσεις ἀπὸ βουλευτὲς πὺς ἐκλέγονταν ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς συνελεύσεις χωρὶς τὴν παρέμβαση τοῦ πληθυσμοῦ. Τοὺς χωρικοὺς δὲν τοὺς εἶχαν συμβουλευτεῖ. Ἄν εἶχε διατηρηθεῖ ἡ παλιὰ διαδικασία καὶ ἡ Τρίτη Τάξη θὰ ἀντιπροσωπεύονταν κατὰ πλειοψηφία ἀπὸ δικηγορὶσκους καὶ ἐξευγενισμένους. Ὁ Νεκὲρ συγχιτισμένος σκεφτόταν τί νὰ κάνει.

Ἐπωφελοῦμένο ἀπ' τοὺς διαταγμοὺς του, τὸ Δικαστήριον τοῦ Παρισιοῦ, πρόλαβε τὴν κατάσταση. Στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβριου ἔπαιρνε μὴν ἀπόφαση καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴν οἱ Γενικὲς Συνελεύσεις θὰ ἔπρεπε «νὰ συγκληθοῦν καὶ νὰ συντεθοῦν κανονικὰ σύμφωνα μὲ τὸν τύπο πὺς τηρήθηκε στὰ 1614». Οἱ πατριῶτες κατάγγελλαν τὴν ἀπόφαση αὐτὴ σὰν προδοσία κι ἄρχισαν νὰ ρίχνονται ἐναντίον τῆς δικαστικῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ δεσποτισμὸς τῶν εὐγενῶν, ἔλεγε ὁ Βόλνευ στὸ *Φρουρὸ τοῦ Λαοῦ*, εἶναι ἐκεῖνος πὺς, στὸ πρόσωπο αὐτῶν τῶν ἀνωτέρων δικαστικῶν, κανονίζει ὅπως θέλει τὴν τύχη τῶν πολιτῶν, τροποποιώντας κ' ἐρμηνεύοντας τὸ περιεχόμενον τῶν νόμων, πὺς δημιουργεῖ ἀπ' ἑαυτοῦ τοὺς δικαιώματα καὶ ἀνακηρύσσει αὐτὰ σὲ δημοργρὸ νόμον ἐνῶ εἶναι μόνο ὁ ἐκτελεστής του». Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ πέννες τῆς Τρίτης Τάξης ἄρχισαν νὰ καταγγέλλουν τὴν ἀγοραπωλησία καὶ τὴν κληρονομικότητα τῶν δικαστικῶν λειτουργημάτων, τὴν κατάχρηση τῶν δωροδοκιῶν καὶ ν' ἀρνοιοῦνται σ' ἕνα σῶμα ἀπὸ ὑπαλλήλους τὸ δικαίωμα νὰ λογοκρίνουν ἢ νὰ τροποποιοῦν τοὺς νόμους. Τοῦ διαμήνυσαν ὡμὰ πὺς ὕστερα ἀπ' τὴ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων, τὸ μόνο πὺς εἶχε νὰ κάνει εἶταν νὰ ὑποταχτεῖ, γιὰ τὸ ἔθνος μοροῦσε καλύτερα ἀπ' τὸ βασιλεῖα νὰ τὸ ἐξαγαγκάζει σὲ ὑποταγή, Ὁ Μαρι-Ζοζέφ Σενιὲ διακήρυξε πὺς ἡ δικαστικὴ ἱερὰ ἐξέταση εἶταν φοβερότερη ἀπ' τὴν ἀντίστοιχη τῶν ἐπισκόπων. Τὸ Ἄνωτατο Δικαστήριον τοῦ Παρισιοῦ φοβισμένο ὀπισθοχώρησε στὶς 5 τοῦ Δεκέμβριου, μὲ μὴ καινούργια ἀπόφαση πὺς ἀκύρωσε τὴν προηγούμενη. Δεχότανε τώρα τὸν διπλασιασμὸ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης Τάξης, πὺς εἶταν κίολας ὁ κανόνας στὶς ἐπαρχιακὲς συνελεύσεις πὺς δημιουργήθηκαν ἀπ' τὸν Νεκὲρ καὶ τὸν Μπριέν. Συνθηκολόγησε ἀνώφελη καὶ ἄλλωστε ἑλλιπής. Ἡ ἀπόφαση

δὲν ἀποφαινόταν γιὰ τὴν ψήφο κατὰ κεφαλὴ. Ἡ δημοτικότητα τοῦ Ἀνώτερου Δικαστηρίου εἶχε ἀντικατασταθεῖ ἀπ' τὴν ἀποστροφή.

Ὁ Νεκέρ εἶχε νομίσει πὼς θὰ ξέφευγε ἀπ' τὴν ἀμνηχανία, ὑποβάλλοντας τὸ ζήτημα τῶν τύπων στὴ συνέλευση τῶν προϋχόντων τὴν ὁποία εἶχε συγκαλέσει. Οἱ προϋχόντες, ὅπως εἶταν ἐπόμενο, ἀποφάνθηκαν ὑπὲρ τῆς διατήρησης τῶν παλιῶν τύπων, καὶ τὴν ἡμέρα τῆς τελευταίας τους συνεδρίασης, στίς 12 τοῦ Δεκεμβρίου, 5 ἔξ αἵματος πρίγκιπες, ὁ κόμης ντ' Ἀρτουά, οἱ πρίγκιπες τοῦ Κοντέ καὶ τοῦ Κοντι καὶ οἱ δούκες ντὲ Μπουρμπτόν καὶ ντ' Ἀγγκιέν, μὲ μὰ δημόσια προκήρυξη κατάγγειλαν στὸ βασιλιά τὴν ἐπικείμενη ἐπανάσταση, ἂν αὐτὸς ὑποχωροῦσε στὸ ζήτημα τῆς διατήρησης τῶν πατροπαράδοτων τύπων : «Τὰ δικαιώματα τοῦ θρόνου, ἔλεγον, εἶναι ὑπὸ ἀμφοσβήτηση, τὰ δικαιώματα τῶν δύο κοινοτικῶν Τάξεων τοῦ Κράτους διαιροῦν τις γνῶμες, σὲ λίγο τὰ δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας θὰ χτυπηθοῦν, ἡ ἀνισότητα τῶν περιουσιῶν θὰ παρουσιαστῆ ὡς ἀντικείμενο μεταρρυθμίσεων κλπ.» Οἱ πρίγκιπες ξεπερνοῦσαν τὸ στόχο γιατί, σ' αὐτὴν τὴν ἡμερομηνία, ἡ Τρίτη Τάξη διπλασίασε τις νομιμόφρονες ἐκδηλώσεις της μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος της τὸ βασιλιά, καὶ ἀκόμα δὲν ὑπῆρχε ἄλλη ἰδιοκτησία ποῦ νὰ κιντύνευε, ἔξὸν ἀπ' τὴν ἰδιοκτησία τῶν φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ ἀναβλητικὴ ταχτικὴ τοῦ Νεκέρ κατάληξε μόνο ν' αὐξήσει τις δυσκολίες καὶ νὰ συσπειρώσει γύρω ἀπ' τοὺς πρίγκιπες τὴ φεουδαρχικὴ φατρία. Ἀντίστροφα ὅμως, ἡ ἀντίσταση τῶν προνομιούχων εἶχε προσδώσει στὸ πατριωτικὸ κίνημα μὲ τέτια ὁρμή, ποῦ ὁ ὑπουργὸς μπόρεσε ν' ἀναγκάσει τὸ βασιλιά ν' ἀποφασίσει νὰ πάρει θέση ἐναντίον τῶν προϋχόντων καὶ τῶν πριγκίπων. Κ' ἐδῶ ὅμως ὁ βασιλιάς μόνον ἡμίμετρα πῆρε. Ἀναγνώρισε στὴν Τρίτη Τάξη τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγει τόσους βουλευτὲς ὅσους ἐκλέγανε καὶ οἱ δύο προνομιούχες τάξεις μαζί, καθόρισε τὸν ἀριθμὸ τῶν βουλευτῶν ἀνάλογα μὲ τὴ σπουδαιότητα τῶν βασιλιῶν, ἐπέτρεψε στοὺς ἐφημέριους νὰ παίρνουν μέρος προσωπικὰ στίς ἐκλογικὲς συνέλεύσεις τοῦ κλήρου, μέτρο ποῦ θῆξε τις πιδὲ δυσάρεστες συνέπειες γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀριστοκρατία, μὰ ἀφοῦ ἔκαμε τις παραχωρήσεις αὐτὲς στὴν κοινὴ γνώμη, δὲν τόλμησε νὰ λύσει τὸ κεφαλαῖωδες ζήτημα τῆς ψήφου κατὰ Τάξη ἢ κατὰ κεφαλὴ στίς Γενικὲς Συνελεύσεις. Τὸ ἄφησε ἐκκρεμές, στὴ διάθεση τῶν ἀχαλινωτῶν παθῶν.

Ἡ ἀριστοκρατία ἀντέταξε ἀπεγνωσμένη ἀντίσταση, προπάντων στίς ἐπαρχίες ποῦ εἶχαν διατηρήσει ἢ ξαναποχτήσει τις παλιὲς ἐπαρχιακὲς συνέλεύσεις τῶν Τάξεων. Στὴν Προβηγκία, στὴ Βεδρὸν, στὴ Βουργουνδία, στὸ Ἀρτουά, στὴ Φρανς-Κοντέ, οἱ προνομιούχες τάξεις, ὑποστηριζόμενες καὶ ἀπ' τὰ τοπικὰ δικαστήρια, ἐκώφεληθήσαν ἀπ' τὴ σύνοδο τῶν Συνελεύσεων γιὰ ν' ἀρχίσουν βίαιες ἐκδηλώσεις ἐναντίον τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Νεκέρ καὶ ἐναντίον τῶν ἀνατροπικῶν ἀπαιτήσεων τῆς Τρίτης Τάξης. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Βρετάνης πῆραν τόσο ἀπειλητικὴ στάση ποῦ ὁ Νεκέρ ἀναγκάστηκε νὰ διακόψει προσωρινὰ τις συνεδριάσεις τῆς ἐπαρχιακῆς Συνέ-

λευσης. Οί ευγενείς ξεσήκωσαν τούς υπηρέτες τους και τούς αν-
θρώπους που είχαν αφοσιωμένοι σ' αυτούς έναντίον τών φοιτητών
που είχαν κηρυχτεί υπέρ τής Τρίτης Τάξης. Ήρθαν στά χέρια.
Σημειώθηκαν και θύματα. Άπ' όλες τίς πόλεις τής Βρετάνης, άπ'
τό Άνζέ, άπ' τό Σαιν-Μαλό, άπ' τή Νάντη, όλοι οί νεαροί
μουρζονάδες έτρεξαν για να υπερασπίσουν τούς φοιτητές τής
Ρέν που τούς διοικούσε ο Μορώ, ο μετέπειτα στρατηγός. Οί ευ-
πατρίδες, χτυπημένοι και κυνηγημένοι στους δρόμους, πολιορκού-
μενοι στην αίθουσα τών συνελεύσεων, αναγκάστηκαν να έγκατα-
λείψουν τήν πόλη με λύσσα στην καρδιά και να ξαναγυρίσουν
στ' άγροχτήματά τους (Γενάρης του 1789). Όρκίστηκαν από πεί-
σμα να μήν αντιπροσωπευτούν πιά στις Γενικές Συνελεύσεις.

Στή Μπεξανσόν, έπειδή τό Δικαστήριο είχε εκδηλωθεί υπέρ τών
προνομιούχων που είχαν ψηφίσει μιá δηκτική διαμαρτυρία έναν-
τίον του κανονισμού του Νεκέρ, τό πλήθος στασίασε και λεηλά-
τησε τά σπίτια πολλών συμβούλων, χωρίς ο στρατός να επέμβει. Ό
στρατιωτικός διοικητής τής Μπεξανσόν, ένας φιλελεύθερος εύπατρί-
δης, ο μαρκήσιος ντε Λανζερόν, δήλωσε πώς ο στρατός είναι για
να βαδίζει έναντίον τών έχθρών του Κράτους κι όχι έναντίον τών
πολιτών (Μάρτης 1789).

Ένας καλός παρατηρητής, ο Μαλλέ ντυ Πάν, είχε δίκιο όταν
έγραψε άπ' τό Γενάρη κώλας του 1789: «Η δημόσια συζήτηση
άλλαξε τώρα μορφή. Τό ζήτημα του βασιλιά, του δεσποτισμού και
του Συντάγματος μπαίνει τώρα σέ δεύτερη μοίρα. Έκείνο που προέχει
είναι ο πόλεμος ανάμεσα στην Τρίτη και στις δυό άλλες Τάξεις».

Οί προνομιούχοι θα νικόνταν, όχι μονάχα γιατί δέν μπορούσαν
πιά να υπολογίζουν στην άπόλυτη συνδρομή τών οργάνων του βα-
σιλιά, που είχαν ξανατήσει τήν ύπομνή τους με τήν προγενέ-
στερη εξέγερσή τους, όχι μονάχα γιατί άπέναντι σ' όλόκληρο τό
ξεσηκωμένο έθνος είναι μιá άσήμαντη μειοψηφία παράσιτων, αλλά
κράδ πάντων γιατί είναι διαιρεμένοι. Στή Φράνς-Κοντέ, 22 εύπα-
τρίδες είχαν διαμαρτυρηθεί έναντίον τών αποφάσεων τής Τάξης
τους και είχαν δηλώσει πώς άποδέχονταν τό διπλασιασμό τών
αντιπροσώπων τής Τρίτης Τάξης, τήν ισότητα στη φορολογία κι
άπέναντι στο Νόμο κ.λ.π. Η πόλη τής Μπεξανσόν τούς κατάγραψε
στο μητρώο τών άστών. Στο Άρτουά, όπου στις Συνελεύσεις αντι-
προσωπεύονταν μόνον οί άρχοντες που είχαν έφτά βαθμούς ευγένειας
και είχαν στην κατοχή τους φέουδα με εκκλησίες, οί ευγενείς που
δέν μπορούσαν να μούν στη Συνέλευση, όδηγημένοι άπ' τό δικη-
γόρο Ροβερκιέρο, διαμαρτυρήθηκαν για τόν αποκλεισμό τους. Οί
μικροευγενείς του Λανγκεντόκ διατύπωναν άνάλογα παράπονα
έναντίον τών μεγάλων εύπατριδών τής επαρχίας. Οί κατώτεροι
ευγενείς που προέρχονταν άπ' τό λαό και που είχαν αγοράσει δη-
μοτικά έξευγενιστικά άξιώματα, παντού σχεδόν πήραν τό μέρος τής
Τρίτης Τάξης, χωρίς όμως ή Τρίτη Τάξη να αισθάνεται μεγάλη
εγγνωμοσύνη για αυτό.

Ἡ ἀναταραχὴ εἰσχωροῦσε ὀλοένα καὶ βαθύτερα στὰ κατώτερα στρώματα. Ἡ σύγκληση τῶν Γενικῶν Συνελεύσεων πού τὴν ἀνάγειλαν καὶ τὴ σχολίασαν ἀπ' τὸν ἄμβωνα στὶς ἐκκλησίες οἱ ἐφημέριοι, ἔκαμ νὰ λάμψει μὰ τεράστια ἐλπίδα. Ὅλοι ὄσοι θέλανε νὰ παραπονεθοῦν, καὶ εἶταν λεγεῶνα δλάκερη, τέντωναν τ' αὐτὶ στὶς πολεμικὲς καὶ προετοιμάζονταν γιὰ τὴ μεγάλη μέρα. Μπουρζουάδες καὶ χωρικοὶ εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ δυὸ χρόνια τὴ μαθητεία τους γιὰ τὶς δημόσιες ὑποθέσεις στὶς ἐπαρχιακὲς Συνελεύσεις, στὶς νομαρχιακὲς Συνελεύσεις καὶ στοὺς καινούγιους ἀγροτικούς δήμους πού εἶχε δημιουργήσει ὁ Μπριέν. Οἱ συνελεύσεις αὐτὲς εἶχαν κατανείμει τὸ φόρο, εἶχαν φροντίσει γιὰ τὴν κοινωνικὴ πρόνοια καὶ γιὰ τὰ δημόσια ἔργα, εἶχαν ἐποπτεύσει στὴ διαχείριση τῶν τοπικῶν ἐισοδημάτων. Τὰ συμβούλια τῶν ἀγροτικῶν δήμων πού εἶχαν ἐκλεγεῖ ἀπ' τοὺς πῖο πλούσιους ἀγρότες ἔμειναν εὐχαριστημένα μὲ τὸ ἔργο τους. Ἰσαμε τότε ὁ σύνδικος διοριζόταν ἀπ' τὸν ἐπόπτη τοῦ βασιλιᾶ. Τώρα ἐκλεγόταν ἀπ' τοὺς ἀγρότες· δὲν εἶναι πιά ἀπλὸ παθητικὸ ὄργανο. Γύρω ἀπ' τὸ συμβούλιο πού τὸ συμβουλευέται, σχηματίζεται ἡ κοινὴ γνώμη τοῦ χωριοῦ. Συζητοῦν γιὰ τὰ κοινὰ συμφέροντα. Προετοιμάζουν τὶς διεκδικήσεις τους. Στὴν Ἀλσατία, ἀπ' τὴ στιγμή πού δημιουργοῦνται οἱ καινούργιοι δήμοι, ἡ πρώτη τους φροντίδα εἶναι νὰ καλέσουν σὲ δίκη τοὺς ἀρχοντὲς τους καὶ αὐτοὶ παραπονιοῦνται πικρὰ γιὰ τὶς «ἀναρίθμητες καταχρήσεις» πού προκάλεσε ἡ Ἴδρυση τῶν νέων δήμων.

Ἡ ἐκλογικὴ ἐστρατεία συνέπεφτε μὲ μὰ βαριὰ οἰκονομικὴ κρίση. Ἡ ἐμπορικὴ σύμβαση πού εἶχε συναφθεῖ μὲ τὴν Ἀγγλία στὰ 1786, μειώνοντας τοὺς τελωνιακοὺς δασμούς, ἀφῆσε ἐλεύθερη τὴν εἰσοδο τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Οἱ ὑφαντουργοὶ ἀναγκάστηκαν νὰ περιορίσουν τὴν παραγωγή τους. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνέργων στὸ Ἀμπεβίλλ ἔφτασε στοὺς 12.000 ἐργάτες, στὴ Λυὼν στοὺς 20.000, καὶ ἀνάλογο ἀλλοῦ.

Χρειάστηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ χειμῶνα πού εἶταν πολὺ δριμύς νὰ οργανωθοῦν φιλανθρωπικὰ ἐργαστήρια στὶς μεγάλες πόλεις, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο ἡ τιμὴ τοῦ ψωμοῦ ἀνέβαινε ἀδιάκοπα. Ἡ συγκομιδὴ τοῦ 1788 εἶταν πολὺ κατώτερη ἀπ' τὴν κανονικὴ. Ἡ ἔλλειψη χορτονομῆς εἶταν τόσο μεγάλη πού οἱ καλλιεργητὲς εἶχαν ἀναγκαστεῖ νὰ θυσιάσουν ἕνα μέρος ἀπ' τὰ ζῶα τους καὶ ν' ἀφήσουν ἀκαλλιεργητὰ τὰ χωράφια τους ἢ νὰ τὰ σπεύρουν δίχως κοπριά. Οἱ ἀγορὲς εἶταν ἀπογυμνωμένες ἀπὸ τροφίμα. Τὸ ψωμί δὲν εἶταν μόνο ἀκριβό, ὑπῆρχε κίντυνος καὶ νὰ λείψει. Ὁ Νεκρὸς μάταια ἀπαγόρευε τὴν ἔξαγωγή τῶν σιτηρῶν καὶ ἔκαμε ἀγορὲς ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ ἢ κρίση δὲν ὑποχώρησέ καθόλου. Μᾶλλον ἐπαδεινώθηκε. Οἱ φτωχοὶ ἔριχναν λαίμαργα βλήματα στὶς γεμάτες σιταποθήκες, ὅπου οἱ λαϊκοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἀρχοντες ἔκλειναν τὸ προϊόν τῆς δεκάτης, τοῦ γεώμορου καὶ τῆς φορολογίας σὲ εἶδος, ἐνῶ πολυάριθμες κραυγὲς κατάγγελλαν τὴν ἀριστοκρατία τῶν προνομούχων. Ἀπ' τὴ στιγμή πού ἀρχισε ἡ ἐκλογικὴ περίοδος, τὸ

μήνα Μάρτη, ξέσπασαν οι «λαϊκές συγκινήσεις». Τὸ πλῆθος μαζεύεται γύρω ἀπ' τὴς σιταποθήκας καὶ τὴς ἀποθήκας τῆς δεκάτης καὶ ἀπαιτεῖ τὸ ἀνοιγμὰ τους. Σταματᾶει τὴ μεταφορὰ τῶν δημητριακῶν, τὰ ληλατεῖ καὶ τὰ φορολογεῖ μὲ δική του κρατοβουλή. Στὴν Προβηγκία, οἱ ξεσηκωμένοι ἐργάτες καὶ χωρικοὶ δὲ ζητῶν μονάχα τὴ διατίμηση τῶν σιτηρῶν καὶ τὴ μείωση τὴς τιμῆς τῶν τροφίμων, ἀλλ' ἀπαιτοῦν τὴν κατάργηση τοῦ φόρου στὸ ἀλεύρι καὶ σὲ λίγο, σὲ ὁρισμένα μέρη, προσπαθοῦν νὰ πετύχουν ἀπ' τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς παπάδες τὴν κατάργηση τῆς δεκάτης καὶ τῶν χωροδεσποτικῶν δικαιωμάτων τους. Στάσεις καὶ λεηλασίες σημειώθηκαν ἀπὸ συμφορές στὴν Αἴξ, στὴ Μασσαλία, στὴν Τουλών, στὴν Μπριγιόλ, στὴ Μανόσκ, στὴν Ὀμπάνι κ.λ.π. (τέλη τοῦ Μάρτη). Ἀνάλογες ταραχές, ἂν καὶ λιγότερο σοβαρές, γίνανε στὴ Βρετάνη, στὸ Λανγκεντόκ, στὴν Ἀλσατία, στὴ Φράνς-Κοντέ, στὴ Γκυγιέννη, στὴ Βουργουνδία, στὴν Ἰλ ντε Φράνς. Στὸ Παρίσι, στίς 27 τοῦ Ἀπριλίου, τὸ μεγάλο ἐργοστάσιο χαρτῶν ταπετσαρίας Ρεβεγιὼν λεηλατεῖται στὴ διάρκεια μιᾶς αἱματηρῆς στάσης. Τὸ κίνημα δὲ στρέφεται μόνον ἐναντίον τῶν κερδοσκοπῶν τῶν τροφίμων, ἐναντίον τοῦ παλαιοῦ συστήματος τῶν φόρων, ἐναντίον τῶν διοδίων, ἐναντίον τῆς ψευδαρχίας, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ὧν ἐκείνων ποὺ ἐκμεταλλεύονται τὸ λαὸ καὶ ζοῦν ἀπ' τὰ ἐλάχιστα ποῦ τοῦ ἀπομένον γιὰ νὰ ζήσει. Ὅλα αὐτὰ ἔχουν στενὴ σχέση μὲ τὴν πολιτικὴ ζύμωση. Στὴ Νάντη τὸ πλῆθος πολιορκεῖ τὸ Δημαρχεῖο, φωνάζοντας: «Ζήτω ἡ Λευτεριά!» Στὸ Ἄνγκυ διεκδικεῖ τὸ δικαίωμα νὰ διορίζει συμβούλους. Σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἡ ζύμωση συμπέφτει μὲ τὴν ἔναρξη τῆς προεκλογικῆς κίνησης καὶ αὐτὸ ἔχει τὴν ἐξήγησή του. Αὐτὸς ὁ φτωχόκοσμος ποὺ οἱ ἀρχὲς τὸν ἀγνοοῦσαν ἀπὸ αἰῶνες καὶ ποῦ τὸν καλοῦσαν μονάχα γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τοὺς φόρους καὶ νὰ προσφέρει ἀναγκαστικὴ ἐργασία, νὰ ποῦ ξαφνικὰ καλεῖται νὰ δώσει τὴ γνώμη του γιὰ τὴς κρατικῆς ὑποθέσεις, καὶ τοῦ λένε πὺς μορεῖ ἐλεύθερα νὰ διατυπώνει τὰ παράπονά του στὸ βασιλιά! «Ἡ Αὐτοῦ Μεγαλειότης, λέει ὁ βασιλικὸς κανονισμὸς ποῦ τὸν διάβαζαν στίς ἐκκλησίες, ἐπιθυμεῖ καὶ στὰ πύθ ἀπομακρυσμένα μέρη τοῦ βασιλείου Τῆς, καὶ στοὺς λιγότερο γνωστοὺς συνοικισμοὺς, ὁ καθένας νὰ ναι βέβαιος πὺς θὰ μπορέσουν νὰ φτάνουν ὡς τὴ Μεγαλειότητά Του οἱ ἐπιθυμίαι του καὶ τὰ παράπονά του». Οἱ φτωχοὶ συγκράτησαν καὶ κατάλαβαν κατὰ γράμμα αὐτὴ τὴ φράση. Πίστεψαν μὴ καὶ καλὴ πὺς τώρα πῶς οἱ δημόσιαι ἀρχὲς δὲ στρέφονταν ἐναντίον τους, ὅπως ἄλλοτε, ἀλλὰ πὺς τώρα εἶχαν ἓνα στήριγμα ποῦ βρισκόταν στὴν κορυφὴ τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας καὶ πὺς θάβλεπαν πῶς οἱ ἀδικίες. Αὐτὸ εἶναι κείνο ποῦ τοὺς ἔκανε τόσο τολμηροὺς. Ὁρμοῦν μ' ἄλλή τὴν τεταμένη θέλησή τους, καὶ μ' ἄλλή τὴ δύναμη ποῦ τοὺς ἔδωσαν τὰ περασμένα σκληρὰ βάσανά τους, γιὰ ν' ἀποχτήσουν ὅσα ζητοῦν καὶ γιὰ νὰ τιμωρήσουν αὐτοὺς ποῦ τοὺς τὰ στέρησαν. Χτυπώντας τὴν ἀδικία, πραγματοποιοῦν τὴ βασιλικὴ σκέψη, ἢ τουλάχιστον ἔτσι νομίζουν. Ἀργότερα, δταν θὰ κα-

ταλάβουν την πλάνη τους, θ' αποχωριστούν τὸ βασιλιά. Θὰ περᾶσει καιρὸς ὅμως ὥσπου ν' ἀπογοητευτοῦν.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν πλατιά ζύμωση ὁ λαὸς ἐξέφρασε τὴ γνώμη του. Ἐδῶ κ' ἔξη μῆνες, παρ' ὅλη τὴ λογοκρισία, παρ' ὅλη τὴν αὐστηρότητα τῶν περὶ τύπου νόμων, ὑπῆρχε πραγματικά ἐλευθεροτυπία. Νομικοί, ἐφημέριοι, κάθε λογῆς δημοσιολόγοι, ἀγνωστοὶ ἀκόμα, πού ἄλλοτε δὲ θάχαν τὸ θάρρος νὰ ποῦν τίποτα, ἐπέκριναν τολμηρὰ ὅλο τὸ κοινωνικὸ σύστημα μὲ χιλιάδες μικροσούρες, πού τις διάβαζαν ἀπληστα, ἀπ' τὰ ἀριστοκρατικὰ σπῖτια ὡς τις καλύβες. Ὁ Βόλνευ ἔβγαζε στὴ Ρέν τὸ Φρουρὸ τοῦ Λαοῦ· ὁ Τουρὲ στὴ Ρουὰν τὴ Συμβουλὴ στοὺς καλοὺς Νορμανδοὺς· ὁ Μιραμπὸ στὴν Αἴξ τὴν Ἐκκλήση πρὸς τὸ Προβηγκιανὸ Ἔθνος· ὁ Ροβεσπῆρος στὸ Ἄρρὰς τὴν Ἐκκλήση πρὸς τὸ Ἔθνος τοῦ Ἀρτουά· ὁ ἀββὰς Σεγιὲς τὸ Δοκίμιό του γιὰ τὰ προνόμια κ' ὕστερα τὸ πολύκροτο : *Τί εἶναι ἡ Τρίτη Τάξη* ; ὁ Κάμλος Ντεμουλὲν τὴ Φιλοσοφία στὸ γαλλικὸ Λαό· ὁ Ταρξὲ τὸ Γράμμα πρὸς τις Γενικὲς Συνελεύσεις κ.λ.π. Οὔτε μιὰ κατάχρηση πού νὰ μὴν τὴ σημειώσουν, οὔτε μιὰ μεταρύθμιση πού νὰ μὴν τὴ μελετοῦν, πού νὰ μὴν τὴν ἀπαιτοῦν. « Ἡ πολιτικὴ », λέει ἡ Κα ντὲ Στάελ, « εἶταν καινούργιο πεδίο γιὰ τὴ φαντασία τῶν Γάλλων » ὁ καθένας κολακευότανε νὰ διαδραματίσει κάποιο ρόλο σ' αὐτό, ὁ καθένας ἔβλεπε κάποιο προσωπακὸ σκοπὸ στὶς πολλαπλὲς εὐκαιρίες πού προβάλλαν ἀπὸ παντοῦ».

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Τρίτης Τάξης ὀργανώνονταν, προκαλοῦσαν ἐκδημιᾶς συγκεντρώσεις τῶν συντεχνιῶν καὶ τῶν κοινοτήτων, βρισκόνταν σὲ ἐπικοινωνία ἀπὸ πόλη σὲ πόλη καὶ ἀπὸ ἐπαρχία σὲ ἐπαρχία. Συντάσσανε αἰτήσεις, μαζεύσαν ὑπογραφές, ἔβαζαν οὐ κυκλοφορία σχέδια γιὰ ὑπομνήματα παραπόνων, πού μοιραζόνταν ὡς καὶ στὴν ὑπαιθρο. Ὁ δούκας τῆς Ὁρλεάνης, πού θεωροῦνταν μυστικὸς προστάτης τοῦ πατριωτικοῦ κόμματος, ἔβαζε τὸν Λακλὸς νὰ συντάξει τις ὁδηγίες πού ἔστειλε στοὺς ἀντιπροσώπους του στὶς βαυλίες τῶν χωραφιῶν του καὶ τὸν Σεγιὲς νὰ γράψει ἓνα σχέδιο Ἀποφάσεων, πού θάπρεπε νὰ πάρουν οἱ ἐκλογικὲς Συνελεύσεις. Ὁ Νεκὲρ εἶχε διατάξει τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ βασιλιά νὰ τηροῦν πλήρη οὐδετερότητα, ὀρισμένοι ὅμως ἐπόπτες, ὅπως ὁ Ἀμελό, ἐπόπτης τῆς Ντιζόν, κατηγορήθηκαν ἀπ' τοὺς προνομιοῦχους πὼς εὐνοοῦσαν τοὺς ἀντιπάλους τους. Τὰ δικαστήρια προσπάθησαν νὰ κάψουν μερικὲς μικροσούρες γιὰ νὰ ἐκφοβίσουν τοὺς δημοσιολόγους. Τὸ δικαστήριό τοῦ Παρισιοῦ μίλησε τὸν δόκτορα Γκιλλοτὲν γιὰ τὴν Αἴτηση τῶν πολιτῶν πού κατοικοῦσαν στὸ Παρίσι. Ὁ Γκιλλοτὲν παρουσιάστηκε ἀνάμεσα σ' ἓνα πλήθος ἀπέραντο πού τὸν ἐπευφημοῦσε, καὶ τὸ Δικαστήριό δὲν τόλμησε νὰ διατάξει τὴ σύλληψή του.

Ὁ ἐκλογικὸς μηχανισμὸς, καθορισμένος ἀπ' τὸ βασιλικὸ κανονισμὸ, εἶταν ἀρκετὰ πολύπλοκος, ἀλλὰ πολὺ φιλελεύθερος. Τὰ μέλη τῶν δύο πρώτων κοινωνικῶν Τάξεων πῆγαιναν κατ' εὐθείαν στὴν ἔδρα τῆς βαυλίας γιὰ νὰ συγκροτήσουν τὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τοῦ κλή-

ρου και τῆς ἀριστοκρατίας. Ὅλοι οἱ εὐγενεῖς, ὅσοι εἶχαν ἐπικτήτη ἢ κληρονομικὴ εὐγένεια, εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι παρόντες αὐτοπροσώπως. Κι αὐτὲς ἀκόμα οἱ γυναῖκες ποὺ ἀνήκαν στὴν ἀριστοκρατία, ἂν εἶταν κάτοχοι ἐνὸς φέουδου, μπορούσαν νὰ ἀντιπροσωπευτοῦν μ' ἓναν πληρεξούσιο.

Οἱ ἑφημέριοι συνεδροῦσαν αὐτοπροσώπως στὴ Συνέλευση τοῦ κλήρου, ἐνῶ οἱ κληρικοὶ ποὺ εἶχαν τὸ βαθμὸ τῶν κανονικῶν (chapoines), ὅλοι εὐγενεῖς, εἶχαν κάθε δέκα μόνον ἓναν ἀντιπρόσωπο, καὶ οἱ ἱερομόναχοι ἓναν ἀντιπρόσωπο γιὰ κάθε μοναστήρι. Ἔτσι οἱ ἑφημέριοι εἶχαν ἐξασφαλισμένη πλειοψηφία.

Στὶς πόλεις, οἱ κάτοικοι ποὺ εἶταν 25 χρονῶν καὶ εἶταν γραμμένοι στοὺς φορολογικοὺς καταλόγους συνέρχονταν κατὰ συντεχνίες. Οἱ συντεχνίες τῶν βιοτεχνῶν καὶ τῶν ἐπαγγελματιῶν ἐκλέγανε ἓναν ἀντιπρόσωπο γιὰ κάθε ἑκατὸ μέλη, ἐνῶ οἱ συντεχνίες τῶν ἐλευθέρων ἐπαγγελμάτων, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν ἐφοπλιστῶν, ἐκλέγανε δύο. Ἔτσι ὁ πλοῦτος καὶ ἡ διανόηση βρισκόνταν σὲ πλεονεχτικὴ θέση. Οἱ κάτοικοι ποὺ δὲν ἀποτελοῦσαν μέλος μᾶς συντεχνίας, καθῶς καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι μερικῶν πόλεων ὅπου δὲν ὑπῆρχαν συντεχνίες, συγκεντρώθηκαν χωριστὰ κατὰ συνοικίες (ἢ διαμερίσματα) καὶ ἐκλέγανε ἐπίσης δύο ἀντιπροσώπους γιὰ κάθε ἑκατὸ μέλη. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἀντιπρόσωποι (ἢ ἐκλέκτορες) ποὺ ἐκλέχτηκαν ἔτσι, συγκεντρώθηκαν ὕστερα στὸ Δημαρχεῖο γιὰ νὰ συγκροτήσουν τὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τῆς Τρίτης Τάξης τῆς πόλης, νὰ συντάξουν τὴν κοινὴ ἀναφορὰ διεκδικήσεων καὶ νὰ ὀρίσουν τοὺς ἀντιπροσώπους γιὰ τὴ Συνέλευση τῆς Τρίτης Τάξης τῆς βαυῖλας ποὺ εἶταν ἐκφορτισμένη νὰ ἐκλέξει τοὺς βουλευτὲς γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Οἱ χωρικοὶ τῶν ἑνοριῶν ἀντιπροσωπεύτηκαν σ' αὐτὴν τὴ Συνέλευση σὲ ἀναλογία 2 γιὰ κάθε 200 οἰκογένειες. Κάθε ἑνορία, ὅπως καὶ κάθε συντεχνία ἢ κάθε ἀστικὴ συνοικία, ἐφοδίαζε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς μ' ἓνα εἰδικὸ βιβλιάριο κι ἀπ' ὅλα αὐτὰ τὰ βιβλιάρια σχηματιζόταν τέλος τὸ γενικὸ βιβλίο τῆς βαυῖλας. Ὅταν ἡ κύρια βαυῖλλα περιλάβαινε καὶ δευτερεύουσες βαυῖλλες, ἡ ἐκλογικὴ Συνέλευση τῆς δευτερεύουσας βαυῖλας ὄριζε τὸ τέταρτο τῶν μελῶν τῆς γιὰ νὰ τὴν ἀντιπροσωπεύσει στὴν ἐκλογικὴ Συνέλευση τῆς κύριας βαυῖλας. Στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωσι, ποὺ εἶταν ἀκόμα ἀρκετὰ συχνή, ὁ ἐκλογικὸς μηχανισμὸς εἶχε 4 βαθμίδες: Ἐνορία, συντεχνία ἢ συνοικία, συνέλευση τῆς πόλης, συνέλευση τῆς δευτερεύουσας βαυῖλας, συνέλευση τῆς κύριας βαυῖλας.

Στὶς συνελεύσεις τῶν προνομούχων τάξεων, ἡ πάλι εἶταν ζωηρὴ ἀνάμεσα στὴ φιλελεύθερη μειοψηφία καὶ στὴν ὀπισθοδρομικὴ πλειοψηφία, ἀνάμεσα στοὺς αὐλικοὺς εὐπατρίδες καὶ στοὺς μικροεγγενεῖς τῆς ὑπαίθρου, ἀνάμεσα στοὺς ἀνώτερους καὶ στοὺς κατώτερους κληρικοὺς. Οἱ εὐγενεῖς τῆς βαυῖλας τοῦ Ἀμόν (Βεζοὶλ) στὴ Φράνς-Κοντὲ διασπάστηκαν καὶ ὄρισαν δύο ἀντιπροσωπεῖες γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις. Στὸ Ἀρτουά, στὴ Βρετάνη, οἱ εὐγενεῖς ποὺ εἶταν μέλη τῶν Συνελεύσεων ἀπόφυγαν νὰ πάρουν μέρος στὶς συνελεύσεις

για να διαμαρτυρηθούν έναντίον του βασιλικού κανονισμού, που τους υποχρέωνε να μοιράζονται την πολιτική εξουσία με τους μικροεργετές. Οι Συνελεύσεις του Κλήρου γενικά ήταν πολύ παραχώδεις. Οι εφημέριοι επέβαλαν τις θέλησεις τους και απομάκρυναν απ' την αντιπροσωπεία τους περισσότερους επισκόπους, εξόν από σαράντα περίπου που τους διάλεξαν ανάμεσα στους καὶ φιλελεύθερους.

Οι Συνελεύσεις της Τρίτης Τάξης ήταν πιο ήσυχες. Συγκρούσεις σημειώθηκαν μόνο σε ορισμένες πόλεις, όπως στο Άρρας, όπου οι αντιπρόσωποι των συντεχνιών τσακώθηκαν με τους σκαβίνοους, που μ' ἄλλο που είχαν εξευγενιστεί τελευταία θέλανε να συνεδριάσουν στην εκλογική Συνέλευση, και σε ορισμένες βασιλίας, όπως από Κοιμησό, όπου οι αγρότες παρισπασθήσαν πως οι άστοι είχαν σβύσει απ' τὸ ὑπόμνημα παραπόνων τις ιδιαίτερες διεκδικήσεις τους. Σχεδόν παντού ἡ Τρίτη Τάξη διάλεγε τους αντιπροσώπους της απ' τους κόλπους της, δείχνοντας έτσι τὴ δύναμη τῆς ταξικῆς συνείδησης που τὴν ἐμφύχωνε. Ἐκαμε ἐξαίρεση μόνο για ἐλάχιστους δημοφιλείς εὐγενείς, σαν τὸν Μιραμπώ, που είχε αποκλειστεί απ' τὴ Συνέλευση τῆς Τάξης του και που ἐκλέχθηκε απ' τὴν Τρίτη Τάξη τῆς Αἰξ και τῆς Μασσαλίας, ἢ για μερικούς ἐκκλησιαστικούς, όπως ὁ Σεγιές, που θεωρούνταν ἀπόβλητος απ' τοὺς κληρικούς τῆς Σάτρο και που ἐκλέχθηκε απ' τὴν Τρίτη Τάξη τοῦ Παρισιῦ. Ἡ μισὴ σχεδόν αντιπροσωπεία τῆς Τρίτης Τάξης ἀποτελούνταν ἀπὸ νομομαθεῖς που είχαν μετασχεῖ δραστήρια στὸν προεκλογικὸ ἀγὼνα ἢ στὴ σύνταξη τῶν ὑπομνημάτων. Ἡ ἄλλη μισὴ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ ἀνθρώπους ὄλων τῶν ἐπαγγελμάτων. Οἱ χωρικοὶ όμως, ἀγρόματοι ἀκόμα οἱ περισσότεροι, δὲν είχαν ἀντιπροσώπους. Πολλοὶ δημοσιολόγοι, που είχαν διακριθεῖ με τις ἐπιθέσεις τους ἐναντίον τῆς ἀριστοκρατίας, ἐκλέχθηκαν βουλευτές: ὁ Βόλνεϋ, ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Γουρέ, ὁ Ταρζέ, κ. ἄ.

Ἡ ἐξέταση τῶν ὑπομνημάτων δείχνει πως ἡ ἀπολυταρχία εἶταν καταδικασμένη απ' ὄλους. Πατάδες, εὐγενεῖς και ἀνθρώποι τοῦ λαοῦ εἶταν σύμφωνοι στὴν ἀπαίτηση ἑνὸς Συντάγματος που νὰ περιορίζει τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιᾶ και τῶν ὀργάνων του και νὰ καθιερώνει μιὰ περιοδικὴ Ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία που νὰ νᾶναι ἡ μόνη ἠρμόδια νὰ ψηφίζει φόρους και νὰ νομοθετεῖ. Ὁ λαὸς είχε δώσει σχεδόν σ' ὄλους τοὺς βουλευτές τὴν ἐπιταχτικὴ ἐντολή νὰ μὴν ἐγκρίνουν κανένα οικονομικὸ μέτρο, πρὶν γίνει ἀποδεχτὸ κ' ἐξασφαλιστεῖ τὸ Σύνταγμα: «Τὸ ἔλλειμμα», κατὰ τὴ φράση τοῦ Μιραμπώ, «γίνονται ὁ θησαυρὸς τοῦ ἔθνους». Ἡ ἀγάπη για τὴν ἐλευθερία, τὸ μῖσος για τὴν αὐθαιρεσία ἐμπνέανε ὅλες τις διεκδικήσεις.

Ὁ ἴδιος ὁ κληρὸς, με πολυάριθμα ὑπομνήματα, διαμαρτυροῦταν ἐναντίον τῆς ἀπολυταρχίας που ὑπῆρχε μέσα στὴν ἐκκλησία όπως και στὸ Κράτος. Διεκδικοῦσε για τοὺς εφημέριους τὸ δικαίωμα νὰ συνέρχονται και νὰ συμμετέχουν στὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκαθιστώντας έτσι τις ἐπισκοπικὲς και τις ἐπαρχιακὲς Συνόδους.

Οἱ εὐγενεῖς δὲ δείχνονται λιγότερο δραστήριοι απ' τοὺς ἀνθρώ-

πους του λαού στο να καταδικάζουν τις «έν λευκῷ έντολής», την παραβίαση του άπόρρητου της άλληλογραφίας, στο να απαιτούν την εκδίκαση των ύποθέσεων από δικάτα δικαστήρια, την έλευθερία του λόγου, της σκέψης και του τύπου.

Οι προνομιούχοι δέχονται τη φορολογική ισότητα, αλλά απορίπτουν, τις περισσότερες φορές, την ισότητα των δικαιωμάτων και τη συμμετοχή όλων των Γάλλων σ' όλες τις δημόσιες ύπηρεσίες. Προπαντός ύπερασπίζουα άγρια την ψήφο κατά Τάξη, που τη θεωρούν σαν έγγύηση για τη δεκάτη τους και για τα φεουδαρχικά δικαιώματά τους. Οι εύγενείς όμως και ή Τρίτη Τάξη θάταν διατεθειμένοι να κανονίσουν μεταξύ τους το ζήτημα των εκκλησιαστικών χτημάτων, για να πληρωθεί το χρέος. 'Όστόσο συμφωνούν με τον ίδιο τον κλήρο για να καταδικάσουν άνέκκλητα το οικονομικό σύστημα που ισχύει. 'Όλοι οι άμμοσι και έμμοσι φόροι θα εξαφανιστούν μπροστά σ' ένα δικαιότερο σύστημα, που σύμφωνα μ' αυτό οι φόροι θα κατανέμονται από εκλεγμένες συνελεύσεις κι όχι πια άπ' τα δργαα του βασιλιά.

Η Τρίτη Τάξη είναι ένωμένη έναντίον των άριστοκρατών, αλλά οι ίδιες της οι διεκδικήσεις ποικίλουν άνάλογα με τό άν προέρχονται από άστοδς ή από χωρικούς, από εμπόρους ή από τεχνίτες. 'Όλες οι άποχρώσεις συμφερόντων και σκέψεων των διαφόρων Τάξεων άντικαθρεφτίζονται σ' αυτές τις διεκδικήσεις. Οι κατηγορίες και τα παράπονα των ύπομνημάτων των ένοριών έναντίον του φεουδαρχικού καθεστῶτος είναι φυσικά δριμύτερα άπ' τα παράπονα και τις κατηγορίες που παρουσιάζονται στα ύπομνήματα των βαυλιών που σιντάσσονται από κατοίκους των πόλεων. Για την καταδίκη των συντεχνιών δέν ύπάρχει άπόλυτη όμοφωνία. Οι διαμαρτυρίες έναντίον της έλευθεροβιοσκής και του σταχυολογίματος, έναντίον της διανομής των κοινοτικών χτημάτων, προέρχονται μόνον από μια μειοψηφία. Καταλαβαίνει κανένας πώς ή μουρζουαζία που κατέχει πόλας ένα τμήμα γής, στην άνάγκη θα κρηυχνόταν άλληλέγνα με τη φεουδαρχική ιδιοκτησία έναντίον των φτωχών χωρικών. Δέν ύπάρχουν καθαρα εργατικές διεκδικήσεις. Σ' αυτό το πεδίο, έμπνευστές των διεκδικήσεων ήταν τ' «άφεντικά». Το προλεταριάτο των πόλεων δέν άκούγεται άκόμα. 'Αντίθετα, οι έπιθυμίες των βιομηχάνων και των εμπόρων, οι διαμαρτυρίες τους έναντίον των όλθθριων άποτελεσμάτων της έμπορικής συνθήκης με την 'Αγγλία, ή έκθεση των άναγκών των διαφόρων κλάδων της παραγωγής είναι το άντικείμενο άξιοσημείωτων και έξακριβωμένων μελετών. Η Τάξη που θα άναλάβει την ήγεσία της 'Επανόστασης έχει πλήρη συνείδηση της δύναμής της και των δικαιωμάτων της. Δέν είναι άλήθεια πώς άφήνεται να σαγηνευτεί από μια κενή ιδεολογία, γνορίζεα κατά βάθος την πραγματικότητα και κατέχει τα μέσα να ποικισμοίσει σ' αυτήν τα συμφέροντά της.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΟΥ ΠΑΡΙΣΙΟΥ

Οι εκλογές κατάδειξαν με μιαν έκτυφλωτική σαφήνεια την ακλόνητη θέληση τῆς χώρας. Ἡ βασιλεία, μένοντας οὐδέτερη, εἶχε τὰ χέρια τῆς ἐλεύθερα. Δὲν μπορούσε ὁμως νὰ νομιμοποιήσει τοὺς πόθους τῆς Τρίτης Τάξης, ἐξὸν ἂν παραιτιόταν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ βασιλεύει, ἀλλὰ ὅπως ὁ βασιλιάς τῆς Ἀγγλίας, κάτω ἀπ' τὸ διαρκὲ ἔλεγχο τῆς Ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας. Ὅστε γιὰ μιὰ στιγμή ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας-Ἀντουανέτας δὲν ἀντιμετώπισε αὐτὴ τὴν παραίτηση. Εἶχε τὴν περηφάνεια τῆς ἰσθῆς ἀποστολῆς του. Δὲν ἤθελε νὰ τὴ μειώσει. Γιὰ νὰ τὴν ὑπερασπίσει, ἕνας μόνον δρόμος ἀνοιγόταν μπροστὰ του, ὁ δρόμος ὅπου τὸν ἐσπρωζαν οἱ πρίγκιπες, ἡ στενὴ συνενόηση μὲ τοὺς προνομιοῦχους καὶ ἡ ἀντίστασις.

Ὁ Νεκέρ, φαίνεται, δεκαπέντε μέρες πρὶν ἀπ' τὴ σύγκληση τῶν Συνελεύσεων, τὸν εἶχε συμβουλέψει νὰ προβεῖ στὶς ἀναγκαῖες θυσίες, μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ μπορέσει νὰ χειραγωγῆσει τὰ γεγονότα. Ὁ βασιλιάς θὰ διάταζε τὶς τρεῖς Τάξεις νὰ συζητήσουν ἀπὸ κοινού καὶ κατὰ κεφαλὴ γιὰ ὅλα τὰ φορολογικὰ ζητήματα. Ταυτόχρονα θὰ συγχώνευε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν ἀνώτερο κλῆρο σὲ μιὰν ἀνώτερη βουλή, ὅπως στὴν Ἀγγλία, καὶ θὰ δημιουργοῦσε μιὰ κατώτερη βουλή μὲ τὴ συνένωση τῆς Τρίτης Τάξης καὶ τῶν κατώτερων κληρικῶν. Εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ Τρίτη Τάξις θὰ ἱκανοποιούνταν μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ ποῦ θὰ τῆς παραχωροῦσε μόνον τὸν ἔλεγχο τῶν φόρων. Εἶναι ὁμως βέβαιο πὼς μιὰ ὄχι διαφορούμενη ἐκδήλωση τῆς καλῆς βασιλικῆς θέλησης θάχε ἀμβλύνει τὴν πάλῃ καὶ θάχε διαφυλάξει τὸ στέμα.

Ὁ Νεκέρ θάῤελε οἱ Συνελεύσεις νὰ συγκληθοῦν στὸ Παρίσι, ἀναμφίβολα γιὰ νὰ ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνη στοὺς ἀνθρώπους τοῦ χρηματιστηρίου. Ὁ βασιλιάς πῆρε τὴν ἀπόφασις νὰ συγκληθοῦν στὶς Βερσαλλίες «ἐξ αἰτίας τῶν κυνηγιῶν». Πρώτῃ ἀδεξιότητα, γιατί οἱ ἀνθρώποι τῆς Τρίτης Τάξης θάχαν διαρκῶς μπροστὰ στὰ μάτια τους τὰ πολυτελῆ ἀνάκτορα, αὐτὴ τὴν καταστρεπτικὴ Αὐλὴ ποῦ καταβροχθίζε τὸ Ἔθνος. Κ' ὕστερα, τὸ Παρίσι δὲν εἶταν τόσο μακριὰ ἀπ' τὶς Βερσαλλίες ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ ν' ἀσκεῖ τὴν ἐπισφῆ του πάνω στὴ Συνέλευσις.

Ἡ Αὐλὴ σοφίστηκε ἀπ' τὴν ἀρχὴ κώλας νὰ κρατήσῃ διαφορητικὴ στάσις ἀπέναντι στὶς Τάξεις, ἀκόμα καὶ στὶς πῶ μικρὲς λε-

πομέρειες. Ἐνῶ ὁ βασιλεὺς δεχόταν φιλόφρονα στὸ γραφεῖο του τοὺς βουλευτὲς τοῦ κλήρου καὶ τῶν εὐγενῶν, τοὺς βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης τοὺς δεχότανε ὄλους μαζί καὶ βιαστικά στὴν κρεβατοκάμαρά του. Ἐπιβλήθηκε στους ἀντιπρόσωπους τῆς Τρίτης Τάξης νὰ φορέσουν ἐπίσημη ἔνδυμασία, δλόμαυρη, πού μὲ τὴν αὐστηρότητά της ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς χρυσοποίκιλτες φορεσιὲς τῶν βουλευτῶν τῶν δυὸ πρώτων Τάξεων. Καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τοὺς διατάξουν ν' ἀκούσουν γονατιστοί, ὅπως στὰ 1614 τὸν ἑναρκτήριο λόγο τοῦ βασιλεῦς. Τοὺς ἔμπασαν ὁμως στὴν αἴθουσα τῶν Συνελεύσεων ἀπὸ μιὰ μικρὴ πίσω πόρτα, ἐνῶ ἡ μεγάλη ἀνοιγόταν διάπλατα γιὰ τὶς δυὸ πρώτες Τάξεις. Οἱ ἐφημέριοι εἶχαν κίολα πληγωθεῖ, γιατί στὴν τελετὴ τῆς προηγούμενης μέρας οἱ ἀρχιερεῖς ἀντὶ νά ναι ἀνακατεμένοι μαζί τους στὴ σειρά τῶν βαθλιῶν τους, εἶταν συγκεντρωμένοι χωριστὰ καὶ χωρίζονταν ἀπ' αὐτοὺς μ' ἕνα μεγάλο διάκενο, πού τὸ ἔπιανε ἡ μουσικὴ τοῦ βασιλεῦς.

Ἡ ἑναρκτήρια συνεδρίαση στὶς 5 τοῦ Μάη χειροτέρευσε τὴν ἄσκημη ἐντύπωση πού εἶχαν δημιουργήσει αὐτὲς οἱ ἀδεξιότητες. Μ' ἕναν τόνο αἰσθηματικῶν κλαυθμηρισμῶν, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπέσυρε τὴν προσοχὴ τῶν βουλευτῶν ἐναντίον τοῦ ἀνακαινιστικοῦ πνεύματος καὶ τοὺς κάλεσε προπαντὸς ν' ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ πῶς θὰ γεμίσουν τὸ δημόσιο ταμεῖο. Ὁ σφραγιδοφύλακας Μπαρσντέν, πού μίλησε ὕστερα, καὶ πού μόλις ἀκουγόταν, τὸ μόνο πού ἔκανε, εἶταν νὰ ἐξυμνήσει τὶς ἀρετὲς καὶ τὶς εὐεργεσιὲς τοῦ μονάρχη. Ὁ Νεκὲρ τέλος, σὲ μιὰ μεγάλη εἰσήγηση γεμάτη ἀριθμοὺς πού κράτησε τρεῖς ὥρες, περιορίστηκε νὰ ἐξετάσει μονάχα τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση. Ἄν τὸν πίστευε κανένας, τὸ ἔλλειμμα πού τὸ παράστανε σὺν ἀσήμαντο, εἶταν εὐκόλο νὰ περιοριστεῖ μὲ ὀρισμένα λεπτομερειακὰ μέτρα, περιστολές, οἰκονομίες κ.λ.π. Νόμιζε κανένας πῶς ἄκουγε τὸ λόγο ἐνὸς οἰκονομικοῦ διαχειριστῆ ἀνωνύμου ἐταιρείας. Οἱ βουλευτὲς ἀναρωτιόνταν γιατί τοὺς εἶχαν φέρει ἀπ' τὶς ἀπομακρυσμένους ἐπαρχίες τους. Ὁ Νεκὲρ παρασιώπησε τὸ κεφαλαῖωδες ζήτημα τῆς ψήφου κατὰ κεφαλὴ, καὶ δὲν εἶπε τίποτα γιὰ τὶς πολιτικὲς μεταρρυθμίσεις. Ἡ Τρίτη Τάξη ἐκδήλωσε τὴν ἀπογοίτευσὴ της μὲ τὴ σιωπὴ της. Γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ θριαμβέψει πάνω στους προνομιοῦχοις, μόνο στὸν ἑαυτὸ της ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζει.

Πῆρε γρήγορα τὴν ἀπόφασή της. Τὰ μέλη της συγκεντρώθηκαν τὸ ἴδιο τὸ βράδι, κατὰ ἐπαρχίες. Οἱ Βρετόνοι πού εἶταν οἱ πρὸ μανιασμένοι ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπ' τὸν Σακελιὲ καὶ τὸν Λανζουινέ. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Φράνς-Κοντὲ γύρω ἀπ' τὸ δικηγόρο Μπλάν, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἄρτουὰ γύρω ἀπ' τὸν Ροβεσπιέρο, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ντωφινὲ γύρω ἀπ' τὸν Μουνιὲ καὶ τὸν Μπαρνάβ κ.λ.π. Ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἰδιαίτερες συσκέψεις πάσθηκε πανόμοια ἀπόφαση: ἡ Τρίτη Τάξη ἢ μᾶλλον οἱ κοινότητες, καινούργιο ὄνομα μὲ τὸ ὁποῖο διαδήλωνε τὴ θέλησή της νὰ ἐξασκήσει τὰ ἴδια δικαιώματα μὲ τὶς ἀγγλικὲς κοινότητες, θὰ καλοῦσε τὶς δυὸ ἄλλες Τάξεις νὰ σινενωθοῦν μαζί της, γιὰ τὸν ἔλεγχο τῶν

πληρεξουσίων όλων αδιακρίτως τών βουλευτῶν, κι ὥσπου νά γίνει αὐτός ὁ ἔλεγχος, οἱ Κοινότητες θ' ἀρνιόνταν νά συγκροτηθοῦν σέ ιδιαίτερη βουλή. Δέ θάχαν οὔτε γραφεῖο, οὔτε πρακτικά θά κρατούσαν, μονάχα ὁ ἀρχαιότερος θά ἐπέβαλλε τὴν τάξη στὴ Συνέλευση. Ἔτσι κ' ἔγινε. Ἀπ' τὴν πρώτη μέρα οἱ κοινότητες διακήρυχαν ἔμπραχτα τὴν ἀπόφασί τους νά ὑπακούσουν στὶς προσταγές τῆς Γαλλίας, θεωρώντας ἀνύπαρχη τὴν παλιὰ διαίρεση τῶν κοινωτικῶν Τάξεων.

Ἔνας μῆνας πέρασε μὲ ἀνώφελες διαπραγματεῦσεις ἀνάμεσα στὰ τρία σώματα ποὺ συνεδρίαζαν χωριστά. Κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν ἐφημέριων, ὁ κλῆρος, ποὺ κίόλας εἶχε διακόψει τὸν ἔλεγχο τῶν πληρεξουσίων τῶν μελῶν του, προσφέρθηκε γιὰ συμφιλίωσιν. Ὅρισαν κι ἀπ' τὴ μιά μεριὰ κι ἀπ' τὴν ἄλλη ἐπιτρόπους γιὰ νά ἐπιδιώξουν μὴν ἀκατόρθωτη συμφωνία. Ὁ βασιλιάς παρενέβη μὲ τὴ σειρὰ του κ' ἐπιφόρτισε τὸν Ὑπουργὸ τῆς Δικαιοσύνης νά προεδρεύσει ὁ ἴδιος στὶς συνεδριάσεις γιὰ τὴ συμφιλίωση. Ἡ Τρίτη Τάξη ἐπαφελήθηκε ἐπιδέξια ἀπ' τὶς ἐπιφυλάξεις ποὺ διατυπώσανε οἱ εὐγενεῖς, ὥστε νά ρίξει πάνω τους τὴν εὐθύνη τῆς ἀποτυχίας. Ὑστερα, ἀφοῦ ἔδωσε τὴν εὐκαιρία σ' ὅλη τὴ Γαλλία νά διαπιστώσει πῶς οἱ προνομιοῦχοι παρὰ μέναι ἀμετάπειστοι, ἐγκατέλειψε τὴ στάση τῆς ἀναμονῆς. Ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν δύο πρώτες Τάξεις μὴ τελευταία πρόσκληση νά συνηγορηθοῦν μαζί τους καὶ στὶς 12 Ἰουνίου, ἔκαμε μόνη τῆς τὸν ἔλεγχο τῶν πληρεξουσίων τῶν βουλευτῶν τῶν τριῶν Τάξεων, προσκαλώνοντας ὅλους τοὺς βουλευτὲς τῶν βασιλιῶν. Τὴν ἄλλη μέρα, τρεῖς ἐφημέριοι τοῦ Πουατού, ὁ Λεσέσβ, ὁ Μπαλλὰρ καὶ ὁ Ζαλλέ, ἀπαντοῦσαν στὸ προσκλητήριο καὶ τὶς ἀκόλουθες μέρες τοὺς μιμήθηκαν ἄλλοι 16 ἐφημέριοι. Ὅταν τέλειωσε τὸ προσκλητήριο οἱ Κοινότητες ἀποφάσισαν, μὲ 490 ψήφους ἐναντίον 90, νά συγκροτήσουν Ἐθνοσυνέλευση. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο διακήρυξαν πῶς μόνες τους εἶταν ἀρκετὲς ν' ἀντιπροσωπεύσουν τὸ Ἔθνος. Κ' ὕστερα, κάνοντας ἕνα βῆμα παραπάνω, ἀποφάσισαν ταυτόχρονα πῶς οἱ φόροι θά πᾶν νά καταβάλλονται στὸ δημόσιο τὴν ἡμέραν πού, γιὰ ὅποιοδήποτε λόγο, θά τις ἀνάγκαζαν νά διαλυθοῦν. Ἐπέσειαν ἔτσι ἐναντίον τῆς Αὐλῆς τὴν ἀπειλὴ τῆς διακοπῆς τῆς καταβολῆς τῶν φόρων, καθησυχάζοντας παράλληλα τοὺς δανειστὲς τοῦ Κράτους, βεβαιώνοντάς τους πῶς θεωροῦν τὴν πληρωμὴ τους σὰν ὑπόθεση τιμῆς τοῦ Ἔθνους καὶ τέλος, μὲ μιὰ πῶς τολμηρὴ ἴσως πράξη ἀπ' ὅλες τὶς ἄλλες, ἀρνήθηκαν στὸ βασιλιά τὸ δικαίωμα ν' ἀσκεῖ τὸ βέτο του στὶς ἀποφάσεις ποὺ μόλις εἶχαν πάρει, ὅπως καὶ σ' ὅλες ὅσες θά παύσανε στὸ μέλλον. Δυὸ μέρες ἀργότερα, στὶς 19 Ἰουνίου, ὕστερα ἀπὸ βλαίες συζητήσεις καὶ μὲ μικρὴ πλειοψηφία (149 ἐναντίον 137), ἡ τάξη τοῦ κλήρου ἀποφάσισε μὲ τὴ σειρὰ τῆς νά ἐνωθεῖ μὲ τὴν Τρίτη Τάξη. Ἄν ὁ βασιλιάς δὲν ἐπέμβαινε ὅσο μπορούσε γοηγορότερα γιὰ νά ἐμποδίσει αὐτὴ τὴ συνένωση, οἱ προνομιοῦχοι θά χάναν τὸ παιχνίδι.

Πρίγκιπες, μεγάλοι ἀρχόντες, ἀρχιεπίσκοποι, δικαστὲς παρακινούσαν τὸν Λουδοβίκο τὸν ἸΣΤ νά δράσει. Ὁ ντ' Ἐπρεμενίλ πρό-

τεινε να δικαστοῦν ἀπ' τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριον τοῦ Παρισιῦ οἱ ὑποκινητὲς τῶν ἐνεργειῶν τῆς Τρίτης Τάξης καὶ ὁ Νεκὲρ ὁ ἴδιος σὺν ἔνοχῳ ἐγκλήματος καθοσίωσης. Ὁ βασιλεὺς ἀποφάσισε, στίς 19 τὸ βράδι, ν' ἀκυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς Τρίτης Τάξης σὲ μιὰν ἐπίσημη συνεδρίαση, ὅπου θὰ ἔπαιρνε μέρος κι αὐτός, καὶ στὸ μεταξὺ, γιὰ νὰ ματαιώσῃ τὴ συνένωση τοῦ κλήρου μὲ τὶς κοινότητες, πού εἶχε προαναγγελθεῖ, διάταξε νὰ κλείσῃ ἀμέσως ἡ αἴθουσα τῶν Συνελεύσεων, μὲ τὴν πρόφαση ἐσωτερικῶν διαρρυθμίσεων. Φτωχὰ μέτρα σὲ τέτοιες περιστάσεις!

Στίς 20 Ἰουνίου τὸ πρωτὶ, οἱ βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης, πού συγκεντρώνονταν σ' αὐτὴ τὴν αἴθουσα, βρῆκαν τὶς πόρτες κλειστὲς καὶ φρουρημένες ἀπὸ στρατιῶτες. Πῆγανε δυὸ βήματα πρὸ σκέρας, στὴν αἴθουσα τοῦ σφαιριστήριου, πού χρησίμευε γιὰ τὶς διασκεδάσεις τῶν αὐλικῶν. Μερικοὶ πρότειναν νὰ μεταφερθοῦν στὸ Παρίσι γιὰ νὰ συνεδριάξουν μὲ περισσότερὴ ἀσφάλεια. Ὁ Μουνιὲ δμως συγκέντρωσε δλους τοὺς ψήφους ζητιώντας ἀπ' τὸν καθένα ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωση, μὲ τὸν ὄρκο του καὶ μὲ τὴν ὑπογραφή του, «νὰ μὴ χωριστεῖ ποτὲ καὶ νὰ συνέρχεται παντοῦ ὅπου οἱ περιστάσεις θὰ τὸ ἀπαιτούσαν, ὥσπου νὰ συνταχτεῖ καὶ νὰ παγιωθεῖ τὸ Σύνταγμα πάνω σὲ στέρεις βάσεις». Ὅλοι, ἔξδν ἀπὸ ἓναν, τὸν Μαρτὲν Ντώξ, βουλευτὴ τῆς Καρκασσόν, ὀρκίστηκαν τὸν ἀθάνατον αὐτὸ ὄρκο, μέσα σὲ μεγάλῳ ἐνθουσιασμῳ.

Ἡ συνεδρία πού θὰ γινόταν ἐπὶ παρουσία τοῦ βασιλεῦς εἶχε ὀριστεῖ γιὰ τὶς 22 Ἰουνίου. Ἀναβλήθηκε γιὰ μιὰ μέρα, γιὰ νὰ δοθεῖ καιρὸς νὰ βγάλουν τὰ θεωρεῖα τοῦ κοινοῦ ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ καθίσουν 3.000 θεατῆς, πού φοβόνταν τὶς ἐκδηλώσεις τους. Αὐτὴ ἡ ἀναβολὴ εἶταν σφάλμα, γιατί ἐπέτρεψε στὴν πλειοψηφία τοῦ κλήρου νὰ ἐκτελέσῃ τὶς ἀποφάσεις τῆς τῆς 19ης. Ἐνώθηκε μὲ τὴν Τρίτη Τάξη στίς 22 Ἰουνίου, στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Λουδοβίκου. Πέντε ἀρχιερεῖς, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Βιὲν τοῦ Ντωφινὲ καὶ 144 ἐφημέριους δυνάμωσαν ἔτσι τὶς γραμμὲς τῆς Ἐθνοσυνέλευσης. Δυὸ εὐγενεῖς τοῦ Ντωφινὲ, ὁ μαρκήσιος ντὲ Μπλακὸν κι ὁ κόμης ντ' Ἀγκού, πήρανε κι αὐτοὶ μέρος στὴ συνεδρίαση. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς βασιλικῆς συνεδρίας εἶταν ἐκτεθειμένο σὲ κίνδυνον.

Ἡ Αὐλὴ ἔκανε τὴ μιὰν ἀνοησία πάνω στὴν ἄλλη. Ἐνῶ οἱ προνομοῦχοι βουλευτὲς ἔμπαιναν ἀμέσως στὴν αἴθουσα τῶν Συνελεύσεων, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Τρίτης Τάξης ἀναγκάστηκαν νὰ περιμένουν κάτω ἀπ' τὴ βροχὴ, μπροστὰ στὴ μικρὴ πόρτα.

Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιδελξείες ἀντὶ νὰ τοὺς ἐκφοβίσουν, τοὺς ἐξόργισαν περισσότερο. Ὁ λόγος τοῦ βασιλεῦς τοὺς ἔκανε ν' ἀγανακτήσουν. Εἶταν μιὰ πικρὴ ἐπίπληξη, πού τὴν ἀκολούθησε μιὰ σειρά ἀπὸ ἀπότομες κ' ἐπιταχτικὲς δηλώσεις. Ὁ μονάρχης διάταξε τὴ διατήρηση τῶν Τριῶν Τάξεων καὶ τῶν συζητήσεων σὲ χωριστὲς αἴθουσες. Ἀκύρωσε τὶς ἀποφάσεις τῆς Τρίτης Τάξης. Ἄν καὶ συναινοῦσε στὴν ἰσότητα δλων στὸ ζήτημα τῆς φορολογίας, ὥστόσο φρόντιζε

νά καθορίσει τὴν ἀπόλυτη διατήρηση κάθε ἰδιοκτησίας, «καὶ ἡ Μεγαλειότητά του ἐνοεῖ ρητὰ σὰν ἰδιοκτησία τὸ φόρο τῆς δεκάτης, τοὺς ἄλλους φόρους, τὰ εἰσοδήματα τῶν φεουδαρχῶν καὶ τὰ καθήκοντα ἀπέναντι στοὺς ἄρχοντες καὶ γενικὰ ὅλα τὰ δικαιώματα καὶ τὰ προνόμια τὰ ὑλικά ἢ τιμητικά ποὺ συνδέονται μὲ τὰ χτήματα καὶ μὲ τὰ φέουδα ποὺ ἀνήκανε σὲ πρόσωπα». Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, τί σημασία εἶχε τὸ ὅτι ἔδινε μὴν ἀόριστη ὑπόσχεση νὰ συμβουλευέται στὸ μέλλον τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις γιὰ τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα;

Ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ μεταρύθμιση ἐξαφανίζοταν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ξαναπαίρνοντας τὸ λόγο, τέλειωσε τὴ βασιλικὴ συνεδρία μ' αὐτὲς τὶς ἀπειλές: «Ἄν, κατὰ κακὴ μοίρα, ποὺ τὴν ἀπεύχομαι, μὲ ἐγκαταλείψετε σ' ἓνα τόσο ὠραῖο ἐγγερόημα, μόνος θὰ φρονίσω γιὰ τὸ καλὸ τῶν λαῶν Μου, καὶ θὰ θεωρησῶ μόνος τὸν ἑαυτὸ Μου σὰν ἀληθινὸ ἀντιπρόσωπό τους... Σκεφτεῖτε, κύριοι, πὼς κανένα ἀπ' τὰ σχέδιά σας, καμιά ἀπ' τὶς προθέσεις σας, δὲν μπορεῖ νὰ περιβληθεῖ τὴ δύναμη τοῦ Νόμου, δίχως τὴν εἰδικὴ ἐπιδοκιμασία μου... Σὰς διατάσσω, κύριοι, νὰ διαλυθεῖτε ἀμέσως καὶ ἀπὸ αὔριο τὸ πρωὶ ὁ καθένας νὰ πάει στὴν αἴθουσα ποὺ ἔχει ὀριστεῖ γιὰ τὴν Τάξη του, γιὰ νὰ ξαναρχίσετε τὶς συνεδριάσεις σας. Κατὰ συνέπεια διατάσσω τὸν μέγα τελετάρχη νὰ ἐτοιμάσει τὶς αἴθουσες».

Ὑπακούοντας σ' ἓνα σύνθημα ποὺ τοὺς τὸ εἶχανε δώσει οἱ βουλευτὲς τῆς Βρετανίας, συγκεντρωμένοι στὴ λέσχη τους, τὸ προηγούμενο βράδι, οἱ βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης ἔμειναν ἀκίνητοι στὶς ἔδρες τους, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς κ' ἓνα τμῆμα τοῦ κλήρου ἀποσυρόταν. Οἱ ἐργάτες ποὺ σταλθῆκανε γιὰ νὰ σηκώσουν τὴ βασιλικὴ ἐξέδρα διέκοψαν τὴ δουλειά τους, ἀπὸ φόβο μὴν ἐνοχλήσουν τὴ συνέλευση ποὺ συνεδρίαζε ἀκόμα. Ὁ τελετάρχης Ντὲ Μπρεζὲ ἤρθε νὰ ξαναθυμίσει στὸν Μπαγὺ ποὺ προέδρευε τὴ διαταγὴ τοῦ βασιλιᾶ. Ὁ Μπαγὺ τοῦ ἀπάντησε ξερὰ πὼς τὸ συγκεντρωμένο Ἔθνος δὲν μποροῦσε νὰ παίρνει διαταγὲς κι ὁ Μιραμπὼ τοῦ ἐκτόξευσε μὲ τὴ βροντερῆ φωνή του τὴν περιφνημὴ ἀποστοφῆ: «Πηγαίνετε νὰ πείτε σὲ κείνους ποὺ σᾶς ἔστειλαν, πὼς ἐδῶ βρισκόμαστε ἀπ' τὴ θέληση τοῦ λαοῦ καὶ δὲ θὰ ἐγκαταλείψουμε τὶς θέσεις μας, παρὰ μονάχα μὲ τὴ βία τῆς ξιφολόγηξης». Ὁ Καμὺς, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τὸν Μπαρνάβ καὶ τὸν Σεγιές, πρότεινε καὶ ψηφίστηκε: ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐπιμένει στὶς ἀποφάσεις της. Αὐτὸ εἶταν ὑποτροπὴ τῆς ἀνυπακοῆς. Ὁ Μιραμπὼ, προβλέποντας πὼς θὰ ὑπογράφοταν «ἐντολὲς ἐν λευκῷ» ἐναντίον τῶν ἡγετῶν τῆς Ἰρτίτης Τάξης, πρότεινε νὰ ψηφιστεῖ ἀκόμα πὼς τὰ μέλη τῆς Συνέλευσης εἶταν ἀπαρβίαστα καὶ ὅποιος θὰ πρόσβαλε αὐτὸ τὸ ἀπαρβίαστο, θάταν ἔνοχος κακουργήματος. Τέτια ὁμως εἶταν ἡ ψυχραμὴ ἀποφασιστικότητά ποὺ ἐμψύχωνε ὅλες τὶς καρδιὲς καὶ ἡ δυσπιστία γιὰ τὸν Μιραμπὼ, ποὺ ἡ ἀνηθικότητά του ἔκανε ὑποπτες ὄλες του τὶς προθέσεις, ὥστε πολλοὶ βουλευτὲς θέλησαν νὰ ἀποσυρθεῖ ἡ πρόταση σὰ μικρόψυχη. Ὡστόσο ψηφίστηκε.

Ἀξιωμαθμόνεντες ἀποφάσεις, πὺθ θαραλέες βέβαια ἀπὸ τὶς

αποφάσεις της 20 'Ιουνίου· γιατί στις 20 'Ιουνίου υποτίθονταν πώς ή Τρίτη Τάξη άγνοούσε τις θελήσεις του βασιλιά, που δέν είχαν εκδηλωθεί ακόμα. Στις 23 'Ιουνίου Ξαναεκδηλώνει και έπεχτείνει την άνταρσία της στην ίδια την αίθουσα, όπου λίγο πιδ πριν άντήχησε ό βασιλικός λόγος.

Ό Λαρεβεγιέρ, που έπαιρνε μέρος στη Συνέλευση σά βουλευτής του 'Ανζού, διηγείται πώς ό Λουδοβίκος ΙΣΤ', άμέσως ύστερα άπ' την άναφορά του μαρκήσιου ντε Μπρεζέ, διάταξε τους σωματοφύλακες νά μπουν στην αίθουσα και νά διασκορπίσουν τους βουλευτές με τη βία. Καθώς οι σωματοφύλακες προχωρούσαν, πολλοί βουλευτές της μειοψηφίας των ευγενών, οι δυό Κριγιόν, ό Νταντρέ, ό Λαφαγιέτ, οι δούκες ντε Λαροσφουκά και ντε Λιανκούρ, κι άλλοι ακόμα, έβγαλαν τά σπαθιά τους κ' έμπόδισαν τους σωματοφύλακες νά περάσουν. Όταν ό Λουδοβίκος ΙΣΤ' είδοποιήθηκε, δέν επέμεινε. Πολύ πρόθυμα θά πετσόκοβε ύλους τους κανάγηδες της Τρίτης Τάξης. Υποχώρησε μπροστά στην άνάγκη πώς θάπρεπε την ίδια τύχη νά υποστεί κ' ένα τμήμα της άριστοκρατίας.

Ό Νεκέρ δέν παραβρισκόταν στη βασιλική συνεδρία. Είχε διαδοθεί ή φήμη πώς είχε παραιτηθεί ή είχε διωχτεί. Τεράστιο πλήθος έκανε διαδηλώσεις μπροστά στό σπίτι του και στις αϋλές του πύργου. Ό βασιλιάς και ή βασίλισσα τόν κάλεσαν και τόν παρακάλεσαν νά μείνει στη θέση του. Τό βασιλικό ζεύγος ύποκρινόταν για νά προετοιμάσει καλύτερα την εκδίκησή του.

Μεγάλος άναβρασμός κυριαρχούσε στό Παρίσι, όπως και στις Βερσαλλίες και στις επαρχίες, που κατατοπιζόνταν ταχτικά άπ' τά γράματα των αντιπροσώπων τους, που διαβάζονταν δημόσια. Άπ' τις άρχές του 'Ιουνίου, στό Χρηματιστήριο οι άξίες διαρκώς έπεφταν. Όταν άναγγέλθηκε ή άπόφαση του βασιλιά στη συνεδρία της Έθνοσυνέλευσης, όλες οι Τράπεζες έκλεισαν τις θυρίδες τους. Τό Ταμείο προεξοφλήσαν είχε στείλει τους διαχειριστές του στις Βερσαλλίες για νά εκθέσουν τους κινύνους που τό άπειλούσαν. Η Αϋλή είχε ενάντια της όλους τους οικονομικούς κύκλους.

Κάτω άπ' αυτές τις συνθήκες οι διαταγές του βασιλιά είταν αδύνατο νά εκτελεστούν. Άκόμα και οι ταπεινοί ντελάληδες άρνήθηκαν νά τις διακηρύξουν στους δρόμους. Στις 24 'Ιουνίου, ή πλειοψηφία του κλήρου, παρακινώντας κι αυτή με τη σειρά της, ήρθε στη συνεδρίαση της Τρίτης Τάξης και την άλλη μέρα, 47 μέλη της άριστοκρατίας, ακολουθώντας τόν δούκα της Όρλεάνης, έκαμαν τό ίδιο.

Ό Λουδοβίκος ΙΣΤ' κατάπτε την προσβολή, τό ίδιο όμως βράδι, άποφάσισε κρυφά νά καλέσει 20.000 στρατό, κατá προτίμηση ξένου συντάγματα που τά νόμιζε πιδ σύγουρα. Οι διαταγές φύγανε στις 26. Την άλλη μέρα για ν' άποκοιμίσει τη δυσπιστία, παρότρυνε τους προέδρους των σωμάτων των ευγενών και του κλήρου νά συνενωθούν κι αυτοί με την Έθνοσυνέλευση, και για νά τους πείσει, τους παράγγειλε με τόν κόμη Ντ' Άρτουά, πώς ή συνένωση

αὐτὴ εἶταν ἀναγκαία γιὰ τὴν προστασία τῆς ζωῆς τοῦ πού κιντύνευε.

Καμιά στάση δὲν προετοιμαζόταν ἐναντίον τοῦ βασιλιᾶ, οἱ πατριῶτες δμως, ἀπ' τὴ βασιλικὴ συνεδρίαση κ' ὕστερα, ἐπαγρυπνοῦσαν. Στις 25 Ἰουνίου, οἱ 400 παρισίνοι ἐκλέκτορες, πού εἶχαν ὀρίσει τοὺς βουλευτὲς γιὰ τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις, συγκεντρώθηκαν αὐθόρμητα στὸ Μουσεῖο τοῦ Παρισίου, ἀπ' ὅπου λίγο ἀργότερα πῆγανε στὸ Δημαρχεῖο, γιὰ νὰ παρακολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὶς μηχανογραφίαι τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ γιὰ νὰ βρίσκονται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Ἀπὸ τὶς 29 Ἰουνίου, ἀρχισαν νὰ σχεδιάζουν τὴ συγκρότηση ἀστικῆς πολιτοφυλακῆς, πού θὰ περιλάμβανε τοὺς κυριότερους κάτοικους κάθε συνοικίας. Τὸ Παλαι Ρουαγιάλ, πού ἀνῆκε στὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης, εἶχε γίνει ὑπαίθρια λέσχη πού εἶταν γεμάτη διαρκῶς, μέρα καὶ νύχτα. Τὰ σχέδια τῆς Αὐλῆς ἀμέσως μόλις καταστρώνονταν, τὰ μάθαιναν στὴ λέσχη καὶ τὰ σχολίαζαν.

Οἱ πατριῶτες προπαγάνδιζαν κιάλας τὸ στρατό. Τὸ γαλλικὸ σύνταγμα τῆς φρουρᾶς, τὸ πρῶτο σύνταγμα τῆς Γαλλίας, τὸ πήραν μὲ τὸ μέρος τοὺς πολὺ γρήγορα. Οἱ στρατιῶτες εἶταν δυσαρσστημένοι μὲ τὸν συνταγματάρχη τους, πού τοὺς κρατοῦσε σὲ μιὰ αὐστηρὴ πειθαρχία κ' εἶχαν ἀνάμεσα στοὺς κατώτερους ἀξιωματικούς τους ἀνθρώπους σὰν τὸν Ὑλέν, τὸν Λεφέμπρ, τὸν Λάζαρο Χός, πού ποτὲ δὲ θ' ἀποχτούσαν ἐπωμίδες ὅσο θὰ ἴσχυε ὁ κανονισμὸς τοῦ 1781. Στις 30 Ἰουνίου, 4000 θαμῶνες τοῦ Παλαι-Ρουαγιάλ ἐλευθέρωναν καμιά δεκαριά στρατιῶτες τοῦ πιὸ πάνω συντάγματος πού τοὺς εἶχαν φυλακίσει στὴν Ἀμπαϊ ἰν ἀπειθαρχία καὶ τοὺς περφεράνε θριαμβευτικά. Οἱ οὐσάροι καὶ οἱ δραγόνοι πού στάλθηκαν γιὰ ν' ἀποκαταστήσουν τὴν τάξη φώναζαν: Ζήτω τὸ Ἔθνος! καὶ ἀρνῆθηκαν νὰ ἐπελάσουν ἐναντίον τοῦ πλήθους. Ἀκόμα καὶ οἱ σωματοφύλακες στὶς Βερσαλλίαι εἶχανε δεῖξει σημεῖα ἀπειθαρχίας. Τὰ ξένα συντάγματα θάταν ἀραγε πιὸ πειθαρχικά;

Ἄν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' εἶχε ἀνεβῆ στὸ ἄλογο, ἂν εἶχε ἀναλάβει προσωπικὰ τὴ διοίκηση τῶν στρατευμάτων, ὅπως θὰ τὸ εἶχε κάμει ὁ Ἑρρίκος Δ', ἴσως κατόρθωνε νὰ συγκρατήσῃ τὸ στρατὸ σὲ πειθαρχία κ' ἴσως νὰ πετύχαινε τὸ πραξικόπημά του. Ὁ Λουδοβίκος δμως ὁ ΙΣΤ' εἶταν ἕνας φιλήσυχος ἀστός.

Ἡ ἀφίξη τῶν στρατευμάτων πού στρατοπέδευαν στὸ Σαιν-Ντενί, στὸ Σαιν-Κλόυ, στὴ Σέβρ καὶ ἀκόμα στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, εἶνε δεχτὴ μὲ ζωηρὲς διαμαρτυρίαι. Ὅλα αὐτὰ τὰ παραπάνω στόματα πού θάπρεπε νὰ τραפוῦν, θὰ χειροτέρευαν τὴ σιτοδεία! Καμιά ἀμφιβολία! Θέλανε νὰ διαλύσουν τὴν Ἐθνοσυνέλευση μὲ τὴ βία! Οἱ δημοκῶποι τοῦ Παλαι-Ρουαγιάλ πρότειναν στὶς 2 Ἰουλίου νὰ ἐκθρονιστεῖ ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ν' ἀντικατασταθεῖ ἀπ' τὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης. Οἱ Παρισίνοι ἐκλέκτορες ἀπαίτησαν ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση τὸ διώξιμο τῶν στρατευμάτων. Ὁ Μιραμπώ ἐνέργησε καὶ ψηφίστηκε ἡ προτασί τους, στὶς 8 Ἰουλίου, ἵστερα ἀπῆσαν τρομερὸ λόγο ὅπου κατάγγελλε τοὺς κακοὺς συμβούλους

πού κλώνιζαν τὸ θρόνο. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' ἀπάντησε στὸ διάβημα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πὼς εἶχε καλέσει τὰ στρατεύματα γιὰ νὰ προστατέψῃ τὴν ἐλευθερία τῆς, πὼς ἂν αὐτὴ φοβόταν γιὰ τὴν ἀσφάλειά τῆς, εἶταν ἐτοιμὸς νὰ τὴν μεταφέρει στὸ Νουαγιόν ἢ στὸ Σουασόν. Αὐτὸ σήμαινε πὼς στὴν ἀπειλὴ προστέονταν καὶ ἡ εἰρωνεία. Τὸ βράδι πού δόθηκε αὐτὴ ἡ ἀπάντηση, 100 βουλευτὲς συγκεντρώθηκαν στὴ λέσχη τῶν Βρετόνων, στὴ λεωφόρο Σαιν-Κλοῦ, γιὰ νὰ συντονίσουν τὶς ἐνέργειές τους γιὰ τὴν ἀντίσταση.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐπιτάχυνε τὰ πράγματα. Στις 11 Ἰουλίου ξανάδιωξε μὲ μεγάλη μυστικότητα τὸν Νεκέρ καὶ ἀνασυγκρότησε τὸ Ὑπουργεῖο μὲ τὸν βαρῶνο ντὲ Μπρετέιγ, δεδηλωμένον ἀντεπαναστάτη. Τὴν ἄλλη μέρα διαδόθηκε ἡ φήμη πὼς θὰ κηρυχόνταν χρεωκοπία. Ἀμέσως οἱ χρηματιστὲς συγκεντρώθηκαν καὶ ἀποφάσισαν νὰ κλείσουν τὸ χρηματιστήριο, σ' ἐνδειξὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὸ διώξιμο τοῦ Νεκέρ. Χρῆμα ξοδεύτηκε γιὰ νὰ κερδηθοῦν οἱ στρατιῶτες. Τραπεζίτες, ὅπως ὁ Ἐπιὲν Ντελεσσέρ, ὁ Πρεβοτώ, ὁ Κουέντρο, ὁ Μποσκαρύ, κατατάχτηκαν μαζί μὲ τοὺς ὑπαλλήλους τους στὴ συγκροτούμενη ἀστικὴ πολιτοφυλακὴ. Οἱ προτομὲς τοῦ Νεκέρ καὶ τοῦ δούκα τῆς Ὁρλεάνης περιφέρονταν στὸ Παρίσι. Τὰ θεάματα ἐκλείσαν. Ὑστερα ἀπὸ σύσταση τοῦ Κάμιλου Ντεμουλέν, πού ἀνάγγειλε στὸ Παλαι-Ρουαγιάλ μιὰ προσεχὴ νύχτα Ἅγιου Βαρθολομαίου τῶν πατριωτῶν, ὅλοι βάλανε κονκάρδα πράσινη, δηλ. τὸ χρῶμα τῆς λιβρέας τοῦ ὑπηρετικοῦ προσωπικοῦ τοῦ Νεκέρ. Τέλος μὲ τὴν εἴδηση πὼς τὸ γερμανικὸ βασιλικὸ σύνταγμα τοῦ πρίγκιπα Λαμπέσκ χτύπησε τὸ πλῆθος στὸν κῆπο τοῦ Κεραμικοῦ, χτύπησαν οἱ καμπάνες, συγκέντρωσαν τὸ λαὸ στὶς ἐκκλησίες γιὰ νὰ τὸν στρατολογήσουν καὶ νὰ τὸν ὀπλίσουν μὲ ὄπλα πού τὰ πήρανε ἀπὸ τὰ ὀπλοπωλεῖα. Οἱ ἀλήτες ἀπομακρύνθηκαν προσεχτικά. Ὁ ἔξοπλισμὸς ἐξακολούθησε τὴν ἄλλη μέρα, στις 13 Ἰουλίου, μὲ 28.000 ὄπλα καὶ μερικὰ κανόνια πού τὰ διάρπαξαν ἀπ' τὸ μέγαρο τῶν Ἀπομάχων. Ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἔβγαλε ἕνα ψήφισμα μὲ τὸ ὁποῖο ἐξέφραζε τὴν ἐχτίμηση τοῦ Ἐθνους στὸ Νεκέρ καὶ τὴ θλίψη τῆς γιὰ τὴν ἀποκομπὴ του. Συνεδροῖζε ἀδιάκοπα καὶ κατάστησε ὑπεύθυνους γιὰ τὰ γεγονότα τοὺς νέους ὑπουργούς.

Παράξενο πρᾶγμα, ἡ Αὐλὴ, ἀμήχανη, ἀδρανοῦσε. Ὁ Μπεζενβάλ, πού διοικοῦσε τὰ συντάγματα τὰ συγκεντρωμένα στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, περιμένε διαταγὴ καὶ δὲν τολμοῦσε νὰ μπεῖ στὸ Παρίσι.

Στις 14 Ἰουλίου, οἱ ἐκλέκτορες πού εἶχαν σχηματίσει στὸ Δημαρχεῖο, μαζί μὲ τοὺς παλιούς δημοτικούς συμβούλους, μιὰ μόνιμη ἐπιτροπὴ, ζήτησαν ἐπανειλημμένα ἀπ' τὸν διοικητὴ τῆς Βαστίλλης νὰ δώσει ὄπλα στὴν πολιτοφυλακὴ καὶ νὰ βγάλει τὰ κανόνια πού βρισκόνταν στοὺς πύργους τοῦ φρουρίου. Ἐπειδὴ τὴν τελευταία ἀντιπροσωπεῖα μ' ὄλο πού εἶχε τὴ λευκὴ σημαία τῶν κηρύκων, τὴν ὑποδέχτηκαν μὲ τουφεκιές, ἄρχισαν τὴν πολιορκία. Ἐνισχύοντας τοὺς τεχνίτες τοῦ προαστείου τοῦ Ἅγιου Ἀντωνίου, τὸ γαλ-

λικό σύνταγμα τῆς Φρουρᾶς, ὀδηγούμενο ἀπ' τὸν Ὑλὲν καὶ τὸν Ἑλλί, φέρανε κανόνια καὶ τὰ στήσανε ἀπέναντι στὴν κινητὴ γέφυρα γιὰ νὰ σπᾶσουν τὶς πόρτες. Ὑστερα ἀπὸ σφοδρὴ σύγκρουση ὅπου οἱ πολιορκητὲς εἶχαν καμὰ ἑκατοστὴ νεκροῦς, οἱ ἀτόμαχοι ποῦ μὲ μερικoὺς Ἑλβετοὺς ἀποτελοῦσαν τὴ φρουρὰ τῆς Βαστίλλης καὶ ποῦ εἶταν νησιτικοὶ γιατί δὲν ὑπῆρχαν τροφίμα, ἀνάγκασαν τὸν διοικητὴ Ντελωναί νὰ συνθηκολογήσει. Τὸ πλῆθος ἔξοπασε σὲ φοβερὰ ἀντίποινα. Τὸν Ντελωναί, ποῦ καθὼς πίστευαν εἶχε διατάξει νὰ πυροβολήσουν τὴν ἀντιπροσωπεία καὶ τὸν πρόεδρο τῆς συντεχνίας τῶν ἐμπόρων Φλεσσέλ, ποῦ εἶχε προσπαθήσει νὰ ξεγελάσει τοὺς ἐκλέκτορες σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἀποθηκῶν ὄπλων, τοὺς κατάσφαξαν στὴν πλατεία τῆς Γκρέβ, καὶ τὰ κεφάλια τοὺς τὰ περιφέρανε μπηγμένα σὲ λόγγες. Μερικὲς μέρες ἀργότερα, ὁ κρατικὸς σύμβουλος Φουλλόν, ποῦ τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ ὁ ἀνεφοδιασμὸς τοῦ στρατοῦ ποῦ εἶταν γύρω ἀπ' τὸ Παρίσι, καὶ ὁ γαμπρὸς του, ὁ ἐπόπτης Μπερτιέ, κρεμάστηκαν στὸ φανάρι τοῦ Δημαρχείου. Ὁ Μπαμπέφ ποῦ παραβρέθηκε στὸ μαρτύριό τους, μὲ σφιγμένη καρδιά, διατύπωσε αὐτὴ τῆ σκέψη σ' ἓνα γράμμα του στὴ γυναίκα του. «Τὰ μαρτύρια κάθε λογῆς, ὁ τεταρτισμὸς, τὰ βασανιστήρια, ὁ τροχός, ἡ πυρὰ, ἡ ἀγχόνη, οἱ ἀναριθμητοὶ δῆμοι μᾶς ἔμαθαν αὐτὲς τὶς ἀγριότητες! Οἱ ἀφέντες ἀντὶ νὰ μᾶς ἐκπολιτίσουν, μᾶς κατάντησαν βάρβαροι, γιατί οἱ ἴδιοι εἶναι βάρβαροι. Θερρίζουν καὶ θῶ θερρίζουν δ,τι ἔσπειραν».

Τὸ Παρίσι μόνο ὕστερα ἀπὸ πολλὰς ὁδομαχίες θῶ μπορούσε νὰ ὑποταχτεῖ, καὶ ὁ βασιλιάς δὲν μπορούσε νᾶχει ἐμπιστοσύνη οὔτε καὶ στὰ ἴδια τὰ ξένα στρατεύματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ὕστερα ἀπ' τὶς ἐπικρίσεις τοῦ δούκα ντὲ Λιανκούρ, ποῦ μόλις εἶχε γυρίσει ἀπ' τὸ Παρίσι, πῆγε στὴν Ἐθνοσυνέλευση γιὰ νὰ τοὺς ἀναγγεῖλει πὼς διέταξε τὴν ἀποχώρηση τῶν στρατευμάτων. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐπέμενε γιὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Νεκέρ. Ὁ βασιλιάς ὁμως δὲν εἶταν ἀκόμα ἀποφασισμένος γιὰ μιὰ πλήρη συνθηκολόγηση. Ἐνῶ μὰ ἀντιπροσωπεία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πῆγαινε στὸ Παρίσι κ' ἐνῶ οἱ νικητὲς Παρισίνοιοι ὀνόμαζαν τὸν Μπαγύ, τὸν ἀνθρῶπο τοῦ Σφαιριστήριου, δῆμαρχο τῆς πόλης, τὸν Λαφαγιέτ, τὸν φίλο τοῦ Οὐάσιγκτων, διοικητὴ τῆς Ἐθνοφυλακῆς, ἐνῶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Παρισίου ἔκανε δοξολογία στὴν Παναγία τῶν Παρισίων γιὰ τὴν ἄλωση τῆς Βαστίλλης, κ' ἐνῶ κιάλας ὁ κασμὰς τῶν κατεδαφιστῶν λυσομανοῦσε πάνω στὴν παλιά πολιτικὴ φυλακὴ, οἱ πρίγκιπες προσπαθοῦσαν νὰ πείσουν τὸν ἀδύνατο μονάρχη νὰ φύγει γιὰ τὸ Μέτς, ἀπ' ὅπου θῶ ξαναγύριζε ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ. Ὁ στρατάρχης ὁμως ντὲ Μπρολί, διοικητὴς τῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ κόμης τῆς Προβηγκίας ἀντιτάχτηκαν στὴν ἀναχώρηση. Νὰ φοβόταν τάχα ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πὼς στὴν ἀπουσία του ἡ Ἐθνοσυνέλευση θ' ἀνακήρυχνε βασιλιά τὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης; Δὲν εἶταν ἀπίθανο. Ἐμεῖνε καὶ ἀναγκάστηκε νὰ πιεῖ τὸ πικρὸ ποτήρι ὡς τὸν πάτο. Ἀπομάκρυνε τὸν Μπροστέιγ καὶ ἀνακάλεσε τὸν Νεκέρ καὶ τὴν ἄλλη μέρα, στίς 17 Ἰουλίου, ἔχον-

τας δάσει ἐγγυήσεις, πήγε στο Παρίσι νὰ ἐπικυρώσει μὲ τὴν παρουσία του στο Διημερηεῖο τὸ ἔργο τῆς στάσης καὶ νὰ ὑπογραμμίσει τὸν ἴδιο του τὸν ξεπεσμό, παίρνοντας ἀπ' τὸ δήμαρχο Μπαγὺ τὴν καινούργια τρίχρωμη κονκάδα.

Ἄγαναχτισμένοι ἀπ' τὴ βασιλικὴ ἀναντρία ὁ κόμης τοῦ Ἀρτουὰ καὶ οἱ πρίγκιπες, ὁ Μπρετέϊγ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ κόμματος τῆς ἀντίστασης ἔφυγαν γιὰ τὸ ἐξωτερικόν, δίνοντας ἔτσι τὸ σύνθημα τῆς μετανάστευσης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ταπεινωμένος, διατηροῦσε τὸ στέμα του, ἀναγκάστηκε δμως ν' ἀναγνωρίσει πάνω ἀπ' αὐτόν, ἕναν καινούργιο κυρίαρχο, τὸ γαλλικὸ λαόν, ποὺ ὄργανό του εἶταν ἡ Ἐθνοσυνέλευση. Κανένας στὴν Εὐρώπη δὲν ὑποτίμησε τὴ σημασία τοῦ γεγονότος. «Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμή, ἔγραφε στὴν Αὐλή του ὁ δούκας ντὲ Ντορσέ, πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας, μπορούμε νὰ θεωροῦμε τὴ Γαλλία ἐλεύθερη χώρα, τὸ βασιλεῖα μονάρχῃ μὲ περιορισμένη ἐξουσία καὶ τοὺς εὐγενεῖς ἐξισωμένους μὲ τὸ λαόν». Ἡ μουρζουαζία δλου τοῦ κόσμου, νιώθοντας πὼς ἔφτασε ἡ ὥρα τοῦ θριάμβου σκιρτοῦσε ἀπὸ χαρὰ κ' ἐλπίδα.

Η ΕΞΕΓΕΡΣΗ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ

Οι επαρχίες ενημερώνονταν ταχτικά πάνω στα γεγονότα απ' τους βουλευτές τους, που τα γράματά τους, όπως γινόταν με τα γράματα των Βρετόνων, συχνά, μόλις τα λάβαιναν, τα τύπωναν. Παρακολουθούσαν με την ίδια αγωνία, όπως και η πρωτεύουσα, την επέχταση της πάλης της Τρίτης Τάξης ενάντια στους προνομούχους. Χαιρέτησαν την άλωση της Βασιλλής με την ίδια θριαμβευτική λαλή.

Μερικές πολιτείες, πριν καν ακούσουν την περίληψη είδηση, ξεσηκώθηκαν ενάντια στο βδελυρό καθεστώς. Στη Λυών, απ' τις αρχές του Ιουλίου, οι άνεργοι τεχνίτες κάψανε τα φράγματα και τα γραφεία των διοδίων, για να ελαττώσουν την ακρίβεια της ζωής. Η άριστοκρατική δημοτική αρχή, ή Υπατεία, που την διεύθυνε ο Έμπέρ-Κολομέ, αναγκάστηκε να κάνει άβαρας. Στις 16 Ιουλίου, δεχόταν να μοιραστεί τη διοίκηση της πόλης με μιὰ Μόνιμη Επιτροπή που θα άπαρτιζόταν από αντιπροσώπους των τριών Τάξεων. Μερικές μέρες αργότερα, ή Μόνιμη Επιτροπή οργάνωνε, σύμφωνα με τό πρότυπο του Παρισιού, μιάν έθνοφυλακή απ' όπου άποκλείστηκαν οι προλετάριοι.

Σ' όλες τις πολιτείες, μικρές ή μεγάλες, έγινε πάνω-κάτω τό ίδιο. Άλλού, όπως στο Μπορντώ, οι εκλέκτορες που όρισαν τους αντιπροσώπους για τις Γενικές Συνελεύσεις, άποτέλεσαν τον πυρήνα της Μόνιμης επιτροπής, δηλαδή του επαναστατικού δημοτικού οργανισμού. Άλλού, όπως στη Ντιζόν, στο Μονπελιέ, στη Μπεζανσόν, ή καινούργια επιτροπή εκλέχτηκε απ' τη γενική συνέλευση των πολιτών. Άλλού, όπως στη Νίμ, στη Βαλιάν, στο Τουρ, στο Έβρέ, ή Μόνιμη επιτροπή βγήκε απ' τη συνεργασία του παλιού δημοτικού συμβουλίου με τους εκλέκτορες που είχαν όρίσει οι συντεχνίες. Έτυχε μάλιστα σε μερικές πόλεις, πολλές Μόνιμες επιτροπές εκλεγόμενες κάθε φορά με διαφορετικό εκλογικό σύστημα, να διαδεχτούν γρήγορα ή μιὰ την άλλη, όπως στο Έβρέ. Όταν οι παλιές αρχές έδειχναν διάθεση ν' αντισταθούν, όπως στο Στρασβούργο, στην Άμιένη, στη Βερνόν, ή λαϊκή εξέγερση γρήγορα τις ξανάφερνε στα λογικά τους.

Παντού ή πρώτη φροντίδα των Μόνιμων επιτροπών έκανε να συγκροτήσουν σώματα έθνοφυλακής για τη διατήρηση της τάξης. Μόλις συγκροτήθηκε ή έθνοφυλακή, άρχισε να παραλαβαίνει τα φρούρια και τις άκροπόλεις, τις τοπικές βασιλλές, απ' τους διοικητές τους, που οι περισσότεροι πρόθυμα υποχώρησαν. Οι κάτοικοι του

Μπορντώ πήρανε τὸ Σατώ-Τρομπέτ, οἱ κάτοικοι τῆς Κάν τὴν Ἀκρόπολη καὶ τὸν Πύργο Λεβὶ πού εἶταν φυλακὲς γιὰ τοὺς λαθρέμπορους τοῦ ἀλατιοῦ.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προμηθεύονταν ὄπλα, ἐξασφαλίζονταν ἀπὸ μιὰν ἐπιθετικὴ ἐπιστροφή τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἱκανοποιούσαν ἐπίσης τὰ παλιὰ τους μίση. Οἱ στρατιωτικοὶ διοικητὲς καὶ οἱ ἐπόπτες γενικά, δὲν πρόβλααν ἀντίσταση. Στὸ Μονπελιέ, ἡ Μόνιμη ἐπιτροπὴ ἔβγαλε καὶ εὐχαριστήριο ψήφισμα γιὰ τὸν ἐπόπτη. Οἱ Μόνιμες ἐπιτροπὲς καὶ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν ἐθνοφυλάκων περιλάμβαναν, ἔχτος ἀπ' τὴν ἀφόκρεμα τῆς Τρίτης Τάξης κ' ὄλους τοὺς προύχοντες τῆς περιοχῆς. Πολὺ συχνά, ἐπὶ κεφαλῆς τους οἱ ἐπιτροπὲς εἶχαν ὑπάλληλους τοῦ βασιλιᾶ. Στὸ Ἐβρέ, ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς βαυρίας, ὁ σύμβουλος τοῦ Μονοπωλλοῦ τοῦ ἀλατιοῦ, κ' ὁ βασιλικὸς ἐπιτροπος συνεργάζονταν μὲ δικηγόρους, βυρσοδέφες, παντοπῶλες ἢ γιατρούς. Πῶς εἶταν δυνατό ν' ἀνισταθοῦν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ βασιλιᾶ; Ὁ στρατὸς εἶταν τόσο ἀμφίβολος στὶς ἐπαρχίες, ὅσο καὶ στὸ Παρίσι. Στὸ Στρασβούργο εἶχε παραστῆ στὴ λεηλασία τοῦ Δημαρχείου, δίχως νὰ σαλέψει καθόλου. Τὸ παλιὸ καθιστῶς ἐξαφανίζόταν, δίχως νὰ καταβληθεῖ καμιά προσπάθεια σὰν ἓνα ἔρειπωμένο καὶ σάπιο χτίριο, πού σωριάζεται μονομᾶς.

Κι' ἀφοῦ ὁ ἀσπὸς ὄλλιζονταν παντοῦ καὶ παίρνανε τολμηρὰ στὰ χέρια τους τὴν τοπικὴ διοίκηση, πῶς εἶταν δυνατό νὰ παραμένουν ἀδρανεῖς οἱ χωρικοὶ; Ὑστερα ἀπ' τὸν μεγάλο ἐκλογικὸ σάλο εἶχαν κάπως ἡρεμῆσει. Οἱ ἀσπὸι, πού στάλθηκαν ἀντιπρόσωποι στὶς Βερσαλλίες, εἶχαν πεῖ στοὺς χωρικοὺς νὰ κάμουν ὑπομονὴ καὶ πῶς τὰ αἰτήματα τῶν ὑπομνημάτων τους θὰ εἰσακούγονταν. Δυὸ καὶ τρεῖς μῆνες περίμεναν παλεύοντας μὲ τὴ σιτοδεία. Ἡ ἐξέγερση τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῶν πόλεων τοὺς ὄπλισε ὁμοια κ' αὐτοὺς. Ξεκρέμασαν τὰ κνηγετικά τους ὄπλα, τίς κοσσιές τους, τίς δικέλες τους, τὰ φραγγέλια τους, καὶ σπρωγμένοι ἀπὸνα σίγουρο ἔνστιχτο, μαζεύτηκαν μὲ κωδωνοκρουσιές γύρω ἀπ' τοὺς πύργους τῶν ἀφεντάδων τους. Ἀπαίτησαν νὰ τοὺς παραδώσουν τοὺς ἀρχαίους τίτλους, πού χάρη σ' αὐτοὺς εἰσπράττανε τὰ ἀναρίθμητα φεουδαρχικὰ δικαιώματά τους, κ' ἔκαψαν καταμεσίς στὶς αὐλὲς τίς καταραμένες αὐτὲς περγαμηνές. Κάποτε, ὅταν ὁ ἀφέντης εἶταν λαομίσητος, ὅταν ἀρνιότανε νὰ παραδώσει τοὺς τίτλους του ἢ ὅταν ἀντιστεκότανε μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, οἱ ἀγρότες ἔκαιγαν τὸν πύργο του κ' ἐκδικιόνταν τὸν πυργοδεσπότη. Ἐνας κάποιος ντὲ Μοντεσσόν τουφεκίστηκε κοντὰ στὴ Μάνς ἀπὸναν παλιὸ στρατιώτη του, πού τὸν τιμώρησε ἔτσι ἐπειδὴ κάποτε τοῦ εἶχε δεῖξει αὐστηρότητα. Ἐνας κάποιος ντὲ Μπαρρά σκοτιώθηκε στὸ Λαγκεντόκ, ἓνας ἱππότης ντ' Ἀμπλὺ σύρθηκε πάνω σ' ἓνα σωρὸ ἀπὸ κοπριά κ.λ.π. Οἱ προνομιούχοι πλήρωσαν ἀκριβὰ τὸ σφάλμα τους, τ' ὅτι ἐκμεταλλεύονταν τόσοσους αἰῶνες τὴ φτωχολογιά ἀφήνοντάς τιν στὴ βαρβαρότητα.

Ἡ ἐξέγερση τῶν χωρικῶν ἀρχισε στὴν Ἰλ ντὲ Φράνς ἀπ' τίς 20 Ἰουλίου καὶ διαδοχικὰ ξαπλώθηκε γρήγορα ὡς τὰ πὺδ μακρινὰ

σημεία του βασιλείου. Όπως ήταν φυσικό, οι ακρότητες των επαναστατών εξογκώθηκαν απ' τις διαδόσεις. Διηγόνταν πως ληστές θέρριζαν τα παρτά πριν ώριμάσουν, πως εισβάλλανε στις πόλεις, πως δε σέβονταν καμιάν ιδιοκτησία. Έτσι απλώθηκε παντού ένας πανικός που συνέβαλε πάρα πολύ στη δημιουργία των μόνιμων επαιτροπών και της εθνοφυλακής. Ο Μέγας Φόβος και η Έπανάσταση των χωρικών συγχωνεύτηκαν κ' εκδηλώθηκαν ταυτόχρονα.

Οι ληστές, που η επικείμενη εισβολή τους τυραννούσε τις φαντασίες, συνήθως δεν ήταν άλλοι από κείνους τους τεχνίτες που εκαιγαν τα φράγματα των διοδίων ή από κείνους τους χωρικούς που διατιμούσαν το στάρι στην αγορά κι ανάγκαζαν τους πυργοδεσπότες να παραδίνουν τους τίτλους της ιδιοκτησίας τους. Το ότι όμως το πλήθος του φτωχόκοσμου της ύπαιθρου και των προαστειών είδε στην αναρχία που διαρκώς φούντωνε την ευκαιρία για άντεκδικήσεις έναντιον της κοινωνικής Τάξης που ήταν στα πράματα, ήταν κάτι το πολύ φυσικό, ώστε να μην αμφιβάλλει κανένας γι αυτό. Η εξέγερση δε στρεφότανε μόνον έναντιον του φεουδαρχικού καθεστώτος, αλλά κ' έναντιον των κερδοσκοπών των τροφίμων, έναντιον των φύρων, έναντιον των κακών δικαστών, έναντιον όλων εκείνων που εκμεταλλεύονταν το λαό κι άποξούσαν απ' την εργασία του. Στην Άνω Άλσατία οι χωρικοί έπετέθησαν έναντιον των Έβραίων εμπόρων, την ίδια στιγμή που έπιτίθονταν κ' έναντιον των κύργων και των μοναστηριών. Κατά εκατοντάδες, στο τέλος του Ιουλίου, οι Έβραίοι της Άλσατίας αναγκάστηκαν να καταφύγουν στη Βασιλεία.

Οι μεγαλομπορζουάδες είδαν μονομαΐς την άγρια μορφή της Τέταρτης Τάξης. Δεν μπορούσαν να βλέπουν την άπαλλοτριώση σε βάρος των εύγενών δίχως να φοβούνται για τον έαυτό τους, γιατί κάτεχαν κι αυτοί ένα σημαντικό τμήμα από τιμάρια και εισπράττανε απ' τους καλλιεργητές τους φεουδαρχικά δικαιώματα. Οι Μόνιμες έπιτροπές τους και η εθνοφυλακή τους άρχισαν άμέσως το έργο της άποκατάστασης της τάξης. Στάλθηκαν έγκύκλιοι στους έφημέριους, καλώντας τους να κηρύξουν την ήρεμία : «Υπάρχει φόβος, έλεγε η εκκληση της έπιτροπής της Ντιζόν, με ήμερομηνία 24 Ιουλίου, να δώσουμε το παράδειγμα μιās αναρχίας που όλοι μας θα μπορούσαμε να γίνουμε θύματά της». Η βία όμως χρησιμοποιήθηκε δίχως άργοπορία. Στο Μακοναί και στο Μπωζολαί, όπου 72 κύργοι είχαν πυρποληθεί, η καταστολή της εξέγερσης ήταν γρήγορη και άποφασιστική. Στις 29 Ιουλίου μιá συμμορία χωρικών χτυπήθηκε κοντά στον κύργο Κορματέν και είχε 20 σκοτωμένους και 60 αιχμάλωτους. Μιá άλλη συμμορία, που χτυπήθηκε κοντά στο Κλυνί, είχε 100 σκοτωμένους και 170 αιχμάλωτους. Η Μόνιμη έπιτροπή του Μακόν μετατράπηκε σε δικαστήριο και καταδίκασε σε θάνατο είκοσι στασιαστές. Σ' αυτή την επαρχία του Ντωφινέ, όπου η ένωση των τριών Τάξεων είχε διατηρηθεί άδιάσπαστη, οι ταραχές είχαν πάρει την ξεκάθαρη όψη ενός ταξικού πολέμου. Χωρικοί κ' εργάτες πο-

λεμούσαν αδερφωμένοι έναντίον τῆς μπουρζουαζίας πού εἶχε συμαχῆσει με τοὺς εὐγενεῖς. Ἡ Ἐθνοφυλακὴ τῆς Λυών ἐνίσχυσε τοὺς ἐθνοφύλακες τοῦ Ντωφινὲ ἑναντίον τῶν ἐκαναστατῶν, πού τοὺς συμπαθοῦσαν οἱ ἐργάτες τῆς Λυών.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση παρακολουθοῦσε ἐκπληχτῆ αὐτὴ τὴν τρομαρὴ ἔκρηξη πού δὲν τὴν εἶχε προβλέψει. Τὸ μόνο πού πρωτοσκέφτηκε εἶταν νὰ οργανώσει τὴν καταστολὴ τῆς καί. οἱ πῶ γρήγοροι στὸ πάροισμο αὐστηρῶν μέτρων δὲν εἶταν οἱ προνομοῦχοι, ἀλλὰ οἱ βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης. Ὁ ἀββὰς Μπαρμποτέν, ἕνας ἀπ' τοὺς δημοκρατικούς κληρικούς πού μισοῦσαν τοὺς ἐπίσκοπους, ἔγραφε ἀπὸ τὶς Βερσαλλίες, στὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου, στὸν καπουτσίνο πού τὸν ἀντικαθιστοῦσε ἐπὶ τὴν ἐνορία του τοῦ Ἐνώ, γράματα ἀνησυχαστικά καὶ ἀπειλητικά: «Κάντε νὰ τὸ καταλάβουν καλά, πὼς χωρὶς ὑπακοὴ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καμιὰ κοινωνία». Ἄν τὸν πίστευε κανεῖς, οἱ ἀριστοκράτες ἔβαζαν σὲ ἀναταραχὴ τὸ λαό: «Αὐτὸ ἀρχισε ἀπὸ τότε πού οἱ ἐχθροὶ πού εἶχαμε ἐπὶ τὴν Αὐλὴ διασκορπίστηκαν». Δίχως ἄλλο, οἱ ἐμιγκρέδες, οἱ φίλοι τοῦ κόμητα ντ' Ἀρτουὰ καὶ τῆς βασιλισσας εἶταν ἐκεῖνοι πού ἐκδικιόνταν γιὰ τὴν ἦττα τους, παρακινώντας τοὺς δυστυχημένους ἑναντίον τῆς ἰδιοκτησίας! Πόσο βουλευτὲς τῆς Τρίτης Τάξης σκέφτονταν ὅπως αὐτὸς ὁ ἀσημος κληρικός; Στὶς 3 Αὐγούστου, ὁ εισηγητὴς τῆς ἐπιτροπῆς πού τῆς ἀνάθεσαν νὰ προτείνει τί μέτρα ἔπρεπε νὰ παρθοῦν, ὁ Σαλομόν, τὸ μόνο πού ἔκανε, εἶταν νὰ καταγγεῖλει με δριμύτητα τοὺς αἵτιους τῶν ταραχῶν καὶ νὰ προτείνει τὴν ἀλύπητη καταστολὴ τῆς ἐξέγερσης, δίχως καμιὰν ἔκφραση συμπάθειας γιὰ τὸν πόνο τῶν δυστυχημένων, δίχως τὴν παραμικρὴ ὑπόσχεση γιὰ τὸ μέλλον. Ἄν ἡ Ἐθνοσυνέλευση εἶχε ἀκολουθήσει τὶς εισηγήσεις αὐτοῦ τοῦ ἀμείλιχτου ἰδιοκτήτη, θὰ δημιουργοῦσε μιὰν ἐπικίνδυνη κατάσταση. Αὐτὴ τὴν ὑπερβολικὴ καὶ γενικευμένη καταστολὴ θάπρεπε νὰ τὴν ἐμπιστευτοῦν στὸ βασιλιά. Κ' ἔτσι θὰ τοῦ ἔδιναν τὸ μέσο νὰ ματαιώσει τὴν ἐπανάσταση. Κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά θ' ἀνοιγαν ἀγεφύρωτο χάσμα ἀνάμεσα ἐπὶ τὴν μπουρζουαζία καὶ ἐπὶ τὴν ἀγροτικὴ Τάξη. Ὅσο θὰ παρατεινόταν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, τόσο θὰ διαιωνίζοταν τὸ παλιὸ καθεστῶς.

Οἱ φιλελεύθεροι εὐγενεῖς, πολιτικότεροι καὶ γενναιοφρονέστεροι ἀπ' τοὺς ἀστούς, κατάλαβαν πὼς ἔπρεπε νὰ βγοῦν ἀπ' τὸ ἀδιέξοδο. Ἐνας ἀπ' αὐτούς, ὁ ὑποκόμης ντὲ Νοάιγ, κουνιάδος τοῦ Λαφαγιέτ, γιὰ ν' ἀφοπλίσει τοὺς χωρικούς, πρότεινε στὶς 4 Αὐγούστου τὸ βράδι:

1) Νὰ διατυπωθεῖ σὲ μιὰ προκήρυξη πὼς ἀπὸ δῶ καὶ πέρα «ὁ φόρος θὰ πληρώνεται ἀπ' ὅλα τὰ ἄτομα τοῦ βασιλείου, ἀνάλογα με τὰ εἰσοδήματά τους. Ἐτσι καταργοῦνταν ὅλες οἱ φορολογικὲς ἐξαιρέσεις.

2) Ὅλα τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα νὰ ἐξαγοραστοῦν ἀπ' τὶς κοινότητες με χρῆμα ἢ νὰ ἀνταλλαγοῦν με δίκαιο τρόπο. Ἐτσι καταργοῦνταν τὰ φεουδαρχικὰ εἰσοδήματα με ἀποζημίωση.

3) Οι φεουδαρχικές άγγραφειες, τὰ γεώμορα και οί άλλες προσωπικές δουλειες, νά καταργηθοῦν χωρίς έξαγορά.

"Ετσι ὁ Νοδύ διαχώρισε σέ δύο τό φεουδαρχικό σύστημα. "Ο,τι βάραινε τὸ πρόσωπο, καταργιόταν καθαρά και ἀπλά. "Ο,τι βάραινε τὴν ἰδιοκτησία, μποροῦσε νά έξαγοραστεῖ. Οί ἄνθρωποι θὰ ἐλευθερώνονταν, ἡ γῆ ὁμως θὰ παρέμενε ἐπιβαρυνμένη.

"Ο δούκας ντ' Αἰγκυγιόν, ἕνα ἀπ' τὰ μεγαλύτερα ὀνόματα κ' ἕνας ἀπ' τοὺς πῶδ κλοῦσιους ἰδιοχτῆτες τοῦ βασιλείου, ὑποστήριξε θερμὰ τὶς προτάσεις τοῦ Νοδύγ: «ὁ λαὸς ζητάει ν' ἀποσεισῆ ἐπὶ τέλους ἕνα ζυγὸ πού τόσοις αἰῶνες τώρα τὸν βαραίνει, και πρέπει νά τὸ ὁμολογήσουμε, αὐτὴ ἡ ἐξέγερση, ἂν και ἐνοχη (ἄλλωστε πάντα εἶσαι εἶναι κάθε βίαιη ἐπίθεση), μπορεῖ νά δικαιολογηθεῖ ἀπ' τὶς τόσες καταπέσεις πού εἶταν τὸ θῦμα τους». Αὐτὴ ἡ εὐγενική γλώσσα προκαλέσει ζωνηρὴ συγκίνηση, ἀλλά σ' αὐτὴν τὴ στιγμὴ τὴ γεμάτη πάθος, ἕνας βουλευτὴς τῆς Τρίτης Τάξης, ἕνας οικονομολόγος πού εἶταν συνεργάτης και φίλος τοῦ Τυργκό, ὁ Ντυπὸν (τῆς Νεμούρ) ἐπέμενε ἀκόμα, ζητώντας αὐστηρὰ μέτρα. Οί εὐγενεῖς ἐκλιναν πρὸς τὴν συμπόνια, ὁ ἀστός ἐπιτιμοῦσε τὴν ἀδράνεια τῶν ἀρχῶν και ζήτησε τὴν αὐστηρότητα τῶν δικαστηρίων.

"Ἡ ᾠθήση εἶχε δοθεῖ. "Ενας ταπεινὸς βουλευτὴς τῆς Βρετάνης, ὁ Λεγκέν ντὲ Κεραγκάλ, πού εἶχε ζήσει τὴ χωριάτικη ζωὴ στὴ μικρὴ κομπόλη δπου εἶταν ὑφασματέμπορος, σηκώθηκε και μίλησε μὲ συγκινητικὴ στὴν ἀπλοϊκότητά της εὐγνωστία γιὰ τὰ βάσανα τῶν χωρικῶν: "Ἄς εἶμαστε δίκαιοι, κύριοι, ἄς μᾶς φέρουν ἐδῶ αὐτοὺς τοὺς τίτλους πού προσβάλλουν ὄχι μονάχα τὴ ντροπὴ ἀλλὰ και τὸν ἴδιο τὸν ἀνθρωπισμό. "Ἄς μᾶς φέρουν αὐτοὺς τοὺς τίτλους πού ξευτελιζοῦν τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἀκατάντας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νά ζεῦνται σ' ἀλέτρι σὰ χτήνη. "Ἄς μᾶς φέρουν ἐδῶ αὐτοὺς τοὺς τίτλους πού ὑποχρεώνουν τοὺς ἀνθρώπους νά ξαγρυπνοῦν νύχτες ὀλάκερες χτυπώντας τὰ τέλματα, γιὰ νά ἐμποδίζοῦν τὰ βατραχία νά διαταράσσουν τὸν ὕπνο τῶν ἡδύπαθων ἀφεντάδων τους. Ποιὸς ἀπὸ σᾶς, κύριοι, σ' αὐτὸν τὸν αἰῶνα τῶν φώτων, δὲ θ' ἀναβε ἐξίλαστήρια πυρὰ μ' αὐτὲς τὶς δτιμες παραγαμνὲς και δὲ θὰ πρόσφερε τὴ φλόγα του σὰ θυσία στὸ βωμὸ τῆς πατρίδας; Δὲ θὰ φέρετε, κύριοι, τὴ γαλήνη στὴν ἀναταραγμένη Γαλλία, παρὰ μονάχα δταν θὰ ἔχετε ὑποσχεθεῖ στὸ λαὸ πὼς θὰ μετατρέψετε σὲ χρηματικὲς ὑποχρεώσεις, πού θὰ έξαγόραζονται κατὰ βούληση, ὅλα τὰ ὀποιαδήποτε φεουδαρχικά δικαιώματα, και πὼς οί νόμοι πού θὰ δημοσιέψετε θὰ καταστρέψουν και τὰ παραμικρότερα ἴχνη δλων ἐκείνων γιὰ τὰ ὀποια μὲ τὸ δίκιο του παραπονέται». Δίχως ἄλλο, τὸ νά δικαιολογήσει τὸ κάψιμο τῶν τίτλων μπροστὰ σὲ μιὰ συνέλευση ἰδιοχτητῶν, εἶταν μεγάλο τόλμημα: τὸ συμπέρασμα ὁμως εἶταν μετριοπαθὲς, μιὰ πού ὁ ρήτορας τῆς Βρετάνης παραδεχόταν τὴν έξαγορὰ τῶν δικαιωμάτων πού δικησυχνε τὴν ἀδικία τους.

"Ἡ έξαγορὰ ἠσίχασε τοὺς βουλευτές. "Ἡ θυσία πὸς τοὺς ζι-

τούσαν εΐταν περισσότερο φαινομενική, παρά πραγματική. Θά εξακολουθούσαν νά εισπραττουν τὰ εισοδήματά τους ή τὸ ἰσοδύναμό τους. Δέ θάχαναν τίποτα ἢ σχεδὸν τίποτα ἀπ' τὴν ἐνέργεια αὐτῆ καὶ θάχαν κέρδος ξαναποχτιώντας τὴ δημοτικότητα τους στὶς λαϊκὲς μάζες. Τότε ἔχοντας καταλάβει τὸ σοφὸ ἔλιγμό τῆς μειοψηφίας τῶν εὐγενῶν, ἀφέθησαν ὅλοι νά κυριευτοῦν ἀπὸ ἐνθουσιασμό. Ὁ ἕνας ὕστερ' ἀπ' τὸν ἄλλον, οἱ βουλευτὲς τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν πόλεων, οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ εὐγενεῖς ἤρθαν νά θυσιάσουν στὸ «βωμὸ τῆς πατρίδας» τὰ παλιὰ τους προνόμια. Ὁ κλῆρος παρατήθηκε ἀπ' τὶς διάφορες δεκάτες του, οἱ εὐγενεῖς ἀπ' τὰ δικαιώματα τῆς θήρας, τῆς ἀλιείας, ἀπ' τὸ δικαίωμα νά κόβουν ξύλα ἀπ' τὰ ξένα χτήματα δίχως νὰ ρωτᾶνε, ἀπ' τὸ δικαίωμα νά διατηροῦν περισσότερους, ἀπ' τὸ δικαίωμα τους ν' ἀπονέμουν δικαιοσύνη, καὶ οἱ ἄστοι ἀπ' τὶς ἰδιαιτερες ἀτέλειές τους. Ἡ μεγαλόπρεπη ἀπολάχιση τοῦ παρελθόντος βάσταξε ὅλη τὴ νύχτα. Τὴ χαραυγὴ μιὰ καινούργια Γαλλία εἶχε γεννηθεῖ, κάτω ἀπ' τὴ φλογερὴ προώθηση τῆς φτωχολογίας.

Ἡ ἑδαφικὴ καὶ πολιτικὴ ἐνότητα εἶχε ἐπὶ τέλους συμπληρωθεῖ. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα δὲ θά ὑπῆρχαν ἐπαρχίες μὲ συνελεύσεις Ἰάξεων καὶ ἐπαρχίες τῶν ἐκλογῶν, ἐπαρχίες ἀποξενωμένες οἰκονομικά, ἔσωτερικοὶ τελωνιακοὶ δασμοὶ καὶ διόδια, περιοχὲς ὅπου ἐφαρμοζόταν τὸ «κατ' ἔθιμον» δίκαιο καὶ περιοχὲς ὅπου ἐφαρμοζόταν τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο. Δέ θά ὑπῆρχαν πιά Ντωφινέζοι καὶ Προβηγκιανοί, λαὸς τῆς Βρετανίας καὶ λαὸς τῆς Βεάρνης. Στὴ Γαλλία θά ὑπῆρχαν μόνο Γάλλοι, πού θά ὑπάγονταν στὸν ἴδιο νόμο, δεχτοὶ σ' ὅλες τὶς ὑπηρεσίες, καὶ πού θά πλήρωναν τοὺς ἴδιους φόρους. Σὲ λίγο ἡ Συντακτικὴ θά καταργήσει τοὺς τίτλους εὐγενείας καὶ τὰ οὐκόσημα, ἀκόμα καὶ τὰ παλιὰ βασιλικά παράσημα τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ τοῦ ἀγίου Λουδοβίκου. Ἕνας ἰσοπεδωτικὸς ὁδοστρωτήρας πέρασε ξαφνικὰ πάνω ἀπὸ ἕνα ἔθνος πού ἀπὸ αἰῶνες εἶταν χωρισμένο σὲ στενὲς κάστες.

Οἱ ἐπαρχίες καὶ οἱ πόλεις ἐπικυρώσανε πρόθυμα τὴ θυσία τῶν παλιῶν τους ἀτελειῶν, πού ἄλλωστε τὶς περισσότερες φορὲς εἶταν πομπώδεις καὶ ἀδεις λέξεις. Κανένας ἢ σχεδὸν κανένας δὲ στεναχωρέθηκε γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς παλιᾶς τοπικῆς ἰδιομορφίας καθε ἐπαρχίας, καθε ἄλλο. Στὴν περίοδο τῆς κρίσης τοῦ Μεγάλου Φόβου, γιὰ νά ὑπερασπιστοῦν ταυτόχρονα ἐναντίον τῶν «ληστών» καὶ ἐναντίον τῶν ἀριστοκρατῶν, οἱ πόλεις τῆς ἴδιας ἐπαρχίας ὑποσχέθηκαν ἀμοιβαία βοήθεια καὶ συνδρομή. Οἱ ὁμοσπονδίες αὐτὲς ἐγίναν ἢ μιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη στὴν ἀρχὴ τῆς Φράνς-Κοντέ, στὸ Ντωφινέ, στὸ Ρουεργκ, ἀπ' τὸ Νοέμβριον τοῦ 1789, ἵστερα γίνανε ὁμοσπονδίες ἀνάμεσα στὶς ἐπαρχίες, ἐπακολούθησαν ὠραῖες γιορτὲς, στρατιωτικὲς καὶ πολιτικὲς συγχρόως, ὅπου ἀντιπρόσωποι τῆς ἐθνοφυλακῆς μαζί μὲ ἀντιπρόσωπους τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ ὀρκίζονταν ἐπίσημα νά παραιτηθοῦν ἀπ' τὰ παλιὰ προνόμια, νά ὑποστηρίξουν τὸ νέο καθεστῶς, νά καταστεῖλουν τὶς ταραχὰς, νά κάμουν ἐκτελεστοὺς τοὺς νόμους, καὶ ν' ἀποτελοῦν στὸ ἔξῃς μιὰν ἀπέραντη ἀδερφικὴ οἰκο-

γένεια. Έτσι έκαμαν μιά όμοσπονδία οί Βρετόνοι και οί Άνζεβίνοι στό Ποντιβύ, άπ' τίς 15 ώς τίς 19 του Γενάρη του 1790 και οί κάτοικοι τής Φράνς-Κοντέ, τής Βουργουνδίας, τής Άλσατίας και τής Καμπανίας στό Ντόλ, στις 21 του Φλεβάρη, μέσα σ' έναν πατριωτικό, σχεδόν θρησκευτικό ένθουσιασμό. Ύστερα διες αυτές οί τοπικές όμοσπονδίες συγχωνεύτηκαν στη μεγάλη ένθική όμοσπονδία που έγινε στό Παρίσι, στό πεδίο του Άρεως, στις 14 Ίουλίου 1790, έπέτειο τής άλωσης τής Βαστίλλης.

Σ' ένα τεράστιο άμφιθεατρικό γήπεδο, σκεπασμένο άπό χλόη, που τό είχαν φτιάξει με ένθελοντική έργασία, οί Παρισίνοι όλων τών Τάξεων, άπό τους καλόγερους και τους ήθολογούς ώς τους χασάπιδες και τους καρβουνιάριδες, πήραν θέση πάνω άπό 500 χιλιάδες θεατές, που χειροκροτούσαν παράφορα τους άντιπροσώπους τής ένθοφυλακής τών 83 διαμερισμάτων και του ταχτικού στρατού. Ύστερα, άφου δ έπίσκοπος του Ώτέν Ταλλεϋράνδος, περιστοιχισμένος άπό 60 στρατιωτικούς ιερείς τών παρισινών διαμερισμάτων ντυμένους με τρίχρωμα άμφια, λειτούργησε πάνω στό βωμό τής πατρίδας, δ Λαφαγιέτ εκφώνησε έξ όνόματός τους τόν δροκο δχι μόνο νά τηρήσουν τό Σύνταγμα, αλλά «και νά προστατεύσουν την προσωπική άσφάλεια τών πολιτών, την άσφάλεια τής ιδιοκτησίας, την έλεύθερη κυκλοφορία τών δημητριακών και τών τροφίμων και την είσπραξη τών δημοσίων φόρων, μ' όποια μορφή κι άν ύπάρχουν». Όλοι έπανάλαβαν τό «ήρκίζουμαι»! Ό βασιλιάς με τη σειρά του δροκίστηκε νά σεβαστεί τό Σύνταγμα και νά κάνει σεβαστούς τους νόμους. Χαρούμενο, αλλά βρογμένο ώς τό κόκκαλο, τό πλήθος διαλύθηκε κάτω άπ' την καταρακτώδη βροχή, τραγουδώντας τό *Ca ira*.*

Οί άφελείς πίστεψαν πώς ή Έπανάσταση είχε τελειώσει μέσα σέ άδερφοσύνη. Μεγάλη άυταπάτη. Η γιορτή τής ένθοφυλακής δέν είταν γιορτή όλόκληρου του λαού. Άκόμα ή διατύπωση του δροκου που είχε άπαγγελθεί άφηγε νά διακρίνει κανένας πώς ή τάξη δέν είταν έξασφαλισμένη, πώς ύπήρχαν δυσαρεστημένοι στά δυο άντίθετα άκρα του όρίζοντα, άπ' τη μιά οί άποστερημένοι άπ' τ' ά δικαιώματά τους άριστοκράτες κι άπ' την άλλη τό πλήθος τών χωρικών.

Οί τελευταίοι, στην άρχή εύχαριστήθηκαν με την κατάργηση τών διαφόρων ειδών τής δεκάτης και τών φεουδαρχικών ύποχρεώσεων. Ύστερα άπ' τίς άποφάσεις τής 4ης Αύγουστου, είχαν πάψει νά καινε τους πύργους. Παίρνοντας κατά γράμα την πρώτη φράση του διατάγματος: «Η Έθνοσυνέλευση καταργεί όλοληρωτικά τό φεουδαρχικό καθεστώς», δέν είχαν προσέξει τίς διατάξεις, που παράτειναν άπεριόριστα την είσπραξη τών έσοδημάτων, ως την εξαγορά τους. Όταν τό κατάλαβαν, άπ' τίς έπισκέψεις τών κλητήρων με τ' έντάλματα, πώς ή φεουδαρχία είταν ακόμα δροθα και πώς έπρεπε δπως και πριν νά πληρώσουν τους φόρους σέ είδος, σέ

* Τραγούδι τής πρώτης έπαναστατικής περιόδου. Μουσική του Μπεκνύρ και στίχοι ίσως του Ποαριέ ή του Λαντρέ. Σ. τ. Μ.

χρήμα, και τὰ γεώμορα, τὰ τέλη τῶν ἀγοραπωλησιῶν κι φέομα
 τίς φεουδαρχικῆς δεκάτης, δοκίμασαν πικρῆ ἐκπλήξη. Δὲν κατάλα-
 βαν γιατί τοὺς ἀπαλλάσσαν μόνο ἀπ' τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐξαγορά-
 σουν τίς ἐκκλησιαστικῆς δεκάτης κι ὄχι κι ἀπ' τὴν ὑποχρέωση ν'
 ἀποζημιώσουν τοὺς φεουδάρχες. Συναπείστηκαν κατὰ πεποιθεῖς γιὰ
 νὰ μὴ πληρώσουν πιά τίποτα και κατηγορήσαν τοὺς ἀστούς, πού
 πολλοὶ τοὺς κάτεχαν και φέουδα, πὼς τοὺς πρόδωσαν και τοὺς
 ἀπάτησαν. Ἡ κατηγορία δὲν εἶταν ὀλότελα ἀβάσιμη. Οἱ θυσίαι πού
 δέχτηκαν νὰ προσφέρουν μέσα στὸν μεταδοτικὸ ἐθνουσιασμὸ τῆς
 ἀξιωματιομένης συνεδριάσεως τῆς 4ης Αὐγούστου, ἔκαναν πολλοὺς
 βουλευτῆς νὰ μετανοοῦν. «Εἶμαι λυπημένος κατὰκαρδα ἀπ' τὴν 4 Αὐ-
 γοῦστου κ' ὕστερα», ἔγραφε ἀπλοϊκὰ ὁ παπα-Μπαρμποτέν πού νο-
 σταλιούσε τίς δεκάτης του και δὲ σκεφτόταν δίχως ἀγῶνα πὼς ἀπὸ
 δῶ και πέρα θὰ γινόταν δανειστής τοῦ Κράτους, ἐνὸς Κράτους πού
 εἶταν ἔτοιμο νὰ χρεωκοπήσει. Ὑπῆρχαν πολλοὶ Μπαρμποτέν, ἀκόμα
 και ἀνάμεσα στὴν Τρίτη Τάξη, πού ἄρχισαν νὰ ὁμολογοῦν ἀπὸ μέσα
 τοὺς πὼς εἶχαν κάνει «κουταμάρες». Στους συμπληρωματικούς νό-
 μους πού βγήκαν γιὰ νὰ ρυθμίσουν τὸν τρόπο τῆς ἐξαγορᾶς τῶν
 φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων, ἐκδηλώθηκε ἕνα ἀντιδραστικὸ πνεῦμα.
 Φαινόταν πὼς ἡ Ἐθνοσυνέλευση προσπάθησε νὰ μειώσει στὴν πράξη
 τὴ σημασία τοῦ μεγάλου μέτρου πού ἀναγκάστηκε νὰ ψηφίσει βια-
 στικά, κάτω ἀπ' τὴν ἀπαίση λάμψη τῶν πυρκαϊῶν. Θεώρησε πὼς τὰ
 φεουδαρχικὰ δικαιώματα, στὸ σύνολό τους, εἶταν τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς
 σύμβασης πού ἄλλοτε εἶχε γίνει ἀνάμεσα στους ὑποτελεῖς τῶν χτη-
 μάτων και στους φεουδάρχες τους, γιὰ τὴν ἐκχώρηση τῶν γαιῶν πού
 εἶχαν κάνει οἱ τελευταῖοι. Παραδέχτηκε, χωρὶς ἀποδείξεις, πὼς ὁ
 φεουδάρχης εἶταν ὁ πρωταρχικὸς ἰδιοκτήτης τῆς γῆς. Ἀκόμα μάλιστα
 ἀπάλλαξε τοὺς φεουδάρχες ἀπ' τὴν ὑποχρέωση ν' ἀποδείξουν πὼς
 αὐτῆς οἱ συμβάσεις ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς και στους χωρικοὺς ὑπῆρξαν
 πραγματικά. Μιὰ σαραντάχρονη ἐπικαρπία ἀρκοῦσε γιὰ τὴ νομι-
 μοποίηση τῆς κυριότητος. Οἱ ὑποτελεῖς εἶταν ἐκείνοι πού ἔπρεπε
 ν' ἀποδείξουν πὼς δὲ χρωστοῦσαν τίποτα, πράμα πού εἶταν ἀδύ-
 νατο ν' ἀποδειχτεῖ! Ὑστερα οἱ διατυπώσεις τῆς ἐξαγορᾶς καθο-
 ρίστηκαν μὲ τέτιον τρόπο πού, κι ἂν ἀκόμα τὴν ἤθελαν οἱ χωρικοί,
 στὴν πραγματικότητα δὲ θὰ μπορούσαν νὰ τὴν πραγματοποιήσουν.
 Ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἐνὸς και τοῦ ἴδιου φέουδου θεωρήθηκαν ἀλληλέγ-
 γυοι γιὰ τὸ χρέος πού ὀφείλανε στὸ φεουδάρχη. «Κανένας χρεώ-
 στης πού ἔχει ἀλληλέγγυα ὑποχρέωση δὲν μπορεί ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ'
 αὐτῆς, ἂν ὅλοι οἱ συνοφειλέτες του δὲν πληρώσουν μαζί του, ἢ ἂν
 δὲν πληρώσει αὐτὸς γιὰ ἑλους». Ἐξάλλου ὁ νόμος διατάζει πὼς καμὰ
 ἐπαβάρυνση ἢ ταχτική φορολογικὴ ὑποχρέωση δὲν μπορούσε νὰ
 ἐξαγοραστεῖ, ἂν ταυτόχρονα δὲν ἐξαγοραζόνταν μαζί και τὰ τυχαῖα
 δικαιώματα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δηλαδὴ τὰ δικαιώματα πού θὰ
 προκύπτανε σὲ περίπτωσι μεταβίβασης ἀπὸ πώληση ἢ ἄλλως πὼς.
 Ὅχι μονάχα ἡ ὑποχρέωση τῆς ἐξαγορᾶς διατηροῦσε ἀπεριόριστα
 τὸ φεουδαρχικὸ ζυγὸ πάνω σ' ἑλους τοὺς ἀπορους χωρικοὺς, ἀλλὰ

και οι προϋποθέσεις της εξαγορᾶς εἶταν ἀνεφάρμοστες, ἀκόμα και γιὰ κείνους πού εἶχαν μερικά λεφτὰ στὴν ἄκρη. Τέλος ὁ νόμος δὲν ὑποχρῶνεν τὸ φεουδαρχικὸ νὰ δεχτεῖ τὴν εξαγορὰ καί, ἀντίστροφα, ὁ φεουδάρχης δὲν μπορούσε ν' ἀναγκάσει τὸ χωρικό νὰ προβεῖ σ' αὐτήν. Καταλαβαίνουμε ἔτσι πῶς ἕνας ἱστορικός, ὁ Ντονόλ, μπόρεσε νὰ διερωτηθεῖ ἂν ἡ Ἐθνοσυνέλευση θέλησε εἰλικρινᾶ νὰ καταργήσει τὸ φεουδαρχικὸ καθεστῶς. «Ὁ φεουδαρχικὸς τύπος, εἶπε, ἐξαφανιζόταν, τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς φεουδαρχίας θέλανε πολὺν καιρὸ γιὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν, και θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν, γιατί εἶταν δύσκολο ν' ἀκαλλαγῶν ἀπ' αὐτὰ οἱ ἄνθρωποι» κατὰ συνέπεια θὰ διατηροῦνταν τὰ φεουδαρχικά συμφέροντα διχῶς φαινομενικά νὰ παραβιάζονται οἱ ὑποχρεώσεις τῆς 4ης Αὐγούστου». Μπορεῖ ἡ Συντακτικὴ νὰ ἔκανε αὐτὸν τὸν ὑπολογισμό, τὰ γεγονότα ὅμως θὰ τὸν ματαίωσαν. Οἱ χωρικοὶ ξανάρχισαν νὰ συσσωματώνονται. Ἔστειλαν στὸ Παρίσι ἔντονες διαμαρτυρίες ἐναντίον τῶν διαταγμάτων καί, περιμένοντας νὰ βροῦν τὸ δίκιο τους, ἐπαψαν σὲ πολλὰ καντόνια νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους πού τώρα εἶχαν νομιμοποιηθεῖ. Ἡ σποραδικὴ αὐτὴ ἀντίσταση κράτησε τρία χρόνια. Οἱ ταραχὲς πού προκάλεσαν, ἐπέτρεψαν στὸν Ταιν νὰ ζωγραφίσει τὴ Γαλλία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς σὰν ἀναρχοῦμενη. Ἄν ὑπῆρξε ἀναρχία, γι αὐτὸ εἶταν ὑπεύθυνη κατὰ μέγα μέρος ἡ Ἐθνοσυνέλευση, γιατί δὲν ἔκανε τίποτα γιὰ νὰ ἱκανοποιήσει τίς νόμιμες δικδικήσεις τῶν χωρικῶν. Ἰσαμε τὴν τελευταία τῆς μέρας, διατήρησε τὴν ταξικὴ τῆς νομοθεσίας. Χάρη στοὺς ἐθνοφύλακες τῶν πόλεων, πού κατὰ πλειοψηφία εἶταν ἀστοί, χάρη στὴν ἀσυνενοησία ἐπίσης τῶν χωρικῶν, κατόρθωσε νὰ ἐμποδίσει τίς ταραχὲς νὰ ἐξελιχτοῦν σὲ πλατιὰ ἐξέγερση, ὅπως τὸν Ἰούλιο τοῦ 1789, — δὲν κατόρθωσε ὅμως ποτὲ νὰ ἐπιβάλλει ἀπόλυτα τὴν ὁμαλότητα. Οἱ δῆμοι τῆς υπαίθρου καὶ τῶν κωμοπόλεων ἐδείχναν φανερὴ ἀπροθυμία νὰ βοηθοῦν τὰ ὄργανα τοῦ Νόμου. Μερικοὶ δῆμοι εἶχαν πάψει ν' ἀπαιτοῦν τοὺς φεουδαρχικοὺς φόρους τῶν δημευμένων ἀπ' τὸ Ἔθνος ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων πού τοὺς χρωστοῦσαν οἱ χωρικοί. «Κ' ἔτσι, λέει ὁ Ζωρές, δημιουργοῦνταν φοβερὸ προηγούμενο, ἕνα εἶδος ἀκυρωτικῆς νομολογίας, πού οἱ χωρικοὶ τὴν ἐφάρμοζαν ὕστερα στοὺς φόρους πού χρωστοῦσαν στοὺς ἄλλους φεουδάρχες». Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἐκεῖ ὅπου κυριαρχοῦσε ἡ ἀνώτερη μπουρζουαζία, ὅπως στὸ Σέζρ και στὸ Ἔντρ, οἱ φεουδαρχικὲς πρόσοδοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ ἀπαιτοῦνται και νὰ εἰσπράττονται. Φαίνεται πῶς αὐτὸ εἶταν ἡ πιὸ συχνὴ περίπτωση. Ἡ διεύθυνση τῶν δημοσίων χτημάτων εἶταν πολὺ δύσκολη ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς εἰσπραξῆς τῶν φεουδαρχικῶν δικαιωμάτων πού ἀνήκαν στὸ Ἔθνος.

Ἡ ὅλικὴ κατάργηση τῶν τελευταίων φεουδαρχικῶν φορολογικῶν θὰ γίνῃ προοδευτικά, μὲ τίς ἀποφάσεις τῆς Νομοθετικῆς, ὕστερ' ἀπ' τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Αὐστρίας κ' ὕστερ' ἀπ' τὴν πτώση τῆς βασιλείας, και μὲ τίς ἀποφάσεις τῆς Συμβατικῆς, ὕστερ' ἀπ' τὴν πτώση τῆς Γερμόνης.

Ο ΛΑΦΑΓΙΕΤ "ΑΥΛΑΡΧΗΣ,,

Οι κοινωνικές ιεραρχίες είναι πιά στέρες απ' τις νομικές ιεραρχίες. Οι Ιδιοι οι άστοι πού έκαναν την επανάσταση για να εξισωθούν με τους εύγενεις, εξακολουθούσαν πολύν καιρό ακόμα να διαλέγουν εύγενεις για οδηγούς τους και για άρχηγούς. Ο μαρκήσιος Λαφαγιέτ θάναι τό Ινδαλμά τους σχεδόν σ' όλη τή διάρκεια τής Συνταχτικής.

Έχοντας μεγάλη περιουσία, πού τή χρησιμοποιούσε γενναϊόδωρα, κυριαρχημένος απ' τό πάθος τής δημοτικότητας, νέος και γοητευτικός, ο Λαφαγιέτ πίστευε πώς είταν προορισμένος να παίξει στη Γαλλική Έπανάσταση τό ρόλο πού ο Ουάσιγκτων, ο φίλος του, είχε παίξει στην Έπανάσταση τής Αμερικής. Πρώτος είχε ζητήσει τή σύγκληση των Γενικών Συνελεύσεων των Τάξεων στη Συνέλευση των προουχόντων πού συγκλήθηκε απ' τόν Καλόν. Τό σπίτι του είταν τό κέντρο τής αντίστασης έναντίον τής Αύλης, τόν καιρό πού οι δικαστικοί και οι πατριώτες αγωνίζονταν μαζί έναντίον των διαταγμάτων του Μπριέν και του Λαμουανιόν. Ο Λουδοβίκος ο ΙΣΤ' τόν είχε ανακαλέσει απ' τή θέση του στό στρατό για να τόν τιμωρήσει, επειδή είταν ο έμπνευστής τής διαμαρτυρίας τής επαρχιακής συνέλευσης τής Ωβέρνης. Εύθύς άμέσως με τή σύγκληση των τριών Τάξεων, έσπευσε να καταθέσει στο γραφείο τής Συνταχτικής ένα σχέδιο διακήρυξης. Μαζί με τόν Μιραμπώ ζήτησε, στις 8 Ιουλίου, τό διώξιμο των στρατευμάτων. Στις 13 Ιουλίου, ή Έθνοσυνέλευση τόν έκανε αντιπρόεδρο. Δυό μέρες άργότερα, ή παρισινή Μόνιμη Έπιτροπή, με πρόταση του διαμερίσματος Filles Saint-Thomas έμπνευσμένη απ' τόν Μπρισσό, τόν διόριζε διοικητή τής έθνοφυλακής πού είχε δημιουργηθεί τελευταία. Στα χέρια του είχε τή δύναμη, τή μόνη δύναμη πού λογαριάζεται σε μιά περίοδο επανάστασης, τήν επαναστατική δύναμη. Για να την αύξησει, φρόντισε να συνενώσει με τους λόχους τής άσικκής έθνοφυλακής μισθοφορικούς και στρατωνισμένους λόχους, δπου μπήκανε οι πρώην γάλλοι φρουροί. Η τάξη βασιζόταν σ' αυτόν και κατά συνέπεια ή τύχη τής Έθνοσυνέλευσης και τής μοναρχίας. Για την ώρα, ή φιλοδοξία του δέν πήγαινε πιά πέρα απ' τό να φαίνεται πώς είταν ο άπαραίτητος άνθρωπος, ο μεσολαβητής και ο ένδιάμεσος άνάμεσα στο βασιλιά, στην Έθνοσυνέλευση και στο λαό.

Ο Λουδοβίκος ο ΙΣΤ', πού τόν φοβόταν, τόν καλόπανε. Νό-

μισε, δίχως άλλο, πώς θα τοῦ φαινόταν ἀρσενός, καλώντας στήν κυβέρνηση, στίς 4 Αὐγούστου, τρεῖς ἀνθρώπους πού τοῦ εἶταν ἀφοσιωμένοι : τοὺς δυο ἀρχιεπίσκοπους τοῦ Μπορντώ και τῆς Βιέν, Σαμπιόν ντε Σισέ και Λεφράν ντε Πομπινιάν και τὸν κόμητα ντε Σαιν-Πριέ. Αὐτὸς συνδεόταν στενά με τὸν Λαφαγιέτ και τὸν κρατοῦσε ἐνήμερο γιά ὅ,τι γινότανε στό συμβούλιο. «Ἡ ἐκλογὴ πού κάνω ἀπ' τὴν ἴδια τὴ συνέλευσή σας, ἔγραφε ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΣΤ' στοὺς βουλευτές του, ἐκδηλώνει τὴν ἐπιθυμία μου νὰ διατηρήσω μαζί σας σχέσεις ἐμπιστοσύνης, ἀρμονίας και φιλίας». Φαινότανε πώς, σύμφωνα με τοὺς πόθους τοῦ Λαφαγιέτ, ἀρχιζε τὸ πείραμα τῆς κοινοβουλευτικῆς διακυβέρνησης. Τὸ πᾶν τώρα εἶτανε νὰ συγκεντρώσουν στήν Ἐθνοσυνέλευση μιὰ πλειοψηφία σταθερὴ και ἀφοσιωμένη. Ὁ Λαφαγιέτ προσπάθησε νὰ τὸ πετύχει με κάθε τρόπο. Μὰ δὲν εἶταν ρήτορας και ἡ δουλειὰ του τὸν κρατοῦσε συχνὰ στό Παρίσι. Μόνο στὰ παρασκήνια μπόρεσε νὰ δράσει και με τοὺς φίλους του, πού οἱ πιὸ ἐμπιστοὶ του εἶταν ὁ Λαλλὺ Τολλεντὰλ κι ὁ Λατούρ Μωμπούρ, ἀνθρωποὶ δευτερεύοντες κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος.

Σημάδια διαίρεσης παρουσιάζονταν κίολας στίς γραμμές τοῦ κόμματος τῶν πατριωτῶν, ὅταν ἀρχισε ἡ συζήτηση τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου. Μερικοὶ μετριοπαθεῖς, ὅπως ὁ πρῶν ἐπιθεωρητῆς τοῦ ναυτικοῦ Μαλουέ και ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Λάγκρ Λὰ Λυζέρον, τρομαγμένοι ἀπ' τὶς ταραχές, θεωροῦσαν αὐτὴν τὴ Διακήρυξη ἀνώφελη και μάλιστα ἐπικίνδυνη. Ἄλλοι, ὅπως ὁ ἰανсениστὴς Καμύς, πρῶν δικηγόρος τοῦ κλήρου, και ὁ ἀββάς Γκρεγκουάρ, πρῶν ἐφημέριος τοῦ Ἐμπερμενίλ στὴ Λωραίνη, ἠθέλαν τουλάχιστο νὰ τὴ συμπληρώσουν με μιὰ διακήρυξη καθηκόντων. Ἡ πλειοψηφία, μιὰ πλειοψηφία 140 ψήφων μονάχα, ὑπερψήφισε, παρασυρμένη ἀπ' τὸν Μπορνάβ.

Ἡ Διακήρυξη εἶταν ταυτόχρονα ἡ ἔμμεση καταδίκη τῶν καλιῶν καταχρήσεων και ἡ φιλοσοφικὴ κατήχηση τῆς νέας τάξης. Γεννημένη μέσ' στὴ φωτιὰ τῆς πάλης, ἐξασφάλιζε «τὴν ἀντίσταση ἐναντίον τῆς καταπίεσης», μ' ἄλλα λόγια δικαίωνε τὴν ἐξέγερση πού μόλις ἠρῖαμβεψε, δίχως νὰ φοβᾶται νὰ δικαιώσει ἀπὸ πρὶν κι ἄλλες ἐξεργήσεις. Διακήρυχνε τὰ φυσικὰ και ἀπαράγραπτα δικαιώματα : τὴ λευτεριά, τὴν ἰσότητα, τὴν ἰδιοκτησία, τὴν ψήφιση και τὸν ἔλεγχο τῶν φόρων και τῶν νόμων, τὴν ἀπονομὴ δικαιοσύνης ἀπὸ ὀρκωτὰ δικαστήρια κ.λ.π. Ξεχνοῦσε τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι ἀπὸ μίσος γιά τὶς κάστες και τὶς συντεχνίες. Βάζει τὴ μεγαλειότητα τοῦ λαοῦ στὴ θέση τῆς μεγαλειότητος τοῦ βασιλιᾶ και τὴν ἐξουσία τοῦ νόμου στὴ θέση τῆς αὐθαιρεσίας.

Ἐργο τῆς ἀστικῆς Τάξης, φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς Διακηρύχτει τὴν ἰσότητα, μιὰ περιορισμένη ὅμως ἰσότητα, ὑποταγμένη στὴν «κοινωνικὴ ὠφελιμότητα». Ἀναγνωρίζει τυπικὰ μόνον τὴν ἰσότητα μπροστὰ στὸ φόρο και μπροστὰ στὸ Νόμο και τὸ δικαίωμα νὰ διορίζονται ὅλοι σ' ὅλες τὶς δημόσιες θέσεις, φτάνει μονάχα νὰ χουν

τις απαραίτητες Ικανότητες. Ξεχνάει πώς οι Ικανότητες είναι συνάρτηση του πλούτου, κι αυτός ο ίδιος συνάρτηση της γέννησης εξ αίτιας της υπαρχής κληρονομικού δικαίου.

Η Ιδιοκτησία διακηρύχεται σαν απαραίτητο δικαίωμα, δίχως να δείχνεται καμιά έγνοια για κείνους που δεν έχουν Ιδιοκτησία και δίχως να λογαριάζεται η φεουδαρχική και εκκλησιαστική Ιδιοκτησία, που μόλις ένα τμήμα της δημεύτηκε ή καταργήθηκε.

Τέλος η Διακήρυξη άνηκει σε μιάν εποχή όπου η θρησκεία φαίνεται ακόμα πώς είναι απαραίτητη για την κοινωνία. Τοποθετεί τον εαυτό της κάτω απ' την αλγίδα του υπεράτατου Όντος, και μόλις ανέχεται τα ξένα δόγματα μέσα στα όρια της δημόσιας τάξης, της καθιερωμένης απ' το νόμο. *Ο Ταχυδρόμος της Προβγκίας*, εφημερίδα του Μιραμπώ, διαμαρτυρήθηκε με αγανάκτηση: «Δεν μπορούμε ν' αποκρύψουμε τη λύπη μας που η Έθνοσυνέλευση, αντί να καταπνίξει το σπέρμα της μισαλλοδοξίας, το τοποθέτησε σαν επιφύλαξη σε μιὰ διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αντί να διακηρύξει δίχως διαφορούμενες έννοιες τη θρησκευτική ελευθερία, διακήρυξε πώς η *εκδήλωση* των γνώμων αυτού του είδους μπορούσε να παρεμποδιστεί· πώς η *δημόσια τάξη* μπορούσε ν' αντίταχτει σ' αυτή την ελευθερία· πώς ο *νόμος* μπορούσε να την περιορίσει. Τόσες ψεύτικες, επικίντυνες, μισαλλόδοξες αρχές, που πάνω τους στήριξαν τις ματοβαμένες διδασκαλίες τους οι Δομίνικοι και οι Τουρκοεμάδες». Ο καθολικισμός διατηρούσε πραγματικά το χαρακτήρα επίσημης θρησκείας. Αυτός μόνον αναγραφόταν στον προϋπολογισμό. Μόνον αυτός τελούσε τις ιεροτελεστίες του δημόσια. Οι διαμαρτυρούμενοι και οι Έβραιοι αναγκάστηκαν να περιοριστούν στην Ιδιωτική και κρυφή λατρεία. Οι Έβραιοι της ανατολικής περιοχής, που τους θεωρούσαν για ξένους, εξομοιώθηκαν με τους Γάλλους μόνο στις 27 του Σεπτέμβρη του 1791, όταν η Έθνοσυνέλευση διαλυόταν.

Όπως δεν αναγνώριζε την πλήρη και ανεπιφύλαχτη θρησκευτική ελευθερία, η Διακήρυξη των δικαιωμάτων, δεν αναγνώριζε και την απεριόριστη ελευθερία του γράφειν. Υπόταζε την ελευθερία του Τύπου στις Ιδιοτροπίες του νομοθέτη. Κ' έτσι όμως, όπως είταν, αποτελούσε μιὰ θαυμάσια σελίδα δημοσίου δικαίου, την πηγή για όλες τις πολιτικές προόδους που πραγματοποιήθηκαν στον κόσμο τον επόμενον αιώνα. Δεν πρέπει να την κρίνουμε σε σχέση με το μέλλον, αλλά συσχετίζοντάς την με το παρελθόν.

Η συζήτηση για το Σύνταγμα άρχισε άμέσως, μαζί με την ψήφιση της Διακήρυξης, που αποτελούσε το προοίμιό του. Στο σημείο αυτό οι αντιθέσεις δεινύθηκαν και γίνανε αγεφύρωτες. Οι εισηγητές της Επιτροπής για το Σύνταγμα Μουνιέ και Λαλλύ Γολλεντάλ πρότειναν να δημιουργήσουν μιάν ανώτερη βουλή δίπλα σε μιὰ λαϊκή βουλή και να δώσουν το βασίλειό μ' ένα βέτο απόλυτο για τις αποφάσεις των δύο βουλών. Τους έσπρωγγε σ' αυτό μιὰ διάθεση κοινωνικού συντηρητισμού. Ο Μουνιέ είχε εκφράσει το

φόβο μήπως ή κατάργηση τής φεουδαρχικής ιδιοκτησίας κατάφερε φοβερό χτύπημα και σέ κάθε ιδιοκτησία γενικά. Για να καταστείλουν τς στάσεις τών χωρικών και για να υπερασπίσουν τήν τάξη, ήθελε ν' αποδοθεί στην έκτελεστική έξουσία δηλαδή στο βασιλιά, ή δύναμη πού του χρειαζόταν. Αύτη είταν επίσης και ή γνώμη του Νεκέρ και του ύπουργού τής Δικαιοσύνης Σαμπιόν ντε Σισέ. Συμβούλεψαν τó βασιλιά ν' άναστείλει τήν επικύρωση τών διαταγμάτων τής 4ης Αύγουστου και τών έπόμενων ήμερών και τόν έβαλαν να ύπογράψει ένα διάγγελμα, όπου οι άποφάσεις αυτές κριτικάρονταν «διά μακρών» και λεπτομερειακά. "Έτσι θά ξανασυζητιόταν δλο τó έργο τής είρήνευσης πού είχε άναληφθει άπ' τόν καιρό του Μεγάλου Φόβου. Έτσι ύπήρχε κίντυος νά ξαναύψει ή πυρκαϊά πού μόλις είχε σβύσει. Αυτό είταν σά να πρόσφεραν στο φεουδαρχικό καθεστώς τήν έλπίδα μιάς άνταπόδοσης. Τó άπόλυτο βέτο, αύτη ή «έν λευκώ έντολή» εναντίον τής γενικής θέλησης, έλεγε ó Σέγές, θάβαζε τήν Έπανάσταση στη διάθεση τής Αύλης. Όσο για τή Γερουσία, αύτη θά είταν τó καταφύγιο και ή άκρόπολη τής άριστοκρατίας, προπαντός αν ó βασιλιάς τή συγκροτούσε όπως αύτός ήθελε.

Η λέσχη τών Βρετόνων βουλευτών, πού είχε σιγά-σιγά μεγαλώσει με τή συμμετοχή τών δραστηριότερων αντιπρόσωπων τών άλλων έπαρχιών, άποφάσισε ν' άντιταχτεί με κάθε μέσο στο σχέδιο τών μετροπαθών. Ό Σακελιέ δργάνωσε τήν αντίσταση τής Βρετάνης. Η Ρέν έστειλε ένα άπειλητικό γράμα εναντίον του βέτο. Ό Μιραμπώ, πού διατηρούσε στην ύπηρεσία του ένα όλόκληρο συγκρότημα άπό δημοσιογράφους, ξεσήκωσε τις παρισινές συνοικίες. Τó Παλαι Ρουαγιάλ μάνιασε. Στις 30 και 31 Αύγουστου, ό Σαιντ Υρζ και ό Κάμιλλος Ντεμουλέν προσπάθησαν να παρασύρουν τούς Παρισινούς εναντίον τών Βερσαλλιών, για ν' άπαιτήσουν τήν άμεση επικύρωση τών άποφάσεων τής 4ης Αύγουστου, να διαμαρτυρηθούν εναντίον του βέτο και τής δεύτερης βουλής και να φέρον στο Παρίσι τó βασιλιά και τήν Έθνοσυνέλευση, για να τούς άποσπάσουν άπ' τή σαγήνη τών άριστοκρατών. Η έθνοφυλακή με πολύ κόπο συγκράτησε τις ταραχώδεις αυτές κινητοποιήσεις.

Ό Λαφαγιέτ, πού και τά δυό κόμματα επικαλούνταν τή διαίτησία του, προσπάθησε να βρει έδαφος συνενόησης. Είχε φίλους και στο ένα και στο άλλο. Συγκέντρωσε στο σπίτι του και στο σπίτι του άμερικανοϋ πρεσβευτή Τζέφφερσον, τούς πύο σημαντικούς παράγοντες, άπ' τή μιά μεριά τόν Μουνιέ, τόν Λαλλύ, και τόν Μπεργκάς και άπ' τήν άλλη τόν Άδριανό Ντυλορ, τούς Άλέξανδρο και Κάρολο Λαμέτ και τόν Μπαρνάβ. Τους πρότεινε ν' άντικαταστήσουν τó άπόλυτο βέτο του βασιλιά μ' ένα άνασταλτικό βέτο πού να ισχύει για δυό νομοθετικές περιόδους, ν' αφήσουν στη λαϊκή βουλή τή νομοθετική πρωτοβουλία και να περιορίσουν τέλος σ' ένα χρόνο μονάχα τή διάρκεια του βέτο τής άνώτερης βουλής, άναφορικά με τις άποφάσεις τής κάτω βουλής. Δέν μπόρεσαν ώστόσο να συνενωθοϋν. Ό Μουνιέ ήθελε μίαν άνώτερη

βουλή κληρονομική ή τουλάχιστον ισόβια. Ὁ Λαφαγιέτ πρότεινε νὰ ἐκλέγεται γιὰ ἕξη χρόνια ἀπ' τὴς Ἐπαρχιακῆς συνλεύσεως. Ὅσο γιὰ τὴν τριανδρία Λαμέτ, Ντυπόρ καὶ Μπαρνάβ, δὲν ἤθελε μὲ κανένα τρόπο δευτέρα βουλή, ἀρνιότανε νὰ διαιρεθεῖ ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, ἀρνιότανε δηλαδὴ νὰ τὴν ἐξασθενήσει καὶ φοβότανε νὰ ξαναδημιουργήσει μὲ ἄλλο ὄνομα τὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία. Ἡ ἔξοδος πῶς στὴν Ἀγγλία οἱ λόρδοι εἶταν ἀφημένοι στὴ διάκριση τοῦ βασιλιᾶ. Χωρίστηκαν γεμάτοι μνησικακία. Ὁ Μπαρνάβ τσακώθηκε μὲ τὸν Μουνιέ τοῦ ὁποῦ ὡς τότε εἶταν ὑπασπιστής. «Δυσσάρεστησα καὶ τὰ δυὸ κόμματα, ἔγραφε ὁ Λαφαγιέτ στὸν Μωμπούρ, καὶ τὸ μόνο ποῦ μοῦ ἀπόμεινε εἶναι ἀνόφελὴ θλίψη καὶ σκοτούρες ποῦ μὲ τυραννοῦν». Φαντάστηκε πῶς οἱ Λαμέτ, στρατιωτικοὶ καὶ εὐγενεῖς ὅνι καὶ αὐτοὶ, τὸν ζήλευσαν καὶ ζητούσαν νὰ πάρουν τὴ θέση του στὴ διοίκηση τῆς ἐθνοφυλακῆς. Πίστευε πῶς οἱ ταραχῆς τοῦ Παρισίου εἶχαν προκληθεῖ κρυφὰ ἀπὸ τὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης καὶ πῶς οἱ στασιαστές, ἔτσι ὀνόμαζε τώρα στὶς ἰδιωτικῆς του συνόμιλλες τοὺς Βρετόνους βουλευτές, εἶταν ὄργανά του.

Ἡ δευτέρα βουλή ἀποκρούστηκε ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση, στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη, μὲ τὴν τεράστια πλειοψηφία τῶν 849 ψήφων ἀπέναντι σὲ 89 καὶ μὲ ἀποχὴ 122. Οἱ εὐγενεῖς τῆς ἐπαρχίας συνέωσαν τοὺς ψήφους τους μὲ τοὺς ψήφους τῆς Τρίτης Τάξης καὶ τοῦ κατώτερου κλήρου, γιὰτὶ δυσπιστοῦσαν στὴν ἀνώτερη ἀριστοκρατία. Ἄλλ' ὅμως τὴν ἄλλη μέρα παραχωρήθηκε στὸ βασιλιά τὸ ἀνασταλτικὸ βέτο γιὰ δυὸ νομοθετικῆς περιόδους, δηλαδὴ γιὰ 4 χρόνια τουλάχιστο, μὲ 673 ψήφους κατὰ 325. Ὁ Μπαρνάβ καὶ ὁ Μιραμπὼ παράσυραν τοὺς βουλευτές νὰ ψηφίσουν ἔτσι. Ὁ πρῶτος γιὰτὶ εἶχε συμφωνήσει μὲ τὸν Νεκέρ καὶ αὐτὸς τοῦ εἶχε ὑποσχεθεῖ τὴν ἐπικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου, καὶ ὁ δεύτερος γιὰτὶ δὲν ἤθελε νὰ τοῦ κλειστεῖ ὁ δρόμος γιὰ τὸ Ὑπουργελλήκι. Ὡς τὸ τέλος ὁ Ροβεσπέρος, ὁ Πετιόν, ὁ Μπουζό, ὁ Πριέ ντὲ λὰ Μάρν, ἐπέμειναν σὲ μιὰν ἀνένδοτη ἀντιπολίτευση. Ὅταν πέτυχε τὴν ψήφιση, ὁ Νεκέρ δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσει τὴν ὑπόσχεση ποῦ εἶχε δώσει στὸν Μπαρνάβ. Ὁ βασιλιάς ἐξακολούθησε ν' ἀναβάλλει τὴν ἐπικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου μὲ διάφορα προσχήματα. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βρετάνης πίστευαν πῶς τοὺς εἶχαν ἐξαπατήσει καὶ οἱ ταραχῆς ξανάρχισαν πάλι ἐντονότερες.

Παρ' ὅλη τὴν παταγώδη ἤττα ποῦ εἶχε ὑποστῆι στὴ δευτέρα βουλή, τὸ κόμμα τοῦ Μουνιέ ἰσχυροποιούνταν καθημερινὰ. Ἀπ' τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου εἶχε συνασπιστεῖ μ' ἕνα σημαντικὸ τμήμα τῆς δεξιᾶς. Μιὰ διοικουσα ἐπιτροπὴ ἀπὸ 32 μέλη, ὅπου φιγουροῦσαν ὁ Μωρού, ὁ Καζαλέ, ὁ ντ' Ἐρμεμενίλ, ὁ Μονλοζιέ, δίπλα στοὺς Μουνιέ, Μπεργκάς, Μαλουέ, Μποννάλ, Βιερί, Κλερμόν-Τοννέρο, εἶχε σχηματιστεῖ γιὰ ν' ἀναλάβει τὴν ἀντίσταση. Αὐτὴ ἡ Ἐπιτροπὴ ἀποφάσισε νὰ ζητήσει ἀπ' τὸ βασιλιά τὴ μεταφορὰ τῆς κυβέρνησης καὶ τῆς Ἐθνοσυνέλευσης στὸ Σουασσὸν ἢ στὴν Κομπιένη, γιὰ νὰ τὴν προστα-

τέψει ἀπ' τις πολιτικές ἐνέργειες τοῦ Παλαί Ρουαγιάλ. Ὁ Μονμορέν καὶ ὁ Νεκέρ ὑποστήριξαν τὴν αἴτηση. Ὁ βασιλεὺς ὁμως ποὺ εἶχε ἓνα εἶδος παθητικοῦ θάρρους, δοκίμασε ἓνα αἰσθημα ντροπῆς καὶ ἀπομακρυνθεὶ ἀπ' τις Βερσαλλίες. Τὸ μόνο ποῦ παραχώρησε στοὺς «μοναρχικούς», εἶταν πὺς κάλεσε μερικὰ τμήματα Ἰτακοῦ καὶ πεζικοῦ καὶ ἀνάμεσα στ' ἄλλα τὸ σύνταγμα τῆς Φλάντρας, στὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη.

Ἡ πρόσκληση στρατευμάτων θεωρήθηκε ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ σὰν πρόσκληση. Ὁ Ἴδιος ὁ Λαφαγιέτ ἔκαμε παραστάσεις. Παραξενεύτηκε ποὺ δὲν τὸν συμβουλευτήκαν πρὶν πάρουν ἓνα μέτρο ποῦ θὰ ξανάναβε τις ταραχές στὸ Παρίσι.

Στὴν πρωτεύουσα ἔλειπε τὸ ψωμί. Γιὰ νὰ βροῦν λίγο ψωμί τσακώνονταν ἔξω ἀπ' τοὺς φούρνους. Οἱ τεχνίτες ἄρχισαν καὶ ὑπόφεραν, γιατί μὲ τὴ φευγάλα τῶν εὐγενῶν στὸ ἐξωτερικό, ἔλειψε ἡ δουλειά. Κουρεῖς, παπουτσηδες, ράφτες, θύματα τῆς ἀνεργίας, συγκεντρώνονταν γιὰ νὰ ζητήσουν δουλειὰ ἢ αὔξηση τοῦ μεροκάματου. Οἱ ἀντιπροσωπεῖες ἐρχόνταν ἢ μιὰ κοντὰ στὴν ἄλλη στὴν Κομμούνα. Ὁ Μαρά, ποὺ μόλις εἶχε βγάλει τὴν ἐφημερίδα τοῦ ὁ Φίλος τοῦ Λαοῦ, ὁ Λουσταλό, ποὺ ἔβγαζε τις Ἐπαναστάσεις τοῦ Παρισίου, ἔαναβαν τὴ φωτιά. Οἱ συνοικίες, ἡ Κομμούνα ὅπως καὶ ὁ Λαφαγιέτ, ζητοῦν τὸ διωξιμο τῶν στρατευμάτων. Οἱ «Βρετόνοι» βουλευτὲς, Σακελιέ, Μπαρνάβ, Ἀλέξανδρος Λαμέτ, Ντυπόρ, ἐκαναλαμβάνουν αὐτὴ τὴν αἴτηση στὸν ὑπουργὸ τῶν ἐσωτερικῶν Σαῖν-Πριέ. Οἱ παλιοὶ κόλας γάλλοι φρουροὶ λέγανε νὰ ξαναγυρίσουν στὶς Βερσαλλίες γιὰ νὰ ξαναπάρουν τις θέσεις τους στὴ φρουρὰ τοῦ βασιλιά· ὁ Λαφαγιέτ πολλαπλασιάζει τις ἀνησυχαστικές προειδοποιήσεις του γιὰ τὸν κίνδυνο.

Οἱ ὑπουργοὶ ὁμως καὶ οἱ μοναρχικοὶ νομίζουν πὺς εἶναι κύριοι τῆς κατάστασης, γιατί ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἐξέλεξε γιὰ πρόεδρό της τὸν Ἴδιο τὸν Μουγιέ, σὰ νὰ μπορούσε σὲ ἐπαναστατικὴ περίοδο νὰ κάμει κάτι ἢ κοινοβουλευτικὴ δύναμη, ἀν τῆς ἔλειπε τὸ λαϊκὸ ἐρεισμα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐξεγειρόταν, καὶ ὁ Λαφαγιέτ ποὺ διοικοῦσε τις λόγχεις εἶταν θυμωμένος. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Μονμορέν, γιὰ νὰ καθησυχάσει τὸν Λαφαγιέτ, καὶ νὰ τὸν καλοπιάσει, τοῦ πρόσφερε τὸ ξίφος τοῦ ἀρχιστράτηγου καὶ μάλιστα καὶ τὸ βαθμὸ τοῦ ἀντιστράτηγου. Τὰ ἀγνήθηκα περιφρονητικὰ λέγοντας: «Ἄν ὁ βασιλεὺς φοβάται μιὰ στάση, ἀς ἔρθει στὸ Παρίσι, ἐκεῖ εἶναι ἐξασφαλισμένος ἀνάμεσα στὴν Ἐθνοφυλακί».

Μιὰ τελευταία ἀπεριοικεψία ἐπιτάχυνε τὴν ἔκρηξη. Τὴν 1η τοῦ Ὀχτώβρη, οἱ σοματοφύλακες παράθεσαν γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ Συντάγματος τῆς Φλάντρας, στὴν αἴθουσα τῆς ὄπρας τοῦ Πύργου. Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα, κρατώντας τὸν Δελφίνο στὴν ἀγκυλιά της, ἤρθαν νὰ χαιρετήσουν τοὺς συνδαιτημόνες, ἐνῶ ἡ ὀρχήστρα ἔπαιζε τὸ σκοπὸ τοῦ Γκρετού: «ὦ Ριχάρδε! ὦ βασιλιά μου! ὁ κόσμος ὀλος σ' ἐγκαταλείπει!» Οἱ συνδαιτημόνες ξαναμένοι ἀπ' τὴ μουσικὴ καὶ ἀπ' τὸ ποτό, ξέσπασαν σὲ παραλή-

ρημα έπευφημῶν, ποδοπάτησαν τὸ ἔθνοςημο κ' ἔβαλαν τὴ λευκὴ ἢ τὴ μαύρη κονκάρδα (τῆς βασίλισσας). Καὶ στὶς προπόσεις παράλιψαν ἐπίτηδες νὰ πιοῦν στὴν ὑγεία τοῦ Ἔθνους.

Ἄταν τὰ γεγονότα αὐτὰ μαθεύτηκαν στὸ Παρίσι, στὶς 3 τοῦ Ὀχτώβρη ἀπ' τὸν *Ταχυδρόμο* τοῦ Γκορσά, τὸ Παλαι-Ρουαγιάλ ἀγανάχτησε. Τὴν Κυριακὴ, στὶς 4 τοῦ Ὀχτώβρη, τὸ *Χρονικὸ τοῦ Παρισιοῦ*, κὶ ὁ *Φίλος τοῦ Λαοῦ*, καταγγείλανε τὴ συνωμοσία τῶν ἀριστοκρατῶν, ποῦ ὁ ἔκδηλος σκοπὸς τοὺς εἶταν ἡ ἀνατροπὴ τοῦ Σύνταγματος κριν ἀκόμα συμπληρωθεῖ. Ἡ ἐπανειλημμένη ἀρνηση τοῦ βασιλιᾶ νὰ ἐπικυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου καὶ τὰ συνταγματικὰ ἀρθρα ποῦ εἶχαν κώλας ψηφιστεῖ, μαρτυροῦσαν γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς συνωμοσίας, καλύτερα ἀκόμα κὶ ἀπ' τὸ συμπόσιο δπου εἶχε περιφρονηθεῖ τὸ Ἔθνος. Ὁ Μαρά κάλεσε τὶς συνοικίες στὰ δπλα καὶ κάλεσε τὸ λαὸ νὰ πάρει τὰ κανόνια ἀπ' τὸ Δημαρχεῖο καὶ νὰ βαδίσει ἐναντίον τῶν Βερσαλιῶν. Ὅλοι συγκεντρώθηκαν κ' ἔστειλαν ἀντιπροσώπους στὴν Κομμούνα. Μὲ πρόταση τοῦ Δαντῶν οἱ Κορδελιέροι * προσκάλεσαν τὴν Κομμούνα νὰ διατάξει τὸν Λαφαγιέτ νὰ παρουσιαστῇ τὴν ἄλλη μέρα, Δευτέρα, στὴν Ἐθνοσυνέλευση καὶ στὸ βασιλιᾶ γιὰ νὰ ἀπαιτήσῃ τὸ διώξιμο τῶν στρατευμάτων.

Στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, πλῆθος γυναῖκες δλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων παραβίασαν τὸ Δημαρχεῖο, ποῦ τὸ ὑπεράσπιζαν χλιαρὰ λίγοι ἔθνοφυλάκες, ποῦ ἄλλωστε συμπαθοῦσαν τοὺς ἐπαναστάτες. Ὁ κλητήρας Μαιγιάρ, ἕνας ἀπ' τοὺς νικητὲς τῆς Βαστίλης, μπῆκε ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς καὶ τὶς ὀδήγησε στὶς Βερσαλίες δπου ἔφτασαν τὸ ἀπόγευμα. Ἡ ἔθνοφυλακὴ ξεκίνησε κὶ αὐτὴ λίγες ὥρες ἀργότερα. Ὁ Λαφαγιέτ ποῦ οἱ γρεναδιέροι τὸν πίεζαν νὰ τραβῆξῃ γιὰ τὶς Βερσαλίες, ἐνῶ τὸν ἀπειλοῦσαν πὼς θὰ τὸν κρεμοῦσαν στὸ φανάρι, πῆρε ἐξουσιοδότηση ἀπὸ τὴν Κομμούνα νὰ ὑπακούσῃ στὶς ἐπιθυμίες τοῦ λαοῦ. Ἐφυγε γιὰτὶ φοβόταν, δπως εἶπε, πὼς ἡ ἐξέγερση, ἀν γινόταν δίχως αὐτόν, θὰ μπορούσε νὰ ὠφεληθεῖ τὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης. Στὶς Βερσαλίες ἔφτασε δταν νύχτωσε.

Οὔτε ἡ Αὐλὴ, οὔτε οἱ ὑπουργοὶ δὲν περιμέναν αὐτὴ τὴν αἰφνίδια εἰσβολή. Ὁ βασιλιᾶς εἶχε πάει γιὰ κυνήγι, ἡ ἀριστερὰ δμως πτέρυγα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης πιθανὸν νᾶξερε τὶ ἐπρόκειτο νὰ συμβεῖ. Τὸ πρωτὶ μάλιστα, στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, μὰ ζωρητὴ συζήτηση εἶχε γίνει στὴν Ἐθνοσυνέλευση σχετικὰ μὲ μὰ καινούργια ἀρνηση τοῦ βασιλιᾶ σὲ μὰ καινούργια αἴτηση ἐπικύρωσης τῶν διαταγμάτων. Ὁ Ροβεσπιέρος κὶ ὁ Μπαρῆρ διακήρυξαν πὼς ὁ βασιλιᾶς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀντιταχτεῖ στὸ Σύνταγμα, γιὰτὶ ἡ συνταχτικὴ ἐξουσία εἶταν πάνω ἀπ' τὸ βασιλιᾶ. Αὐτὸς ποῦ χρωστοῦσε κατὰ κάποιον τρόπο τὴ νέα ἐξουσία του στὸ Σύνταγμα, δὲν μπορούσε νὰ χρησιμοποιοῦσε τὸ δικαίωμά του γιὰ τὸ βέτο,

* Πολιτικὴ ὁμάδα ποῦ ἰδρύθηκε ἀπ' τοὺς Δαντῶν, Μαρά, καὶ Ντε-μουλέν στὸ μοναστήρι τῶν Κορδελιέρων τὸ 1790. Σ.τ.Μ.

παρά μόνο για συνηθισμένους νόμους· οι συνταγματικοί όμως νόμοι, απαλλαγμένοι «ἐκ τῶν προτέρων» ἀπὸ κάθε ἐπέμβασὶ τοῦ, δὲ θάπρεπε νὰ ἐπικυρωθοῦν, ἀλλὰ μονάχα νὰ γίνουν ἀποδεχτοὶ ἀπ' αὐτὸν ἄπλῶ καὶ καθαρὰ. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις εἶχε υἱοθετήσῃ τὴ θέσιν αὐτή, πού πῆγαγε κατευθείαν ἀπ' τὸ Κοινωνικὸ Συμβόλαιον καὶ μὲ πρότασιν τοῦ Μιραμπὼ καὶ τοῦ Πιερὸ ντὲ λὰ Μάρν, ἀποφάσισε νὰ κάμει ἀμέσως ὁ πρόεδρος Μουνιὲ καινούργιον διάβημα στὸ βασιλιὰ καὶ ν' ἀπαιτήσῃ ἀπ' αὐτὸν ἄμεση ἀποδοχὴ. Τὰ πράγματα βρισκόνταν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖον, ὅταν τὸ ἀπόγευμα μὰ ἐπατροπή ἀπὸ γυναῖκες τοῦ Παρισίου ἐφτασε ὡς τὴν αἴθουσα. Ὁ ρήτοράς τους, ὁ κλητῆρας Μαιγιάρ παραπονέθηκε γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῶν τροφίμων καὶ γιὰ τὶς μηχανοραφίαι τῶν κερδοσκοπῶν, κ' ὕστερα γιὰ τὴν προσβολὴ πού κάνανε στὸ ἔθνος. Ὁ Ροβεσπιέρος ὑποστήριξε τὸν Μαιγιάρ καὶ ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ἀποφάσισε νὰ στρίψει στὸ βασιλιὰ μὴν ἀντιπροσωπεῖα γιὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώσῃ τὶς ἀπαιτήσεις τῶν Παρισίων.

Οἱ συγκρούσεις εἶχαν κινῶν ἀρχίσει ἀνάμεσα στὴν ἔθνοφυλακὴ τῶν Βερσαλιῶν καὶ στοὺς σωματοφύλακες, μπροστὰ στὸν πύργον. Τὸ σύνταγμα τῆς Φλάντρας, παραταγμένο σὲ τάξιν μάχης στὸ προαύλιον, εἶδεινε μὲ τὴ στάσιν τοῦ πῶς δὲ θάρρανε ἐναντίον τοὺς διαδηλωτὰς κ' ἀρχίζε νὰ συναδεραφώνεται μαζί τους.

Ὁ βασιλιάς, πού ξαναγύρισε τέλος ἀπ' τὸ κινήρι, κάλεσε τὸ Συμβούλιον. Ὁ Σαιντ-Πριέ, ἐκπρόσωπος τῶν μοναρχικῶν, εἶχε τὴ γνώμην πῶς ὁ βασιλιάς ἔπρεπε μᾶλλον ν' ἀποσυρθεῖ στὴ Ρουέν, παρὰ νὰ ἐγκρίνει τὰ διατάγματα κάτω ἀπ' τὴν πίεσιν τῆς βίας. Δόθηκε ἡ διαταγὴ νὰ ἐτοιμαστῆ γι ἀναχώρησιν. Ὁ Νεκέρ όμως κ' ὁ Μονμορὲν τὸν ἔκαναν ν' ἀλλάξῃ γνώμην. Τοῦ ξαναθύμισαν πῶς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἶταν ἄδειον καὶ πῶς ἡ σιτοδεία ἔκανε ἀδύνατον τὸν ἐπισιτισμὸ μιάς σημαντικῆς συγκέντρωσιν στρατευμάτων. Πρόσθεσαν τέλος πῶς ἡ ἀναχώρησις τοῦ βασιλιὰ θ' ἄφηνε ἐλεύθερον τὸ πεδῖον στὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ὑποχώρησε στὶς ἀπόψεις τους. Ἐπαύρωσε τὰ διατάγματα μὲ τὸ θάνατον στὴν ψυχὴ. Ὁ Λαφαγιέτ ἐφτασε μὲ τὴν παρισινὴ ἔθνοφυλακὴ κατὰ τὰ μεσάνυχτα. Ἐπισκέφθηκε τὸ βασιλιὰ γιὰ νὰ τοῦ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίας του καὶ νὰ τοῦ ἐκφράσῃ τὴ λύπην τοῦ τὴν λίγο-πολύ εἰλικρινή. Τὴν ἐξωτερικὴ φρουρήσιν τοῦ πύργου τὴν ἐμπιστεύτηκαν στοὺς παρισινοὺς ἔθνοφύλακες, ἐνῶ ἡ ἐσωτερικὴ φρουρήσιν παραμένε στὰ χέρια τῶν σωματοφύλακων.

Στὶς ἔξῃ τὸ πρωτὸν, τὴν αὐγὴν, ἐνῶ ὁ Λαφαγιέτ ἀναπαύονταν, μὴ δμάδα παρισίων μπῆκε μέσα στὸν πύργον ἀπὸ μὴ πόρταν πού δὲν εἶταν φρουρημένη καλὰ. Ἐνας σωματοφύλακας θῆλῃσε νὰ τοὺς διώξῃ. Πυροβόλησε. Ἐνας ἄνθρωπος ἔπεσε στὴ Μαρμαρένια Αὐλῆν. Τότε τὸ πλῆθος χύμηξε πάνω στοὺς σωματοφύλακες καὶ τοὺς ἀνάγκασε νὰ περιοριστοῦν στὸ διαμέρισμα τῆς σωματοφυλακῆς. Οἱ αὐλὲς καὶ οἱ σκάλες κατακλύστηκαν ἀπ' τὸ πλῆθος. Ἡ βασίλισσα ἀναγκάστηκε βιαστικὰ νὰ καταφύγῃ μισόγυμνη στὸ διαμέρισμα τοῦ

βασιλιά. Πολλοί σωματοφύλακες σκοτώθηκαν και τὰ κεφάλια τους καρφώθηκαν στις άκρες τῶν λογγῶν.

Γιὰ νὰ σταματήσει ἡ σφαγή, ὁ βασιλιάς συνοδευόμενος ἀπ' τὴ βασίλισσα και τὸν Δελφῖνο ἀναγκάστηκε νὰ συγκατατεθεῖ νὰ βγει μαζί μὲ τὸν Λαφαγιέτ στοὺ μπαλκόνι τῆς Μαριμαρένιας Αὐλῆς. Τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ τὴν κραυγὴ: ὁ βασιλιάς στοὺ Παρίσι! Ὑποσχέθηκε νὰ πάει στὴν πρωτεύουσα, και τὸ ἴδιο τὸ βράδι πῆγε και κοιμήθηκε στὸν Κεραμεικὸ. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀποφάσισε νὰ μὴ χωριστεῖ ἀπ' τὸ βασιλιά. Ἀλίγες μέρες ἀργότερα ἐγκαταστάθηκε στοὺ Παρίσι.

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς πρωτεύουσας εἶχε ἀκόμα μεγαλύτερη σημασία ἀπ' τὴν ἀλωση τῆς Βαστίλης. Ὁ βασιλιάς και ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἀπὸ δῶ και πέρα ἐξουσιάζονται ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ και τὸν παρισινὸ λαό. Ἡ Ἐπανάσταση εἶναι ἐξασφαλισμένη. Τὸ Σύνταγμα, «ἀποδεχτὸ» και ὄχι ἐπικυρωμένο, ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὴ βασιλικὴ αὐθαιρεσία. Οἱ μοναρχικοί, πού ἀπὸ τὴ νύχτα τῆς 4ης Αὐγούστου εἶχαν ὀργανώσει τὴν ἀντίσταση, εἶταν οἱ ἠττημένοι τῆς ἡμέρας. Ὁ ἀρχηγὸς τους Μουνιέ ἐγκαταλείπει τὴν προεδρία τῆς Ἐθνοσυνέλευσης και πηγαίνει στοὺ Ντωφινέ γιὰ νὰ προσπαθήσει νὰ τὸ ξεσηκώσει. Συναντᾷ ὁμως ψυχρότητα και ἐχθρότητα. Ἀποθαρσυνόμενος, φεύγει σὲ λίγο γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ. Οἱ φίλοι του, ὁπως ὁ Λαλλὺ Τολλεντάλ και ὁ Μπεργκάς, δὲν κατόρθωσαν περισσότερο νὰ ξεσηκώσουν τις ἐπαρχίες ἐνάντια στοὺ καινούργιο παρισινὸ πραξικόπημα. Μιὰ δεύτερη σειρὰ ἀπὸ ἐμγκροδες, πού αὐτὴ τὴ φορά τὴν ἀποτελοῦσαν ἄνθρωποι πού ἀρχικὰ συμβάλανε στὴν Ἐπανάσταση, πῆγε νὰ συναντήσῃ τὴν πρώτη, δίχως ὥστόσο νὰ συγχωρνευτεῖ μαζί της.

Ὁ Λαφαγιέτ ἐλίχτηκε πολὺ ἐπιδέξια γιὰ νὰ συγκομίσει τὸ κέρδος μᾶς ἡμέρας, ὁπου δὲν εἶχε συμμετάσχει, τουλάχιστο, φαινομενικά, παρὰ μόνο κάτω ἀπ' τὴν ἀνάγκη τῶν περιστάσεων. Μὲ τὴν προτροπὴ του, ἡ Κομμούνα και τὰ διαμερίσματα πολλαπλασίασαν στοὺ χαιρετισμοὺς τους τις ἐκδηλώσεις τῆς μοναρχικῆς νομιμοφροσύνης τους. Οἱ φρικιαστικὲς σκηνὲς τῆς πρώιας τῆς 6ης τοῦ Ὀχτώβρη ἀποδοκιμάστηκαν και διατάχτηκε ἀνάκριση ἐναντίον τῶν αὐτουργῶν τους. Τὸ δικαστήριο τοῦ Σατελέ πού τὴν ἀνάλαβε, τὴ χρονοτριβῆσε πολὺ και προσπάθησε νὰ τὴ στρέψει ἐνάντια στοὺ δούκα τῆς Ὁρλεάνης και στοὺν Μιραμπώ, δηλαδὴ ἐνάντια στοὺς ἀντιπάλους τοῦ Λαφαγιέτ. Ἐνας πράχτορας τοῦ Λαφαγιέτ, ὁ πατριώτης Γκονσόν, ὀργάνωσε στις 7 τοῦ Ὀχτώβρη μιὰ διαδήλωση ἀπ' τις μικροπωλήτριες τῆς ἀγορᾶς, πού πῆγανε στοὺν Κεραμεικὸ γιὰ νὰ ἐπευφημήσουν τὸ βασιλιά και τὴ βασίλισσα και γιὰ νὰ τους ζητήσουν νὰ ἐγκατασταθοῦν ὀριστικά στοὺ Παρίσι. Ἡ Μαρία-Ἄντουανέτα, πού ἀπὸ καιρὸ τώρα δὲν εἶταν συνηθισμένη ν' ἀκούει Ζήτω ἡ βασίλισσα! συγκινήθηκε τόσο, πού τὴν πῆραν τὰ δάκρυα, και τὸ ἴδιο βράδι διατύπωσε μὲ ἀφέλεια τὴ χαρὰ της σ' ἕνα γράμμα στοὺν ἔμπιστο και σύμβουλό της, στοὺν πρεσβευτὴ τῆς Αὐστριας Μερσού-

Ἀρζαντώ. Στὸν Τύπο δόθηκε τὸ σύνθημα νὰ ἐπαναλαβαίνει πῶς ὁ βασιλιάς θάμεινε στὸ Παρίσι θεληματικά, ἐλεύθερα. Παρθήκανε μέτρα ἐναντίον τῶν «λιβελλογράφων», δηλαδή ἐναντίον τῶν ἀνεξάρτητων δημοσιογράφων. Ἐναντίον τοῦ Μαρά ἐκδόθηκε ἐνταλμα συλήψεως στὶς 8 τοῦ Ὀχτώβρη. Ὑστερα ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ ψωμᾶ Φρανσουά, πού κατακερουργήθηκε ἀπ' τὸ πλήθος γιατί ἀρνήθηκε νὰ δώσει ψωμί σὲ μιὰ γυναίκα, ἡ Ἐθνοσυνέλευση κήρυξε τὸ στρατιωτικὸ νόμο κι ἀπαγόρευσε τὶς συγκεντρώσεις (21 τοῦ Ὀχτώβρη).

Ὁ Λαφαγιέτ ὄλο καὶ περισσότερο περιποιότανε τὸ βασιλικὸ ζεῦγος. Τὸ διαβεβαίωνε πῶς ἡ στάση εἶχε προκληθεῖ παρὰ τὴ θέλησή του, ἐνάντια στὴ θέλησή του, ἀπὸ στασιαστὲς πού τοὺς ὑπόδειχνε. Ἐνοχοποιῶσε τὸν ἀρχηγό τους, τὸ δούκα τῆς Ὁρλεάνης. Τὸν φοβέριζε, καὶ στὴ διάρκεια μιᾶς συνάντησης πού εἶχε μαζί του, στὶς 7 τοῦ Ὀχτώβρη, στὸ σπίτι τῆς μαρκησίας Κουανύ, κατόρθωσε ν' ἀποσπάσει ἀπ' τὸν ἀδύναμο πρόγκυπα τὴν ὑπόσχεση πῶς θὰ ἐγκατάλειπε τὴ Γαλλία, μὲ τὴν πρόφαση μιᾶς διπλωματικῆς ἀποστολῆς στὴν Ἀγγλία. Ὁ δούκας, ὕστερ' ἀπὸ κάμποσους δισταγμούς, ἔφυγε γιὰ τὸ Λονδίνο κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ὀχτώβρη. Ἡ φυγὴ τοῦ τὸν ἔκανε νὰ χάσει τὴν ἐχτίμηση τοῦ κοινοῦ. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, καὶ οἱ παλιοὶ του φίλοι ἀκόμα δὲν τὸν ἔπαιρναν πιά στὰ σοβαρά. «Ἰσχυρίζονται πῶς ἀνῆκω στὸ κόμμα του, ἔλεγε ὁ Μιραμπώ, πού εἶχε προσπαθήσει νὰ τὸν συγκρατήσει, δὲ θὰ τὸν ἤθελα οὔτε γιὰ λακέ μου».

Ὅταν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἀπαλλάχτηκε ἀπὸ τὸν πῶ ἐπικίνδυνο ἀνταγωνιστὴ του, ὁ Λαφαγιέτ ὑπόβαλε στὸ βασιλιά ἕνα ὑπόμνημα δπου προσπαθοῦσε νὰ τοῦ ἀποδείξει πῶς θὰ κέρδιζε τὰ πάντα, ἂν συμφιλιωνόταν εἰλικρινᾶ μὲ τὴν Ἐπανάσταση καὶ ἂν ἔκανε νᾶναι ἀλληλέγγυος μὲ τοὺς ἐμγκρέδες καὶ τοὺς δπαδοὺς τοῦ παλιοῦ καθεστῶτος. Μιὰ βασιλευομένη δημοκρατία, τοῦ ἔλεγε, θ' αὔξαινε τὴν ἐξουσία του, ἀντὶ νὰ τὴν περιορίσει. Δὲ θάχε πιά ν' ἀντιπαλεύει ἐναντίον τῶν δικαστηρίων κ' ἐναντίον τῶν ἀποκεντρωτικῶν τάσεων τῶν ἐπαρχιῶν. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ἐξουσία του θὰ πῆγαζε ἀπ' τὴν ἐλεύθερη θέληση τῶν ὑπηκόων του. Ἡ κατάργηση τῶν κοινωνικῶν Τάξεων καὶ τῶν συντεχνιῶν θὰ κατάληγε σὲ ὄφελός του. Τίποτα δὲ θὰ παρεμβalόταν πᾶ ἀνάμεσα στὸ πρόσωπό του καὶ στὸ γαλλικὸ λαό. Ὁ Λαφαγιέτ πρόσθεσε πῶς θὰ ὑπεράσπιζε τὴ βασιλεία ἐναντίον τῶν στασιαστῶν. Ἐγγυόταν τὴν τάξη, ἀλλὰ κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά τὸν ἀπαιτοῦσε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν εἶχε παραιτηθεῖ ἀπὸ τίποτα. Ὑποκρίθηκε γιὰ νὰ κερδίσει καιρό. Κ' ἐνῶ ταυτόχρονα ἔστειλε στὴ Μადρίτη ἕναν μυστικὸ πρᾶχτορά του, τὸν ἀββᾶ Φονμπρύν, γιὰ νὰ παρακινήσει τὸν ξάδερφό του, τὸν καθολικὸ βασιλιά, νὰ ἐνδιαφερθεῖ γιὰ τὴν ὑπόθεσή του καὶ γιὰ νὰ καταθέσει μιὰ δήλωση πού ἀκύρωνε ἀπὸ πρὶν κάθε τι πού θ' ἀναγκαζότανε νὰ κάνει ἢ νὰ ὑπογράψει κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν ἐπαναστατῶν, δέχτηκε τὴν πρόταση τοῦ

Λαφαγιέτ. Ἀνάλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ παίρνει καὶ ν' ἀκολουθᾷ τις συμβουλές του καὶ γιὰ νὰ τοῦ ἀποδείξει τὴν ἐμπιστοσύνη του, τοῦ ἀνάθεσε στὶς 10 τοῦ Ὀχτώβρη τὴν ἀρχηγία τοῦ ταχτικού στρατοῦ ποὺ βρισκόταν δεκαπέντε λεῦγες μακριὰ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα. Ὁ κόμης ντ' Ἐσταίν, στὶς 7 τοῦ Ὀχτώβρη, εἶχε διαβεβαιώσει τὴ βασίλισσα ὅτι ὁ Λαφαγιέτ τοῦ εἶχε ὀρκιστεῖ πὼς οἱ ὠμότητες τῆς περασμένης μέρας τὸν εἶχαν κάνει βασιλόφρονα καὶ πρόσθεσε πὼς ὁ Λαφαγιέτ τὸν εἶχε παρακαλέσει νὰ πείσει τὸ βασιλιά νὰ τοῦ ἔχει πλέρια ἐμπιστοσύνη.

Ὁ Λαφαγιέτ μνησικακοῦσε ἐναντίον ὀρισμένων ὑπουργῶν γιατί δὲν ἀκολουθήσαν τις συμβουλές του πρὶν ἀπ' τὴ στάση. Προσπάθησε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' αὐτούς. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ὀχτώβρη συναντήθηκε μὲ τὸν Μιραμπώ, στὸ σπίτι τῆς κόμησας ντ' Ἀραγκόν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀριστερᾶς, ὁ Ντυπόρ, ὁ Ἀλέξαντρος Λαμέτ, ὁ Μπαρνάβ, ὁ Λαμπόρντ εἶταν παρόντες. Σκόπευαν νὰ σχηματίσουν καινούργια κυβέρνησι, ὅπου θάμπαιναν φίλοι τοῦ Λαφαγιέτ, ὅπως ὁ Εἰσαγγελέας τοῦ Σατελὲ Ταλὸν καὶ ὁ νομικὸς σύμβουλος Σεμονβίλ. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Σαμπιὸν ντὲ Σισὲ καθοδηγοῦσε τις μηχανοραφίες. Ὁ Λαφαγιέτ πρόσφερε στὸν Μιραμπώ 50.000 λίβρες γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει νὰ πληρώσει τὰ χρέη του καὶ μὰ θέση πρεσβευτῆ. Ὁ Μιραμπώ δέχτηκε τὰ λεφτὰ καὶ ἀρνήθηκε τὴ θέση. Ἦθελε νὰ γίνῃ ὑπουργός. Ἡ κατάληξι εἶταν νὰ κοινολογηθοῦν οἱ διαπραγματεῦσεις. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσι ποὺ περιφρονοῦσε τὸν Μιραμπώ ὅσο καὶ τὸν φοβότανε, τερατίωσε τὴν ὑπόθεσι αὐτὴ ψηφίζοντας, στὶς 7 τοῦ Νοέμβρη, ἕνα διάταγμα, ποὺ ἀπαγόρευε στὸ βασιλιά νὰ διαλέγει στὸ ἐξῆς τοὺς ὑπουργοὺς του ἀπ' τοὺς κόλπους τῆς Ἐθνοσυνέλευσις : « Ἄν μὰ εὐγλωττὴ μεγαλοφυΐα, εἶπε ὁ Λανζυϊνέ, μπορεῖ νὰ παρασύρει τὴν Ἐθνοσυνέλευσι, ὅταν εἶναι μόνον ἰσότιμη μὲ τὰ μέλη της, τί θὰ μποροῦσε νὰ κάμει ἂν στὴν εὐγλωττία προστίθονταν καὶ τὸ κύρος ἑνὸς ὑπουργικοῦ ἀξιώματος ; »

Ἐξοργισμένος ὁ Μιραμπώ ρίχτηκε σὲ καινούργιες μηχανοραφίες μαζί μὲ τὸν Monsieur, (τὸν κόμητα τῆς Προβηγκίας)* ἄδερφὸ τοῦ βασιλιά. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπόβλεπαν νὰ φυγαδέψουν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ἀπ' τὸ Παρίσι, προστατεύοντας τὴ φυγὴ του μ' ἕνα σῶμα βασιλοφρόνων ἐθελοντῶν ποὺ ἐπιφορτίστηκε νὰ τοὺς στρατολογήσει ὁ μαρκήσιος ντὲ Φαβρά. Ὁ Φαβρά ὅμως προδόθηκε ἀπὸ δυὸ πράχτορες του ποὺ διηγήθησαν στὸν Λαφαγιέτ πὼς τὸ σχέδιον εἶταν νὰ σκοτώσουν αὐτὸν καὶ τὸν Μπαγύ. Πάνω στὸν Φαβρά, τὴ στιγμὴ τῆς σύλληψίς του, βρήκαν ἕνα γράμμα ποὺ ἐνοχοποιοῦσε τὸν Monsieur. Ὁ Λαφαγιέτ, ἱπποτικά, τὸ ἀπόδωσε στὸν ἀποστολέα του καὶ δὲν ἀποκάλυψε τὴν ὑπαρξὴ του. Ὁ Monsieur πῆγε στὴν Κομμούνα καὶ διάβασε ἕνα λόγο, ποὺ τοῦ τὸν εἶχε γράψει ὁ

* Monsieur, τίτλος ποὺ ἀπὸ τὸν XVI αἰῶνα καὶ δώθε δινότανε στὸν μεγαλύτερο ἀπ' τοὺς ἀδερφοὺς τοῦ βασιλιά. Σ.τ.Μ.

Μιραμπώ και όπου άποδοκίμαζε τόν Φαβρά. Αύτός άφησε νά τόν καταδικάσουν σέ θάνατο δίχως νά πεί λέξη γιά τούς ύψηλους συνένοχούς του. Ή Μαρία-Άντουανέτα έκοψε σύνταξη στή χήρα του.

Αύτή ή άποτυχημένη συνωμοσία μεγάλωσε άκόμα τó γόητρο του Λαφαγιέτ. Ό Αδύλαρχης, καθώς τόν έλεγε ό Μιραμπώ, συμβούλεψε τó βασιλιά πώς έπρεπε νά τετρατιστούν μιά και καλή μ' ένα διάβημα άποφασιστικό αύτές οι έλλιδες τών άριστοκρατών. Ό Λουδοβίκος ΙΣΤ' ύπάκουος, πήγε στήν Έθνοσυνέλευση, στις 4 τού Φλεβάρη τού 1790, γιά νά διαβάσει ένα λόγο πού τόν είχε συντάξει ό Νεκέρ κάτω άπ' τήν έμπνευση τού Λαφαγιέτ. Δήλωσε πώς αύτός και ή βασίλισσα είχαν δεχτεί χωρίς καμιά ύστεροβουλία τήν καινούργια κατάσταση πραγμάτων και κάλεσε όλους τούς Γάλλους νά κάνουν τó ίδιο. Οι βουλευτές, ένθουσιασμένοι, έδωσαν τόν όρκο νά μείνουν πιστοί στό Έθνος, στό Νόμο και στό Βασιλιά και όλοι οι υπάλληλοι, μαζί και οι εκκλησιαστικοί, ύποχρεώθηκαν νά δώσουν τόν ίδιον όρκο.

Οι έμγκρόδες άγανάχτησαν μέ τήν άποκήρυξη τους άπ' τó βασιλιά. Ό κόμης τού Άρτουά πού είχε καταφύγει στό Τουρίνο, στόν πεθερό του τó βασιλιά τής Σαρδηνίας, είχε πράχτορές του στις διάφορες επαρχίες, και μ' αύτούς προσπαθούσε νά προκαλέσει έξεγέρσεις. Πολύ λίγο θρησκος, δέν είχε καταλάβει στήν άρχή τί πολύτιμο έρεισμα θά μπορούσε νά προσφέρει στήν ύπόθεσή του τó θρησκευτικό συναίσθημα, άν τó εκμεταλλευόταν κατάλληλα. Ό φίλος του όμως, ό κόμης ντε Βωντροέιγ, πού έμενε στή Ρώμη, άνάλαβε νά τού άνοίξει τά μάτια. «Οι μέρες τού Πάσχα», τού έγραφε στις 20 τού Μάρτη τού 1790, «είναι μιά εποχή όπου οι επίσκοποι και οι παπάδες μπορούνε νά έπωφεληθούν πολύ γιά νά ξαναφέρουν στή θρησκεία και στήν πίστη πρós στό βασιλιά όλους τούς παραστρατημένους ύπηκόους. Έλπίζω πώς θά καταλάβουν άρκετά τó συμφέρο τους και τó δημόσιο συμφέρον γιά νά μίην άφήσουν νά χαθεί αύτή ή εύκαιρία, κι άν όλοι συντονίσουν τις ένέργειές τους, ή έπιτυχία μου φαίνεται σίγουρη». Ή συμβουλή άκολουθήθηκε. Μιά πλατιά εξέγερση προπαρασκευάστηκε στή Μεσημβρινή Γαλλία. Ή παρουσία ενός μικρού πυρήνα άπό προτεστάντες στους πρόποδες τών Σεβενών και στήν περιοχή τού Κερσύ επέτρεπε νά παρουσιάσουν τούς επαναστάτες σύμαχους ή ύποχείριους τών αίρετικών. Έκμεταλλεύτηκαν τήν εκλογή τού προτεστάντη άύστορα Ραμπώ τού Σαιντ-Έτιέν σάν προέδρου τής Συντακτικής, στις 16 τού Μάρτη, και προπαντός τήν άρνηση τής Έθνοσυνέλευσης ν' άναγνωρίσει τόν καθολικισμό έπίσημη θρησκεία τού Κράτους στις 13 τού Άπρίλη. Ή δεξιή τής Έθνοσυνέλευσης κυκλοφόρησε μιά σφοδρή διαμαρτυρία. Ό πράχτορας τού κόμητα τού Άρτουά, Φρομάν, κινητοποίησε τά τάγματα τών μοναχών. Στο Μοντωμπάν, οι γενικοί τοποτηρητές τών επισκόπων διάταξαν σαράντα ώρες δεήσεις γιά τή θρησκεία πού κινδύνευε. Ή βασιλόφρονη δημοτική άρχή αύτης τής πόλης διάλεξε γιά τήν άπογραφή τών θρησκευτικών ίδρυμάτων, ποι

είχαν καταργηθεί, την 10η Μαΐου, ημέρα των Rogations.* Οι γυναίκες συγκεντρώθηκαν μπροστά στην εκκλησία των Κορδελιέ-ρων. Τότε έγινε σύγκρουση δλου ήττήθηκαν οι προτεστάντες. Πολλοί απ' αυτούς σκοτώθηκαν, τραυματίστηκαν, άλλοι άποπλί-στηκαν και άναγκάστηκαν νά ζητήσουν συχώρηση, γονατισμένοι πάνω στά αίματόβρεχτα λιθόστρωτα τών εκκλησιών. Οι έθνοφύ-λακες όμως τής Τουλούζης και του Μπορντώ προστρέξανε για ν' άποκαταστήσουν την τάξη.

Στή Νιμ οι ταραχές είταν ακόμα σοβαρότερες. Οι βασιλόφρο-νες λόχοι τής έθνοφυλακής, οι Cébets ή οι κρεμυδοφάγοι, έβαλαν την άσπρη κονκάρδα κι άπό πάνω μιá κόκκινη φούντα. Τήν πρω-τομιά σημειώθηκαν συγκρούσεις. Στις 13 'Ιουνίου, ό Φρομάν κυρίεψε, ύστερα άπό μάχη, έναν κύργο στά τείχη και τό μονα-στήρι τών καπουσιών. Οι προτεστάντες και οι πατριώτες κάλεσαν σέ βοήθειά τους τους χωρικούς τών Σεβενών. Κάτω άπ' τή συντριπτική άριθμητική ύπεροχή τών αντιπάλων τους, οι βασιλό-φρονες νικήθηκαν και σφαγιάστηκαν. Σέ τρεις μέρες σκοτώθη-καν τρακόσοι πάνω-κάτω.

Ή 'Αβινιόν πού είχε άποτινάξει τό ζυγό του πάπα και πού είχε συγκροτήσει έναν έπαναστατικό δήμο και είχε ζητήσει τή συνένωση τής με τή Γαλλία, τόν Ίδιον καιρό έγινε τό θέατρο αιμα-τηρών σκηνών. Οι πατριώτες αντίταχτηκαν στην άποφυλάκιση τών άριστοκρατών πού είχαν κατηγορηθεί πώς χλεύαζαν τους και-νούργιους δημόσιους λειτουργούς και πού είχαν άθωωθεί άπ' τό δικαστήριο. Στις 10 'Ιουνίου οι κληρικόφρονες λόχοι τής έθνοφυ-λακής ξεσηκώθηκαν και κυρίεψαν ένα μοναστήρι και τό Δημαρχείο. Οι πατριώτες όμως, ενισχυμένοι άπ' τους χωρικούς, εισχωρήσανε στο ποντιφικό μέγαρο, κυνήγησαν τους αντιπάλους τους άπ' τό Δη-μαρχείο κ' έπιδοθήκανε σέ φοβερά αντίποινα.

Ή Βισσιλιάς, πού έπιτίμησε τήν άτόπειρα άντεπανάστασης στη Μεσημβρινή Γαλλία, άντλησε άπ' τήν άποτιμωρία τής ένα λόγο πα-ραπάνω για ν' άκολουθήσει τό σχέδιο τής ταχτικής πού του είχε εκθέσει ό Λαφαγιέτ σ' ένα καινούργιο ύπόμνημα, πού του είχε υποβάλει στις 16 τ' 'Απρίλη. Με τό Ίδιο του τό χέρι έγραψε πάνω σ' αυτό τό έγγραφο : «Υπόσχομαι στον κ. ντε Λαφαγιέτ άπόλυτη έμπιστοσύνη σχετικά μ' όλα τά ζητήματα πού μπορούν νά άφορούν τήν έγκαθίδρυση του Συντάγματος, τή νόμιμη έξουσία μου, όπως καθορίζεται στο ύπόμνημα, και τήν ενίσχυσή μου για τήν έπανα-φορά τής δημόσιας τάξης». Ή Λαφαγιέτ είχε αναλάβει τήν υπο-χρέωση νά μεταχειριστεί όλη του τήν έπιροή για νά δυναμώσει ό,τι άπόμνε άπ' τό κύρος του βασιλιά. Τήν ίδια στιγμή ό Μιρα-μπώ πρόσφερε τίς υπηρεσίες του με τή μεσολάβηση του κόμητα ντε Λά Μάρκ, για νά συμβάλει στον Ίδιο σκοπό. Ή Βασιλιάς τόν

* Λιτανείες πού γίνονται στη Γαλλία τρεις μέρες πού τής 'Αναλή-ψης «πύξο κύκραςίας άέρου». Σ.τ.Μ.

πήρε στην ύπηρεσία του στις 10 του Μάη, με 200.000 λίβρες για να πληρώσει τα χρέη του, με 6.000 λίβρες το μήνα και με την υπόσχεση ενός εκατομυρίου πού θα του κατέβαλλε όταν θα τεραμάτιζε τις εργασίες της ή Έθνοσυνέλευση. Προσπάθησε να συνασπίσει τόν Λαφαγιέτ και τόν Μιραμπώ κι ώς ένα σημείο τὸ κατόρθωσε.

Ὁ Μιραμπώ ἀναμφίβολα ζήλευε και περιφρονοῦσε τὸν Λαφαγιέτ, τὸν σατιροῦζε με ἐπιγράματα ἀποκαλώντας τὸν Παλιᾶτο Καίσαρα ἢ Κρόμβελ-Γκράντισσον, προσπαθοῦσε νὰ τὸν μειώσει και νὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπ' τὴν εὐνοια τοῦ βασιλιᾶ μόνο και μόνο για νὰ τὸν ἐκτοπᾶσει, ταυτόχρονα όμως τὸν κολάκευε και τοῦ ἔδινε συνεχεῖς ὑποσχέσεις για συνεργασία: «Νὰ εἶστε ὁ Ρισελιὸς στην Αὐλή για τὸ καλὸ τοῦ Έθνος, τοῖγραψε τὴν πρώτη Ἰουνίου τοῦ 1790, και θὰ ξαναπλάσετε τὴ μοναρχία μεγαλώνοντας και παγιώνοντας τὴ λαϊκὴ ἐλευθερία. Ὁ Ρισελιὸς όμως εἶχε τὸν καπουτσίνο τοῦ Ἰωσήφ. "Ἄς ἔχετε λοιπὸν και σεῖς, τὴν «γκριζα πανιερότητά σας», ἔλεγε, ἐννοώντας τὸν Ἰωσήφ, ἀλλιῶς θ' ἀποτύχετε δίχως νὰ μπορέσετε νὰ σωθεῖτε. Οἱ μεγάλες σας ἱκανότητες χρειάζονται τὴν παρόρμησή μου' και ἡ παρόρμησή μου χρειάζεται τις μεγάλες σας ἱκανότητες». Και τὴν ἴδια μέρα, στὸ πρῶτο ὑπόμνημα πὸν σύνταξε για τὴν Αὐλή, ὁ κυνικός τυχοδιώχτης τῆς ὑπόδειχνε τὸ δρόμο πὸν θάπρεπε ν' ἀκολουθήσει για νὰ καταστρέψει τὴ δημοτικότητα τοῦ ἀνθρώπου πὸν ἤθελε νὰ εἶναι ὁ σύμβουλός του. Ὁ Λαφαγιέτ όμως δὲν ἔτρεφε καμὴν αὐταπάτη σχετικὰ με τὴν ἠθικότητα τοῦ Μιραμπώ.

Και οἱ δύο τους πάσκιαν ἀπὸ συμφώνου νὰ ὑπερασπίσουν τὸ βασιλικὸ προνόμιο, όταν μπῆκε στην Έθνοσυνέλευση, τὸ Μάη τοῦ 1790, τὸ ζήτημα τοῦ δικαιώματος τῆς εἰρήνης και τοῦ πολέμου, ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικείμενης διακοπῆς τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ἰσπανίας και τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἰσπανία διαμαρτυροῦταν ἐνάντια στην κατάληψη ἀπ' τοὺς Ἀγγλους τοῦ ὄρου Νότοκα στὸν Εἰθνηκὸ, ἐκεῖ ὅπου βρισκεται σήμερα ἡ βρετανικὴ Κολομβία. Ζητοῦσε τὴ βοήθεια τῆς Γαλλίας και ἐπικαλοῦνταν τὸ οἰκογενειακὸ σύμφωνο. Κ' ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ σ' αὐτὴ τὴ σύγκρουση ἤθελε νὰ βλέπει μόνο μιὰν ἀντεπαναστατικὴ μηχανοραφία πὸν προοριζόταν νὰ ρῆξει τὴ Γαλλία σ' ἕνα νέον πόλεμο πὸν θάδινε στὸ βασιλιᾶ τὸ μέσο νὰ ξαναποχτήσει τὴν ἐξουσία του' ἐνῶ ὁ Μπαρνάβ, οἱ δύο Λαμέτ, ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Βολνέυ, ὁ Πετιὸν κατάγγελναν τοὺς δυναστικούς πολέμους, τὴ μυστικὴ διπλωματία και ζητοῦσαν τὴν ἀναθεώρηση ὄλων τῶν παλιῶν συμαχιῶν κι ἀπαίτουσαν για τὴν ἔθνηκὴ ἀντιπροσωπεία τὸ ἀποκλειστικὸ δικαίωμα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου, τῆς ἐποπτείας τῆς διπλωματίας και τῆς σύναψης συνθηκῶν, ὁ Μιραμπώ κι ὁ Λαφαγιέτ κι ὄλοι οἱ ὀπαδοί τους, ὁ Κλερμόν-Τοννέ, ὁ Σατελιέ, ὁ Κιουστίν, ὁ δούκας τοῦ Σατελέ, ὁ Ντυπὸν ντέ Νεμούρ, ὁ κόμης ντέ Σεράν, ὁ Βιερί, ὁ Καζαλέ, ἔξάπτανε τὴν πατριωτικὴ φλόγα, κατάγγελνάν τὴν ἀγγλικὴ ἀλλοζονία και

συμφωνούσαν ή διπλωματία να παραμείνει αποκλειστικό πεδίο δράσης για τὸ βασιλιά. Ἐπικαλέστηκαν τὸ ἐπιχείρημα πὸς οἱ συνελεύσεις εἶταν ὑπερβολικὰ πολυάριθμες καὶ μπορούσαν εὐκολὰ νὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ ὀρισμένες ἐντυπωσιακὲς ἐνέργειες καὶ κατὰ συνέπεια δὲν εἶταν σὲ θέση νὰ χειριστοῦν ἓνα τόσο φοβερὸ δικαίωμα, ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου. Γιὰ νὰ ὑποστηρξοῦν τὴν ἀποψή τους ἐπικαλέστηκαν τὸ παράδειγμα τῆς Γερουσίας τῆς Σουηδίας ἢ τῆς Δίαιτας τῆς Πολωνίας, ποὺ εἶχαν διαφθαρεῖ ἀπ' τὸ ξένο χρυσάφι, ἐκθειάσανε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μυστικότητας, καὶ ζητήσανε νὰ προσεχτεῖ τ' ὅτι εἶταν μικρότερος ὁ κίνδυνος ν' ἀπομονωθεῖ ὁ βασιλιάς ἀπ' τὸ Ἔθνος καὶ μεγαλύτερος νὰ κατατῆσει ἓνα διακοσμητικὸ, δίχως γόητρο πρόσωπο, καὶ ἀκόμα παρατήρησαν, πὸς σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, καμιά πράξη τοῦ Νομοθετικοῦ Σώματος δὲ θὰ μπορούσε ν' ἀποχτήσει νομικὴ ἰσχύ, δίχως τὴν ἐπικύρωση τοῦ Βασιλιά. Οἱ ῥήτορες τῆς ἀριστερᾶς ἀπάντησαν πὸς ἂν τὸ δικαίωμα γιὰ πόλεμο ἢ εἰρήνη ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸ ἀσκεῖ μόνος του ὁ βασιλιάς, τότε «τὰ καπρίτσια ποὺ θάχανε οἱ διάφορες μαιτρῆδες του καὶ ἡ φιλοδοξία τῶν ὑπουργῶν, θ' ἀποφάσιζαν (ὅπως στὸ παρελθόν) γιὰ τὴν τύχη τοῦ Ἔθνους» (ντ' Αἰγκυγιόν), «πὸς θὰ γίνονταν πάντα δυναστικοὶ πόλεμοι, καὶ πὸς ὁ βασιλιάς εἶταν ὁ ὑπάλληλος τοῦ Ἔθνους γιὰ τὴν ἐχτέλεση τῶν θελήσεών του καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς χώρας θὺ εἶχαν πάντα ἄμεσο συμφέρον καὶ μάλιστα προσωπικὸ, νὰ παρεμποδίσουν τὸν πόλεμο». Χλευάσανε τὰ μυστικὰ τῶν διπλωματιῶν, ἀρνήθησαν πὸς ὑπάρχει ὅποιαδήποτε ἀναλογία ἀνάμεσα σὲ μὴν ἐκλεγμένη Ἔθνοσυνέλευση μὲ πλατιὰ ψηφοφορία, ὅπως στὴ Γαλλία, καὶ στὶς φεουδαρχικὲς Συνελεύσεις, ὅπως ἡ Δίαιτα τῆς Πολωνίας ἢ ἡ Γερουσία τῆς Σουηδίας. Πολλοὶ ἐπιτεθήκανε βίαια ἐνάντια στὸ οἰκογενειακὸ συμφωνο καὶ στὴ συμμαχία μὲ τὴν Αὐστρία καὶ θύμισαν τὰ θλιβερὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἑπταετοῦς πολέμου. Ὅλοι κατὰγξιαν τὴν ταγίδα ὅπου θὺ μπορούσε νὰ παρασύρει τὴν Ἐπανάσταση ἢ Ἀγγλοϊσπανικὴ σύγκρουση: «Θέλου νὰ μὴν ἰσχύουν τὰ ἀσινιάτα (χαρτονομίσματα), νὰ μὴν πουλιοῦνται τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα: νὰ ἡ ἀληθινὴ αἰτία αὐτοῦ τοῦ πολέμου» (Κάρολος Λαμέτ).

Στὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς μεγάλης συζήτησης, τὸ Παρίσι ζοῦσε σὲ μεγάλο ἀναβρασμό. Στοιὺς δρόμους διαλαλούσαν ἓναν λίβello, ποὺ τὸν εἶχαν ἐμπνεύσει οἱ Λαμέτ: *Ἡ μεγάλη προδοσία τοῦ κόμητα Μιραμπώ*. Ὁ Λαφαγιῆτ περικύκλωσε τὴν αἴθουσα τῶν συνεδριάσεων μὲ ἰσχυρὲς δυνάμεις. Ὁ Μιραμπώ πῆρε ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὴ τὴ ζῦμωση γιὰ ν' ἀποτεινεὶ στὸν Μπαρνάβ, τὴν τελευταία μέρα, τὴν περίφημη ἀποστορφή: «Καὶ μὲνα ἐπίσης, θέλανε, δῶ καὶ λίγες μέρες, νὰ μὲ σηκώσουν θριαμβευτικὰ στὰ χέρια καὶ τώρα φωνάζουν στοὺς δρόμους: *Ἡ μεγάλη προδοσία τοῦ κόμητα Μιραμπώ*. Δὲ μοῦ χρειαζότανε καθόλου αὐτὸ τὸ μάθημα γιὰ νὰ πληροφορηθῶ πὸς ἐλάχιστη ἀπόσταση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Καπι-

τόλμο και στην Ταρπηία Πέτρα*· ο άνθρωπος όμως που αγωνίζεται για τη λογική, για την πατρίδα, δεν μπορεί τόσο εύκολα να θεωρήσει τον εαυτό του νικημένο. Εκείνοι που προφήτευαν έδω και δώτω μέρος στη γνώμη μου, δίχως να την ξέρουν, που συκοφαντούσαν αυτή τη στιγμή το λόγο μου, δίχως να τον έχουν καταλάβει, με κατηγορούν πως λιβανίζω αδύναμα είδωλα, τη στιγμή που αυτά έχουν γκρεμιστεί ή είμαι ο ξευτελισμένος μισθοφόρος εκείνων που ποτέ δεν έπαψα να τους καταπολεμώ· ως καταγγέλλουν για έχθρο της Έπανάστασης εκείνον που ίσως δεν της είταν άνωφελος και πού, όσο ξένη κι αν είταν αυτή η Έπανάσταση για τη φήμη του, σ' αυτήν μονάχα θά μπορούσε να βρει την ασφάλειά του· ως παραδώσουν στη μανία του άπατημένου λαού εκείνον που από είκοσι χρόνια μάχεται ενάντια σ' όλες τις καταπιέσεις και που μιλούσε στους Γάλλους για Λευτεριά, για Σύνταγμα, γι' Αντίσταση, όταν αυτοί οι ποταποί συκοφάντες άποζούσαν από όλες τις προλήψεις που κυριαρχούσαν τότε. Τι μ' ενδιαφέρει; Αυτά τ' αχρηψήματα άπ' τ' άνω προς τ' άνω δέ θά με σταματήσουν στη σταδιοδρομία μου· θά τους πώ: άπαντήστε, αν μπορείτε και ύστερα συκοφαντείστε όσο θέλετε.» Αυτή η ύπεροχη τόλμη πέτυχε. Ο Μιραμπώ κέρδισε αυτή τη μέρα το χρέμα της Αύλης. Η Έθνοσυνέλευση ύποταγμένη άπ' τη ρητορική μεγαλοφυία του, άρνήθηκε στον Μπαρνάβ το δικαίωμα ν' άνταπαντήσει. Ψήφισε προτεραιότητα για το σχέδιο νόμου που πρότεινε ο Μιραμπώ και καταχειροκρότησε μι' άσυνητομη δήλωση του Λαφαγιέτ. Τη στιγμή όμως της ψήφισης των άρθρων, η άριστερά ξαναπήρε την πλειοψηφία. Ψήφισε τροπολογίες που άλλαζαν τό νόημα του διατάγματος. Ο βασιλιάς είχε τό δικαίωμα να κάμει μόνο πρόταση για ειρήνη ή για πόλεμο. Η Έθνοσυνέλευση θ' άποφάσιζε κατόπιν. Σε περίπτωση έπακείμενων έχθροπραξιών, ο βασιλιάς θάταν ύποχρεωμένος να γνωστοποιήσει άμέσως τις αίτίες και τους σκοπούς του πολέμου. Άν τό Νομοθετικό Σώμα βρισκότανε στην περίοδο των διακοπών, θά συγκαλούνταν άμέσως και θά συνεδρίαζε διαρκώς. Οι συνθήκες ειρήνης, συμαχίας ή οι έμπορικές συνθήκες, θά ίσχυαν μόνον άφού πρώτα έπικυρώνονταν άπ' τό Νομοθετικό Σώμα. Οι ύφιστάμενες συνθήκες θά εξακολουθούσαν προσωρινά να ίσχύουν, μι' έπιτροπή όμως της Έθνοσυνέλευσης που θά ονομαζόταν Διπλωματική Έπιτροπή, διορίστηκε για να τις άναθεωρήσει, να τις έναρμονίσει με τό Σύνταγμα και για να παρακολουθεί τις έξωτερικές ύποθέσεις. Τέλος, με ειδικό άρθρο η Έθνοσυνέλευση διακήρυξε σ' όλο τον κόσμο πως «τό Γαλλικό Έθνος παραιτόταν από κάθε καταχρητικό πόλεμο και πως ποτέ δέ θά χρησιμοποιούσε τις δυνάμεις του εναντίον της έλευθερίας κανενός λαού».

Οι πατριώτες χαιρέτησαν την ψήφιση του διατάγματος· σά

* Βράχος του Καπιτώλιου, άπ' όπου γκρεμίζονταν οι καταδικασμένοι· σά θάνατο για προδοσία κ.λ.π. Σ.τ.Μ.

θρίαμβο. «Δὲ θάχοιμε πόλεμο» ἔγραφε ὁ Θωμὰς Λιντέ, ὕστερα ἀπ' τὴ συνεδρίαση αὐτῆ. Ὁ Λιντέ εἶχε δίκιο. Μὲ τὸ διάταγμα ποὺ εἶχε ἐκδοθεῖ, ἡ ἀποκλειστικὴ διαχείριση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἔσφυγε ἀπ' τὸ βασιλιά. Εἶταν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ὑποχρεωμένος νὰ τὴ μοιράζεται μὲ τὴν Ἑθνικὴ ἀντιπροσωπεῖα. Ἄν ὁμως τὸ προνόμιό του δὲν εἶχε ὑποστῆι μεγαλύτερη ἀκόμα μείωση, αὐτὸ τὸ χρωστοῦσε στὸν Λαφαγιέτ καὶ στὸν Μιραμπώ.

Ἡ μεγάλη γιορτὴ τῆς Ὁμοσπονδίας δπου προέδρευσε ὁ Λαφαγιέτ, φανέρωσε μὲ ξεχωριστὸ τρόπο πόσο εἶταν δημοφιλῆς· οἱ ὁμόσπονδοι τοῦ φιλοῦσαν τὰ χέρια, τὰ ρούχα, τὶς μπότες, φιλοῦσαν τὰ χάμουρα τοῦ ἀλόγου του, καὶ τὸ ἴδιο τὸ ζῶο. Κόψανε καὶ μετὰλλια μὲ τὴν προτομὴ του.

Εἶταν θαυμάσια ἡ εὐκαιρία γιὰ τὸν Μιραμπώ νὰ ἐρεθίσῃ τὴ ζηλοτυπία τοῦ βασιλιά ἔναντιον «τοῦ μοναδικοῦ ἀνθρώπου, ἔναντιον τοῦ ἀνθρώπου τῶν ἐπαρχιῶν». Ὁ Λουδοβίκος ὁμοῦς ὁ ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀнтуανέτα εἶχαν δεχθεῖ καὶ αὐτοὶ ὁμοία τὶς ἐπευφημίαι τῶν ἐπαρχιωτῶν. Ὁ δημοκρατικὸς τύπος ἔγραψε μὲ θλίψη πὼς οἱ κραυγές: *Ζήτω ὁ βασιλιάς!* εἶχαν πνίξει τὶς φωνές *Ζήτω ἡ Συνέλευση!* καὶ *Ζήτω τὸ Ἔθνος!* Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔγραψε στὴν κυρία Πολινιακ: «Πιστέψτε, κυρία, πὼς δὲ χάθηκα». Ὁ δούκας τῆς Ὁρλεάνης ποὺ εἶχε ξαναγορίσει ἐπίτηδες ἀπ' τὸ Λονδίνο γιὰ νὰ παρουσιαστῆι στὴν τελετῆ, πέρασε ἀπαράτητος.

Ἄν ὁ δούκας τῆς Ὁρλεάνης δὲν εἶταν πὰ ἐπιφοβος, ἂν «δὲλα δὲν εἶχαν χαθεῖ», αὐτὸ κατὰ μέγα μέρος τὸ χρωστοῦσαν στὸν Λαφαγιέτ. Ἀναμφίβολα ὁ βασιλιάς μνησικακοῦσε ἔναντιον τοῦ μαρκησίου Λαφαγιέτ γιὰ τὴν παλιὰ ἀνταρσία του καὶ γιὰ τὴν ταρινὴ του προσήλωσι στοὺς συνταγματικὸ καθεστῶς, κ' ἔλπιζε πολὺ πὼς θάρχόταν μιά μέρα ποὺ δὲ θὰ τοῦ χρειάζονταν οἱ ὑπηρεσίες του. Στὸ μεταξύ, πρόσφευγε σ' αὐτὸν καὶ τόσο μάλιστα πρὸ πρόθυμα, ὅσο ὁ μυστικὸς τοῦ πράχτορας Φονμπρύν, ποὺ τὸν εἶχε στείλει στὴ Βιέννη γιὰ νὰ βολεδοσκοπήσῃ τὸν κοινάδο του τὸν αυτοκράτορα, τὸν πληροφοροῦσε, στὰ μέσα τοῦ Ἰουλίου, πὼς γιὰ τὴν ὥρα δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπολογίζῃ στὴ βοήθεια τῶν ξένων Δυνάμεων.

Ἄλλωστε ὁ Λαφαγιέτ τοῦ εἶταν πάντα ἀπαραίτητος, γιὰτι εἶταν ὁ μόνος ποὺ μποροῦσε νὰ διατηρήσῃ τὴν τάξη στὸ ἀναταραγμένο βασίλειο. Ὁ ἀδιόρθωτος κόμητας τοῦ Ἀρτουά προσπαθοῦσε ἀκόμα κ' ὕστερα ἀπ' τὴν τελετῆ τῆς Ὁμοσπονδίας νὰ ξεσηκώσῃ τὴ μεσημβρινὴ Γαλλία. Πράχτορες, παπάδες, ὅπως ὁ κανονικὸς μοναχὸς τῆς Μπαστινι ντε λά Μολέτ καὶ ὁ ἐφημέριος Κλώντ Ἀλλιέ, ἡ εὐγενεῖς, ὅπως ὁ δήμαρχος τοῦ Μπερριά Μαλμπόσκ, συγκάλεσαν γιὰ τὶς 17 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1790 στὸν πύργο τοῦ Ζαλέ, κοντὰ στὰ σύνορα τριῶν νομῶν, τοῦ Γκάο, τοῦ Ἀρντὲς καὶ τοῦ Λοζέρ, τοὺς ἐθνοφύλακες τοῦ κόμματός τους. 20.000 ἐθνοφύλακες βασιλόφρονες ἤρθανε στὴ συγκέντρωση αὐτῆ, ἔχοντας τὸ σταυρὸ γιὰ σημαῖα. Πρὶν χωριστοῦν, οἱ ἀρχηγοὶ ποὺ εἶχαν ὁργανώσει αὐτὴ τὴν ἀπειλητικὴ ἐπίδειξη, συγκρότησαν μιά κεντρικὴ ἐπιτροπῆ, ποὺ ἀνάλαβε τὸ συν-

τονισμό των προσπαθειών τους. Βγάλανε ύστερα ένα μανιφέστο όπου διακήρυξαν, «πώς δε θά κατάθεταν τα όπλα, παρά μόνο αφού θά άποκατάσταναν το βασιλιά στη δόξα του, τόν κληρο στην παρουσία του, τους εύγενείς στα αξιώματά τους, και τὰ δικαστήρια στα άρχαία λειτουργήματά τους». Τό στρατόπεδο του Ζαλέ έμεινε οργανωμένο αρκετούς μήνες. Θά διαλυθεί μόνο με τή βία, τό Φλεβάρη του 1791. Ή Έθνοσυνέλευση έστειλε τρεις επιτρόπους για να ειρηνέψουν τήν περιοχή.

Σοβαρότερες ίσως άπ' τις συνωμοσίες των άριστοκρατών, είταν οι στρατιωτικές στάσεις. Οι αξιωματικοί, όλοι εύγενείς και όλοι σχεδόν άριστοκράτες, δεν μπορούσαν να ύποφέρουν να βλέπουν τους στρατιώτες τους να συναΐζουν στις λέσχες και να συναδερφώνονται με τους έθνοφυλάκες που τους περιφρονούσαν. Πίεζαν τους πατριώτες στρατιώτες με τιμωρίες και τους κακομεταχειρίζονταν. Τους έδιωχναν άπ' τις τάξεις τους με «κίτρινες περιγαμνές», δηλαδή με άτιμωτικά άπολυτήρια που τους δυσχέραιναν να βρουν δουλειά. Ταυτόχρονα διασκέδαζαν με τό να περιφρονούν και να προκαλούν τους άστους που είχαν μεταμφιεστεί σε στρατιώτες, κάτω άπ' τή στολή των έθνοφυλάκων. Οι πατριώτες στρατιώτες νιώθοντας πως τους ύποστήριζε ό λαός, άπόκαμαν πολύ γρήγορα άπ' τους έμπαιγμούς των άρχηγών τους. Πέρασαν με τή σειρά τους στην επίθεση. Ζήτησαν τήν άπόδοση των κρατήσεων των χρημάτων τους, που τά διαχειρίζονταν άνεξέλεγκτα οι αξιωματικοί. Πολύ συχνά, παρουσιάζονταν έλλείμματα. Οι λογιστές έπαιρναν άπ' αυτά για τις προσωπικές τους άνάγκες. Στις αιτήσεις για έλεγχο, άπαντούσαν με τιμωρίες. Παντού έξεσπαγαν στάσεις.

Στήν Τουλών, ό ναύαρχος ντ' Άλμπέρ έμπόδιζε τους λιμενεργάτες να καταταχτούν στην έθνοφυλακή και να φορούν τό έθνόσημο στο Ναύσταθμο. Στις 30 του Νοέμβρη του 1789 έδιωξε δυό άρμενιστές, μόνο για μόνο για αυτό τό έγκλημα. Τήν άλλη μέρα οι ναύτες και οι εργάτες ξεγέρθηκαν, πολιόρκησαν τό μέγαρό του με τήν ύποστήριξη τής έθνοφυλακής και τελικά τόν φυλάκισαν, γιατί είχε διατάξει τόν ταχτικό στρατό να πυροβολήσει. Άπολύθηκε μόνο με ειδικό διάταγμα τής Έθνοσυνέλευσης. Ύστερα διορίστηκε στη Βρέστη και κεί, λίγους μήνες άργότερα, τά πληρώματά του ξεσηκώθηκαν.

Σ' όλες τις φρουρές σημειώθηκαν παρόμοια γεγονότα, στη Άλλη, στη Μπεζανσόν, στο Στριμβούργο, στο Έντέν, στο Περινιάν, στο Γκραί, στη Μασαλία κ.λ.π. Ή πιό αίματηρή στάση είταν του Νανσύ, τόν Αύγουστο του 1790. Οι στρατιώτες τής Φρουράς, ιδιαίτερα οι Έλβετοι άπ' τό Βώ του Συντάγματος του Σατωβιέ*, ζήτησαν άπ' τους αξιωματικούς τους να τους άποδώσουν τά χρήματά τους που τους καθύστερούσαν από πολλούς μήνες. Άντι να ίκανο-

* Σατωβιέ. Μικρό χωριό στον Γαλλικό Νομό Loir-et-Cher, άπ' όπου πήρε τήν όνομασία ένα σύνταγμα Έλβετών. Σ.τ.Μ.

ποιήσουν τις δίκαιες απαιτήσεις των στρατιωτών τους, οι αξιωματικοί τους τιμώρησαν για άπειθαρχία. Δυό απ' αυτούς, τους έδειραν και τους μαστίγωσαν άτιμωτικά. Ή συγκίνηση που προκλήθηκε στην πόλη εΐταν μεγάλη, γιατί τὸ Σατωβλιέ τὸ άγαπούσαν, έπειδὴ τῆ στιγμῆ τῆς άλωσης τῆς Βασιλῆς εΐχε άρνηθεΐ νά ρίξει πάνω στὸ λαό. ΟΙ πατριώτες και οί έθνοφύλακες τοῦ Νανσύ πήγαν και βρήκαν τὰ δυό θύματα, τὰ περιφέρανε στους δρόμους και άνάγκασαν τούς ένοχους αξιωματικούς νά καταβάλουν στὸν καθένα άπό ένατὸ λουδοβίκεα άποζημίωση. ΟΙ στρατιώτες έλέγχαν τὸ ταμείο τοῦ Συντάγματος και βρίσκοντάς το μισοαδειασμένο, φώναζαν πὸς τούς εΐχαν κλέψει. Τὰ άλλα συντάγματα τοῦ Νανσύ άπαΐτησαν και αὐτὰ νά έκκαθαρίσουν τούς λογαριασμούς τους και έστειλαν άντιπροσωπεΐες στην Ήθνοσυνέλευση γιά νά εκθέσουν τὰ παράπονά τους.

Ή Λαφαγιέτ, στις προηγούμενες κιύλας στάσεις, εΐχε πάρει τὸ μέρος τῶν άρχηγῶν εναντίον τῶν στρατιωτῶν. Εΐχε παρέμβει με επίμονα γράματα στους βουλευτῆς τοῦ κόμματός του, ὡστε ὁ κόμης ντ' Άλμπέρ, ὁ υπεύθυνος γιά τὴν άνταρσία τῆς Τουλώνας, ὄχι μόνο ν' άπαλλαγεί, αλλά και νά δαφνοστεφανωθεΐ.

Αὐτῆ τῆ φορά, άποφάσισε νά καταφέρει μεγάλο χτύπημα—εΐναι ἡ ΐδια του ἡ έκφραση. Τὴν ΐδια ὥρα πού έπιανε τούς ὄχτῶ στρατιώτες πού τὸ σύνταγμα τοῦ βασιλιά τούς εΐχε στείλει στὸ Παρίσι, πέτυχε απ' τὴν Ήθνοσυνέλευση, στις 16 τοῦ Αύγουστου, τὴν ψήφισι ενὸς διατάγματος πού ὀργάνωνε τὴν άύστηρη καταστολή. Δυό μέρες άργότερα έγραψε στὸν ξάδερφό του στρατηγὸ Μπουϊγιέ, πού εΐταν διοικητῆς στὸ Μέτς, νά φανεΐ άποφασιστικὸς κατὰ τῶν στασιαστῶν. Τέλος διύρισε γιά τὸν έλεγχο τῶν οικονομικῶν τῆς φρουρᾶς τοῦ Νανσύ, τὸν ντε Μαλοαΐν, αξιωματικὸ απ' τὴν Μπεζανσόν, πού τὸν θεωρούσαν σάν «τὸ μεγαλύτερο στραβόξυλο τοῦ στρατοῦ». Μ' ὄλο πού οί στρατιώτες εΐδειχαν, ὄταν έφτασε τὸ διάταγμα, πὸς μετανουόσαν, ὁ Μαλοαΐν τούς μεταχειρίστηκε σάν εγκληματίες. Οί προκλήσεις του ξανάναψαν τις ταραχές. Στὸ στρατῶνα τῶν Έλβετῶν, τραβάει τὸ σπαθί και τραυματίζει πολλούς, ὕστερα καταφεύγει στην Λουνεβίλ, λέγοντας πὸς εΐχαν άποπειραθεΐ νά τὸν σκοτώσουν. Τότε ὁ Μπουγιέ συγκεντρώνει τὴ φρουρά τοῦ Μέτς και μερικους έθνοφύλακες, και βαδίζει εναντίον τοῦ Νανσύ. Άρνιέται τις διαπραγματεύσεις στις πύλες τῆς πόλης με τις άντιπροσωπεΐες πού τοῦ στέλνονται. Στις 31 Αύγουστου, στην πύλη τῆς Σταινβιλ άρχίζει μιὰ φοβερὴ μάχη. Στὸ τέλος οί Έλβετοί ἠττώνται. Καμιὰ εΐκοσαριά απ' αὐτούς κρεμάστηκαν, και 41, πού πέρσαν άπό στρατοδικείο, καταδικάστηκαν άμέσως στην ποινή τῶν κατέργων. Ή Μπουγιέ εκλεισε τὴ λέσχη τοῦ Νανσύ κ' έγκαθίδρυσε στην περιοχή τρομοκρατία.

Αὐτῆ ἡ σφαγή τοῦ Νανσύ, πού επιδοκιμάστηκε άνοιχτά άπό τὸν Λαφαγιέτ και τὴν Ήθνοσυνέλευση, εΐχε τις σοβαρότερες συνέπειες. Ήνθάρυνε τούς άντεπαναστάτες πού παντοῦ σήκωσαν κε-

φάλη. Ὁ βασιλιάς συγχάρηκε τὸν Μπουγιέ καὶ τοῦ ἔδωσε αὐτὴ τὴ συμβουλή στὶς 4 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1790: «Καλλιεργεῖστε τὴ δημοτικότητά σας, μπορεῖ νὰ γίνει πολὺ ἐπιφελὴς καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ τὸ βασίλειο. Τὴ θεωρῶ ἀγκυρα σωτηρίας, κι αὐτὴ μὰ μέρα θὰ εἶναι ἐκείνη πού θὰ χρησιμέψει γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς τάξης». Ἡ παρισινὴ ἐθνοφυλακὴ διοργάνωσε ἐπιμνημόσυνη τελετὴ στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως, πρὸς τιμὴν τῶν νεκρῶν τοῦ στρατοῦ τοῦ Μπουγιέ. Ἀνάλογες τελετὲς ἔγιναν στὶς περισσότερες πόλεις.

Οἱ δημοκράτες ὁμῶς, πού ἀπὸ ἔνστιχτο συμπαθοῦσαν τοὺς στρατιῶτες, διαμαρτυρήθηκαν ἀπ' τὴν πρώτη μέρα ἐναντίον τῆς ὀμότητας μιᾶς προμελετημένης καταστολῆς. Στὸ Παρίσι σημειώθηκαν ταραχῶδεις διαδηλώσεις ὑπὲρ τῶν Ἑλβετῶν τοῦ Σατωβριέ, στὶς 2 καὶ στὶς 3 τοῦ Σεπτέμβρη. Ὁ νεαρὸς δημοσιογράφος Λουσταλό, πού τοὺς εἶχε ὑπερασπίσει, πέθανε ξαφνικά. Λένε πὼς ὑπόκυψε στὴ θλίψη πού τοῦ προκάλεσε ἡ σφαγὴ πού τὴν εἶχε στηλιτεύσει στὸ τελευταῖο ἀρθρο τῶν Ἐπαναστάσεων τοῦ Παρισιοῦ. Ἡ δημοτικότητα τοῦ Λαφαγιέτ, πού ὡς τότε εἶταν μεγάλη τόσο στὸ λαό, ὅσο καὶ στοὺς ἀστούς, ἀρχίζει νὰ ξεπέφτει συνεχῶς. Πάνω ἀπὸ ἕνα χρόνον, «ὁ ἥρωας τῶν δύο κόσμων» εἶταν ὁ σημαντικότερος ἀνθρωπος τῆς Γαλλίας, γιατί εἶχε προφυλάξει τὴν ἀστικὴ τάξη ἀπ' τὸ διπλὸ κίνδυνον πού τὴν ἀπειλοῦσε, ἀπὸ τὰ δεξιὰ ἀπ' τὶς συνωμοσίες τῶν ἀριστοκρατῶν, κι ἀπ' τὰ ἀριστερὰ ἀπ' τοὺς ἀκαθόριστους πόθους τῶν προλετάρων. Ἐκεῖ βρισκόταν τὸ μυστικὸ τῆς δυνάμει του. Ἡ ἀστικὴ τάξη τάχθηκε κάτω ἀπ' τὴν προστασία αὐτοῦ τοῦ στρατιώτη, γιατί τῆς ἐξασφάλιζε τὶς κατακτήσεις τῆς Ἐπαναστάσεως. Δὲν ἀποστρεφόταν μὴν ἰσχυρὴ ἐξουσία, φτάνει αὐτὴ τὴν ἐξουσία νὰ τὴν ἀκούσαν πρὸς ὄφελός της.

Τὸ κύρος πού διαθέτει ὁ Λαφαγιέτ οὐσιαστικὰ εἶναι κύρος ἠθικόν, πού τοῦ ἔχει παραχωρηθεῖ ἐλεύθερα. Ὁ βασιλιάς συναινεῖ νὰ τοῦ ἐμπιστευτεῖ τὸ σκήπτρον του, ὅπως ὁ ἀστὸς συναινεῖ νὰ τὸν ὑπακούει. Ὁχυρῶνται πίσω ἀπ' τὸ Θρόνον. Διαθέτει θέσεις, τόσο ἐκείνες πού ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ λαό, ὅσο κ' ἐκείνες πού ἐξαρτῶνται ἀπ' τὸ βασιλιά, γιατί ἡ σύστασή του στοὺς ἐκλογεῖς εἶναι παντοδύναμη. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔχει μὴν Αὐτὴ ἢ καλύτερα μὰ πελατεία.

Δὲν τοῦ λείπει τὸ πολιτικὸ πνεῦμα. Στὴν Ἀμερικὴ ἔμαθε τὴν ἀξία τῶν λεσχῶν καὶ τῶν ἐφημερίδων. Τὶς περιποιεῖται καὶ τὶς χρησιμοποιεῖ.

Ὑστερ' ἀπ' τὶς μέρες τοῦ Ὀχτώβρη, ἡ λέσχη τῶν βουλευτῶν τῆς Βρετάνης μεταφέρθηκε στὸ Παρίσι μαζὶ μὲ τὴν Ἐθνοσυνέλευση. Τώρα συνεδριάζει στὴ βιβλιοθήκῃ τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἰακωβίνων, στὴν ὁδὸ Σαιντ-Ὀνορέ, δυὸ βήματα ἀπ' τὸ στεγασμένο ἱπποδρόμον ὅπου συνεδριάζει ἡ Ἐθνοσυνέλευση. Αὐτοπιτλοφορεῖται: Ἐταιρεία τῶν φίλων τοῦ Συντάγματος. Εἶναι ἀνοιχτὴ ὄχι μόνον γιὰ τοὺς βουλευτῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἐγκατάστατους ἀστούς πού γίνονται δεχτοὶ «κατὰ σύστασιν». Ἐκεῖ βρῖσκει κανεὶς φιλόλογους καὶ δημοσιογράφους, τραπεζίτες καὶ ἐμπορευόμενους, εὐγε-

νεῖς καὶ κληρικούς. Ὁ δούκας ντὲ Σάρτρ, γιὸς τοῦ δούκα τῆς Ὁρλεάνης, γίνεται δεχτὸς τὸ καλοκαίρι τοῦ 1790. Τὸ δικαίωμα ἐγγραφῆς εἶναι 12 λίβρες καὶ ἡ χρονιάτικη συνδρομὴ 24 λίβρες, πού πληρώνονται σὲ τέσσερις δόσεις. Ἀπ' τὰ τέλη τοῦ 1790, ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν ξεπερνάει τοὺς χίλιους. Ἐπικοινωνεῖ μὲ τὶς λέσχες πού εἶχαν ἰδρῦσει στὶς κυριότερες πόλεις, ἀκόμα καὶ στὶς κωμοπόλεις. Τὶς ἐφοδιάζει μὲ ἐπιστολὲς πού δείχνουν τὴ στενὴ ὀργανωτικὴ τους σχέση, τοὺς μοιράζει τὰ δημοσιεύματά της, καὶ τοὺς στέλνει τὰ συνθήματά της, τὶς διαποτίζει μὲ τὸ πνεῦμα της. Ἔτσι συγκεντρώνει γύρω της ὅλη τὴ μαχητικὴ καὶ φωτισμένη μερίδα τῆς ἐπαναστατικῆς μπουρζουαζίας. Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλέν, πού εἶναι μέλος της, καθορίζει ἀρκετὰ καλὰ τὸ ρόλο καὶ τὴ δράση της, δτιαν γράφει: «Ὅχι μόνον εἶναι ὁ ἀγρυπνος φρουρὸς πού τρομοκρατεῖ τοὺς ἀριστοκράτες, ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ὁ μέγας κατήγορος πού ἐπανορθώνει ὅλες τὶς ἀδικίες καὶ βοηθαεὶ ὅλους τοὺς πολίτες. Φαίνεται πραγματικά, πὼς ἡ λέσχη ἐξασκεῖ τὸ ρόλο τοῦ εἰσαγγελέα στὴν Ἐθνοσυνέλευση. Στους κόλπους της ἐρχονται ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα νὰ καταθέσουν τὰ παράπονά τους, ὅλοι οἱ καταπιεζόμενοι, πρὶν ἀπευθυνθοῦν στὴ σεβαστὴ Ἐθνοσυνέλευση. Στὴν αἴθουσα τῶν Ἰακωβίνων συρέουν ἀδιάκοπα οἱ ἀντιπροσωπεῖες, εἴτε γιὰ νὰ τοὺς συγχαροῦν, ἢ γιὰ νὰ ζητήσουν ἐπικοινωνία μαζί τους, ἢ γιὰ νὰ συστήσουν ἐπαγρύπνηση, ἢ γιὰ νὰ ἐπανορθωθοῦν οἱ ἀδικίες». (14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1791). Ἡ λέσχη δὲν ἔχει ἀκόμα ἐπίσημο δημοσιογραφικὸ ὄργανο, οἱ συζητήσεις της ὅμως βρίσκουν ἀπήχηση στὶς στῆλες πολυάριθμων ἐφημερίδων, ὅπως στὸν *Ταχυδρόμο* τοῦ Γκορσά, στὰ *Πατριωτικὰ χρονικά* τοῦ Καρρά, στὸν *Γάλλο Πατριώτη* τοῦ Μπρισσό, στὶς *Παρισινὲς Ἐπαναστάσεις* τοῦ Προντώμ, πού συντάσσονται ἀπὸ τὸν Λουιστάλό, τὸν Σιλβαῖν Μαρσεάλ, τὸν Φάμπρ ντ' Ἐγκλαντίν, τὸν Σωμέτ, στὶς *Ἐπαναστάσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Βραβάνης* τοῦ Κάμιλλου Ντεμουλέν, στὴν *Παγκόσμια Ἐφημερίδα* τοῦ Ὠντουέν, κ.λ.π. Οἱ Ἰακωβίνοι γίνονται δύναμη.

Ὁ Λαφαριγιὲ δὲν παραμένει ἀδιάφορος στὴν κίνηση αὐτή. Γράφεται καὶ γίνεται μέλος τῆς λέσχης. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὅμως ρήτορας. Νιώθει πὼς ὑπάρχει κίνδυνος νὰ τοῦ ξεφύγει ἡ λέσχη. Οἱ ἀντίπαλοί του, οἱ Λαμέτ, μεγάλοι ἄρχοντες σὰν κι αὐτὸν καὶ πολὺ περισσότερο προικισμένοι μὲ εὐγλωττία ἔχουν δημιουργήσει ἐκεῖ ὀπαδούς. Ἐχουν μαζί τους τὸ διάσημο διαλεκτικὸ Ἀδριανὸ Ντυπάρ, πού εἶναι βαθύτατος γνώστης τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ὅσο καὶ ἐπιδέξιος στους κοινοβουλευτικὸς χειρισμούς, καὶ τὸν νεαρὸ Μπαρνάβ, μὲ τὴ νευρὴ εὐγλωττία, μὲ τὶς πλατιεὲς γνώσεις, καὶ τὴ μεγάλη ἐτοιμότητα πνεύματος. Ὁ ἄκαμπτος Ροβεσπιέρος, πού ὁ λόγος του εἰσακούεται ὀλοένα καὶ περισσότερο, γιατί εἶναι ἀνθρώπος τοῦ λαοῦ καὶ ἡ εὐγλωττία του γεμάτη εἰλικρίνεια, ξέρει ν' ἀνυψώνει τὶς συζητήσεις καὶ νὰ ξεσκεπάζει τὶς μηχανοραφίες, ὁ φιλάνθρωπος ἄββῆς Γκρεγκουάρ, ὁ φλογερὸς Μπυζό, ὁ στομαφῶδης καὶ ματαιόδοξος Πετιὸν, ὁ θαρραλέος Ντιμτσουά Κρανσέ, ὁ δραστήριος Πριεὲ

ντέ λὰ Μάρν βρίσκονται στην ἀριστερή τῆς «τριανδρίας», γιὰ πολὺν καιρὸ ὅμως εἶναι συνοδοιπόροι τῆς.

Δίχως νὰ τὰ χαλάσει μὲ τοὺς Ἰακωβίνους καὶ ἐνῶ ἀντίθετα τοὺς ἐπικρινεῖ δημόσια, ὁ Λαφαγιέτ, μὲ τὴ βοήθεια τῶν φίλων του, τοῦ μαρκήσιου Κοντορσέ καὶ τοῦ ἀββᾶ Σεγιές, ἰδρύει σὲ λίγο τὴν Ἑταιρεία τοῦ 1789, πού εἶναι ἓνα εἶδος πολιτικῆς Ἀκαδημίας καὶ περισσότερο ἓνα σαλόνι, παρὰ μιὰ λέσχη. Στὶς συνεδριάσεις τῆς, πού γίνονται σ' ἓνα πολυτελὲς διαμέρισμα τοῦ Παλαί Ρουαγιαί, ἀπὸ τὶς 12 τοῦ Μᾶη τοῦ 1790, τὸ κοινὸ δὲ γίνεται δεχτό. Ἡ συνδρομὴ, πού εἶναι ἀνώτερη ἀπ' τὴ συνδρομὴ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἀπομακρύνει πολλοὺς δὲν εἶναι εὐποροὶ. Ἄλλωστε ὁ ἀριθμὸς τῶν μελῶν τῆς εἶναι περιορισμένους στοὺς 600. Ἐκεῖ συγκεντρώνονται γύρω ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ καὶ τὸν Μπαγύ, σὲ μεγαλοπρεπῆ γεύματα, οἱ μετροπολιτικῆς ἐπαναστάτες πού εἶναι τὸ ἴδιο προσηλωμένοι στὸ Σύνταγμα καὶ στὸ βασιλιά. Ἐκεῖ βλέπει κανένας τὸ Βρετόνο δικηγόρο Σαπελιέ, δριμὺ καὶ τραχὺ πού, τὸν προηγούμενο χρόνον, εἶταν ἓνας ἀπ' τοὺς ἀποφασιστικότερους ἀντίπαλους τῆς Αὐλῆς, ἀλλὰ πού ἀπὸ τότε ἡμέρωσε πολὺ γιὰτὶ ἀγαποῦσε τὸ παιχνίδι καὶ τὴν καλοπέραση. Ἐκεῖ ἔβλεπε καὶ τὸν ἴδιο τὸν Μιραμπώ, τὸ δημοσιογράφου Μπρισσό, πού ἔχει ἰδιαιτέρως ὑποχρεώσεις στὸν Λαφαγιέτ καὶ πού ὁ τραπεζίτης τῆς Γενεύης Κλαβιέρο, πρᾶχτορας τοῦ Μιραμπώ, τὸν δόγησε σ' αὐτὸ τὸ λαμπρὸ περιβάλλον, τὸν Ἀντρέ, πρῶτον σύμβουλο στὸ Δικαστήριον τοῦ Αἴξ, ἔμπειρο ἐπιχειρηματία καὶ ἄνθρωπο πού ἀσκοῦσε ἀρκετὴ ἐπιρροὴ στὸ κέντρο τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, ἀκόμα καὶ βουλευτὴς, ὅπως τὸν δούκα ντέ λὰ Ροσφουκά καὶ τὸν ξάδερφό του τὸν δούκα ντέ Λιανκούρ, τοὺς δικηγόρους Τουρέ καὶ Ταρζέ, πού θὰ συμβάλουν σημαντικὰ στὴν ψήφιση τοῦ Συντάγματος, τοὺς κόμητες ντέ Γκυστίν καὶ ντέ Καστελάν, τοὺς Ντεμενιέ, Ραιντερέ, Ντυπὸν ντέ Νεμούρ, οἰκονομολόγους ὅπως τὸν Μποσκαρύ, τὸν Ντυφρὲν Σαιν Λιόν, τὸν Ὑμπέρ, τὸν Λαβουαζιέ, λόγιους ὅπως τοὺς δυὸ Σενιέ, τὸν Συάρ, τὸν Ντεπάλ, τὸν Λακρετέλ, ἐπίσκοπους σὺν τὸν Ταλλεϋράνδο. Ἡ ὁμηγορὴ εἶναι πολυάριθμη καὶ τὸ ταλέντο δὲ λείπει. Ἡ λέσχη πατρονάει μιὰν ἐφημερίδα, τὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑταιρείας τοῦ 1789, πού τὴ διευθύνει ὁ Κοντορσέ καὶ πού περισσότερο εἶναι περιοδικό, παρὰ ἐφημερίδα. Ἡ Ἑταιρεία ἔχει στὴ διάθεσὶ τῆς καὶ ἓνα σημαντικό τμήμα τοῦ μεγάλου τύπου, τὸν Μηνύτορα τοῦ Πανκούκ, πού εἶναι ἡ πιὸ ἀρτια καὶ ἡ καλύτερα πληροφορημένη ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς· τὴν Ἐφημερίδα τοῦ Παρισίου, παλιὸ φύλλο πού χρονολογεῖται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' καὶ πού διαβάζεται ἀπ' τὴν ἐκλεκτὴν μερίδα τῶν διανοουμένων, τὸ Παρισινὸ χρονικὸ τοῦ Μιλλὲν καὶ τοῦ Φρανσουά Νοέλ· τὸν Φίλο τῶν πατριωτῶν πού τὸν συντάσσουν δυὸ φίλοι τοῦ παλατιοῦ, οἱ βουλευτὲς Ἀδριανὸς Ντυκενουά καὶ ὁ Ρενιὼ ντέ Σαιν Ζὰν ντ' Ἀνζελύ. Ὁ Λαφαγιέτ καὶ ὁ Μπαγύ θάχουν, λίγο ἀργότερα, γιὰ νὰ διεξαγάγουν τὸν μικροπόλεμον ἐναντίον τῶν φύλλων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, περιοδικὰ ἐφήμερα καὶ

βίασα, τὸ *Φίλο* τῆς Ἐπανάστασης ἢ οἱ *Φιλιππικοί*, πού ἀφερώ-
νονται ἰδιαίτερα, ὅπως τὸ δείχνει ὁ ὑπότιτλος στὴν πολεμικὴ
ἐναντίον τοῦ δούκα τῆς Ὁρλεάνης (Λουδοβίκου-Φίλιππου) τὸ
Φύλλο τῆς ἡμέρας τοῦ Παριζῶ, τὸν *Φλόαρο*, τὴν *Κραυγὴ* τοῦ
πεινινοῦ κ.λ.π.

Στὴ δεξιὰ τοῦ κόμματος τοῦ Λαφαγιέτ, ἐπιβεῖ μ' ἓναν ἄλλο
τίτλο, τὸ παλιὸ μοναρχικὸ κόμμα. Ὁ Στανίσλαος ντὲ Κλερμόν-
Τοννέρ, πού τὸ διοικεῖ, ἀπὸ τότε πού ἔφυγε ὁ Μουνιέ, ἴδρυσε τὸ
Νοέμβρη τοῦ 1790 τὴ λέσχη τῶν φίλων τοῦ Μοναρχικοῦ Συντά-
γματος, πού βγάζει καὶ μιὰ ἐφημερίδα, μὲ ἀρχισυντάχτη τῆς τὸν
Φοντάν. Συνεδριάζει καὶ αὐτὴ ἐπίσης κοντὰ στὸ Παλαιὸ Ρουαγιάλ,
στὴν ὁδὸ Σάρτρ, σ' ἓνα διαμέρισμα πού τὸ ὀνόμαζαν Πάνθεο. Ἐκεῖ
συναντιόνταν ὄλοι σχεδὸν οἱ βουλευτὲς τῆς δεξιάς, ἔξω ἀπ' τὸν
εὐγλωττο ἄββᾶ Μωρῦ καὶ ἀπ' τὸν κυνικὸ ὑπόκομῃ Μιραμπὼ πού ἡ
ἀριστοκρατικότητά του εἶναι ὑπερβολικὰ ἐπιδειχτικὴ. Γιατὶ οἱ φίλοι
τοῦ Κλερμόν-Τοννέρ, ὁ Μαλουέ, ὁ Καζαλέ, ὁ ἄββᾶς ντὲ Μοντεσκιού,
ὁ Βιερέ, πού δὲν τοὺς λείπει οὔτε τὸ ταλέντο, οὔτε ἡ ἐπιδεξιότητα,
δὲ θέλουν νὰ παραδεχτοῦν πὼς εἶναι ἀντιδραστικοί. Αὐτοτιτλοφο-
ροῦνται «οἱ ἀμερόληπτοι». Προσπαθοῦν νὰ καταχτήσουν ἕδαφος στὶς
συνοικίαις καὶ μοιράζουσι στοὺς φτωχοὺς δελτία ψωμιοῦ μὲ μειωμένη
τιμὴ ἢ ἐνέργεια ὁμοῦς αὐτῆ, πού καταγγέλεται παρευθὺς σὰν
προσκάθεια διαφθορᾶς, πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθεῖ καὶ ἡ μοναρχικὴ
λέσχη, ἀντικείμενο ἐχθρικῶν ἐκδηλώσεων, θὰ ὑποχρεωθεῖ νὰ δια-
κόψει τίς συνεδριάσεις τῆς τὴν ἀνοίξη τοῦ 1791.

Ὅσο γιὰ τοὺς πραγματικοὺς ἀριστοκράτες, γιὰ τοὺς ἀδιάλλα-
χτους πού χειροκροτοῦν τὸν ἄββᾶ Μωρῦ, αὐτοί, στὴν ἀρχή, συναν-
τιοῦνται στὸ μοναστήρι τῶν Καπουτσίνων, ὕστερα στὸ Γαλλικὸ Σα-
λόν, γιὰ νὰ ὀνειροπολήσουν τὴ βίαιη ἀντεπανάσταση.

Ὅλας οἱ ἀποχρώσεις τῶν βασιλοφρόνων τάσεων ἀντιπροσω-
πεύονται ἀπὸ πολυάριθμα φύλλα, πού τροφοδοτοῦνται ἀπ' τὸ ἀνα-
ρχικὸ ταμεῖο. Ὁ *Φίλος* τοῦ βασιλιά τοῦ ἄββᾶ Ροαγιού, πού ὁ
γενικὰ σοβαρὸς του τόνος ἐρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν σφοδρότητα
τῆς *Γενικῆς Ἐφημερίδας τῆς Αὐλῆς καὶ τῆς Πόλης* τοῦ Γκωτιέ ἢ
τῆς *Gazette de Paris* τοῦ Ντυροζουά, μὲ τίς κάποτε πνευματώ-
δεις δυσφημήσεις τῶν *Πράξεων τῶν Ἀποστόλων*, ὅπου συνεργά-
ζονται ὁ Σανσνέ καὶ ὁ Ριβαρόλ.

Ὡς τὴ μεγάλη συζήτηση τοῦ Μάη τοῦ 1790 γιὰ τὸ δικαίωμα
γιὰ τὴν εἰρήνη καὶ τὸν πόλεμο, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴ λέσχη τοῦ
89 καὶ στοὺς Ἰακωβίνους, δηλαδὴ ἀνάμεσα στοὺς Λαφαγιετικούς
καὶ στοὺς Λαμετικούς, εἶχαν μιὰ φαινομενικὴ ἐγκαρδιότητα καὶ ἀρ-
γότερα ἀκόμα μιὰ κοσμιότητα κ' ἓναν καθωσπρευτισμὸ. Ἄν-
θρωποι σὰν τὸν Μπρισσὸ καὶ τὸν Ραιντερέ εἶχαν φίλιες καὶ
μὲ τὰ δυὸ στρατόπεδα. Ὁ Λαφαγιέτ προσπαθοῦσε ἀκόμα, τὸν
Ἰούλιο, νὰ κάρει μὲ τὸ μέρος του ὀρισμένους δημαγωγούς
πού τοὺς ἤξερε ὑποχωρητικούς στὸ χρῆμα, ὅπως τὸν Δαντῶν. Ὁ
Μιραμπὼ καὶ ὁ Ταλὸν τοῦ χρησίμευαν γιὰ μεσάζοντες καὶ ὁ Δαντῶν

καθόταν φρόνιμα. "Αν όμως απ' τις δυο πλευρές οι μεγάλοι άρχηγοί κρατούσαν έπιφυλαχτική στάση, τὰ άνεύθυνα στοιχεία τών δυο κομμάτων είχαν άρχισει κιάλας νά βρίζονται άναμεταξύ τους. "Ο Μαρά, πού ή πολιτική του δευδέρκεια σπάνια ξεγελάστηκε, ήταν ο πρώτος πού έπετέθηκε εναντίον του «Θείου Μοτιέ» και του άτιμου Ρικετί, πού τόν κατάγγειλε σάν πωλημένο στην Αύλή, από τις 10 Αύγουστου του 1790. "Ολα αυτά όμως είχαν γι αυτόν άσχημες συνέπειες, γιατί ή έφημερίδα του κατασχέθηκε απ' την άστυνομία, κ' εναντίον του εκδόθηκαν έντάλματα συλλήψεως, απ' όπου γλύτωσε μόνο χάρη στην προστασία της δργάνωσης τών Κορδελιέρων. "Υστερ' απ' τόν Μαρά, ο Λουσταλό κι ο Φρερόν, ο τελευταίος στον Ρήτορα του Λαού, κηρύχθηκαν εναντίον τών Λαφαγιετικών. "Ο Κάμिलος Ντεμουλέν άρχισε κάπως άργότερα, άποκαλύπτοντας στους άναγνωστές του πώς του είχαν υποσχεθεί, από μέρος του Μπαγύ και του Λαφαγιέτ, μιá θέση με 2.000 σκούδα για νά εξαγοράσουν τή σιωπή του. "Ολοι μάθανε τις φιλονικίες του με τó Δημαρχείο και με τó Σατελέ. Στην άρχή οι καμπάνιες τους βρήκαν άπήχηση μόνο στους μικροαστούς και στους τεχνίτες, σ' αυτή την τάξη πού άρχίζουν νά τή χαρακτηρίζουν με την έπωνυμία: οι άβράκωτοι, γιατί δέ φορούσαν τή συνηθισμένη κυλότα τών εύγενών, άλλα μακρύ παντελόνι. "Ο Ροβεσπιέρος σχεδόν ήταν ο μόνος πού διαμαρτυρόταν στους "Ιακωβίνους και στην Έθνοσυνέλευση για τις διώξεις πού τους επέβαλαν κ' έφερε ως τó βήμα μερικές απ' τις καμπάνιες τους.

Μά αυτό γίνεται γιατί στην άρχή τουλάχιστον, οι διαφορές άνάμεσα στους "Ιακωβίνους και στην Έταιρεία του 89, δέν ήταν ούσιαστικές, άλλα ήταν περισσότερο προσωπικές άντιζηλίες. "Ο Λαφαγιέτ θέλει νά δυναμώσει την έκτελεστική έξουσία, αυτό όμως τó κάνει επειδή έκτελεστική έξουσία είναι ο ίδιος. "Η τριανδρία Λαμέτ-Ντυπόρ-Μπαρνάβ τόν κατηγορεί πώς θυσιάζει τά δικαιώματα του "Εθνους, άλλα αυτό γίνεται γιατί οι τελευταίοι δέ συμμετέχουν ακόμα στα πλεονεχτήματα της έξουσίας. "Όταν ή Αύλή, ένα χρόνο άργότερα, θά έπιζητεί τις συμβουλές τους, θά σπεύσουν νά υλοθετήσουν για λογαριασμό τους τή γνώμη του Λαφαγιέτ και θά εφαρμόσουν την πολιτική του. Για την ώρα, ή πλειοψηφία της Έθνοσυνέλευσης άνήκει στους άντιπάλους τους, πού σχεδόν έδώ κ' ένα χρόνο κατέχουν άποκλειστικά την προεδρεία". "Ανάμεσα στην Έταιρεία

* Κατάλογος τών προέδρων της Έθνοσυνέλευσης από τις μέρες του "Οχτώβρη: Καμύς, 28 του "Οχτώβρη 1789. Τουρέ, 12 του Νοέμβρη. Μπουαζελέν, 23 του Νοέμβρη. Μοντεσκιού, 4 του Γενάρη 1790. Ταρζέ, 18 του Γενάρη. Μπρωά ντά Πυζύ, 8 του Φλεβάρη. Ταύλλεράνδος, 18 του Φλεβάρη. Μοντεσκιού, 2 του Μάρτη. Ραμπώ, 16 του Μάρτη. Ντεμποναί, 18 του "Απρίλη. Βιριέ, 27 του "Απρίλη. Τουρέ, 10 του Μάη. Μπωμέ, 27 του Μάη. Σεγιές, 8 του "Ιούνη. Σαιντ-Φαρζώ, 27 του "Ιούνη. Ντεμποναί, 5 του "Ιούλη. Τρεϊάρ, 20 του "Ιούλη. "Αντρέ, 2 Αύγουστου. Ντυπνόν ντά Νεμούρ, 16 Αύγουστου. Ντε Ζεσσέ, 80 Αύγουστου. Μπρωά ντά Πυζύ, 18 του Σεπτέμβρη. Έμμερού, 27 του Σεπτέμβρη. Μερλέν ντά Ντοναί, 11 του "Οχτώβρη. Μπαρνάβ, 25 του "Οχτώβρη. Σ.τ.Σ.

του 89 και στους Ίακωβίνους παρεμβάλλεται τὸ τείχος τῆς ἐξουσίας. Οἱ μὲν εἶναι στὴν κυβέρνηση, οἱ ἄλλοι θέλουν νὰ μποῦν σ' αὐτήν. Τὰ πράγματα θὰ μεταβληθοῦν τὸ φθινόπωρο τοῦ 1790, ὅταν ὁ βασιλιάς, ἀλλάζοντας γνώμη, θ' ἀποσύρει τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ. Τότε θὰ κυριαρχήσουν οἱ Λαμετικοί. Θὰ ἐκλέξουν πρόεδρο τῆς Ἐθνοσυνέλευσης τὸν Μπαρνάβ, στίς 25 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1790. Οἱ δημοσιογράφοι τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς θὰ χαιρετήσουν αὐτὴ τὴν ἐκλογή, σὰ νίκη τῆς δημοκρατίας. Μόνον ὁ Μαρά δὲ θὰ συμριστεῖ τὴν αὐταπάτη τους. Σοφὰ ἔγραψε : «Ὁ Ρικεττί γιὰ μᾶς εἶταν πάντα ἓνα φοβερὸ ὄργανο τοῦ δεσποτισμοῦ. Ὅσο γιὰ τὸν Μπαρνάβ και τοὺς Λαμέτ, ἐλάχιστη πίστη τρέφω στὴ δημοκρατικότητά τους». Ὁ Μαρά ἔλεγε τὴν ἀλήθεια. Ἡ δημοκρατικὴ ἰδέα ποτὲ δὲν εἶχε τὴν πλειοψηφία στὴ Συντακτικὴ. Ἰσαμε τὸ τέλος εἶταν μὰ ἀστική συνέλευση καὶ μόνο πάνω σ' ἓνα ἀστικό σχέδιο ἀνοικοδομοῦσε τὴ Γαλλία.

Η ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ

Ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν εἶχε σεβαστεῖ καμὰ Συνέλευση περισσό-
τερο ἀπὸ κείνην πού ὀνομάστηκε Συντακτικὴ καὶ πού πραγματικὰ
εἶχε τὴν τιμὴ ν' ἀνασυντάξει τὴ νέα Γαλλία. Καμὰ στάση δὲ
διατάραξε τὶς συζητήσεις τῆς. Οἱ ἐξέδρες τοῦ Ἰππόδρομου, ὅπου
συνεδρίαζε, ἀπὸ τότε πού μεταφέρθηκε στὸ Παρίσι, ἀπ' τὸ Νοέμ-
βριον τοῦ 1789, γεμίζουν ἀπὸ ἕνα κομπὸ πλῆθος, ὅπου κυριαρχεῖ ἡ
ἀνώτερη κοινωνία. Οἱ κυρίες τῆς φιλελεύθερης ἀριστοκρατίας ἐπι-
δεικνύουν ἐκεῖ τὶς τουαλέτες τους, καὶ περιορίζονται σὲ ἀβρὰ καὶ
διακριτικὰ χειροκροτήματα. Ἐκεῖ βλέπει κανένας τὴν πριγκίπισσα
ντ' Ἐνέν, τὴ μαρκησία ντὲ Σατενουά, τὴν κόμησα ντὲ Σαλάμπρ,
(αὐτὴ λάτρεινε τὸ Ροβεσπιέρο), τὶς κυρίες ντὲ Κουανὺ καὶ ντὲ Πιέν
μὲ τὸν ἐξημένο πατριωτισμὸ τους, τὴ γυναῖκα τοῦ στρατάρχη ντὲ
Μπωβῶν, τὴν πριγκίπισσα ντὲ Πουά, τὴ μαρκησία ντὲ Γκοντώ, τὶς
κυρίες ντὲ Σιμιάν καὶ ντὲ Καστελάν, τὴν ὄραια κυρία ντὲ Γκουβερνέ,
τὴ δροσερὴ κυρία ντὲ Μπρολί, τὴν πικάντικη κυρία ντ' Ἀστόργκ,
τὴ χαριτωμένη κυρία ντὲ Μπωμόν, κόρη τοῦ Μονμορέν, πού θὰ
τὴν ἐρωτευτεῖ ὁ Σατωβριάνδος, μὲ λίγα λόγια ἕνα σημαντικὸ τμήμα
τοῦ ἀριστοκρατικοῦ Σαλν Ζερμαίν. Ὅλες πᾶνε στὴν Ἐθνοσυνέ-
λευση, ὅπως πᾶνε σ' ἕνα θέαμα. Ἡ πολιτικὴ ἐξασκεῖ πάνω τους τὸ
θέλημα τοῦ καινούργιου, τοῦ ἀπαγορευμένου καρπού. Μονάχα στὸ
τέλος τῆς περιόδου, ὅταν πρῶτα ὁ θρησκευτικὸς πόλεμος, κ' ὕστερα ἡ
φυγὴ στὴ Βαρέν, θὰ συνταράζαν κατὰβαθα τὸ λαὸ, τότε θ' ἀλ-
λάξει τὸ κοινὸ στίς ἐξέδρες καὶ θὰ προσπαθήσουν νὰ τρυπώσουν
ἐκεῖ καὶ οἱ τεχνίτες. Ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα ἡ προβλεπτικότητα τοῦ
Λαφαγιέτ καὶ τοῦ Μπαγὺ θὰ ξέρουνε νὰ τοποθετήσουν σὲ καλὲς θέ-
σεις 60 δραστήριους ἐγκάθετους γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν τάξη. Οἱ
ψῆφοι τῆς Συντακτικῆς δίνονταν δλότελα ἐλεύθερα.

Μιά μοναδικὴ σκέψη ἐμψυχώνει τὸ ἔργο τῆς γιὰ τὴν πολιτικὴ
καὶ τὴ διοικητικὴ ἀνασυγκρότηση, καὶ τὴ σκέψη αὐτὴ τῆς τὴν ἐπι-
βάλλουν οἱ περιστάσεις: πρέπει νὰ παρεμποδίσει τὴν ἐπάνοδο τῆς
φεουδαρχίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀδιατά-
ραχη κυριαρχία τῆς νικητριάς ἀστικῆς τάξης.

Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἐθνους, ἡ Ἐθνοσυνέλευση διατηρεῖ ἕναν κλη-
ρονομικὸ βασιλιά. Αὐτὸς ὅμως ὁ βασιλιάς ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο
ξαναπλαστεῖ ἀπ' τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα. Εἶναι ὑποταγμένος σ' αὐτό.
Ὁρκίζεται σ' αὐτό. Πρὶν εἶταν «Λουδοβίκος ἐλέω Θεοῦ βασιλιάς
τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ναβάρρας», τώρα, ὕστερα ἀπ' τὶς 10 τοῦ

Όχτώβρη του 1789 είναι «Λουδοβίκος έλέω Θεού και του Συντάγματος του Κράτους, βασιλιάς των Γάλλων». Ο ενταταμένος της Θεας Πρόνοιας έγινε τώρα ενταταμένος του Έθνους. Η έξουσία έχασε τη Θεία της προέλευση και πέρασε στα χέρια του λαού. Η Γαλλία δέν είναι πιά ιδιοκτησία του βασιλιά, ιδιοκτησία που μεταβιβάζεται κληρονομικά. Βασιλιάς των Γάλλων, ο καινούργιος τίτλος, δείχνει έναν άρχηγό κι όχι έναν αφέντη.

Έχουν πάρει όλα τα μέτρα, ώστε ο συνταγματικός βασιλιάς να μην μπορεί να μεταβληθεί σε δεσπότη. Μισθοδοτούμενος όπως είναι τώρα, δε θα μπορεί πιά ν' άντλει έλεύθερα άπ' το Δημόσιο Ταμείο. Από δω και πέρα θα πρέπει να περιοριστεί, όπως ο βασιλιάς της Αγγλίας, σε μιá βασιλική επιχορήγηση, που θα ψηφίζεται όταν θ' άνεβαίνει στο θρόνο καινούργιος βασιλιάς, και που η Συντακτική την καθορίζει σε 25 εκατομύρια. Ακόμα είναι υποχρεωμένος να εμπιστευτεί τη διαχείριση αυτής της βασιλικής επιχορήγησης σ' έναν ειδικό υπάλληλο, που είναι προσωπικά υπεύθυνος γι αυτήν και με την ίδια του την περιουσία, και τούτο για να παρεμποδίζει το μονάρχη να συνάπτει δάνεια που στο τέλος θα έπάρθουναν το Έθνος.

Ο βασιλιάς θα μπορεί να κηρυχτεί έκπτωτος άπ' την Έθνοσυνέλευση σε περίπτωση εσχάτης προδοσίας, ή αν δίχως την άδεια της εγκαταλείψει το βασίλειο. Αν είναι ανήλικος, κι αν δέν έχει κανέναν άρρενα συγγενή που να έχει δώσει τον πολιτικό όρκο, ο άνταβασιλιάς θα όριστει άπ' το λαό. Κάθε διαμέρισμα θα εκλέξει έναν εκλέκτορα κι αυτοί οι εκλέκτορες θα συγκεντρωθούν στην πρωτεύουσα και θα όρσουν τον άνταβασιλιά, δίχως να ναυ υποχρεωμένοι να τον εκλέξουν άπ' τη βασιλική οικογένεια. Βαρύς περιορισμός του θεσμού της κληρονομικότητας. Ένας παρόμοιος άνταβασιλιάς δε θά ναυ παρά ένας προσωρινός Πρόεδρος της Δημοκρατίας.

Ο βασιλιάς διατηρεί το δικαίωμά του να διαλέγει τους ύπουργούς του, αλλά για να τον έμποδίσουν να σπειρει τη διαφθορά άνάμεσα στους βουλευτές, του άπαγορεύουν να τους διαλέγει άπ' την Έθνοσυνέλευση, και για τον ίδιο λόγο άπαγορεύουν και στους βουλευτές που έληξε η βουλευτική τους περίοδος να δέχονται διορισμό σε οποιαδήποτε θέση της εκτελεστικής έξουσίας. Έπρεπε να προφυλαχτούν οι άντιπρόσωποι του Έθνους από τον πειρασμό των τιμών και των θέσεων και να περιοριστούν άυστηρά στο ρόλο των άνεξάρτητων και άνιδιοτελών έπιτηρητών.

Οι ύπουργοι φέρουν πολύ άυστηρή εϋθύνη καθορισμένη δικαστικά. Η Έθνοσυνέλευση όχι μονάχα μπορεί να τους έγκαλέσει σ' ένα Άνώτατο Δικαστήριο, αλλά άπαιτεί κάθε μήνα μιá κατάσταση πληρωμών των διαφόρων τμημάτων των Έπουργείων τους, που άφου έξεταστεί άπ' την Έπιτροπή του Δημοσίου Ταμείου, γίνεται εκτελεστή μόνον ύστερα από ρητή έγκριση της Έθνοσυνέλευσης. Μ' αυτό τον τρόπο γίνεται άδύνατη κάθε μεταφορά χρέους, κάθε υπέρβαση πίστωσης. Οι ύπουργοι άλλωστε είναι υπο-

χρωμένοι να λογοδοτήσουν στην Έθνοσυνέλευση, σε κάθε έπερώτηση, «τόσο για τη συμπεριφορά τους όσο και για την κατάσταση των δαπανών και της διαχείρισής τους», και ακόμα είναι ύποχρωμένοι να προσκομίσουν τα λογιστικά έγγραφα, τις διαχειριστικές εκθέσεις, τα διπλωματικά έγγραφα. Οι ύπουργοί δε θάναί πιά βεζύρηδες. Σε λίγο θά ζητήσουν από κείνους που λήγει η ύπουργία τους λογοδοσία για τη διαχείρισή τους, λογοδοσία ήθική και οικονομική. Όσο η λογοδοσία αυτή δεν εγκρίνεται, οι ύπουργοί που έλέγχονται δεν μπορούν να εγκαταλείψουν την πρωτεύουσα. Ο ύπουργός της Δικαιοσύνης Δαντών πολύ δύσκολα θά πετύχει απ' τη Συμβατική έμπιστευτική ψήφο για την οικονομική του λογοδοσία, που επικρίθηκε αύστηρά απ' τον άκέραιο Γκαμπόν. Ο ύπουργός των Έσωτερικών Ρολάν, που παραιτήθηκε ύστερα απ' τ'ό θάνατο του βασιλιά, δεν κατόρθωσε ποτέ να πετύχει απ' την Έθνοσυνέλευση την έξοφλητική έγκριση που θά του επέτρεπε να φύγει απ' τ'ό Παρίσι.

Ο βασιλιάς δεν μπορεί να κάνει τίποτα δίχως την ύπογραφή των ύπουργών του κι αυτή η ύποχρέωση της προσυπογραφής του άφαιρεί κάθε δύναμη να πάρει μόνος μάν άπόφαση, τον βάζει κάτω απ' τη διαρκή έξάρτηση του ύπουργικού συμβούλου που και αυτό με τη σειρά του έξαρτείται απ' την Έθνοσυνέλευση. Για να καθορίζονται εύκολα οι εύθινες κάθε ύπουργού, άποφασίζεται να καταχωρούνται όλες οι συζητήσεις του ύπουργικού Συμβούλου σε ειδικό βιβλλο που θά τ'ό κρατάει ένας υπάλληλος ad hoc. Ο Λουδοβίκος όμως έξεφυγε απ' αύτη την ύποχρέωση, που εφαρμόστηκε πραγματικά μόνον ύστερα απ' την πτώση του.

Οι έξη ύπουργοί έχουν αναλάβει μόνιμοι τους δλη την κεντρική διοίκηση. Τα παλιά συμβούλια έξαφανίστηκαν, καθώς και ο ύπουργός του βασιλικού οίκου, που τον άντικατάστησε ο έπόπτης της βασιλικής έπιχορήγησης. Τον γενικό οικονομικό έλεγχο τον διεξάγουν τώρα δυό ύπουργικά τμήματα. Τ'ό τμήμα των Δημοσίων εισφορών και τ'ό τμήμα των Έσωτερικών ύποθέσεων. Μόνον ο ύπουργός των Έσωτερικών άλληλογραφεί με τις τοπικές άρχές. Στη δικαιοδοσία του υπάγονται τα δημόσια έργα, η ναυσιπλοία, τα νοσοκομεία, η πρόνοια, η γεωργία, τ'ό έμπόριο, τα εργοστάσια και τα εργαστήρια, και η δημόσια εκπαίδευση. Για πρώτη φορά δλη η έπαρχιακή διοίκηση υπάγεται σ' ένα μοναδικό κέντρο.

Ο βασιλιάς διορίζει τους άνώτατους υπάλληλους, τους πρέσβεις, τους στρατάρχες και τους ναύαρχους, τα δυό τρίτα των άντιναύαρχων, τους μισούς άντιστράτηγους, ύποστράτηγους, πλοίαρχους, συνταγματάρχες της χωροφυλακής, τ'ό τρίτο απ' τους συνταγματάρχες και άντισυνταγματάρχες, τ'ό ένα έκτο απ' τους άντιπλοίαρχους και πάντα σύμφωνα με τ'ό νόμο των προβιβασμών και με την προσυπογραφή των ύπουργών του. Έξακολουθεί να διευθίνει τη διπλωματία, είδαμε όμως πώς δεν μπορεί πιά να κηρύξει τ'όν πόλεμο η να ύπογράψει όποιαδήποτε συνθήκη δίχως προηγουμένη συγ-

κατάθεση της Έθνοσυνέλευσης, που η Διπλωματική της Επιτροπή συνεργάζεται στενά με τον ύπουργό των εξωτερικών.

Θεωρητικά ο βασιλιάς παραμένει ο υπέρτατος αρχηγός της πολιτικής διοίκησης του βασιλείου, στην πραγματικότητα όμως η διοίκηση αυτή του ξεφεύγει, γιατί οι διοικητές και οι ίδιοι οι δικαστές εκλέγονται απ' τον καινούργιο κυρίαρχο, το λαό.

Θεωρητικά πάλι ο βασιλιάς διατηρεί ακόμα ένα μέρος απ' τη νομοθετική εξουσία, με το δικαίωμα του για το ανασταλτικό βέτο. Το βέτο όμως αυτό δεν μπορούσε να εφαρμοστεί ούτε στους συνταγματικούς νόμους, ούτε στους φορολογικούς, ούτε στις αποφάσεις που αφορούσαν την ευθύνη των ύπουργών, και η Έθνοσυνέλευση είχε ακόμα τη δυνατότητα ν' απευθυνθεί άμεσα στο λαό με διακηρύξεις για τις όποιες δε θα ίσχυε στο βέτο. Με τον τρόπο αυτό η πατριδα θα κηρυχτεί «έν κινδύνω», στις 11 'Ιουλίου του 1792, κι αυτή η διακήρυξη, που επιστράτευε όλα τα τμήματα της έθνοφυλακής του βασιλείου κ' έθεσε σε κατάσταση συνεχούς επιφυλακής όλες τις διοικητικές υπηρεσίες, ήταν το πλάγιο μέσο που χρησιμοποίησε η Έθνοσυνέλευση για να συντρίψει το βέτο που είχε αντιτάξει προηγούμενα ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' σε μερικά διατάγματα της.

Για να μην μπορεί πιά ο βασιλιάς να ξαναεπιχειρήσει δ,τι και τον 'Ιούλιο του 1789, το Σύνταγμα καθορίζει πως καμιά στρατιωτική μονάδα δε θα μπορεί να μένει σε απόσταση λιγότερο από 30 μίλια απ' τον τόπο όπου συνεδριάζει η Έθνοσυνέλευση, χωρίς την άδειά της. 'Η Έθνοσυνέλευση εξάλλου επιβλέπει μόνη της την τάξη στις συνεδριάσεις της κ' έχει το δικαίωμα να διαθέτει για την ασφάλειά της στρατιωτικές δυνάμεις στρατωνισμένες στην έδρα της. Ο βασιλιάς διατηρεί φρουρά, που ωστόσο όμως δεν μπορεί να ξεπεράσει τους 1200 πεζούς και 600 έφιππους και που θα πρέπει να έχουν δώσει τον πολιτικό όρκο.

Οι νομοθετικές αρμοδιότητες των παλιών συμβουλίων που καταργήθηκαν, μεταβιβάζονται σ' ένα μοναδικό σώμα που εκλέγεται απ' το Έθνος. Το σώμα αυτό που ονομάζεται νομοθετικό σώμα, εκλέγεται μόνο για δυο χρόνια. Συγκαλείται αυτοδικαίως δίχως βασιλική πρόσκληση, την πρώτη Δευτέρα του Μάη. Καθορίζει το ίδιο τον τόπο των συνεδριάσεών του, τη διάρκεια των περιόδων των εργασιών του, που ο βασιλιάς δεν μπορεί να τις συντομέψει. 'Ακόμα περισσότερο ο βασιλιάς δεν μπορεί να το διαλύσει. Οι βουλευτές είναι άπαραβίαστοι. Κάθε δίωξη εναντίον τους δεν μπορεί να γίνει χωρίς προηγούμενη έγκριση της Έθνοσυνέλευσης που αποφαινεται μονάχα αφού εξετάσει τη δικογραφία και όρσει και το άμμόδιο για τη δίωξη δικαστήριο. Όταν το δικαστήριο του Σατσελ θα ζητήσει την άρση της βουλευτικής άσυλλας του Μιραμπώ και του δούκα της 'Ορλεάνης, που το δικαστήριο ήθελε να τους συμπερίλαβει στις διώξεις εναντίον των άυτουργών των γεγονότων της 6ης του 'Οχτώβρη του 1789, η Συντακτική θ' άπαντήσει άρηνητικά.

Με το δικαίωμα του έλέγχου στη διαχείριση των ύπουργών, με

τά οικονομικά της προνόμια, με τὸν ἔλεγχο τῆς διπλωματίας, με τὴ δικαστικὴ ἀουσία τῶν μελῶν του, κ.λ.π., τὸ Νομοθετικὸ σῶμα εἶναι ἡ πρώτη ἐξουσία τοῦ Κράτους. Κάτω ἀπ' τὴ μοναρχικὴ ἐπίφαση, ἡ Γαλλία στήν πραγματικότητά εἶχε γίνει Δημοκρατία, εἶταν ὅμως μὴ ἀστική δημοκρατία.

Τὸ Σύνταγμα κατάργησε τὰ προνόμια ποὺ προερχόνταν ἀπ' τὴν καταγωγή, σεβάστηκε ὅμως καὶ παγίωσε ἐκεῖνα ποὺ βασιζόνταν πάνω στὸν πλοῦτο. Παρ' ὅλο τὸ ἄρθρο τῆς Διακήρυξης τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δριζε: «Ὁ νόμος εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς γενικῆς θέλησης. Ὅλοι οἱ πολῖτες ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ συμβάλουν προσωπικὰ ἢ με τοὺς ἀντιπροσώπους τους στὴ διαμόρφωσή του», χώρισε τοὺς Γάλλους σὲ δύο κατηγορίες σχετικὰ με τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα, στοὺς παθητικὸς πολῖτες καὶ στοὺς ἐνεργοὺς πολῖτες. Οἱ πρῶτοι ἀποκλείονταν ἀπ' τὸ ἐκλογικὸ δικαίωμα, γιατί εἶταν ἀποκλεισμένοι ἀπ' τὴν ἰδιοκτησία. Εἶταν, λέει ὁ Σεγιέ, ποὺ ἐπινόησε αὐτὴ τὴν ὀρολογία, «μηχανὲς ἐργασίας». Φοβόνταν μήπως γίνουν πειθῆνια δογανα στὰ χέρια τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ δὲν πίστευαν ἐξάλλου πὼς εἶταν ἱκανοί, μὴ καὶ οἱ περισσότεροὶ τους εἶταν ἀγράμματοι, νὰ πάρουν μέρος, ὅσοδήποτε περιορισμένο, στὰ δημόσια πράγματα.

Ἀντίθετα, κατὰ τὸν Σεγιέ, οἱ ἐνεργοὶ πολῖτες, εἶταν οἱ «ἀληθινοὶ μέτοχοι τῆς μεγάλης κοινωνικῆς ἐπιχείρησης». Πλήρως ἀνὰ τὸ λιγότερο μιὰν ἡμέρα εἰσφορά, ἴση με τὴν ἀξία τῶν ἐργασίμων ἡμερῶν, στὸν τόπο τους. Μόνον αὐτοὶ συμμετέχουν ἐνεργῶς στὴ δημόσια ζωὴ.

Οἱ ἔμισθοι ὑπηρετὲς τοποθετήθηκαν, ὅπως καὶ οἱ προλετάριοι, στήν κατηγορία τῶν παθητικῶν πολιτῶν, γιατί θεωρήθηκαν πὼς δὲν εἶταν ἐλεύθεροι.

Οἱ ἐνεργοὶ πολῖτες εἶταν 4.298.360 στὰ 1791, σὲ πληθυσμὸ 26 ἑκατομμυρίων ψυχῶν. Τρία ἑκατομμύρια φτωχοὶ ἀποκλείονταν ἀπ' τὴ συμμετοχὴ στὶς δημόσιες ὑποθέσεις. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰν ἐπισθοδρομήση σὲ σχέση με τὸ ἐκλογικὸ σύστημα ποὺ εἶχε ἐπικρατήσει στήν ἐκλογὴ τῶν βουλευτῶν τῆς Τρίτης Τάξης στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις, γιατί τότε καμιά ἄλλη προϋπόθεση δὲ χρειαζόταν, ἐξὸν ἀπ' τὴν ἐγγραφὴ στὸ φορολογικὸ κατάλογο. Ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Ντυκόρ, ὁ Γκρεγκουάρ μάταια διαμαρτυρήθηκαν. Μόνον ἐξω ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση βρήκαν ἀπίχηση, στὸ φλογερὸ δημοκρατικὸ τύπο τοῦ Παρισίου. Εἶναι ἀξιοσημείωτο τὸ γεγονός πὼς ἀπ' τὶς 29 Αὐγούστου τοῦ 1789, τετρακόσοι Παριεῖοι ἐργάτες πήγαν στήν Κομμούνα καὶ ζήτησαν «τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτη καὶ τὴ δυνατότητα νὰ μπουν σὲς συνελεύσεις τῶν διαφορῶν διαμερισμάτων καὶ τὴν τιμὴ νὰ συμμετέχουν στήν ἐθνοφυλακίαν». Ἡ προλεταριακὴ διαμαρτυρία, ἀδύναμη ἀκόμα, δὲ θὰ πάψει νὰ ἐντείνεται μαζί με τὰ γεγονότα.

Στὴν κατηγορία τῶν ἐνεργῶν πολιτῶν, τὸ Σύνταγμα καθόριζε κινούμενες ἱεραρχικὲς διαβαθμίσεις. Στὶς προκαταρκτικὲς συνελεύ-

σεις πού συνέρχονταν στις πρωτεύουσες τῶν καντονίων τῆς ὑπαίθρου—γιὰ ν' ἀποκλείσουν τοὺς λιγότερο εὐποροὺς ἐξ αἰτίας τῶν ἐξόδων τῆς μετάβασης—μποροῦσαν νὰ διαλέξουν γιὰ ἐκλέκτορες δευτέρου βαθμοῦ, μὲ ἀναλογία ἕναν γιὰ 100 μέλη, ἐκείνους τοὺς ἐνεργοὺς πολίτες πού πλήρωναν εἰσφορὰ ἴση μὲ τὴν ἀξία 10 ἐργάσιμων ἡμερῶν. Αὐτοὶ οἱ ἐκλέκτορες, πού συγκεντρῶνονταν ὕστερα στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, ὅπως οἱ σημερινοὶ ἐκλέκτορες τῶν γερουσιαστῶν, ἀποτελοῦσαν τὴν ἐκλογικὴ συνέλευση πού ἐξέλεγε τοὺς βουλευτῆς, τοὺς δικαστῆς, τὰ μέλη τῶν νομαρχιακῶν ἢ περιφερειακῶν συνελεύσεων, τὸν ἐπίσκοπο κλπ. Οἱ βουλευτῆς ὅμως δὲν μποροῦσαν νὰ ἐκλεγοῦν παρὰ μόνον ἀπὸ κείνους πού πλήρωναν τοὺς ἀνάστο ἀμση εἰσφορὰ ἴση μὲ τὴν ἀξία ἐνὸς μάρκου * ἀσημοῦ (50 φράγκα πάνω-κάτω) καὶ πού εἶταν κάτοχοι ἐπὶ πλέον καὶ ἑγγειας ἰδιοχτησίας. Μέσ' στὴν ἀριστοκρατία τῶν ἐκλογέων δημιουργοῦσαν ἔτσι τὴν ἀριστοκρατία τῶν ἐκλέξιμων. Οἱ ἐκλογεῖς δὲν εἶταν πολυάριθμοι· εἶταν 300 ὡς 800 σὲ κάθε Νομό. Οἱ ἐκλέξιμοι γιὰ τὸ βουλευτικὸ ἀξίωμα εἶταν ἀκόμα λιγότεροι. Τὴν ἀριστοκρατία τῆς καταγωγῆς τὴν διαδεχόταν ἡ ἀριστοκρατία τοῦ πλοῦτου.

Μόνον οἱ ἐνεργοὶ πολίτες μποροῦσαν νὰ καταταχτοῦν στὴν ἐθνοφυλακὴ, δηλαδὴ νὰ φέρουν ὄπλα, ἐνῶ οἱ παθητικοὶ πολίτες εἶταν ἄοπλοι.

Ἐναντιὰ στὸ ἕνα μάρκο ἀσημοῦ, δηλαδὴ ἐναντιὰ στὸ τίμημα τῆς ἐκλογιμότητος, ὁ Ροβεσπιέρος ἀνάλαβε φλογερὴ ἐπίθεση, πού τὸν ἔκαμε δημοφιλεῖ. Ὁ Μαρά κατὰγγελε τὴν ἀριστοκρατίαν τῶν πλουσιῶν. Ὁ Κάμιλλος Ντεμουλὲν παρατήρησε πῶς ὁ Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ, ὁ Κορνιλιος, ὁ Μαιμτλύ δὲ θὰ μποροῦσαν νὰ ἐκλεγοῦν. Ὁ Λουσταλό θύμιζε πῶς ἡ Ἐπανάσταση εἶχε γίνει «ἀπὸ μερικὸς πατριώτες πού δὲν εἶχαν τὴν τιμὴ νὰ συμμετέχουν στὶς συνεδριάσεις τῆς Ἐθνοσυνέλευσης». Ἡ καμπάνια αὐτὴ βρῆκε ἀπήχηση. Εἰκοσιεπτὰ παριναῖα διαμερίσματα διαμαρτυρήθηκαν ἀπ' τὸ Φλεβάρη κιάλας τοῦ 1790.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση ὅμως πού εἶταν σίγουρη γιὰ τὴ δύναμίν της, δὲν πρόσεξε αὐτὲς τὶς αἰτιάσεις. Μονάχα ὕστερ' ἀπ' τὴ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ στὴ Βαρέν, στὶς 27 Αὐγούστου 1791, ἀποφάσισε νὰ καταργήσῃ τὴν ὑποχρέωση τοῦ ἐνὸς μάρκου ἀσημοῦ γιὰ τοὺς ὑποψήφιους βουλευτῆς, σὲ ἀντιστάθμισμα ὅμως ἐπιβάρυνε τὶς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις πού θάπρεπε νὰ ἔχουν ἐκπληρώσει οἱ ἐκλέκτορες πού τοὺς ὑπόδειχναν οἱ ἐνεργοὶ πολίτες. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θάπρεπε καθένας νὰ εἶναι ἰδιοχτητῆς ἢ ἐπικαρπωτῆς μᾶς περιουσίας πού θὰ ἐκτιμῶταν ἀπ' τὰ φορολογικὰ βιβλία μὲ εἰσόδημα ἴσο πρὸς τὴν τοπικὴ ἀξία 200 ἐργάσιμων ἡμερῶν στὶς πόλεις, πού εἶχαν πάνω ἀπὸ 6.000 ψυχές, καὶ 150 στὶς πόλεις πού εἶχαν κάτω ἀπὸ 6.000 ψυχές καὶ στὴν ὑπαίθρο, ἢ ἀκόμα νάσαι μισθωτῆς κατοικίας μὲ τὴν ἴδια ἀξία, ἢ καλλιεργητῆς μὲ γεώμορο, ἢ ἐνοικιαστῆς σὲ χτήμα πού

* Μάρκο. Μονάδα βάρους ἴση μὲ 70 ὀσάκια περίπου. Σ. τ. Μ.

ή αξία του να υπολογίζεται σε 400 εργάσιμες μέρες. Είναι αλήθεια πώς το διάταγμα αυτό που ψηφίστηκε in extremis έμεινε νεκρό γράμμα. Οι εκλογές για τη Νομοθετική είχαν τελειώσει και είχαν γίνει κάτω απ' τὸ καθιστῶς τοῦ ἐνὸς μάρκου ἀσημιού.

Τὸ Σύνταγμα ἐξαφάνισε ὅλο τὸ περίπλοκο χάος τῶν παλιῶν διοικητικῶν διαρρέσεων, πού ἡ μιά ἐπικαθόταν πάνω στὴν ἄλλη στὴ διάρκεια αἰῶνων: βαυλίες, περιφέρειες, κυβερνεῖα κλπ. Στὴ θέση τους ἔβαλε μιά μοναδική διαίρεση, τὸ Νομό, ὑποδιαιρεμένο σε διαμερίσματα, σε καντόνια καὶ σε κοινότητες.

Ἀναφέρεται κάποτε πὼς ἡ Συντακτική, ἰδρύοντας τοὺς Νομούς, θέλησε νὰ ἐξαφανίσει τὴν ἀνάμνηση τῶν παλιῶν ἐπαρχιῶν, νὰ συντρίψει γιὰ πάντα τὸ πνεῦμα τοῦ τοπικισμοῦ καὶ νὰ παγιώσει κατὰ κάποιον τρόπο τὸ πνεῦμα τῆς Ὀμοσπονδίας. Μπορεῖ νάταν κ' ἔτσι, πρέπει ὡστόσο ὅμως νὰ παρατηρήσουμε πὼς ἡ ὀρθοεῖα τῶν Νομῶν σεβάστηκε ὅσο εἶταν δυνατό τὰ παλιὰ πλαίσια. Ἔτσι ἡ Φράνς-Κοντέ διαιρέθηκε σε τρεῖς Νομούς, ἡ Νορμανδία καὶ ἡ Βρετανία ἡ καθεμιά σε 5, κλπ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Συντακτικῆς εἶχαν σὰ γνώμονα τὴν ἀνάγκη μιάς καλῆς διοίκησης. Ἡ πρωταρχικὴ ἰδέα εἶταν νὰ χαραχτεῖ μιά περιφέρεια τέτια πού ὅλοι οἱ κάτοικοι νὰ μποροῦν νὰ πηγαίνουν στὴν πρωτεύουσά τους μέσα σε μιά μέρα. Θέλανε νὰ γίνει μιά προσέγγιση ἀνάμεσα στοὺς διοικούμενους καὶ στοὺς διοικοῦντες. Συστήθηκαν 83 Νομοὶ πού τὰ σύνορά τους καθορίστηκαν ὕστερ' ἀπὸ φιλικὴ συμφωνία ἀνάμεσα στοὺς ἀντιπρόσωπους τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν. Καὶ τοὺς ἔδωσαν ὀνόματα δανεισμένα ἀπὸ τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια.

Κ' ἐνῶ οἱ παλιὲς περιφέρειες διοικούνταν ἀπὸ ἕναν παντοδύναμο ἐπόπτη πού τὸν διόριζε ὁ βασιλιάς, οἱ καινούργοι Νομοὶ εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς τους ἕνα Συμβούλιο ἀπὸ 36 μέλη πού ἐκλέγονταν μὲ ψηφοδέλτιο ἀπ' τὴν ἐκλογικὴ συνέλευση τοῦ Νομοῦ καὶ ἀνήκαν ὑποχρεωτικὰ στοὺς πολῖτες πού πλήρωναν τουλάχιστο ἄμεσο φόρο ἴσο μὲ 10 ἐργάσιμες μέρες. Τὸ Συμβούλιο αὐτὸ πού εἶταν ὄργανο βουλευτικὸ, συνερχόταν μιά φορά τὸ χρόνο γιὰ ἕνα μῆνα. Καὶ καθὼς τὰ μέλη του εἶταν ἄμισθα, μόνον οἱ εὐποροὶ καὶ οἱ πλούσιοι πολῖτες μποροῦσαν νὰ δεχτοῦν νὰ συμμετάσχουν σ' αὐτό. Τὸ Συμβούλιο ἐκλεγόταν γιὰ δυὸ χρόνια καὶ ἀνανεωνότανε κατὰ τὸ ἡμισυ κάθε χρόνο. Ὅχτῶ μέλη του, κατ' ἐκλογή, ἀπάρτιζαν ἕνα διευθυντήριο, πού συνεδρίαζε καθημερινὰ καὶ τὰ μέλη του μισθοδοτοῦνταν. Τὸ διευθυντήριο αὐτὸ εἶταν τὸ ἐκτελεστικὸ ὄργανο τοῦ Συμβουλίου. Κατένειμε τοὺς ἄμεσους φόρους στὰ διάφορα διαμερίσματα, ἐπέβλεπε στὴν εἰσπραξί τους, πλήρωνε τὴς δαπάνες, διευθύνε τὴν κοινωνικὴ πρόνοια, τὴς φυλακές, τὰ σχολεῖα, τὴ γεωργία, τὴ βιομηχανία, τὴς γέφυρες καὶ τὴν ὁδοποιία, ἐπόπτευε στὴν ἐκτέλεση τῶν νόμων, κ.λ.π. μὲ λίγα λόγια εἶταν ὁ κληρονόμος τῆς παλαιᾶς ἐξουσίας τῶν βυσιλικῶν ἐποπτῶν. Σε κάθε διευθυντήριο ὑπῆρχε ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος, πού ἐκλεγόταν ἀπ' τὴ νομαρχιακὴ ἐκλογικὴ συνέλευση γιὰ τέσσερα χρόνια καὶ εἶταν ἐπιφορτισμένος νὰ ἐπιβλέπει καὶ νὰ

άπαιτεί την εφαρμογή των νόμων. Έπαιρνε μέρος στις συνεδριάσεις του διευθυντήριου, δίχως όμως να έχει ψήφο. Είχε το δικαίωμα να ζητάει να του ανακοινωθούν όλα τα έγγραφα για όλες τις υποθέσεις και καμιά απόφαση δεν μπορούσε να παρθεί αν προηγουμένα δε γινόταν δεχτό να διατυπώσει τις παρατηρήσεις του. Με μιά λέξη ήταν το όργανο του Νόμου και του δημόσιου συμφέροντος και επικοινωνούσε άμεσα με τους ύπουργούς.

Ο Νομός λοιπόν ήταν μιά μικρή δημοκρατία που αυτοδιοικούταν ελεύθερα. Η Κεντρική Αρχή δεν αντιπροσωπευόταν με κανέναν άμεσο υπάλληλο. Η εφαρμογή των νόμων είχε άνατεθεί σε δημόσιους λειτουργούς που όλοι τους άντλούσαν την έξουσία τους από εκλογές. Ο βασιλιάς αναμφίβολα είχε το δικαίωμα να παύει τους νομαρχιακούς υπάλληλους και ν' άκυρώνει τις αποφάσεις τους, αυτοί όμως μπορούσαν να έφεσιβάλουν την απόφασή του στην Έθνοσυνέλευση που αποφάσιζε τελεσίδικα. Έτσι άπότομα γινόταν ή μετάβαση άπ' τόν παλιό αποπνιχτικό γραφειοκρατικό συγκεντρωτισμό σε μιάν ευρύτατη αποκέντρωση, σαν την άμερικανική.

Τά διαμερίσματα είχαν οργανωθεί πάνω στο πρότυπο του Νομού, μ' ένα συμβούλιο, ένα διευθυντήριο κ' έναν γενικό έπίτροπο, που όλοι τους εκλέγονταν έπίσης. Θά έπιφορτισθούν ειδικά με την πώληση των έθνικων περιουσιών και με την κατανομή των φόρων στις κοινότητες.

Τά καντόνια ήταν ή στοιχειώδης έκλογική μονάδα και ταυτόχρονα ή έδρα των ειρηνοδικων.

Έκείνο όμως που κάνει την έπαναστατική Γαλλία να μοιάζει με την ελεύθερη Άμερική, είναι ή δραστηριότητα της δημοτικής ζωής.

Στις πόλεις τα παλιά όλγαρχικά δημοτικά συμβούλια που άποτελούνταν από δήμαρχους κι από σκαβίνους που άγόραζαν τα αξιώματα τους στην πραγματικότητα είχαν κιόλας έξαφανιστεί, σχεδόν παντού, πριν ο νόμος τις αντικαταστήσει με τα αλρετά σώματα. Μιά ένω οι διοικήσεις των Νομών και των διαμερισμάτων προέρχονταν από ψηφοφορία που γινότανε σε δυό στάδια και όπου συμμετείχαν όσοι είχαν εκπληρώσει ειδικές φορολογικές υποχρεώσεις, τα καινούργια δημοτικά συμβούλια προέρχονταν από άμεση ψηφοφορία. Ο δήμαρχος και οι δημοτικοί σύμβουλοι που ο αριθμός τους κυμαινόταν ανάλογα με τόν πληθυσμό, εκλέγονταν για δυό χρόνια από όλους τους ένεργους πολίτες, διαλέγονταν όμως υποχρεωτικά ανάμεσα στους φορολογούμενους που κατέβαλαν εισφορά ίση με 10 εργάσιμες μέρες. Κάθε συνοικία άποτελούσε έκλογικό τμήμα. Υπήρχανε τόσοι δημοτικοί σύμβουλοι ήσα και τμήματα, και οι σύμβουλοι αυτοί που ήταν έπιφορτισμένοι να διοικούν μαζί με τόν δήμαρχο, έμοιαζαν πολύ περισσότερο με τους σημερινούς δημοτικούς άρεδρους, παρά με τους σημερινούς δημοτικούς συμβούλους. Το έργο των τελευταίων, τó εκτελούσαν τότε οι αίρετοι πρόκριτοι που ήταν διπλάσιοι στον αριθμό άπ' τους δημοτικούς συμβούλους. Συγ-

καλούσαν τούς πρόκριτους για όλες τις σπουδαίες υποθέσεις. Τότε αυτοί, μαζί με τούς δημοτικούς συμβούλους συγκροτούσαν τὸ γενικό συμβούλιο τοῦ Δήμου. Κοντά στο δήμαρχο, ὁ δημοτικός Ἐπίτροπος, πού στις σημαντικές πόλεις ἔχει καὶ ἀναπληρωτές, εἶταν ἐπιφορτισμένος με τὴν ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τοῦ Δήμου. Ἀντιπροσώπευε τούς φορολογούμενους καὶ εἶταν ὁ ἐξ ἐπαγγέλματος συνήγορός τους. Ἐκτελοῦσε χρέη δημόσιου κατήγορου στο πταισματοδικεῖο, πού τὸ συγκροτοῦσε τὸ δημοτικὸ γραφεῖο.

Οἱ Δήμοι εἶχαν πολὺ πλατιά δικαιοδοσία. Με τὴ μεσολάβησή τους οἱ Νομοὶ καὶ τὰ διαμερίσματα καθιστοῦσαν ἐκτελεστοὺς τούς νόμους καὶ φρόντιζαν γιὰ τὴν κατανομή καὶ τὴν εἰσπραξὴ τῶν φόρων. Εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ζητοῦν γιὰ ἐνίσχυση τὴν παρουσία Ἐθνοφυλακῆς καὶ στρατιωτικῆς δύναμης. Ἀπολάβαιναν μιὰ πλατιά αὐτονομία, κάτω ἀπ' τὴν ἐποπτεία καὶ τὴν ἐπιτήρηση τῶν διοικητικῶν σωμάτων πού ἐγκρίνανε τὶς οικονομικὲς ἀποφάσεις τους καὶ ἐσκαθαρίζανε τούς λογαριασμούς τους. Οἱ δήμαρχοι καὶ οἱ γενικοὶ ἐπίτροποι μπορούσαν προσωρινὰ νὰ παυτοῦν, ἢ δημοτικὴ δὴμος συνέλευση δὲν μπορούσε νὰ διαλυθεῖ.

Με τὸ νὰ ἀνανεώνονται κάθε χρόνο κατὰ τὸ ἥμισυ, τὴν πρώτη Κυριακὴ ὕστερα ἀπ' τὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Μαρτίνου, οἱ Δήμοι βρισκόταν σὲ διαρκὴ ἐπαφὴ με τὸ λαό, πού ἀντικαθρέφτιζαν πιστὰ τὰ αἰσθητά του. Στὶς πόλεις πού ἔχουν πάνω ἀπὸ 25.000 ψυχές, τὰ τμήματα, σὰν τὰ καντόνια τῆς ὑπαίθρου, εἶχαν γραφεῖα καὶ Μόνιμες Ἐπιτροπές καὶ μπορούσαν νὰ συγκαλοῦν συνελεύσεις πού ἐλέγχανε τὴ δράση τῆς κεντρικῆς δημοτικῆς ἀρχῆς. Στὴν ἀρχή, ἐκλέγανε τούς δήμαρχους καὶ τούς δημοτικούς συμβούλους ἀπ' τὴν πλούσια μπουρζουαζία, ἀλλ' αὐτοὶ φάνηκαν πολὺ πὺδ ὑποχωρητικοὶ ἀπὸ τὰ διευθυντήρια τῶν Νομῶν καὶ τῶν διαμερισμάτων κάτω ἀπ' τὴ συνεχὴ πίεση τοῦ λαοῦ, τόσο πού στὰ 1792, προπαντὸς ὕστερ' ἀπ' τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου, μιὰ ἀσυμφωνία ἐκδηλώθηκε ἀνάμεσα στοὺς Δήμους πού εἶταν περισσότερο συντηρητικά. Ἡ ἀσυμφωνία αὐτὴ ἐπιδεινώθηκε ὕστερα, δταν, μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου, στὶς καινούργιες δημοτικὲς ἀρχές, εἰσχώρησαν λαϊκὰ στοιχεῖα. Ἀπ' αὐτὸ τὸ γεγονὸς θ' ἀνάψει ἡ Γιρονδίνικη ἢ δημοσπονδιακὴ ἐξέγερση. Στὴν ὑπαίθρο καὶ στὰ χωριά πήραν τὴν ἐξουσία οἱ μικροαστοὶ καὶ μάλιστα οἱ τεχνίτες. Δὲν εἶταν σπάνιο νὰ ἐκλέγονται καὶ ἐφημέριοι στὰ δημοτικὰ ἀξιώματα.

Ἡ δικαστικὴ ὀργάνωση μεταρρυθμίστηκε πάνω στο ἴδιο πνεῦμα ὅπως καὶ ἡ διοικητικὴ. Ὅλες οἱ παλιές δικαστικὲς ἀρχές πού δικάζαν ἀνάλογα με τὴν κοινωνικὴ τάξη τοῦ δικαζόμενου ἢ με τὰ προνόμια πού αὐτὸς εἶχε, καταργήθηκαν, καὶ στὴ θέση τους ἐγκαθιδρύθηκε καινούργια δικαστικὴ ἱεραρχία ὅπου ὑπαγόταν ὅλος ὁ κόσμος καὶ πού ἡ ἐξουσία τῆς πήγαζε ἀπ' τὴ λαϊκὴ κυριαρχία.

Στὴ βάση εἶταν οἱ εἰρηνοδίκες, πού ἐκλέγονταν γιὰ δύο χρόνια ἀνάμεσα σ' ὅλους τούς ἐκλέξιμους πού εἶχαν καταβάλει τὴν εἰσφορά

τους ἴση μὲ δέκα ἐργάσιμες μέρες, βοηθούμενοι ἀπὸ 4—6 πραγματογνώμονες πάρεδρους, πού συγκροτοῦν τὸ γραφεῖο τοῦ εἰρηνοδικείου. Τὸ ἔργο τους εἶναι λιγότερο ἢ ἔκδοσι ἀπόφασις καὶ περιορισσότερο ἢ συνδιελλαγή τῶν ἀντιδίκων. Ἀποφαίνονται τελεσίδικα γιὰ τὶς μικροδιαφορές, στὰν δὲν ξεπερνοῦν τὶς 50 λίβρες καὶ πρωτόδικα ἴσαμε τὸ ποσὸ τὸν 100 λιβρῶν. Δικαιοσύνη γρήγορη καὶ ὀλιγοδάπανη, πού πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες καὶ σὲ λίγο ἐγίνε δημοφιλῆς.

Τὰ δικαστήρια τῶν διαμερισμάτων, ἀποτελοῦνται ἀπὸ πέντε δικαστὲς πού ἐκλέγονται γιὰ ἕξη χρόνια, παίρνοντας ὁμως ὑποχρεωτικὰ ἀπ' τοὺς ἐπαγγελματίες δικαστὲς πού ἔχουν τουλάχιστο πέντε χρόνια ὑπηρεσία, καὶ ἀποφαίνονται ἀνέκλητα γιὰ ὑποθέσεις μέχρι 1000 λίβρες.

Γιὰ τὰ ποινικά, τὰ πταίσματα ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσία τῶν Δήμων, τὰ πλημελήματα στοὺς εἰρηνοδίκες, καὶ τὰ κακουργήματα σὲ εἰδικὰ δικαστήρια πού ἐδρεύουν στὴν πρωτεύουσα τοῦ Νομοῦ, καὶ πού ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἕναν πρόεδρο καὶ ἀπὸ τρεῖς δικαστὲς, πού παίρνοντας ἀπ' τὰ δικαστήρια τῶν διαμερισμάτων. Ὁ δημόσιος κατήγορος, πού ἐκλέγεται ὁπως καὶ οἱ δικαστὲς, ἀπαιτεῖ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν νόμων. Οἱ κατηγορούμενοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ προσφεύγουν σὲ διπλὸ ὀρκωτὸ δικαστήριο. Τὸ ὀρκωτὸ δικαστήριο, ἢ δικαστήριο κατηγορητηρίου, ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀκτώ μέλη κάτω ἀπ' τὴν προεδρεία ἑνὸς δικαστῆ τοῦ διαμερισματος καὶ ἀποφαίνεται ἂν ὑπάρχει αἰτία γιὰ ποινικὴ δίκωξη. Τὸ ὀρκωτὸ δικαστήριο ἀποφασίζει ἐπὶ τῆς οὐσίας καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα πολῖτες· ὕστερα οἱ δικαστὲς καθορίζουν τὴν ποινὴ. Ἡ μειοψηφία τῶν 3 ψήφων στοὺς 12 εἶναι ἀρκετὴ γιὰ τὴν ἀθώωση τοῦ κατηγορουμένου. Οἱ ἔνορκοι κληρώνονται ἀπὸ ἕναν κατάλογο μὲ 200 ὀνόματα πού τὸν συντάσσει ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ Νομοῦ, ἀπ' τοὺς ἐνεργοὺς ἐκλέξιμους πολῖτες, δηλαδὴ ἀπ' τοὺς πολῖτες πού πληρώνουν ἄμεσο φόρο ἴσο μὲ δέκα ἐργάσιμες μέρες. Ἔτσι τὸ ὀρκωτὸ δικαστήριο τὸ ἀποτελοῦν μόνο πλούσιοι ἢ εὐποροὶ πολῖτες καὶ ἡ Ποινικὴ Δικαιοσύνη παραμένει ταξικὴ. Ὁ Ροβεσπιέρος καὶ ὁ Ντυπὸρ θέλησαν νὰ εἰσαγάγουν τὰ ὀρκωτὰ δικαστήρια καὶ γιὰ τὶς ἀστικὲς ὑποθέσεις· ὁ Τουρὲ ὁμως εἶταν ἢ αἰτία ν' ἀποριφθεῖ ἡ πρότασί τους.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ ποινὲς εἶταν ἀνάλογες μὲ τὰ ἐγκλήματα καὶ ἡ ἐπιβολὴ τους δὲν ἀφήνεται στὴν κρίσι τοῦ δικαστῆ. «Ὁ Νόμος, ἔλεγε ἡ Διακήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ καθορίζει ποινὲς ἀσθηρὰ καὶ πρόδηλα ἀναγκαῖες». Κατάρτησε λοιπὸν τὰ βασανιστήρια, τὸ δέσιμο στὴ στήλη, τὸ στιγματισμὸ, τὴ δημόσια αἵτησι συγγώμης, ὥστόσο ὁμως διατήρησε τὴν ἀτιμωτικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὶς ἀτιμωτικὲς ποινὲς καὶ τὶς ἀλυσίδες, δηλαδὴ τὰ δεσμά. Ὁ Ροβεσπιέρος δὲν κατόρθωσε νὰ καταργήσει τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου.

Ἐφετεῖα δὲν ὑπάρχουν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσι πού ἀναγκάστηκε

να χτυπήσει μερικά ανυπόταχτα ανώτερα Δικαστήρια (Parlements) φοβόνταν μήν τὰ ἀναστήσει μὲ ἄλλο ὄνομα. Τὰ δικαστήρια τῶν διαμερισμάτων ἐπιτελοῦν ἀναμεταξύ τους τὸ ἔργο τῶν ἐφτείων, σύμφωνα μ' ἕνα ἰδιοφυῆς σύστημα, πού ἐπιτρέπει στοὺς ἀντίδικους νὰ ἐξαιροῦν τρία δικαστήρια ἀπ' τὰ ἑπτὰ πού τοὺς προτείνουν. Τὸ προνόμιο τῶν δικηγόρων καταργήθηκε μὲ πρόταση τοῦ Ροβεσπιέρου. Κάθε διάδικος μπορεῖ νὰ ὑπερασπίσει ὁ ἴδιος τὴν ὑπόθεσή του ἢ νὰ ὀρίσει ἐπίσημο συνήγορο. Οἱ παλιοὶ ὄμως ἐπίτροποι διατηρήθηκαν μὲ τὸ καινούργιο ὄνομα τῶν εἰσηγητῶν.

Τὰ ἐμποροδικεῖα πού ἀπαρτίζονται ἀπὸ πέντε δικαστὲς πού ἐκλέγονται ἀπ' τοὺς ἐπιτηδευματίες ἐμπόρους δικάζουν τελεσίδικα γιὰ διαφορὰς μέχρι 1000 λίβρες.

Τὸ ἀκυρωτικὸ δικαστήριον (ἀναίρεσης,) πού ἐκλέγεται καὶ ἀπαρτίζεται ἀπὸ πᾶσαν δικαστὴ ἀπὸ κάθε Νομό, μπορεῖ νὰ ἀκυρώσει τις ἀποφάσεις τῶν ἄλλων δικαστηρίων, μόνον ὄμως γιὰ παρατυπίες. Δὲν μπορεῖ νὰ ἐρμηνέψει τὸ Νόμο. Τὴν ἐξουσία αὐτὴ τὴν ἐπιφύλαξε ἡ Ἐθνοσυνέλευση στὸν ἑαυτὴ της. Οἱ ὑποθέσεις ἀμφισβητούμενου διοικητικοῦ δὲν ὑπάγονται στὴν ἀρμοδιότητα κανενὸς εἰδικοῦ δικαστηρίου, ἀλλὰ κρίνονται ἀπ' τὰ νομαρχιακὰ διευθυντήρια, ἐκτὸς ἀπ' τις φορολογικὰς ὑποθέσεις ὅπου παρεμβαίνουν τὰ δικαστήρια τοῦ διαμερισματος. Συμβούλιο Ἐπικρατείας δὲν ὑπάρχει· τὸ ἀντικαθιστᾷ ὄμως τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο καὶ σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις ἡ ἴδια ἡ Ἐθνοσυνέλευση.

Τέλος τὸ Ἀνώτατο δικαστήριον πού συγκροτεῖται ἀπὸ δικαστὲς τοῦ ἀκυρωτικοῦ δικαστηρίου καὶ εἰδικούς ἐνόρκους πού κληρώνονται ἀπὸ ἕναν κατάλογο μὲ 166 μέλη, δύο γιὰ κάθε Νομό, δικάζει τὰ ἐγκλήματα τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ἀνωτάτων ὑπαλλήλων, καθὼς καὶ τὰ ἐγκλήματα πού στρέφονται ἐναντίον τῆς ἀσφάλειας τοῦ Κράτους. Οἱ κατηγορούμενοι παραπέμπονται σ' αὐτὸ τὸ δικαστήριον ἀπὸ τὸ Νομοθετικὸ σῶμα πού ἐκλέγει μεταξὺ τῶν μελῶν του δυὸ Γενικοὺς Εἰσαγγελεῖς ἐπιφορτισμένους μὲ τὴν ὀργάνωση τῆς ποινικῆς δίωξης.

Σ' αὐτὴ τῇ δικαστικῇ ὀργάνωσιν, τὸ σημεῖο πού προκαλεῖ ἐντύπωση εἶναι ἡ ἀνεξαρτησία τῶν δικαστηρίων ἀπέναντι στὸ βασιλιά καὶ στοὺς ὑπουργούς. Τὸ Ἀνώτατο Δικαστήριον στὰ χεῖρα τῆς Ἐθνοσυνέλευσης εἶναι σὰν ἕνα ὄπλο πού στρέφεται ἐναντίον τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, γιατί μόνον ἡ Ἐθνοσυνέλευση ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀπαγγεῖλει κατηγορία. Ὁ βασιλιάς ἀντιπροσωπεύεται στὰ δικαστήρια μόνον ἀπὸ ἐπίτροπους πού τοὺς διορίζει ὁ ἴδιος καὶ πού εἶναι ἀμετάθετοι. Τοὺς ἐπίτροπους αὐτοὺς τοὺς συμβουλεύονται στὶς ὑποθέσεις πού ἀφοροῦν τοὺς ὑπὸ κηδεμονίαν καὶ τοὺς ἀνήλικους. Τὸ καθῆκον τους εἶναι νὰ ὑπερασπίζουν τὴν ἰδιοκτησία καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἔθνους καὶ νὰ διατηροῦν στὰ δικαστήρια τὴν πειθαρχία καὶ τὸν κανονισμὸ τῆς ὑπηρεσίας. Δὲν ἔχουν ὄμως δικὴ τους ἐξουσία, τὸ μόνο πού μποροῦν νὰ κάνουν εἶναι νὰ καλέσουν ἐκείνους πού μποροῦν νὰ ἐνεργήσουν νόμιμα. Ἡ δικαιο-

σύνη ἀπονέμεται πάντα στο ὄνομα τοῦ βασιλιᾶ, στήν πραγματικότητα δμως ἀνήκει στο Ἔθνος.

"Όλοι οἱ δικαστές ἐκλέγονται ὑποχρεωτικά ἀνάμεσα στοὺς πτυχιούχους τῆς νομικῆς. Τὰ ἔργα τοῦ Ντουάρε καὶ τοῦ Σελιγκιμάν μᾶς ἐπιτρέπουν ν' ἀντιληφθοῦμε πὼς τὸ κριτήριο τῶν ἐκλογέων γενικά εἶταν πολὺ ὀξύ. Τὰ συχνὰ παράπονα τῶν Ἰακωβίνων, στὸν καιρὸ τῆς Συμβατικῆς, ἐναντίον τῶν «ἀριστοκρατικῶν» ἀποφάσεων, ἀρκοῦν γιὰ νὰ πιστοποιήσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους. Στὴν περίοδο τῆς τρομοκρατίας χρειᾶστηκε νὰ γίνουν ἐκκαθαρίσεις στο δικαστικὸ σῶμα.

"Αν τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς ἐγκαθίδρυσαν μὴ πραγματικὴ Δημοκρατία, Δημοκρατία δμως ἀστική, αὐτὸ ξινε γιὰτὶ εἶχαν πολλοὺς λόγους νὰ δυσπιστοῦν στὸν Λουδοβίκο τὸν ΙΣΤ', ποὺ ἡ ἀποδοχὴ ἀπὸ μέρος του τοῦ καινούργιου καθεστῶτος δὲν τοὺς φαινόταν καὶ τόσο εὐκρινής. Δὲν εἶχαν ξεχάσει πὼς εἶχε ἐπικυρώσει τὶς ἀποφάσεις τῆς 4ης Αὐγούστου, μόνον ἐπειδὴ ἐξαναγκάστηκε ἀπ' τὴ στάση. Καὶ δικαιολογημένα ὑποπεύονταν πὼς μὲ τὴν πρώτη εὐκαιρία θὰ κατὰστρεφε τὸ ἔργο τους. Σ' αὐτὸ ὀφείλονται ὅλες οἱ προφυλάξεις ποὺ πήραν γιὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν κάθε πραγματικὴ ἐξουσία.

"Αν ἐμπιστεύτηκαν τὴν πολιτικὴ, διοικητικὴ καὶ δικαστικὴ ἐξουσία στὴν ἀστικὴ τάξη, δὲν τὸ κάνανε μόνον ἀπὸ ταξικὸ συμφέρον, ἀλλὰ σκέφτονταν πὼς ὁ λαός, ἀγράφματος στο μεγαλύτερο μέρος του, δὲ θάταν ἱκανὸς νὰ πάρει στὰ χέρια του τὸ πηδάλιο τῆς διακυβέρνησης. Ἔπρεπε πρῶτα νὰ διαπαιδαγωγηθεῖ.

Οἱ καινούργοι θεσμοὶ εἶταν φιλελεύθεροι. Παντοῦ ἡ ἐξουσία ἀνήκει σὲ αἰρετὰ σώματα. Ἄν δμως αὐτὰ τὰ σώματα λυγίσουν, ἂν πέσουν στὰ χέρια κρυφῶν ἢ φανερῶν ἐχθρῶν τῆς νέας τάξης πραγμάτων, ἴλα κινδυνεύουν. Οἱ νόμοι δὲ θὰ ἐκτελοῦνται πιά ἢ θὰ ἐκτελοῦνται ἄσκημα. Οἱ φόροι δὲ θὰ ἐισπράττονται πιά, ἢ στρατολογία θὰ εἶναι ἀδύνατη, κι αὐτὸ θὰ σημαίνει ἀναρχία. Εἶναι νόμος γιὰ κάθε Δημοκρατία, νὰ μὴν μπορεῖ νὰ λειτουργήσει κανονικά, ἂν δὲν ἔχει γίνει ἐλεύθερα ἀποδεχτὴ ἀπ' ὅλους.

Στὶς Ἐνωμένες Πολιτεῖς, οἱ ἴδιοι θεσμοὶ ἔδωσαν ἐξαιρετὰ ἀποτελέσματα, γιὰτὶ ἐφαρμόστηκαν μὲ πνεῦμα ἐλευθερίας ἀπὸ πληθυσμοὺς ποὺ ἀπὸ καιρὸ εἶχαν συνηθίσει στὴν αὐτοκυβέρνηση. Ἡ Γαλλία εἶταν μὴ παλιὰ μοναρχικὴ χώρα, συνηθισμένη ἀπὸ αἰῶνες νὰ τὴ περιμένει ὅλα ἀπ' τὴν ἐξουσία καὶ ποὺ μονομίας ῥίχτηκε σ' ἕνα καινούργιο καλοῦπι. Στὴν Ἀμερικὴ ἡ δημοκρατία δὲ συζητιόταν. Ὁ λαὸς ἐκεῖ κάτω ἄξιζε νὰ τὸν ἐμπιστευοῦνται γι αὐτὸ καὶ τοῦ παράδωσαν στὰ χέρια του τὰ πεπρωμένα του. Στὴ Γαλλία, σημαντικὸ μέρος τοῦ πληθυσμοῦ δὲν καταλάβαινε τίποτα ἀπ' τοὺς καινούργιους θεσμοὺς ἢ δὲν ἤθελε τίποτα νὰ καταλάβει.

Χρησιμοποίησε τὶς ἐλευθερίες ποὺ τοῦ παραχώρησαν μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ τὶς κάνει νὰ χρεωκοπήσουν. Ξαναζητοῦσε τὰ δεσμά του. Ἔτσι ἡ ἀποκέντρωση ποὺ ἐγκαινίασε ἡ Συντακτικὴ, ἀντὶ νὰ

παγιώσει τὸ καινούργιο καθεστῶς, τὸ συγκλόνισε καὶ λίγο ἔλειψε νὰ τὸ γκρεμίσει. Ἡ ἐπαναστατικὴ μπουρζουαζία εἶχε πιστέψει πὼς προστατευόταν πίσω ἀπ' τὴ λαϊκὴ κυριαρχία, ποὺ εἶταν οργανωμένη πρὸς ὄφελός της, ἐναντίον τῆς ἐπιθετικῆς ἐπανόδου τῆς φεουδαρχίας, καὶ ἡ λαϊκὴ κυριαρχία κινδύνεψε νὰ διευκολύνει αὐτὴ τὴν ἐπάνοδο, ἐξασθενίζοντας παντοῦ τὴ δύναμη τοῦ Νόμου.

Γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ ἐπαναστατικὸ ἔργο, ποὺ εἶχε κλονιστεῖ ἀπ' τὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ τὸν πόλεμο μὲ τὸ Ἑξωτερικόν, οἱ Ἰακωβίνοι, δυὸ χροῖνα ἀργότερα, θ' ἀναγκαστοῦν νὰ ξαναγυρίσουν στὸν μοναρχικὸ συγκεντρωτισμό. Μὰ γιὰ τὴν ὥρα ὅμως κανένας δὲν εἶχε προβλέψει αὐτὴ τὴν ἀνάγκη. Μόνον ὁ Μαρά, ποὺ εἶταν πολιτικὸ μυαλό, εἶχε καταλάβει ἀπ' τὴν πρώτη μέρα πὼς ἡ ἐπαναστατικὴ ἐξουσία ἔπρεπε νὰ οργανωθεῖ διχτατορικά, ὥστε στὸ δεσποτισμὸ τῶν βασιλιάδων ν' ἀντιταχτεῖ ὁ δεσποτισμὸς τῆς λευτεριάς.

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Ἡ ἔκρηξη τῆς Ἐπανάστασης, ἀντὶ νὰ παγιώσει τὴν κρατικὴ πίστη, ὀλοκλήρωσε τὴν καταστροφὴ τῆς. Οἱ παλιοὶ φόροι καταργήθηκαν. Ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς ἀντικατάστησαν, ἡ φορολογία τῶν ἀκινήτων ποὺ βάραινε τὴ γῆ, ἡ φορολογία τῶν κινητῶν ποὺ βάραινε τὸ εἰσόδημα ποὺ ὑπολογιζόταν ἀπ' τὸ ἐνοίκιο, ὁ φόρος ἐπιτηδεύματος ποὺ βάραινε τὰ κέρδη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, εἰσπράττονταν δύσκολα γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἐπρεπε νὰ συνταχτοῦν καινούργιοι κατάλογοι, νὰ εἰδικευτεῖ καινούργιο προσωπικόν. Οἱ δημοτικὲς ἀρχὲς ποὺ εἶχαν ἀναλάβει τὴν εἰσπράξη, δὲν εἶταν προετοιμασμένες γι' αὐτό. Ὑστερα οἱ φορολογούμενοι, προπαντὸς οἱ ἀριστοκράτες, δὲ βιάζονταν νὰ ἐξοφλήσουν τίς φορολογικὰς τους ὑποχρεώσεις. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις δὲν ἤθελε νὰ ἐπιβάλλει ἔμεσους φόρους. Τοὺς θεωροῦσε ἀδίκους, ἐπειδὴ βάραιναν ὅμοια ἄνιστες περιουσίες. Ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ὅμως, στίς παλιὰς δαπάνες προσθέτονταν καινούργιες. Ἐξ αἰτίας τῆς σιτοδείας χρειάστηκε ν' ἀγοράσουν πολὺ σάρι ἀπ' τὸ Ἐξωτερικόν. Οἱ μεταρρυθμίσεις ποὺ γινόνταν, βάραιναν τὸ οἰκονομικὸ βάραθρο. Στὸ παλιὸ χρέος ποὺ ἀνέβαινε περίπου στὰ τρία δισεκατομύρια, 119 ἑκατομύρια, ποὺ τὸ μισὸ εἶταν ἀπαιτητό, προστέθηκε πᾶν ἀπὸ ἓνα δισεκατομύριο ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν ἐκαθάριση τοῦ παλιοῦ καθεστώτος: 149 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἔξαγορά τοῦ χρέους τοῦ κλήρου, 450 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἔξαγορὰ τῶν καταργημένων δικαστικῶν θέσεων, 150 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἔξαγορὰ τῶν θέσεων τῶν οἰκονομικῶν ὑπαλλήλων, 203 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἀπόδοσις ἐγγυήσεων, 100 ἑκατομύρια γιὰ τὴν ἔξαγορὰ τῶν διαφόρων εἰδῶν φεουδαρχικῆς δεκάτης, κ.λ.π. Τὸ συνολικὸ κεφάλαιο τοῦ παλιοῦ χρέους καὶ τοῦ καινούργιου, ἀνέβηκε ἔτσι σὲ τέσσερα δισεκατομύρια 262 ἑκατομύρια ποὺ ἀπαιτούσαν ἐτήσιο τόκο, 262 περίπου ἑκατομύρια. Ἐξάλλου τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔξοδα ποὺ βάραιναν τὸ κράτος ἀπὸ τότε ποὺ καταργήθηκε ἡ δεκάτη, ἀνέβαιναν σὲ 70 ἑκατομύρια καὶ οἱ ἀποδοχὲς τῶν κληρικῶν εἶταν 50 ἑκατομύρια, ἐνῶ οἱ δαπάνες τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν ὑπουργείων ἀνέβαιναν μόνον σὲ 240 ἑκατομύρια.

Ὅσον καιρὸ ἡ Αὐλὴ εἶταν ἀπειλητικὴ, ἡ ταχτικὴ τῆς Ἐθνοσυνέλευσις εἶταν ν' ἀρνιέται καθὲ καινούργιο φόρο. Οἱ οἰκονομικὲς δυσχερεῖες εἶταν ἐκεῖνες ποὺ μαζὶ μὲ τίς ἐξεγέρσεις ἐξανάγκασαν τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ' νὰ συνθηκολογήσει. Ἐνῶ ὅμως ἔκοβε καθὲ

πίστωση στο βασιλιά, ή Ἐθνοσυνέλευση καθησύχαζε τούς εισοδηματίες, ἀποδοκίμαζοντας ἐπίσημα κάθε χρεωκοπία.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει τὶς τρέχουσες δαπάνες, ὁ Νεκὲρ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει σὲ τεχνάσματα. Ζήτησε καινούργιες προκαταβολές ἀπ' τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων πού εἶταν κίβλας ὑπερβαρῆμένο. Παράτεινε τὴν ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία τῶν τραπεζογραμμάτων του. Τὸν Αὐγούστο τοῦ 1789 ἔβγαλε δυὸ δάνεια μὲ 4 $\frac{1}{2}$ %, καὶ μὲ 5 $\frac{1}{2}$ %. Τὰ δάνεια ὁμοῦς αὐτὰ δὲν καλύφθηκαν. Πέτυχε τὴν ψήφισή μᾶς πατριωτικῆς εἰσφορᾶς πού εἰσπράχθηκε δύσκολα καὶ δὲν ἀπόδωσε ἀρκετὰ. Ὁ βασιλιάς ἔστειλε τὰ πολύτιμα σερβίτσια του στοὺς Νομισματοκοπεῖο καὶ οἱ ἰδιῶτες κλήθηκαν νὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Οἱ πατριώτικες προσέφεραν τὰ κοσμήματά τους, καὶ οἱ ἄντρες τὶς ἀσημένιες πόρπες τους. Μικροπράγματα! Εἶχε ρθεῖ ἡ στιγμή πού δὲν μπορούσαν πιά νὰ βγάλουν τίποτα ἀπ' τὸ Ταμεῖο τῶν Προεξοφλήσεων. Ὁ Λαβουαζιέ, ἔξ ὀνόματος τοῦ διοικητικοῦ Συμβουλίου, ἤρθε νὰ παρουσιάσει στὴν Ἐθνοσυνέλευση τὸν ἰσολογισμό τοῦ Ἰδρύματος στίς 21 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1789.

Τὸ Ταμεῖο εἶχε σὲ κυκλοφορία 114 ἑκατομύρια γραμμάτια. Τὰ γραμμάτια αὐτὰ εἶχαν γιὰ κάλυμα χρωῶγραφα καὶ πολύτιμα μέταλλα πού συνολικὰ ἀνέβαιναν σὲ 86.790.000 λίβρες. Τὸ ἄνοιγμα εἶταν 27.510.000 λίβρες. Τὸ Ταμεῖο ὁμοῦς μπορούσε νὰ ὑπολογίσει καὶ στὰ 70 ἑκατομύρια πού εἶχε καταθέσει στὸ Δημόσιο Ταμεῖο καὶ σὲ 85 ἑκατομύρια προκαταβολές πού τοῦ εἶχε δώσει. Ἀπ' τὰ 114 ἑκατομύρια πού κυκλοφορούσαν, 89 εἶχαν τεθεῖ στὴ διάθεση τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου καὶ 25 μονάχα εἶχαν διατεθεῖ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἐμπορίου. Ἀπ' τὸν Ἰούλιο μῆνα τοῦ 1789 τὸ μεταλλικὸ κάλυμα εἶχε κατεβεῖ στοὺς τέταρτο τοῦ κανονικοῦ.

Ἡ ἀπλὴ ἀνάγνωση αὐτοῦ τοῦ ἰσολογισμοῦ εἰδειχνε πῶς τὸ ἀξίο-χροο τοῦ Ταμεῖου ἐξαρτιόταν ἀπ' τὸ ἀξιόχροο τοῦ Κράτους, μὰ πού τὸ ἄνοιγμά του καλύπτονταν ἀπ' τὸ χρέος τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου. Τὸ Κράτος χρησιμοποιοῦσε τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων γιὰ νὰ θέσει σὲ κυκλοφορία χαρτιά, πού δὲ θὰ μπορούσε μόνο του νὰ τὰ πλασάρει στοὺς κοινούς. Ὁ Νεκὲρ ἀναγκάστηκε νὰ ὁμολογήσει πῶς τὸ «Ἰδρυμα τοῦ Ταμεῖου εἶχε κλονιστεῖ καὶ εἶταν ἕτοιμο νὰ πέσει» (14 τοῦ Νοέμβρη 1789). Κατάλαβε πῶς δὲ θὰ μπορούσε νὰ δώσει καινούργια ποσὰ στὸ Δημόσιο Ταμεῖο, χωρὶς μὰ σχετικὴ αὔξηση τοῦ κεφαλαίου του. Γιὰ νὰ διευκολύνει αὐτὴ τὴν αὔξηση πρότεινε τὴ μετατροπὴ του σὲ *Ἐθνικὴ Τράπεζα*. Ἡ ἔκδοση τῶν γραμμάτων του θὰ ἀνέβαινε στὰ 240 ἑκατομύρια καὶ τὰ καινούργια γραμμάτια θὰ εἶχαν τὴν ἐπιγραφὴ *Ἐθνικὴ Ἐγγύηση*.

Ἡ Συντακτικὴ ἀπόριψε τὴν πρότασή του γιὰ οικονομικοὺς καὶ πολιτικοὺς λόγους. Ἐκρίνε πῶς τὸ Ταμεῖο δὲ θὰ κατόρθωνε νὰ τοποθετήσῃ 50 ἑκατομύρια καινούργιες μετοχές. Ὁ Ταλλεϋράνδος εἶπε πῶς μὴ πού τὰ ἐκδομένα γραμμάτια καλύπτονταν μόνο ἀπ' τὸ ἐνεργητικὸ τοῦ Ταμεῖου ἀπέναντι στοὺς Κράτους, τὰ καινούργια, πού δὲ ἄρχαν ἄλλη ἐγγύηση, δὲ θάχαν περισσότερες πιθα-

νότιες να σταθούν, απ' όσες θάχαν αν εκδίδονταν απ' ευθείας απ' τὸ Κράτος. Ἀλλὰ τὸ Ταμείο Προεξοφλήσεων εἰσπραττε γιὰ τὶς προκαταβολές του απ' τὸ Δημόσιο Ταμείο ἕναν ὑψηλὸ τόκο. Μιὰ πού δὲν ὑπῆρχε τρόπος ν' ἀποφευχθεῖ τὸ χαρτονόμισμα, εἶταν προτιμότερο νὰ οικονομηθεῖ αὐτός ὁ τόκος μὲ μιὰ ἄμεση ἐκδοσὴ τοῦ Κράτους. Ὑστερα, ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα εἶταν κάτι πού τοὺς προξενούσε τρόπο. Ὁ Μιραμπὼ ὑπογράμισε πὺς θάταν φοβερὸ ὄργανο στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας. Ἡ διεύθυνση τῶν οικονομικῶν θὰ ξέφευγε απ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση: «Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνουμε, σὲ μιὰ στιγμή πού δὲν ἔχουμε πίστη, σὲ μιὰ στιγμή πού δὲ θέλουμε, οὔτε μπορούμε νὰ συνεχίσουμε νὰ ὑποθηκεύσουμε τὰ εἰσοδήματά μας, ἀλλ' ἀντίθετα νὰ τὰ ἀπελευθερώσουμε ἀπὸ κάθε ὑποθήκη; Πρέπει νὰ κάνουμε, εἶπε ὁ Λεκουλτέ ντε Καντελαί, στὶς 17 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789, ὅ,τι κάνουν οἱ ἰδιοχτῆτες πού εἶναι ἔντιμοι καὶ πού βρίσκονται σὲ παρόμοια κατάστασι' πρέπει νὰ ἐκποιήσουμε τὶς κληρονομικὲς περιουσίες».

Οἱ κληρονομικὲς περιουσίες, εἶταν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα, πού ἡ Ἐθνοσυνέλευση τὰ εἶχε θέσει, μόλις πρὶν ἀπὸ λίγο, στὶς 2 τοῦ Νοέμβρη, «στὴ διάθεσι τοῦ Ἐθνους». Ἡ λύση αὐτὴ εἶταν κάτι πού ὠρίμαζε ἀπὸ καιρὸ. Ὁ Καλὸν τὴν εἶχε ὑποδείξει. Πολυάριθμα ὑπομνήματα τὴ συνιστούσαν. Στὴ βασιλεία κιάλας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ 1Ε', ἡ ἐπιτροπὴ τοῦ μοναστηριακοῦ κλήρου εἶχε καταγγίσει 9 τᾶγματα μοναχῶν καὶ εἶχε χρησιμοποιήσει τὰ χτήματά τους γιὰ ἔργα κοινῆς ὠφελείας. Ἐνας ἐπίσκοπος, ὁ Ταλλεϋράνδος, ἔκαμε ρητὰ τὴν πρότασι νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ χτήματα γιὰ τὴν πληρωμὴ τοῦ δημόσιου χρέους (10 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1789). Τὰ χτήματα αὐτά, ἔλεγε, δὲ δόθηκαν στὸν κλῆρο, ἀλλὰ στὴν Ἐκκλησία, δηλαδὴ στὴν ὁλότητα τῶν πιστῶν, μὲ ἄλλα λόγια στὸ Ἐθνος. Τὰ χτήματα προσφέρθηκαν ἀπὸ δωρητὲς γιὰ φιλανθρωπικὰ ἢ κοινῆς ὠφελείας ἰδρύματα. Ξαναπαίρνοντας αὐτὰ τὰ χτήματα, ἡ συνέλευσι τῶν πιστῶν, τὸ Ἐθνος, θὰ ἀναλάβαινε τὴν ἐξόφλησι τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν τῶν ἰδρυμάτων, τὴν ἐκπαίδευσι, τὴν κοινωνικὴ πρόνοια καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔξοδα. Ὁ Τρεγιάρ καὶ ὁ Τουρὲ πρόσθεταν πὺς ὁ κλῆρος δὲν μπορούσε νάχει περιουσίες παρὰ μόνον ὕστερ' ἀπὸ ἄδεια τοῦ Κράτους. Τὸ Κράτος εἶχε τὸ δικαίωμα ν' ἀνακαλέσει τὴν ἄδειά του. Εἶχε διαλύσει τὶς διάφορες Τάξεις. Ἡ Τάξι τοῦ κλήρου δὲν ὑπῆρχε πιά. Ἡ περιουσία τῆς θὰ ξαναγύριζε στὴν ὁλότητα.

Μάταια ὁ Καμύς, ὁ ἀββὰς Μωρού, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μπουαζελὲν ἀπάντησαν πὺς τὰ χτήματα αὐτὰ δὲν εἶχαν δοθεῖ στὸν κλῆρο σὰ σὲ σῶμα ὀργανωμένο, ἀλλὰ σὲ καθορισμένα ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα πού δὲν μπορούσαν νὰ τὰ ἀπογυμνώσουν δίχως νὰ διαπράξουν ἀδικία. Μάταια ὁ Μωρού, ἐπιχειρώντας ἕναν ἀντιπερισπασμὸ, δείχνει πὺς τὰ χτήματα τῆς ἐκκλησίας τι ὀρέγεται μιὰ συμφορὰ ἀπὸ Ἐβραίους καὶ κερδοσκόπους, μάταια ὁ Μπουαζελὲν καὶ ἀπὸ μέγρος τῶν συναδέλφων του, προσφέρει μιὰ προκαταβολὴ ἀπὸ 400 ἑκα-

τομύρια ἀπέναντι στὴν ἀξία τῶν ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων. Ἡ Συντακτικὴ εἶχε πάρει τὴν ἀπόφασή της. Τὸ ζήτημα, εἶχε πεί θ Ἐλλειψάνδος, εἶχε κίολας κριθεῖ μὲ τὴν κατάργησιν τῆς δεκάτης. Δίχως ν' ἀποφανθεῖ ρητῶ γιὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ κλήρου, ἡ Ἐθνουσνέλευση ἀποφασίζει, μὲ 508 ψήφους ἐναντίον 346, νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ τεράστια αὐτὰ χτήματα, ποὺ ἐκτιμῶνται σὲ τρία δισεκατομύρια, γιὰ τὴν ἐγγύθη τοῦ δημόσιου χρέους.

Ἔστερ' ἀπ' αὐτὸ τὸ μεγάλο βῆμα ποὺ ἐγινε, δλα διευκολύνονταν. Ἡ Ἐθνουσνέλευση ἀποφάσισε, στίς 19 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789 νὰ δημιουργήσῃ μιὰ οικονομικὴ ὑπηρεσία ποὺ θὰ ἐξαρτιόταν ἀποκλειστικὰ ἀπ' αὐτήν, καὶ τὴν ὀνόμασε Ἐκτάκτο Ταμεῖο. Τὸ καινούργιο ταμεῖο θὰ εἰσπραττε τὸ προϊόν τῶν ἐκτάκτων φόρων, δπως εἶταν ἡ πατριωτικὴ εἰσφορά, θὰ τροφοδοτιόταν δμως προπαντὸς ἀπ' τὸ ποσοὶ ποὺ ὑπολόγιζαν ὅτι θὰ προκύψει ἀπ' τὴν πώληση τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν. Γιὰ ν' ἀρχίσουν, θὰ πουλοῦσαν γιὰ 400 ἑκατομύρια ὀρισμένα χτήματα, καὶ θὰ κόβανε ἰσόποσα ἀσινιάτα, ποὺ μ' αὐτὰ θὰ ἐξοφλοῦσαν πρῶτα-πρῶτα τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων γιὰ τὰ 170 ἑκατομύρια τῶν προκαταβολῶν του. Ἡ πρώτη αὐτὴ ἐκδοσὴ τῶν ἀσινιάτων εἶταν συνεπῶς τέχνασμα τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου. Τὸ ἀσινιάτο εἶναι ἀκόμα ἓνα γραμάτιο τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου. Γὰ χαρτιῦ ποὺ ἔβγαζε τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων εἶταν τραπέζογραμμάτια. Ἡ λέξη ἀσινιάτο εἶναι ἐνδειχτικὴ. Εἶναι καθορισμὸς ποσοῦ γιὰ πληρωμὴ (assignation), μιὰ συναλλαγματικὴ ἐπὶ τοῦ Ἐκτάκτου Ταμεῖου, μιὰ ἐνυπόθηκη ὁμολογία πάνω σὲ καθορισμένο εἰσόδημα.

Ἔνας τίτλος, ἓνα προνομιούχο γραμάτιο ἀγορᾶς δημόσιων γαιῶν δὲν ἀποτελεῖ ἀκόμα νόμισμα. Τὸ ἀσινιάτο ποὺ κυκλοφόρησε στίς 19 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1789 φέρνει τόκο 5 % γιὰτὶ ἀντιπροσωπεύει μιὰ πίστωση σὲ βάρος τοῦ Κράτους ποὺ ἀποφέρει τόκο, μιὰ πίστωση σὲ βάρος τοῦ Ταμεῖου Προεξοφλήσεων. Εἶναι ἓνα γραμάτιο τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου ποὺ ἐξοφλεῖται μὲ χτήματα ἀντὶ νὰ ἐξοφλεῖται μὲ μετρητὰ. Στὸ μέτρο ποὺ προχωροῦσε ἡ πώληση τῶν ἐκκλησιαστικῶν χτημάτων, τὸ Κράτος ἀπέσυρε ἀπ' τὴν κυκλοφορία τὰ ἀσινιάτα καὶ τὰ ἀκύρωσε, ὥστε ν' ἀποσβύνεται ἀνάλογα τὸ δημόσιο χρέος.

Ἄν αὐτὴ ἡ ἐπιχείρησις εἶχε πετύχει, ἀν τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων εἶχε κατορθώσει ν' αὐξήσει τὰ κεφάλαιά του, νὰ διαπραγματευθεῖ καὶ νὰ τοποθετήσῃ τὰ 170 ἑκατομύρια ἀσινιάτα ποὺ τοῦ εἶχαν παραδώσει, εἶναι πιθανὸ πὼς ἡ Ἐθνουσνέλευση δὲ θ' ἀνάτρεχε στὸ χαρτονόμισμα, ποὺ ἀπέναντί του ἔτρεφε μιὰ δυσπιστία, ποὺ τὴν ἐξηγοῦν οἱ ἀναμνήσεις τοῦ Λῶ* καὶ τὸ πιὸ πρό-

* Λῶ Ἰωάννης (1671—1729). Οἰκονομολόγος ποὺ διατύπωσε τὴ θεωρία πὼς τὸ χαρτονόμισμα εἶναι τὸ ἰδανικὸ νόμισμα, γιὰτὶ εἶναι προορισμένο ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ μεταλλικὸ. Ἐπάρμοσε τὴ θεωρία του σὰν Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἀπότυχε οἰκτρά, καὶ μόλις κατόρθωσε νὰ σωθεῖ μὲ τὴ φυγὴ ἀπ' τὴν ὀργὴ τοῦ ἐξεγερμένου λαοῦ. Σ. τ. Μ.

σφατο παράδειγμα τῆς Ἀμερικανικῆς Ἐπανάστασης. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση, ἰκινοποιημένη γιατί πέτυχε τὴ σταθεροποίηση τοῦ χαρτονομίσματος καὶ ἀντιμετώπισε τὶς ἐπείγουσες δαπάνες, ἐλευθερωμένη ἀπ' τὶς ἐνοχλήσεις τοῦ Δημοσίου Ταμείου, θὰ εἶχε ἐφαρμόσει ἀναμφίβολα μιά διαφοροετικὴ οἰκονομικὴ πολιτικὴ.

Τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων ὁμως δὲν κατόρθωσε νὰ βρεῖ ἀγοραστὲς γιὰ τὰ ἀσινιάτα του. Οἱ καπιταλιστὲς δίστασαν νὰ τὰ δεχτοῦν, γιατί ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, στοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1790, ὁ κλῆρος ποὺ θεωρητικὰ εἶχε χάσει τὴν κυριότητα τῶν χτημάτων του, ἐξακολουθοῦσε στὴν πραγματικότητα νὰ διαχειρίζεται αὐτὰ τὰ χτήματα ποὺ ἄλλωστε εἶταν βαρυσμένα καὶ μὲ ἰδιωτικὰ χρέη, δίχως νὰ λογαριάσουμε πὼς ἡ ἀποζημίωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν καὶ ἄλλες δαπάνες ποὺ τὶς κατέβαλλαν ὡς τότε τὰ ἰδρύματά τους, εἶταν ζήτημα ποὺ ἀκόμα δὲν εἶχε ρυθμιστεῖ. Τὸ κοινὸ δὲν εἶχε ἐμπιστοσύνη σὲ χρεώγραφα ποὺ εἶταν μόνο προβληματικὲς ὑποσχέσεις πώλησης χτημάτων ποὺ ὑπῆρχαν ἀμφιβολίες ἂν εἶταν ἐλεύθερα ἀπὸ κάθε βάρος ἢ ὑποθήκη, πράμα ποὺ μποροῦσε νὰ προκαλέσει ἀξεδιάλυτες δυσκολίες. «Τὰ ἀσινιάτα, λέει ὁ Μπαγύ, στὶς 10 τοῦ Μάρτη τοῦ 1790, δὲ βόηκαν τὴν ἐπιθυμητὴ ὑποδοχὴ καὶ τὴν ἀναγκαῖα κυκλοφορία, γιατί ἡ ἐμπιστοσύνη μόνο σὲ μιά σταθερὴ καὶ φανερὴ βάση μπορεῖ νὰ στηριχτεῖ». Οἱ μετοχῆς τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων πῆσανε καὶ τὰ γραμμάτια του ὑποτιμήθηκαν σὲ ἀναλογία ποὺ ξεπέρασε τὰ 6%/. Τὸ λουδοβίκειο τώρα εἶχε πρὶμ 30 σόλδια.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση κατάλαβε πὼς γιὰ ν' ἀποχτήσουν ἐμπιστοσύνη τὰ ἀσινιάτα, ἔπρεπε νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπ' τὸν κλῆρο ἡ διαχείριση τῆς περιουσίας του, ποὺ ἀκόμα τὴν εἶχε στὴν κατοχὴ του, καὶ ν' ἀπαλλάξουν τὰ χτήματα αὐτὰ ἀπὸ κάθε ὑποθήκη, ἀπὸ κάθε ὁποιαδήποτε διεκδίκηση καὶ νὰ μεταβιβάσει στὸ λογαριασμὸ τοῦ Κράτους τὰ χρέη τοῦ κλήρου καὶ ὅλες τὶς ἐκκλησιαστικὲς δαπάνες (διατάγματα τῆς 17 τοῦ Μάρτη καὶ τῆς 17 τ' Ἀπριλίου τοῦ 1790). Ὅταν ἐγίνε αὐτό, ἡ Ἐθνοσυνέλευση φαντάστηκε πὼς εἶχε σταθεροποιήσει ἀρκετὰ τὸ ἀσινιάτο καὶ εἶχε διευκολύνει τὴν τοποθέτησή του. ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ν' ἀνατρέξει στὸ χαρτονόμισμα. Ἰσαμε τώρα τὸ ἀσινιάτο εἶταν τὸ κάλυμα τοῦ γραμμάτιου τοῦ Ταμείου Προεξοφλήσεων. Τὸ γραμμάτιο αὐτὸ εἶχε ὑποτιμηθεῖ, ἐπειδὴ τὸ κάλυμα εἶταν ἀδύλο. Τὸ ἀσινιάτο ὁμως τώρα εἶχε προκαλέσει τὴν ἐμπιστοσύνη, ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε ἐμπόδιο, γιατί τὰ χτήματα τοῦ κλήρου ἔχουν ρευστοποιηθεῖ. Τώρα εἶναι βέβαιο πὼς ὁ παλιὸς κάτοχος δὲ θὰ ἐνοχλήσει τὸν καινούργιο κύριο. Εἶναι βέβαιο πὼς τὸ γραμμάτιο τοῦ Δημοσίου Ταμείου ποὺ θὰ πληρωθεῖ σὲ χωράφια δὲν πρόκειται νὰ τὸ διαμαρτυρήσει κανεὶς στὴ λήξη του. Τὸ παγιωμένο καὶ ἐλευθερωμένο ἀσινιάτο μπορεῖ μὲ περισσότερα πλεονεχτήματα ν' ἀντικαταστήσει τὸ τραπεζογραμμάτιο. Τὸ Ἐκτακτὸ Ταμεῖο θὰ πλασάρει τὸ ἴδιο στὸ κοινὸ τὰ ἀσινιάτα ποὺ εἶταν ἀνίκανο νὰ τὰ κυκλοφορήσει τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων. Τὰ ἀσινιάτα τῆς πρώ-

της έκδοσης πού δὲ βρήκαν ἀγοραστὲς, θ' ἀκυρωθοῦν καὶ θὰ γίνῃ καινούργια ἔκδοση μὲ διαφορετικὸς δρους. Ἐπὶ λόγους μεγαλύ-
τερης προφύλαξης ἀποφασίζετο, στίς 17 τοῦ Μάρτη τοῦ 1790, μὲ
πρόταση τοῦ Μπαγιό, πὼς τὰ χτήματα θὰ πωληθοῦν μὲ τὴ μεσο-
λάβηση τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν. «Πόσα πρόσωπα, λέει ὁ Τουρέ, θὰ
συναλλαγοῦν μὲ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ὅταν τὰ ἐκκλησιαστικὰ
χτήματα θὰ τὰ πάρουν μ' αὐτὴ τὴ μεσολάβηση, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ
μεταβίβαση πού θὰ ἐκαθαρίσει κάθε ἀρχικὴ ἀνωμαλία».

Μερικοὶ θέλησαν τὰ καινούργια ἀσινιάτια νὰ εἶναι *ελεύθερα*
ἀσινιάτια, πράμα πού θὰ ἐπέτρεπε στὸν καθένα νὰ τὰ δέχεται ἢ
νὰ τ' ἀρνέται, μὲ λίγα λόγια νὰ διατηροῦσαν τὸ χαρακτηριστὴρα τοκο-
φόρων τίτλων τοῦ Δημόσιου Ταμεῖου. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὁμο-
σφωνήθη μὲ τὴ γνώμη τῶν ὁπαδῶν τῆς ἀναγκαστικῆς κυκλοφο-
ρίας: «θὰ εἶταν ἄδικο, λέει ὁ Μαρτινώ, στίς 10 τοῦ Ἀπρίλη, νὰ
ὑποχρεώσουμε τοὺς πιστωτὲς τοῦ Κράτους νὰ τὰ δέχονται, δίχως
νὰ μποροῦν κι αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς δικούς
τους πιστωτὲς νὰ τὰ δέχονται κι αὐτοί». Τὸ διάταγμα τῆς 17 τ'
Ἀπρίλη, ὄρισε πὼς τὰ ἀσινιάτια «θὰ κυκλοφοροῦσαν σὺ νόμισμα
σ' ὅλα τὰ πρόσωπα καὶ σ' ὅλη τὴν ἔχταση τοῦ βασιλείου καὶ θὰ
γίνονταν δεχτὰ σὺ μετρητὸ χρῆμα ἀπ' ὅλα τὰ δημόσια καὶ ἰδιω-
τικὰ ταμεῖα». Ὡστόσο ἐπιτράπηκε στοὺς ἰδιώτες νὰ τὰ ἀποκλείσουν
ἀπ' τὶς μελλοντικὲς τους συναλλαγές. Κατὰ συνέπεια τὸ διάταγμα
δὲν ὄριζε πραγματικὴ ἀναγκαστικὴ κυκλοφορία. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις
δὲν πρόσεξε πὼς μοιραῖα θὰ γινόταν ἀνταγωνισμὸς ἀνάμεσα στὸ
χαρτονόμισμα καὶ στὰ μεταλλικὰ νομίσματα, καὶ πὼς τὸ πρῶτο θὰ
ὑπόκυπτε ἀναγκαστικά. Τὸ κακὸ νόμισμα διώχνει τὸ καλὸ! Δὲν
τόλμησε ν' ἀποσύρει τὸ χρυσὸ καὶ τὸ ἀσήμ ἀπ' τὴν κυκλοφορία.
Οὔτε κἀν τὸ σκέφτηκε. Τὰ ἀσινιάτια στὴν ἀρχὴ κυκλοφοροῦσαν
μόνο σὲ μεγάλα χαρτονομίσματα 1000 λιβρῶν. Τὸ χρυσάφι καὶ τὸ
ἀσήμ εἶταν ἀναγκαῖα γιὰ τὸ συμπλήρωμα τῶν λογαριασμῶν καὶ
γιὰ τὶς μικροαγορές. Ἄντι ν' ἀπαγορέψει τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀσι-
νιάτων μὲ μεταλλικὰ νομίσματα, ἡ Ἐθνοσυνέλευσις τὴν ἐνθάρυνε.
Εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ σκοῦδα κι ἀπὸ μικρὰ κέρματα γιὰ τὴ μισθοδο-
σίαν τῶν στρατευμάτων. Τὸ ἴδιο τὸ Δημόσιο Ταμεῖο ἀγόρασε με-
ταλλικὰ νομίσματα μὲ ἀσινιάτια καὶ δέχτηκε μάλιστα νὰ ζημωθεῖ
στὴν ἀνταλλαγὴ. Καὶ ἡ ζημία αὐτὴ ἀδιάκοπα μεγάλωνε. Ἔτσι ἡ
ἀνταλλαγὴ τῶν μεταλλικῶν νομισμάτων μὲ χαρτονόμισμα νομιμο-
ποιήθηκε. Τὸ διάταγμα τῆς 17 τοῦ Μᾶη τοῦ 1791 καθιέρωσε καὶ
ἐνθάρυνε αὐτὴν τὴν ἀνταλλαγὴ. Τὸ λουδοβίκειο καὶ τὸ ἀσινιάτο ἀρ-
χισαν νὰ παίζονται στὸ χρημαστήριο. Τὸ νόμισμα θεωρήθηκε σὺν
ἐμπόρευμα μὲ μεταβλητὴ ἀξία. Ἔτσι ἡ ὑποτίμησις τοῦ χαρτονομί-
ματος σὲ σχέση μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα νομιμοποιήθηκε ἀπ'
τὴν ἴδια τὴν Ἐθνοσυνέλευσις. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, στὸ οἰκονομικὸ
τῆς σύστημα ἀνοιγόταν μιὰ ρωγμὴ πού ὀλοένα καὶ θὰ πλάταινε.

Τὰ πρῶτα ἀσινιάτια, πού ἐκδόθησαν στίς 19 τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ
1789, ἔδιναν τόκο 5 %.

Ἐκεῖνα ποὺ ἐκδόθησαν ὕστερα γιὰ νὰ τὰ

ἀντικαταστήσουν, στις 17 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1790, ἔδιναν τόκο μόνο 3 % . Ὁ τόκος λογαριαζόταν μετὰ τὴν ἡμέρα. Ἐνα ἀσινιάτο τῶν 1000 λιβρῶν ἔδινε τὴν ἡμέρα 1 σόλδι καὶ 8 δηνάρια καὶ ἓνα τῶν 300 λιβρῶν 6 δηνάρια. Ὁ τελευταῖος κομιστὴς σὲ τέλος τοῦ χρόνου ἔπαιρνε τὸ ποσὸ τοῦ ὀλικοῦ τόκου ἀπὸ ἓνα δημόσιο ταμεῖο. Οἱ ἐνδιάμεσοι κομιστὲς εἰσπράττανε τὸ ἀνάλογο μέρος ποὺ τοὺς χρωστοῦσαν ἀπὸ τοὺς ὀφειλέτες τους, ποὺ πάντα εἶταν ὑποχρεωμένοι νὰ συμπληρώσουν τὸ ποσὸ (ὑποχρέωση ἀχρηστευμένη, ποὺ τὸ Κράτος τὴν ἐφαρμόζει σ' ὅλες τὶς εἰσπράξεις του).

Μειώνοντας τὸ ἐπιτόκιο ἡ Συντακτικὴ θέλησε ν' ἀποτρέψει τοὺς κεφαλαιούχους νὰ φυλάξουν τὰ ἀσινιάτα στὸ πορτοφόλι τους, ἀντὶ νὰ τὰ ἀνταλλάξουν μετὰ χτήματα. Ὁ βουλευτὴς Πρινδὸν εἶχε ζητήσῃ τὴν κατάργησι καθετοῦ, μὴ ποὺ τὸ ἀσινιάτο γινόταν νόμισμα. Τὰ σκοῦδα δὲν ἀπόφεραν τόκο. «Ἡ τὸ ἀσινιάτο εἶναι καλὸ ἢ δὲν εἶναι, ἔλεγε. Ἄν εἶναι καλὸ, καθὼς δὲν ἀμφιβάλλω γι αὐτὸ καθόλου, δὲν τοῦ χρειάζεται τόκος, ἂν εἶναι κακὸ, ὁ τόκος δὲ θὰ τὸ κάνει καλὸ, θ' ἀποδείξει ὅτι εἶναι κακὸ καὶ μάλιστα πῶς ἐμεῖς ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἐκδόσῃς του δυσπιστοῦμε σ' αὐτό». Ἡ Ἐθνοσυνέλευσι δὲν τόλμησε ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ νὰ φτάσει ὡς τὸ ἔσχατο ὄριο αὐτῆς τῆς λογικῆς.

Ἡ ἐκδοσι τῶν ἀσινιάτων, ποὺ στὴν ἀρχὴ εἶταν μὴ ἀπλὴ ταμειακὴ πράξι, προκάλεσε στὴν Ἐθνοσυνέλευσι τὸν πειρασμὸ νὰ ἐπεχτεῖναι τὰ σχέδιά της. Τὸ Ἐκτακτὸ Ταμεῖο πρόσφερε τώρα τὶς ἴδιες ὑπηρεσίαι, ὅπως πρὶν τὸ Ταμεῖο Προεξοφλήσεων. Τὰ ἀσινιάτα ἀντικατάσταναι τὰ τραπεζογραμμάτια. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσι ἔκοψε νόμισμα. Μετὰ τὴν πρώτη ἐκδοσι εἶχε κατορθώσῃ νὰ ἐξοφλήσῃ τὰ ἐπείγοντα χρέη, γιὰτὶ νὰ μὴν τῆς ἔρθῃ ἡ ἰδέα νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὸ ἴδιο μέσο γιὰ νὰ ἀποσβέσῃ ὀλόκληρο τὸ χρέος, νὰ μὴν ἐκαθαρίσῃ μονομῆς τὸ χρεωστικὸ ὑπόλοιπο τοῦ παλιοῦ καθιστώτος :

Ὁ μαρκήσιος ντὲ Μοντεσκιού-Φεζενζάν, ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Οἰκονομικῶν, πρότεινε στὴν Ἐθνοσυνέλευσι, στις 27 Αὐγούστου 1790, τὴν ἐκλογὴ ἀνάμεσα σὲ δυὸ συστήματα : ἢ νὰ ἐκδόσῃν ἐξοφλητήρια ὁμόλογα, μετὰ τόκο 5 % , ποὺ θὰ εἰσπράττονταν γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων καὶ μ' αὐτὰ θὰ ἐξοφλοῦσαν τὰ καταργημένα ἀξιώματα καὶ τὰ ἀπαιτητὰ χρέη ἢ νὰ προστρέξουν σὲ καινούργιαι ἐκδόσεις ἀσινιάτων κ' εἶται θὰ ἀποσβέναν τὸ χρέος μετὰ τὴν γρήγορη πώλησι τῶν χτημάτων τοῦ κλήρου.

Ἐπειὴ ἀπὸ μεγάλη καὶ σφοδρὴ συζήτησι, ποὺ κράτησε πάνω ἀπὸ ἓνα μῆνα, ἡ Συντακτικὴ υἱοθέτησε τὴ δεύτερη λύσι. Ἀποφάσισε, στις 29 τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1790, τὴν ἐξόφλησι «μετὰ ἄτοκα ἀσινιάτα» τοῦ κημαινόμενου χρέους τοῦ Κράτους καὶ τοῦ κλήρου καὶ ταυτόχρονα αὐξήσε σὲ 1200 ἑκατομύρια τὸ ὄριο τῆς ἐκδόσῃς τῶν ἀσινιάτων, ποὺ ὡς τότε εἶταν καθορισμένον στὰ 400.

Τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς, ἀποφάσισαν ἔπειτ' ἀπὸ ἐμπεριστατωμένη μελέτη καὶ ὠριμὴ σκέψῃ. Αὐτῶν, τοὺς εἶχε πρὶ ὁ Μοντε-

σμού, «είναι τὸ μεγαλύτερο πολιτικὸ πρόβλημα πὺ μπορεῖ νὰ ὑποβληθεῖ στὴν κρίση πολιτικῶν ἀνδρῶν».

Ἀπόκρουσαν τὰ ἐξοφλητήρια δμόλογα γὰ πολὺ ἰσχυροὺς λόγους. Αὐτὰ τὰ δμόλογα πὺ θὰ γίνονταν δεχτὰ μόνο γὰ τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων, εἶχαν τὸ μειονέκτημα πὺς δὲ βελτίωναν τὴν οικονομικὴ κατάσταση, ὥσπου νὰ γίνει ἡ πώληση αὐτῶν τῶν χτημάτων. Καὶ μάλιστα, ἀφοῦ εἶταν ἔντοκα, δὲ θὰ μείωναν καθόλου τὰ ἔξοδα. «Τὸ χρέος δὲ θάπαυε νὰ ὑπάρχει» (Μπωμέτς). «Τὰ δμόλογα θὺ ἐπέτρεπαν στοὺς κεφαλαιούχους νὰ κερδοσκοποῦν πάνω στὰ χτήματα πὺ εἶταν γὰ πούλημα καὶ νὰ ὑπαγορεύουν τὸ Νόμο στὴν ὑπαιθρο» (Μιραμπώ). Οἱ κάτοχοι τοὺς πραγματικὰ θὰ εἶταν παντοδύναμοι οὗτος πλειστηριασμούς, μὰ πὺ μόνο μὲ τὰ χαρτιά τοὺς θάταν δυνατὸ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἀγορές. Οἱ εἰσοδηματίες κατοικοῦσαν στὶς πόλεις, δὲν ἐνδιαφέρονταν γὰ τὰ χωράφια. Δὲ θὰ βιάζονταν νὰ διαθέσουν τὰ δμόλογα πὺ τοὺς ἔδιναν, μὰ πὺ τοὺς ἔφεραν τόκο. Ὑπῆρχε λοιπὸν ἀφορμὴ νὰ ἀναρωτιέται κανένας, ἀν οἱ πωλήσεις θὰ διευκολύνονταν ἢ ἀντίθετα θὰ ἐπιβραδύνονταν, καὶ αὐτὸ εἶταν τὸ μεγάλο πρόβλημα. Ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπῆς συμφωνοῦσαν πὺς «ἡ σωτηρία τοῦ κράτους ἐξαρτιόταν ἀπ' τὴν πώληση τῶν ἐθνικῶν χτημάτων καὶ ἡ πώληση αὐτὴ θάταν γρήγορη μόνο ὅσο θὺ ὑπῆρχαν στὰ χέρια τῶν πολιτῶν ἀξίες κατ'ἀλληλες γι αὐτὴ τὴν ἀγορὰ» (Μοντεσκιού).

Τὰ ἀσινιάτα θεωρήθηκαν προτιμότερα γὰτὶ κυκλοφοροῦσαν παντοῦ καὶ δὲν ἀκινητοποιούνταν στὰ πορτοφόλια, ἐπειδὴ δὲν ἔφεραν τόκο, γὰτὶ πραγματοποιοῦσαν αἰσθητὴν οικονομία, πὺ δ Μοντεσκιού τὴν ὑπολόγιζε σὲ ἑκατὸν εἴκοσι ἑκατομῦρια τὸ χρόνο, πὺς πὺ θ' ἀφαιρούσαν ἀπ' τοὺς φῶρους πὺ πληρώνει ὁ λαὸς καὶ προπαντός, δίχως αὐτὰ, τὰ ἐθνικὰ χτήματα δὲ θὰ πουλιόταν: «Ἀπὸ εἴκοσι χρόνια καὶ δῶθε, εἶναι γὰ πούλημα 10.000 χτήματα, ἀλλὰ δὲν τ' ἀγοράζει κανένας· τὸ νὰ ἐξοφλοῦμε λοιπὸν γὰ νὰ πουλᾶμε εἶναι τὸ μόνο μέσο γιὰ νὰ προκαλέσουμε τὴν ἐπίσπευση τῶν πωλήσεων» (Μοντεσκιού).

Οἱ ἐχθροὶ τῶν ἀσινιάτων ἰσχυρίστηκαν πὺς ἡ ἐξόφληση τοῦ χρέους μὲ χαρτονόμισμα ἰσοδυναμοῦσε μὲ μερικὴ χρεωκοπία. Εἶναι αὐταπάτη νὰ πιστεῦοιμε, ἔλεγε ὁ Ντυπὸν ντὲ Νεμούρ, πὺς μποροῦμε νὰ πληρώσουμε τὰ χρεῖα μὲ ἀσινιάτα. Αὐτὰ εἶναι μόνο προκαταβολὲς γὰ τὰ χτήματα. Ἡ πληρωμὴ θὰ εἶναι πραγματικὴ μόνᾳ τὴ μέρα πὺ τὸ χτήμα πὺ θὺ ἀντιπροσωπεύεται ἀπ' τὸ ἀσινιάτο θὰ ἔχει πωληθεῖ· ὡς τὴ στιγμή αὐτὴ τὸ ἀσινιάτο θὰ ἐποτιμηθεῖ μοιραία, γὰτὶ τὸ χαρτονόμισμα θὺ χάσει ὁπωσδήποτε ἕνα μέρος τῆς ἀξίας του στὴν ἀνταλλαγὴ του μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα. Ὁ Ταλλεϋράνδος ἔδειχνε πὺς ἡ χρεωκοπία θὺ εἶχε τὸν ἀντίχτυπό της καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμα τὶς ἰδιωτικὲς συναλλαγές: «Ὅλοι οἱ πιστωτὲς πὺ ἐξοφλοῦνται μὲ χαρτονόμισμα χάνουν τὴ διαφορὰ (ἀνάμεσα στὸ χαρτονόμισμα καὶ στὰ μεταλλικὰ νομίσματα), καὶ ὅλοι οἱ ὀφειλέτες πὺ εἶχαν δανειστεῖ μεταλλικὰ νομίσματα, τὴν κερδί-

ζουν, κατὰ συνέπεια έχουμε άνατροπή στις ίδιοχτησίες, γενική έλειψη πίστης στις πληρωμές και μάλιστα τόσο πύδ μισητή, όσο περισσότερο παρουσιάζεται νομομοποιημένη». 'Ο Λαβουαζιέ κι ό Κοκτορσέ άπόδειξαν πώς άν έριχναν στην κυκλοφορία ένα νέον δογκο χαρτονομίσματος, αυτό θά είχε σά συνέπεια την άμεση αύξηση της τιμής τών έμπορευμάτων. «'Αν διπλασιάσετε τó νόμισμα κι άν τά έμπορεύματα πού προσφέρονται για άνταλλαγή βρίσκονται στην ίδια άναλογία όπως πριν, είναι όλοφάνερο πώς θά χροιάζεται διπλάσια ποσότητα νομίσματος για την ίδια ποσότητα έμπορευμάτων». (Περρέ).

'Η αύξηση τών τιμών τών ειδών κατανάλωσης θά λιγοστέψει την κατανάλωση και κατ'ά συνέπεια την παραγωγή. Τά γαλλικά βιοτεχνικά έργαστήρια θά καμφθούν άπ' τόν άνταγωνισμό τών ξένων έργαστηρίων και τόσο περισσότερο, όσο ή νομισματική διαφορά θά βαι σέ βάρος της Γαλλίας. Θά χροιαστεί νά πληρώσει τις άγορές της στο 'Εξωτερικό με πολύτιμα μέταλλα. Τό μεταλλικό της άπόθεμα θά χαθεί. Θά έπακολουθήσει μιá φοβερή οικονομική και κοινωνική κρίση.

Δίχως νά άρνούονται άπόλυτα αυτούς τούς ένδεχόμενους κινδύνους, οι ύπερασπιστές τού άσινιάτου άπαντούσαν πώς δέν νήπρηξε άλλη δυνατή λύση, έξόν άπ' τή δική τους. Τά μεταλλικά νομίσματα πού στο μεταξύ είχαν εξαφανιστεί, έπρεπε νά τά αντικαταστήσουν με χαρτονόμισμα, για νά κατορθώσουν νά πουλήσουν τά χτήματα τού κλήρου. «Τό χαρτί, λένε, διώχνει τó άσήμ. Πολύ καλά. Δόστε μας λοιπόν τó άσήμ, δέ θά σάς ζητήσουμε καθόλου χαρτί» (Μιραμπώ). «'Ας μη μās μιλάν για τó σύστημα Λω' «ό Μισσιουπής» δέν μπορεί νά παραλληλίζεται με τó άββαείο Σιτώ και με τó άββαείο Κλινύ!» (Μοντεσκιού). 'Υστερα, παίρνοντας άκόμα και τή χειρότερη έκδοχή, άν τά άσινιάτα χάσουν την έμπιστοσύνη τού κόσμου, οι κάτοχοι τους θά βιαστούν νά τ'αυ καλύψουν με χτήματα. Κι αυτό είναι τó σπουδαιότερο. Τό άσινιάτο είναι άναγκαίο για την πώληση τών έθνικων χτημάτων. «Πρέπει νά διώξουμε τούς επικαρπωτές, πρέπει νά καταστρέψουμε τή χιμαιρική έλπίδα» (Μπωμέτς). Μ' άλλα λόγια, τó ζήτημα δέν εΐταν οικονομικό. Κατ'ά πρώτο λόγο εΐταν πολιτικό. «'Από συνταγματική άποψη, ή έκδοση άσινιάτων δέν μπορεί νά άμφισβητηθεί, είναι τó μόνο και άλάθευτο μέσο για νά έδραιώσουμε τó Σύνταγμα. 'Από οικονομική άποψη, δέν πρέπει νά τó ξεετάζουμε σά νά βρισκόμαστε σέ όμαλές περιστάσεις. 'Αδυνατούμε νά άντιμετωπίσουμε τις ύποχρεώσεις μας, μπορούμε νά ύποστούμε έλαφρές άπώλειες, δέν μπορούμε όμως ν' άνεχτούμε νά μη στηριχτεί σέ στέρεες και πάγιες βάσεις τó Σύνταγμα» (Σαπελιέ). «Πρόκειται, έλεγε ό Μοντεσκιού, με μεγαλύτερη άκόμα άκρίβεια, νά έδραιώσουμε τó

* 'Υπαινιγμός για την «'Εταιρεία της Δύσεως» πού ίδρυσε ό Λω και πού έβγαζε μέτοχες για την έκμετάλλευση τών έδαφών της Γαλλικής άποικίας Λουϊζιάνας κοντά στο Μισσιουπή. Οι μέτοχες αυτές έχασαν έντελώς την αξία τους κ' οι μέτοχοι καταστράφηκαν. Σ. τ. Μ.

Σύνταγμα, ν' αφαιρέσουμε κάθε έλλειδα απ' τους έχθρους του, να τους δέσουμε με την καινούργια τάξη πραγμάτων, με τὸ ἴδιο τους τὸ συμφέρον».

Τὸ αἰναιτὸ εἶταν λοιπὸν πολιτικὸ ὄπλο καὶ ταυτόχρονα οἰκονομικὸ ὄργανο. Σὰν ὄπλο πολιτικὸ, ἀπόδειξε τὴ δύναμή του, γιατί ἐπατάχυνε τὴν πώληση τῶν χτημάτων τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἔκαμε ἀνεκλήτη, καὶ γιατί ἐπέτρεψε στὴν Ἐπανάσταση νὰ νικήσει τοὺς ἐσωτερικοὺς κ' ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς της. Σὰν οἰκονομικὸ ὄργανο, δὲν ἔξφυγε ἀπ' τοὺς κινδύνους πού εἶχαν προβλέψει οἱ ἐχθροὶ του. Τοὺς κινδύνους ὅμως αὐτοὺς τοὺς γέννησε ἡ πολιτικὴ καὶ τίς περισσότερες φορές τοὺς μεγάλωσε, τοὺς ἐπιδείνωσε καὶ τοὺς ἔκανε ἀναπόφευχτους.

Τὰ μεγάλῃς ἀξίας αἰναιτὰ ἔχασαν στὴν ἀνταλλαγὴ τους μὲ τὰ μεταλλικὰ νομίσματα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἐκδόσεώς τους. Μὲ τὰ σκουδα ἀνταλλάσσονταν μονάχα ὅταν πλήρῃσιν κανένας πρὶν 6—7% καὶ ὕστερον ὡς 10, 15, 20%. Τὰ αἰναιτὰ τῶν 50 λιβρῶν, τὴν ἀνοξὴ τοῦ 1791, ἄξιζαν περισσότερον ἀπ' τὰ αἰναιτὰ μεγαλύτερης ἀξίας καὶ τέλος ὅταν κυκλοφόρησαν τὰ αἰναιτὰ τῶν 5 λιβρῶν, οἱ «κορσέδες» ὅπως τὰ ἔλεγαν εἰρωνικά, πού ἀρχίζαν νὰ τὰ μοιράζον τὸν Ἰούλιο τοῦ 1791, ἡ ἀξία τους ἀνέβηκε σὲ ἀναλογία μὲ τὰ αἰναιτὰ τῶν 50 λιβρῶν. Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις εἶχε διστάσει πολὺν καιρὸ πρὶν ἐκδώσει τὰ μικρῆς ἀξίας αἰναιτὰ, γιὰ πολὺ σοβαροὺς λόγους. Οἱ ἐργάτες πληρώνονταν σὲ σκουδα καὶ σὲ μικρὰ χάλκινα κέρματα. Ὡς τότε, οἱ ἐργοδοτὲς ἔχαναν τὴ διαφορὰ τῆς ἀνταλλαγῆς τοῦ αἰναιτῶν μὲ κέρματα. Ἄν κυκλοφοροῦσαν αἰναιτὰ τῶν 5 λιβρῶν, ὑπῆρχε φόβος πὼς τὰ σκουδα θὰ ἐξαφανίζονταν καὶ πὼς οἱ ἐργάτες πού στὸ ἐξῆς θὰ πληρώνονταν σὲ χαρτονόμισμα, δὲ θὰ μπορούσαν ν' ἀντέξουν στὴ ζημιὰ πού ὡς τώρα βάραινε τ' ἀφαντικὰ τους. Γιατὶ τώρα, γιὰ κάθε ἀντικείμενο, γιὰ κάθε ἐμπόρευμα, ὑπῆρχαν δύο τιμές, ἡ τιμὴ σὲ μεταλλικὸ νόμισμα καὶ ἡ τιμὴ σὲ αἰναιτὰ. Πληρώνοντας τοὺς ἐργάτες σὲ χαρτονόμισμα εἶτανε σὰ νὰ ἐλάττωνες τὸ μεροκάματο τους. Καὶ πραγματικὰ αὐτὸ ἔγινε. Μάταια προσπαθοῦσαν ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν κρίσις, κόβοντας τεράστια ποσότητα χάλκινων κερμάτων, χύνοντας τίς καμπάνες τῶν ἐκκλησιῶν πού εἶχαν καταργήσει. Τὰ ἀσημένια νομίσματα χάθηκαν γιατί εἶχαν μεγαλύτερη ἀξία σὰ μέταλλο. Ἡ ἔλειψη τῶν μικρῶν νομισμάτων στὴν ἀρχὴ προκάλεσε σοβαρὰς δυσκολίες στοὺς βιομήχανους, στοὺς ἔμπορους καὶ στοὺς ἐργάτες. Σὲ πολλὰς πόλεις ἀντικατάστησαν τὴν πληρωμὴ σὲ χρήματα μὲ πληρωμὴ σὲ εἶδος. Ἀντὶ γιὰ μισθὸ δίνανε στάφι ἢ ὑφάσματα. Στὴ Μπεζανσόν, τὸ Μάρτη καὶ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1792, ἡ ἔλειψη τῶν μικρῶν κερμάτων καὶ ἡ ὑποτίμησις τοῦ χαρτονομίσματος προκάλεσε ταραχὰς. Οἱ ἐργάτες πού ἀπασχολούνταν στὰ δρυσοματικὰ ἔργα κατέβηκαν σὲ ἀπεργία ἀπαιτώντας τὴν πληρωμὴ τους σὲ κέρματα. Φοβέρισαν τοὺς ψωμάδες πὼς θὰ λεηλατοῦσαν τὰ μαγαζιά τους. Τὸ ἴδιο ἔγινε σὲ πολλὰ μέρη. Ὁ λαὸς δὲν παραδεχότανε τὴ διαφορὰ τιμῆς ἀνάμεσα στὸ μεταλλικὸ νόμισμα καὶ στὸ χαρτονόμισμα. Ἄγαναχτοῦσαν ἐναντίον τῶν ἐμπόρων καὶ τοὺς κακομεταχειρίζονταν.

Παρισίνοι μεγαλέμποροι, σὰν τοὺς Μοννερόν, κόψανε σόλδια μὲ τὴ φέριμα τοὺς. Τὸ παράδειγμά τοὺς τὸ ἀκολούθησαν κι ἄλλοι. Αὐτὰ τὰ γάλκινα κέρματα πού τὰ ἔκοψαν ἰδιώτες, τὰ δνόμασαν μετάλλια ἐμπιστοσύνης. Οἱ Τράπεζες, μὲ τὴ σειρά τοὺς, στὸ Μπρωτὸ πρῶτα-πρῶτα καθὼς φαίνεται, εἶχαν τὴν ἐμπνευση νὰ κυκλοφορήσουν μικρὰ χαρτονομίσματα στ' ὄνομά τοὺς, γραμάτια ἐμπιστοσύνης, πού τὰ ἀνταλλάζανε μὲ ἀσινιάτα. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 1791, αὐτὲς οἱ ἐκδόσεις γραματίων ἐμπιστοσύνης πολλαπλασιάστηκαν. Στὸ μέσο αὐτὸ προστρέξανε καὶ νομαρχιακὲς διοικήσεις, δῆμοι καὶ παρισινὰ διαμερίσματα. Στὸ Παρίσι κυκλοφοροῦσαν ταυτόχρονα 63 τέτια γραμάτια.

Οἱ ἐκδοτικὲς τράπεζες κέρδιζαν μ' αὐτὸ διπλά. Πρῶτα-πρῶτα εἰσπραττανε μεσιτεία ἢ ἀμοιβὴ γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀσινιάτων μὲ τὰ δικὰ τοὺς γραμάτια. Ὑστερὰ ἀντὶ ν' ἀκινήτοποιοῦν τὰ ἀσινιάτα πού εἰσπρατταν μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ, ἐπωφελοῦνταν ἀπ' τὴν ἀπουσία ἐλέγχου, καὶ τὰ χρησιμοποιοῦσαν σὲ ἐμπορικὲς ἢ χρηματιστηριακὲς κερδοσκοπίες. Κερδοσκοποῦσαν πάνω στὴ ζάχαρη, στὸν καφέ, στὸ ρούμι, στὸ βαμπάκι, στὸ μαλλί, στὸ στάρι. Ὁ κίνδυνος εἶταν πῶς σὲ περίπτωσι ἀποτυχίας, τὸ γραμάτιο ἐμπιστοσύνης, χάνοντας τὸ κάλυμά του, δὲν μποροῦσε νὰ ἐξοφληθεῖ. Ἡ κερδοσκοπία εἶχε ἐξαφανίσει τὸ ἀντίκρουσμα. Οἱ μεγάλες ἀγορὲς τροφίμων, ἀπὸ τίς ἐκδοτικὲς τράπεζες, πού θέλανε νὰ ἐπενδύσουνε τὰ ἀσινιάτα τοὺς προκάλεσαν τὴν αὐξηση τῶν τιμῶν καὶ τὴν πτώση τῆς ἀξίας τῶν γραματίων τοὺς. Ὅταν ὀρισμένες ἐκδοτικὲς τράπεζες, ὅπως τὸ Ταμεῖο Ἀρωγῆς τοῦ Παρισιοῦ, σταμάτησαν τὴν ἐξόφλησι τῶν γραματίων τοὺς, αὐτὸ εἶχε σὰ συνέπεια ἓνα παθητικὸ πολλῶν ἑκατομυρίων· πολλὰ ἄλλα ἀνάλογα κράχ ἔσπειραν τὸν πανικὸ στὸ κοινύ. Ἡ ὑποτίμησι τῶν γραματίων ἐμπιστοσύνης, πού χρειάστηκε τελικὰ νὰ τὰ ἀποσύρουν ἀπ' τὴν κυκλοφορία, εἶχε τὸν ἀντίκτυπὸ τῆς σταῖ ἀσινιάτα. Ἀς μὴν ξεχνᾶμε τέλος πῶς ἐπιτήδειοι πλαστογράφοι ἔριχναν στὴν ἀγορὰ μεγάλες ποσότητες πλαστῶν ἀσινιάτων κι ὁ Καλὸν, στὸ στρατὸ τῶν ἐμγκρέδων, διεύθυνε ἓνα εἰδικὸ ἐργοστάσιο γι αὐτὴ τὴ δουλειά.

Κι ἄλλες αἰτίες ἀκόμα συνέργησαν στὴν πτώσι τοῦ ἀσινιάτου πού μοιραῖο τῆς ἐπακολούθημα εἶταν ἡ ἀκρίβεια τῆς ζωῆς. Τὰ ἀσινιάτα ἔπρεπε νὰ καοῦν ἀπὸ τὴ στιγμὴ πού ἐμπαιναν στὰ Δημόσια ταμεῖα, εἴτε ἀπ' τὴν πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτήματων, εἴτε ἀπ' τὴν πληρωμὴ τῶν φόρων. Στοιχειώδης σύνεσι ἐπέβαλλε νὰ ἐπιταχύνουν αὐτὲς τίς εἰσπράξεις, γιὰ νὰ μειώσουν γρήγορα τὸν ὄγκο τοῦ χαρτονομίσματος πού κυκλοφοροῦσε. Ἡ Συντακτικὴ ὄμως διέπραξε τὸ σφάλμα νὰ κορηγήσει στοὺς ἀγοραστὲς πολὺ μεγάλες προθεσμίες. Τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἐξοφλήσουν σὲ 12 ἐτήσιες τοκοχρεωλυτικὲς δόσεις.

Ἄλλο λάθος εἶτανε πῶς δέχονταν γιὰ πληρωμὴ τῶν ἐθνικῶν χτημάτων ἀντὶ γιὰ ἀσινιάτα, ἐξοφλητικὰ ὁμόλογα καταργημένων ὑπηρεσιῶν, τίτλους ἰδιοχτησίας ἀπὸ φεουδαρχικὲς δεκάτες, γενικὰ

ὅλα τὰ χαρτονομίσματα πού χρησιμοποιοῦσε τὸ Κράτος γιὰ τὴν ἐξόφληση τῶν δανείων του (διατάγματα τῆς 30 τοῦ Ὀκτώβρη καὶ τῆς 7 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1790). Ἔτσι δημιουργοῦσαν γιὰ τὸ ἀσινιάτο ἕναν καινούργιο ἀνταγωνισμό καὶ μ' αὐτὸν διακινδύνευαν τὴν ἀβξηση τῆς κυκλοφορίας τοῦ χαρτονομίσματος. Τέλος ἡ συνέλευση θέλησε νὰ συντονίσει τὴν πορεία τῆς πώλησης τῶν ἐθνικῶν χτημάτων μὲ τὴν ἐξόφληση τοῦ δημόσιου χρέους. Ἔτσι ἀναγκάστηκε ν' αὐξάνει ἀδιάκοπα τὴν ποσότητα τῶν ἀσινιάτων πού κυκλοφοροῦσαν καὶ νὰ μεγαλώνει ἀντίστοιχα τὴν ὑποτίμησή τους. Στὴν ἀρχικὴ ἐκδοσὴ τῶν 1200 ἑκατομμυρίων πού ἀποφασίστηκε στὶς 26 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1790, προστέθηκαν διαδοχικὰ ἡ ἐκδοσὴ τῶν 600 ἑκατομμυρίων στὶς 18 τοῦ Μάη τοῦ 1791, ὕστερα τῶν 300 ἑκατομμυρίων στὶς 17 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1791, καὶ τέλος τῶν 300 ἑκατομμυρίων στὶς 30 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1792, δηλαδὴ 2500 ἑκατομμύρια, σὲ ἐνάμιση χρόνο. Ἀναμφίβολα, ἕνα μέρος ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀσινιάτα ξαναγύρισε στὸ Δημόσιο Ταμεῖο καὶ εἶχε καεὶ (370 ἑκατομμύρια ὡς τὶς 12 τοῦ Μάρτη τοῦ 1792). Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως, ἡ ποσότητα τῶν ἀσινιάτων πού κυκλοφοροῦσαν, αὐξανόνταν μὲ ἀνησυχαστικὴ σταθερότητα (980 ἑκατομμύρια στὶς 17 τοῦ Μάη τοῦ 1791· 1700 ἑκατομμύρια στὶς 30 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1792). Κι ὅλα αὐτὰ πρὶν ἀκόμα ἀρχίσει ὁ πόλεμος.

Ἀπ' τὶς 30 τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, ἂν πιστέψουμε στὴν ἀλληλογραφία τοῦ ἀντινούντσιου τοῦ Πάπα, τὰ ἀσινιάτα στὸ Παρίσι εἶχαν χάσει τὰ 44 % ἀπ' τὴν ἀξία τους. Τὸ χρυσὸ λουδοβίκειο ἀξίεζε 36 λίβρες σὲ ἀσινιάτα. Ἄν ἡ μαρτυρία τοῦ ἀριστοκράτη Σαλαμόν εἶναι ὑποπτη, ἡ μαρτυρία τῶν ἐπίσημων πινάκων γιὰ τὴν ὑποτίμηση τοῦ χαρτονομίσματος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τέπια. Μᾶς πληροφοροῦν πὼς στὴν ἴδια χρονολογία, πρὶν δυὸ μῆνες ἀπ' τὴν ἐκκρηξὴ τοῦ πολέμου, 100 λίβρες σὲ ἀσινιάτα στὸ Παρίσι ἀξίεζαν 63 λίβρες μεταλλικὲς καὶ 5 σόλδια. Στὸ Ντούμπ, στὸ τέλος τοῦ ἴδιου μήνα, (Γενάρη τοῦ 1792), ἡ ὑποτίμηση εἶταν 21%, 28%, στὴν Μέρτ, 33%, στὴ Γιρόνδη καὶ στὸ νομὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ροδανοῦ, 29 %, στὸ νομὸ τοῦ Βορρὰ κλπ. Βλέπει κανένας πὼς ἂν οἱ τιμὲς τῶν τροφίμων εἶχαν ὑψωθεῖ παντοῦ ἀνάλογα μὲ τὴν πτώση τοῦ χαρτονομίσματος, ἡ ὑψωση αὐτῆ τῶν τιμῶν θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι κατὰ ἕνα τρίτο ἢ ἕνα τέταρτο.

Ἄν τὰ ἀσινιάτα ἔχαναν στὴ Γαλλία, τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1792, 25—35 % κατὰ μέσον ὁρο ἀπ' τὴν ἀξία τους, στὴ Γενεύη, στὸ Ἀμβούργο, στὸ Ἀμστερνταμ, στὸ Λονδίνο. Συνήθως ἔχαναν 50—60 %, δταν τὸ συνάλλαγμα μίσις χώρας κέφτει στὸ Ἐξωτερικὸ πολὺ περισσότερο ἀπ' ὅ, τι στὸ Ἐσωτερικὸ, αὐτὸ σημαίνει πὼς αὐτὴ ἡ χώρα παράγει λίγο καὶ πωλαίει λίγο, ἀγοράζει ὅμως πολὺ. Γιὰ νὰ ἐξοφλήσει τὶς ἀγορὲς τῆς ὑποχρεώνεται νὰ προμηθεύεται ξένο συνάλλαγμα, πού τὸ πληρώνει τόσο ἀκριβότερα, ὅσο περισσότερο τὸ ἔχει ἀνάγκη.

* Κανονικὰ τὸ χρυσὸ λουδοβίκειο ἀξίεζε 24 μεταλλικὲς λίβρες. Σ.τ.Μ.

Ἡ Γαλλία τοῦ 1792 πουλοῦσε πολλὰ στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ δὲν ἀγόραζε τίποτα ἀπ' αὐτὸ σὲ μεγάλη ποσότητα, ἐξὸν ἀπὸ στάσι. Τὴν πώση τοῦ συναλλάγματος δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἐξηγήσει μόνο ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἀγορὰ καὶ στὴν πώληση. Ἡ πώση αὐτὴ ὀφειλόταν σὲ ἄλλα αἷτια. Τὸ παλιὸ καθεστῶς πού ἔσβυνε, εἶχε συνάψει, προπαντὸς στὴ διάρκεια τοῦ πολέμου τῆς Ἀμερικανικῆς ἀνεξαρτησίας, μεγάλα δάνεια στὴν Ὁλλανδία, στὴν Ἑλβετία καὶ στὴ Γερμανία. Στὴν ἀρχὴ τῆς Ἐπανάστασης, ἀναγκάστηκαν νὰ ἐξαγάγουν μεγάλες ποσότητες νομίσματος, ἀσινιάτων καὶ ἄλλων ἀξιών γιὰ νὰ ἐξοφλήσουν αὐτὰ τὰ χρέη. Αὐτὲς οἱ αἰφνίδιες ἐξοφλήσεις πλημμύρισαν τὴν ἔξενε ἀγορὴς μὲ γαλλικοὺς τίτλους, πού ὑποτιμήθηκαν φυνικά. Οἱ ἀγορὲς κερμάτων πού ἐνεργοῦσε ὁ ὑποσηγὸς τῶν στρατιωτικῶν γιὰ τὴ μισθοδοσία τοῦ στρατοῦ ἐπέδρασαν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ καθαρὰ οικονομικοὶ λόγοι τῆς ὑποτίμησης τῶν ἀσινιάτων καὶ τῶν χρεωγράφων πού εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα τὴν ὑψωση τῆς τιμῆς τῶν τροφίμων στὸ Ἐσωτερικόν. Ὑπῆρχαν ὁμοίως καὶ ἄλλοι λόγοι, πολιτικοί.

Ἡ φυγὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' στὴ Βαρὲν καὶ οἱ ἀπειλὲς πολέμου πού ἐπακολούθησαν, γέννησαν σὲ πολλοὺς στὴ Γαλλία καὶ στὸ Ἐξωτερικὸ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς Ἐπανάστασης. Ἄν χρειάστηκε νὰ ἐκδώσουν γραμμάτια ἐμπιστοσύνης, γιὰ ν' ἀνακληρῶσιν τὴν ἔλειψη μικρῆς ἀξίας ἀσινιάτων, αὐτὸ ἔγινε γιὰ τὸ παλιὸ μεταλλικὸ νόμισμα, τὰ λουδοβίκεια, τὰ σκουῖδα, τ' ἀσημένια κέρματα καὶ ἀκόμα καὶ τὰ μικρὰ χάλκινα ἐξαφανίστηκαν ἀπ' τὴν κυκλοφορία. Οἱ ἐμπικρέδες εἶχαν πάρει μαζί τους μίαν ὀρισμένη ποσότητα καὶ τὴν εἶχαν βγάλει ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας. Ὅσο ἔχουν εἶχαν μείνει ἀρκετὰ καὶ στὸ Ἐσωτερικόν. Ἄν δὲν κυκλοφοροῦσε πιά τὸ μεταλλικὸ νόμισμα, αὐτὸ ὀφειλόταν στὸ ὅτι οἱ κάτοχοί του δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὸ νόμισμα τῆς Ἐπανάστασης καὶ φοβόνταν ἢ ἔλπιζαν σὲ μιὰ μοναρχικὴ παλινόρθωση. Φύλαγαν ζηλότυπα καὶ ἔκρυβαν σὰν κάτι πολύτιμο τὰ βασιλικά νομίσματα. Ἀργότερα, τὰ βασιλικά ἀσινιάτα θ' ἀξίζουν περισσότερο ἀπ' τὰ δημοκρατικὰ ἀσινιάτα. Ἡ Γαλλία εἶταν βαθιὰ διαιρεμένη. Αὐτὴ ἡ διαίρεση εἶναι μιὰ ἀπ' τὴς βαθύτερες αἰτίες τῆς δημοσιονομικῆς καὶ τῆς οικονομικῆς κρίσης.

Ὅρισμένοι ἱστορικοί, γιὰ ν' ἀποδείξουν πὼς ἡ μάζα τῶν Γάλλων εἶχε ἀκλόνητὴ ἐμπιστοσύνη στὸ καινούργιο καθεστῶς, ἀναφέρουν συνήθως τὴν ἀναντίρρητὴ ἐπιτυχία τῆς πώλησης τῶν ἐθνικῶν χρημάτων. Οἱ πωλήσεις γίνανε γρήγορα καὶ βρήκανε ἀγοραστὲς, σὲ τιμὲς συχνὰ πᾶνω ἀπ' τὴς ἐκτιμήσεις. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπαναστατικοῦ τολμήματος ὀφείλεται σὲ διάφορους λόγους, καὶ ἓνας ἀπὸ τοὺς κυριότερους, νομίζουμε πὼς εἶταν ἀκριβῶς ἡ πολὺ ζωηρὴ ἐπιθυμία πολλῶν ἀγοραστῶν νὰ βροῦν κάποιον τρόπο γιὰ τὴν τοποθέτηση τῶν ἀσινιάτων τους, ν' ἀπαλλαγοῦν ὅσο τὸ δυνατό γρηγορότερα ἀπ' αὐτὰ, ἀνταλλάζοντας αὐτὸ τὸ χαρτί μὲ μιὰ στέρεα ἰδιοκτησία, μὲ τὴ γῆ. Καθὼς τὸ ἀσινιάτο γινότανε δεχτὸ

στην ονομαστική του αξία για την πληρωμή των εθνικών χτημάτων, ο αγοραστής κέρδιζε δηλ τη διαφορά ανάμεσα στην ονομαστική αξία του επαναστατικού χαρτονομίσματος και στην πραγματική του αξία. Είναι βέβαιο γεγονός, πώς σημαντικός αριθμός αριστοκρατών αγόρασαν εκκλησιαστικά χτήματα καθώς και έφημεροι που δεν είχαν αναγνωρίσει το καινούργιο καθεστώς, εγγενείς σαν τον ντ' Έλμπée και τον Μπονσάν που πήρανε μέρος στην εξέγερση της Βανδέας. Στην περιοχή της Βιέν ύπολογίζουν 134 εκκλησιαστικούς αγοραστές και 55 εγγενείς.

Γενικά, η μπουρζουαζία των πόλεων αγόρασε το μεγαλύτερο τμήμα των κλήρων που βγήκανε στη δημοκρασία. Οι χωρικοί, επειδή δεν είχαν λεφτά, απ' αυτήν την πλούσια λεία πήρανε πολύ μικρό μέρος, ανάμεσα όμως σ' αυτούς, οι μικροί αγοραστές ήταν πολυάριθμοι, κι αυτό ήταν αρκετό για να τους δέσει με την Έπανασταση.

Ειπώθηκε επίσης πώς το δαινότο αναζωογόνησε στην αρχή τη Γαλλική βιομηχανία. Για μερικούς μήνες, πραγματικά, τα εργοστάσια γνώρισαν μιά πλασματική εθιμερία. Οι κάτοχοι των δαινότων έσπευσαν ν' απαλλαγούν απ' αυτά, όχι μόνο αγοράζοντας εθνικά χτήματα, αλλά επίσης και ανταλλάζοντάς τα με βιομηχανοποιημένα προϊόντα. Οι επιτίθειοι που πρόβλεπαν τον πόλεμο, δημιούργησαν αποθέματα από κάθε εμπόρευμα. Οι επανειλημένες αγορές τους, έδωσαν κάποια ώθηση στη βιομηχανία, είχαν όμως σαν αναπόφευχτο αποτέλεσμα ν' αυξήσουν έτσι τις τιμές των εμπορευμάτων και να συντελέσουν στην ακρίβεια της ζωής.

Παντού και πάντοτε όταν ξεσπούσαν οικονομικές κρίσεις, οι επαναστάτες κατάγγελναν τις μανούβρες των αριστοκρατών. Ίσχυρίστηκαν πώς αυτοί συνεννοούνταν μεταξύ τους, συνασπίζονταν για να σκορπίσουν τη δυσπιστία για το επαναστατικό νόμισμα, για να προαγοράζουν τα τρόφιμα και να συγκεντρώνουν τα νομίσματα, για να παρεμποδίσουν την κυκλοφορία τους, πράμα που προκαλούσε την τεχνητή έλλειψη σιτηρών και μιάν ακρίβεια που όλο μεγάλωνε. Είναι βέβαιο πώς αυτές οι μανούβρες γίνανε. Η λέσχη των Ίακωβίνων της Τουλ κατάγγειλε, στις 2 του Φλεβάρη του 1792, τον πρόεδρο του διαμερισματος αυτής της πόλης, κάποιον Παρζαντί, που συμβούλευε τους φορολογούμενους να μὴν πληρώνουν τους φόρους και τους πρόέλεγε την προσεχή θριαμβευτική επάνοδο των έμμοκροδών. Στις 18 του Μάρτη του 1792, το διευθυντήριο του νομού Φινιστέρ ανάφερε στο βασιλιά ότι δε θα μπορούσε να εισπράξει τους φόρους, αν δεν αποφάσιζε να περιορίσει στο Κεμπέρ τους αντιδραστικούς παπάδες που δεν είχαν δρκιστεί στη Δημοκρατία. Την ίδια περπου έποχί, ένας αξιόλογος άνθρωπος, ο Σεγκυέ, δικαστικός της παλιάς σειράς, μοίραζε στο κοινό μιάν επιθετική μπροσουρα το *ανεστραμένο Σίνταγμα*, που απόβλεπε να έκφοβίσει τους Γάλλους για τις ιδιοκτησίες τους. «Πώς μπορούμε να θεωρούμε ξεσφαλίσμένη την ιδιοκτησία, έλεγε, μέσα σέ μιά τόσο σφοδρή κρίση, με

μιά καταχθόνια κερδοσκοπία, με άπεριόριστη έκδοση άσινιάτων και κάθε είδους χαρτιών, όταν οι άποικίες φλέγονται και ή Γαλλία κινδυνεύει άπ' τ'ό ίδιο κακό, όταν μ' ένα πλήθος άπό διατάγματα δημεύονται οι κινητές περιουσίες και υποβάλλονται σέ άπειλητικές, μακροχρόνιες κλπ. διατυπώσεις». 'Ο Σεγκυέ δέ δίσταζε νά φοβερύσει τούς άγοραστές τών έθνικών χτημάτων, λέγοντάς τους πώς οι παλιοι δανειστές τού Κράτους και τού κλήρου είχαν πάνω στά χτήματα πού άγοράσανε υποθήκες πού μιά μέρα θά ζητούσαν τήν έξόφλησή τους.

'Η πάλη ανάμεσα στις δυό Γαλλίες έκδηλώθηκε σ' όλα τά πεδία. Κάθε πολιτική κρίση τήν άκολουθεί μιά οικονομική και κοινωνική κρίση. Κι αυτό είναι κάτι πού δέν πρέπει νά τ'ό ξεχνάμε, όταν θέλουμε νά κρίνουμε δίκαια τά πρόσωπα και τά πράγματα αύτης τής έποχής.

'Η άκρίβεια τής ζωής, συνέπεια τού άσινιάτου, θά συνέβαλλε κι αύτή σέ λίγο στήν πτώση τής πλούσιας μπουρζουαζίας πού είχε κυβερνήσει στόν καιρό τής Συντακτικής, και μάλιστα τόσο περισσότερο, όσο στις πολιτικές και οικονομικές ταραχές προστέθηκε και μιά θρησκευτική άναταραχή πού γινόταν ήλοένα και δξύτερη.

ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Ἡ ἀναδιοργάνωση τοῦ Κράτους συνεπάγονταν ἀναγκαῖα καὶ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς Ἐκκλησίας, μὰ πού οἱ ἀρμοδιότητές τους εἶχαν περιπλεχθεῖ ἀπὸ αἰῶνες. Εἶταν ἀδύνατο νὰ τὶς ξεχωρίσουν μὲ μιὰ μονοκοντυλιά. Κανείς, ἐχτὸς ἴσως ἀπ' τὸν ἐκεντρικὸ Ἀνάχαρση Κλῆτος, δὲν ἐπιθυμοῦσε αὐτὸν τὸ χωρισμὸ, πού ἡ κοινὴ γνώμη δὲ θὰ τὸν καταλάβαινε ἢ πού καλύτερα θὰ τὸν ἐρμήνευε σὰν κήρυξη πολέμου ἐναντίον μιᾶς θρησκείας πού οἱ μάζες τὴν ἀκολουθοῦσαν ἀκόμα μὲ θέρμη. Ἡ οικονομικὴ μεταρύθμιση, ἀπ' ὅπου ἐξαρχιτοῦσαν ἡ σωτηρία τοῦ Κράτους, θὰ ἀποτύχαινε, ἂν ὄλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰδρύματα (καὶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ τὰ σχολεῖα, τὰ πανεπιστήμια, τὰ νοσοκομεῖα, ὄλα ὑπάγονταν στὴν Ἐκκλησία) διατηροῦνταν, γιατί θὰ εἶχαν καταναλώσει ὅπως καὶ πρὶν τὰ εἰσοδήματα τῶν χτημάτων πού πούληθήκανε. Ἐπρεπε λοιπόν, γιὰ νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἀπαραίτητες οικονομίες, νὰ καταργηθεῖ ἕνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὰ ὑπάρχοντα ἰδρύματα. Ἀπ' αὐτὸ προήλθε ἡ ἀνάγκη γιὰ τὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς νὰ καθορίσουν ποιά ἰδρύματα θὰ διατηροῦνταν καὶ ποιά θὰ καταργούνταν, μὲ ἄλλα λόγια ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργάνωσης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Γαλλίας.

Γιὰ λόγους οικονομίας περισσότερο, παρὰ ἀπὸ περιφρόνηση γιὰ τὴ μοναστικὴ ζωὴ, δόθηκε ἡ ἐλευθερία στοὺς μοναχοὺς τῶν διαφόρων ταγμάτων τῶν ἐπαιτούντων καὶ τῶν ἐνατενιστῶν ν' ἀφήσουν τὰ μοναστήρια, καὶ πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴ τὴν ἄδεια. Ἔτσι πολυάριθμα μοναστήρια καταργήθηκαν, παρὰ μείναν ὅμως σεβαστὲς οἱ φιλανθρωπικὲς καὶ ἐκπαιδευτικὲς ἀδελφότητες. Εἶταν ἀνώφελο νὰ στρατολογοῦνται μοναχοί, μὰ πού κλείνανε τὰ μοναστήρια. Καὶ γιὰ τὸ μέλλον ἀπαγορεύτηκαν οἱ χειροτονίες μοναχῶν.

Γιὰ λόγους οικονομίας ἀκόμα, καὶ ἀπὸ φροντίδα γιὰ τὴν καλὴ διοίκηση, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπισκοπῶν περιορίστηκε στὶς 83, μὰ γιὰ κάθε Νομό. Οἱ ἐνορίες ὑπέστησαν ἀνάλογο περιορισμὸ. Οἱ ἐπίσκοποι πού ἄλλοτε διορίζονταν ἀπ' τὸ βασιλιά, ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ ἐκλέγονται ἀπ' τὸν καινούργιο κυρίαρχο, τὸ λαό, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιώματοῦχοι. Μήπως δὲν εἶναι «ἀξιωματοῦχοι τῆς ἠθικῆς»; Τὸ ἔθνος δὲν ταυτίζεται τέχα μὲ τὴν ὀλότητα τῶν πιστῶν; Ἀναμφίβολα, ὁ καθολικισμὸς δὲν ἀνακηρύχθηκε ἐπίσημη θρησκεία τοῦ Κράτους, εἶναι ὅμως τὸ μόνο δόγμα πού ἐπιχορηγεῖται ἀπ' τὸ Κράτος. Μόνο οἱ δικές του πομπές ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ παρελαύνουν ἀπ' τοὺς δρόμους πού ὑποχρεωτικὰ σηματοστολιζοῦνται ἀπ' ὄλους τοὺς κατοίκους. Οἱ ἀλλόθρησκοι, πού εἶναι ὀλιγάριθμοι, περιορίζονται

σὲ ἰδιωτικὴ λατρεία, κρυφί, πού εἶναι ἀπλῶς ἀνεχτή. Οἱ ἐφημέριοι θὰ ἐκλέγονται ἀπ' τοὺς ἐκλέκτορες τοῦ διαμερισμάτους τους, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι ἀπ' τοὺς ἐκλέκτορες τοῦ Νομοῦ. Τί ἐνδιαφέρει ἂν στὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλεκτῶρων μπορεῖ νὰ ἔχουν εἰσχωρήσει καὶ μερικοὶ προτεστάντες; Μήπως καὶ πρὶν οἱ προτεστάντες φευδάρχεις δὲ διόριζαν τοὺς ἐφημέριους, χάρις στὸ δικαίωμά τους τῆς προστασίας (patronage); Ἡ ἐκλογή ἄλλωστε θάναι μὴ «παρουσίαση». Οἱ νεο-εκλεγμένοι θὰ διαλέγονται ὑποχρεωτικὰ ἀνάμεσα στοὺς παπάδες καὶ θὰ χειροτονοῦνται ἀπ' τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς προϊσταμένους τους. Οἱ ἐπίσκοποι θὰ χειροτονοῦνται ἀπ' τοὺς ἀρχιεπισκόπους, ὅπως στοὺς πρῶτους αἰῶνες τῆς Ἐκκλησίας. Δὲ θὰ πηγαίνουν πιά στὴ Ρώμη γιὰ ν' ἀγοράζουν ἀπ' τὸν πάπα τὸ πάλιον. Ἡ Ἐθνοσυνέλευση κατάργησε τὰ ἀνάστα, δηλαδὴ τὰ εἰσοδήματα τοῦ πρῶτου χρόνου ποὺ οἱ καινούργιοι ἐκκλησιαστικοὶ τιτλοῦχοι πλήρωναν στὴ Ρώμη. Οἱ καινούργιοι ἐπίσκοποι θὰ γράφουν μονάχα στὸν πάπα ἓνα γράμμα εὐλαβικό, ὅπου θὰ τοῦ ἀνακοινῶνουν πὺς ἀνήκουν στὴν κοινωνία τῶν λειτουργῶν του. Ἔτσι ἡ Ἐκκλησία τῆς Γαλλίας θὰ γίνῃ Ἐθνικὴ ἐκκλησία. Δὲ θὰ κυβερνῆται πιά θεοποτικά. Οἱ σύνοδοι, προνομίωχα σώματα, θὰ ἐξαφανιστοῦν. Θὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ ἐπισκοπικὰ συμβούλια, πού θὰ συμμετέχουν στὴ διοίκηση τῶν ἐπισκοπικῶν περιοχῶν. Τὸ ἴδιο πνεῦμα θὰ ἐμψυχώνει στὸ ἔξῃ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Κράτος, πού θὰ ἔχουν προσεγγίσει ἀναμεταξύ τους καὶ θὰ ἔχουν συγχωνευτεῖ—τὸ πνεῦμα τῆς λευτεριάς καὶ τῆς προόδου. Στους ἐφημέριους δίνεται ἡ ἐντολὴ νὰ γνωστοποιοῦν καὶ νὰ ἐξηγοῦν ἀπ' τὸν ἄμβωνα τὰ διατάγματα τῆς Συνέλευσης.

Αὐτὴ εἶταν γεμάτη ἐμπιστοσύνη γιὰ τὸ ἔργο της. Δίνοντας πολιτικὸ Σύνταγμα στὸν κλῆρο, δὲ νόμιζε πὺς ξεπερνοῖσε τὰ δικαιώματά της. Δὲν εἶχε θίξει τὸν πνευματικὸ τομέα τῆς Ἐκκλησίας. Μὲ τὴν καταγγελία τοῦ κοκκορδάτου, μὲ τὴν κατάργηση τῶν ἀνάστα, ἀναμφίβολα, εἶχε θίξει σοβαρότατα τὰ συμφέροντα τοῦ πάπα, δὲ φανταζόταν ὅμως πὺς ὁ πάπας θ' ἀναλάβαινε τὴν εὐθύνη νὰ προκαλέσει σχίσμα. Στὰ 1790, ὁ πάπας δὲν εἶχε ἀκόμα τὸ δικαίωμα νὰ δογματίζει καὶ νὰ ἐρμηνεύει μόνος του, καὶ ἀκόμα περισσότερο ν' ἀποφασίζει τελεσίδικα γιὰ ζητήματα πειθαρχίας καὶ γιὰ γενικότερα, σὰν αὐτὰ πού παρουσιάζονταν τώρα. Τὸ ἀλάνθαστο θὰ ἐξαγγελθεῖ ἀπ' τὴν σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ στὰ 1871.

Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλλίας τότε, σὲ πολὺ μεγάλη πλειοψηφία εἶταν γαλλικανοί, δηλαδὴ ἐχθρικοὶ πρὸς τὴ ρωμαϊκὴ ἀπολυταρχία. Στὸ μεγάλο λόγο πού ἐκφώνησε ἔξ ὀνόματός τους, στίς 29 Ἰουνίου τοῦ 1790, τὴν ὥρα πού συζητιόνταν τὰ διατάγματα γιὰ τὸν κλῆρο, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Αἰξ, Μπουαζελέν, εἶχε ἀναγνωρίσει στὸν πάπα μόνον τὰ πρωτεῖα καὶ ὄχι δικαιοδοσία πάνω στὴν Ἐκκλησία, καὶ ὅλη του ἡ προσπάθεια εἶχε περιοριστεῖ νὰ ζητήσῃ ἀπ' τὴ Συνέλευση νὰ ἐπιτρέψῃ τὴ σύγκληση μᾶς ἐθνικῆς συνόδου πού θὰ ἐπαιρνε τὰ ἀπαραίτητα μέτρα, σύμφωνα μὲ

τὸ Κανονικὸ δίκαιο, γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν μεταρρυθμίσεών της. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Συντακτικὴ δὲν ἐπέτρεπε τῇ Σύνοδο, ποὺ θὰ εἶταν μὴ προσβολὴ γιὰ τὴν κυριαρχία της, ὁ Μπουαζελὲν καὶ οἱ φιλελεύθεροι ἐπίσκοποι στραφῆκαν πρὸς τὸν πάπα γιὰ νὰ πετύχουν ἀδεια, κατὰ τὸ Κανονικὸ δίκαιο, γιὰτὶ δίχως αὐτή, δὲν πίστευαν πὼς μπορούσαν νὰ πραγματοποιήσουν κατὰ συνείδηση τὶς μεταρρυθμίσεις τῶν ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν καὶ τῶν ἐπισκοπικῶν συμβουλίων. Ἐμπιστεύτηκαν στὸν Μπουαζελὲν τῇ σύνταξη τῶν προτάσεων γιὰ συμφωνία, ποὺ διαβιβάστηκαν στὴ Ρώμη μέσῳ τοῦ βασιλιᾶ. Ἡ Συντακτικὴ ἔμαθε αὐτὲς τὶς διαπραγματεύσεις καὶ τὶς ἐπιδοκίμασε. Πίστεψε, ὅπως καὶ οἱ ἐπίσκοποι τῆς Συνέλευσης, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ βασιλιάς ποὺ δὲ δίσταζε καθόλου νὰ δεχτεῖ τὰ διατάγματα, πὼς ὁ πάπας δὲ θ' ἀρνιόταν νὰ τοὺς δώσει τὴν συγκατάθεσή του, νὰ τὴν «βαπτίσει», ὅπως ἔγραφε ὁ Ἰησοῦτης Μπαρυέλ στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐφημερίδα του. «Νομίζουμε πὼς μπορούμε νὰ προβλέπουμε, ἔλεγε ὁ Μπαρυέλ, πὼς τὸ συμφέρον τῆς εἰρήνης καὶ σοβαρότατες σκέψεις θ' ἀναγκάσουν ἀναπόφευχτα τὸν Ἅγιο Πατέρα νὰ εἰσακούσει αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία». Ὁ νούντιος δὲν ἀποθάρυνε καθόλου τοὺς ἐπίσκοπους, τοὺς ὁπαδοὺς τῆς συμφιλίωσης ἀντίθετα τοὺς ἐνίσχυε: «Ἴκετεύω τὴν Ἁγιότητά του, ἔγραφε στὴν ἐπιστολὴ του τῆς 21 Ἰουνίου τοῦ 1790, νὰ βοηθήσει, σὰ στοργικὸς πατέρας, αὐτὴ τὴν ἐκκλησία καὶ νὰ κάμει κάθε δυνατὴ θυσία γιὰ τὴ διατήρηση τῆς πραγματικῆς ἐνότητας. Νόμισα γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ πὼς εἶταν καθῆκον μου νὰ τοὺς διαβεβαιώσω πὼς ἡ Ἁγιότητά του, κατατοπισμένη σχετικὰ μὲ τὴ θλιβερὴ κατάσταση, θὰ καταβάλει ἀπ' τὴν πλευρά της κάθε δυνατὴ προσπάθεια γιὰ νὰ διατηρήσει τὴν ἐνότητα». Ὁ νούντιος πρόσθεσε πὼς οἱ ἐπίσκοποι εἶχαν πάρει κίβλας τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ νὰ ταχτοποιήσουν τὶς ἐκκλησιαστικὲς περιφέρειες σύμφωνα μὲ τὸ διάταγμα, καὶ πὼς οἱ καταργημένοι ἐπίσκοποι θ' ἄδιναν μόνοι τους τὴν παραίτησή τους. «Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἐπισκόπων ἐπιφόρτισε τὸ Σεβασμότατο τῆς Αἰξ νὰ φροντίσει γιὰ νὰ καθορίσει τὰ ὄρια τῶν ἐπισκοπῶν. Ὁ κληρὸς ἤθελε νὰ παρακαλέσει ὁ βασιλιάς τὴν Ἁγιότητά του νὰ στείλει δεκαεὶ ἀποστολικούς Ἐπιτρόπους γιὰ τὸν κληρὸ τῆς Γαλλίας, σύμφωνα μὲ τὶς γαλλικανικὲς ἐλευθερίες καὶ αὐτοί, μοιρασμένοι σὲ τέσσερις ἐπιτροπές, θὰ ἀσχολούνταν μὲ τὸν καθορισμὸ τῶν καινούργιων ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν» (γράμμα τῆς 21 Ἰουνίου).

Ἐνα πρόσφατο προηγούμενο ἐπέτρεπε στοὺς ἐπισκόπους καὶ στὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς νὰ ἐπιίθουν κάτι τέτοιο. Ὄταν ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, προσάρτησε τὸ τμήμα τῆς Πολωνίας ποὺ τῆς ἀναλογούσε, εἶχε διαρρυθμίσει μόνη της τὶς καθολικὲς ἐπισκοπικὲς περιφέρειες αὐτῆς τῆς χώρας. Στὰ 1774 δημιούργησε τὴν ἐπισκοπικὴ ἔδρα τοῦ Μοκίλεβ καὶ εἶχε ἐπεχτείνει τὴ δικαιοδοσία της σ' ὄλους τοὺς ρωμαιοκαθολικοὺς τῆς Ρωσικῆς αὐτοκρατορίας. Μόνη της πάλι διόρισε σ' αὐτὴ τὴν ἔδρα ἕναν τιτλοῦχο, τὸν in partibus ἐπίσκοπο ντὲ Μαλλό, πρόσωπο ὑποπτο

για τη Ρώμη, και είχε απαγορέψει στον Πολωνό επίσκοπο της Λιθουανίας ν' ανακατεύεται στο ζήτημα του τμήματος της πρώην επισκοπικής του περιφέρειας που προσαρτήθηκε στη Ρωσία. 'Ο Πίος ΣΤ' δεν τόλμησε ναρθεί με σύγκρουση με τη σχισματική αυτοκρατορεία, που οι καταπατήσεις της στο πνευματικό πεδίο ήταν πάνω-κάτω σαν κ' εκείνες που κάνανε και οι Γάλλοι Συντακτικοί. Είχε επικυρώσει «εκ των υστέρων» τις μεταρρυθμίσεις που είχε πραγματοποιήσει η πολιτική εξουσία και χρησιμοποίησε για αυτό άκριτως τις ίδιες μεθόδους που του συμβουλευανε οι επίσκοποι της Γαλλίας για να «βαφτίσει» το πολιτικό Σύνταγμα του κλήρου.

'Ο πάπας όμως παρακινήθηκε ν' αντισταθεί από πολλούς λόγους που όλοι αποφασιστικότεροι απ' αυτούς δεν ήταν ίσως οι θρησκευτικοί. 'Απ' την πρώτη μέρα, είχε καταδικάσει, σε μυστική σύνοδο, σαν άσεβη, τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του 'Ανθρώπου, όπου ωστόσο συνεργάστηκε και ο αρχιεπίσκοπος Σαμπιόν ντε Σισέ, ύπουργός της Δικαιοσύνης. 'Η κυριαρχία του λαού του φαινόταν σ'α μιὰ φοβέρα για όλους τους θρόνους. Οι υπήκοοί του της 'Αβινιόν και του Κοντά είχαν ξεγεραθεί. Είχαν διώξει τον τοποτηρητή του, είχαν υιοθετήσει το γαλλικό Σύνταγμα και είχαν ζητήσει να ένωθούν με τη Γαλλία. Γι' απάντηση στις προτάσεις συμφωνίας που του διαβίβασε ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' για να θέσει σε ίσχυά το πολιτικό Σύνταγμα του κλήρου, ζήτησε να τον βοηθήσουν τ'α γαλλικά στρατεύματα να καθυποτάξουν τους ξεγεραμένους υπηκόους του. Οι Συντακτικοί περιορίστηκαν ν' αναβάλουν την Ένωση που ζητούσαν οι κάτοικοι*. Τότε ο πάπας αποφάσισε να καταδικάσει κατηγορηματικά το πολιτικό Σύνταγμα. Πολλοί μήνες πέρασαν με αναβλητικές διαπραγματεύσεις. Πρέπει να προστεθεί πως στην αντίσταση του ένθαρύνθηκε, όχι μονάχα απ' τους εμμεγρέδες, άλλ' άκόμα κι απ' τις καθολικές Δυνάμεις και κυρίως απ' την 'Ισπανία, που μνησικακούσε γιατί ή Γαλλία την είχε εγκαταλείψει κατά τη σύγκρουσή της με την 'Αγγλία. Και τέλος δεν πρέπει να παραβλέπουμε τη δράση του γάλλου πρεσβευτή στη Ρώμη, του καρδινάλιου ντε Μπερνί, φλογεροῦ άριστοκράτη, που έκανε ό,τι του ήταν δυνατό για ν' αποτύχουν οι διαπραγματεύσεις που του είχαν εμπιστευτεί.

Οι επίσκοποι της Γαλλίας, δηλώνοντας στον πάπα πως μιὰ που δεν υπήρχε ένθική σύνοδος ό ντε Μπερνί μόνο είχε την αναγκαία νομική εξουσία για να κάμει έκτελεστό το πολιτικό Σύνταγμα του κλήρου, είχαν άφειθεί στη διάκριση της ρωμαϊκής Αύλης. 'Όταν ή Συντακτική, άποκαωμένη να περιμένει, τους άνάγκασε να όρκιστούν, δεν μπορούσαν πιά να όπισθοχωρήσουν. 'Αρνήθηκαν, και ό πάπας όπλίστηκε με την άρνησή τους που την προκάλεσε ή αναβλητική του τακτική, για να κεραινοβολήσει την Έθνοσυνέλευση με μιὰ καταδίκη, που τους ξάφνιασε και τους σύγχισε.

* 'Η προσάρτηση της 'Αβινιόν, δικαιολογημένη απ' το δικαιο των λαών, ψηφίστηκε στις 14 Σεπτεμβρίου του 1791. Σ. τ. Σ.

Ὡς τὴν τελευταία ὥρα, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Αἴξ, ὁ Μπουαζελέν, πού μιλοῦσε ἀπὸ μέρος τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐπισκόπων, ἔλαβε νὰ δάπασ θὰ διστάζε νὰ ρίξει τὴ Γαλλία στὸ σχίσμα καὶ στὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Ἐγγραφε στὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' τὴν παραμονὴ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ διατάγματος τῆς ὀρκωμοσίας, στίς 25 τοῦ Δεκέμβρου τοῦ 1790: «Ἡ Πολιτικὴ τῆς ρωμαϊκῆς Αὐτῆς θάῤρησε ν' ἀποβλέπει στὸ νὰ κάνει ὅ,τι ἔπραξε νὰ κάνει καὶ νὰ μὴν ἀναβάλει παρὰ μόνον ἐκεῖνο πού εἶταν λιγότερο βιαστικὸ καὶ λιγότερο δύσκολο. Ὅταν λείπουν μόνον οἱ τύποι τοῦ Κανονικοῦ δικαίου, ὁ πάπας μπορεῖ νὰ τοὺς ἐκπληρώσει, μπορεῖ, ἔχει ὑποχρέωση καὶ τέτια εἶναι τὰ ἄρθρα πού τὸν πρότεινε ἡ Μεγαλειότητά σας». Ἀκόμα καὶ ὕστερα ἀπ' τὴν ἀρνήσή τους νὰ ὀρκιστοῦν, οἱ ἐπίσκοποι ἔλαβαν ἀκόμα στὴ συμφιλίωση καὶ οἱ παπικὲς ἐγκύκλιες τοὺς ἀπογοητεύσαν. Τὴν πρώτη ἀπ' αὐτές, πού στάλθηκε στίς 10 τοῦ Μάρτου τοῦ 1791, τὴν ἀποσιώπησαν περισσότερο ἀπὸ ἓνα μῆνα καὶ ἀπάντησαν στὸν πάπα μ' ἓνα γράμμα κάπως γλυκόπικρο, ὑπερασπίζοντας τὸν φιλελευθερισμὸ κ' ἔθεσαν στὴ διάθεσή του τὴν ὁμαδικὴ παραίτησή τους γιὰ νὰ ξαναφέρουν τὴν εἰρήνη.

Ὁ πάπας ἀρνήθηκε τὴν παραίτηση καὶ τὸ σχίσμα ἔγινε ἀναπόφευκτο. Ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι, ἔξω ἀπὸ ἑπτὰ, ἀρνήθηκαν νὰ ὀρκιστοῦν. Σχεδὸν οἱ μισοὶ ἀπ' τοὺς κατώτερους κληρικούς τοὺς μμηθήθηκαν. Ἄν σὲ πολλὲς περιοχές, ὅπως στὴν Ἄνω Σῶν, στὸ Ντουμπ, στὸ Βάο, στὸ Ἐντρ, στὰ Ἄνω Πυρηναια, κλπ. ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων πού ὀρκίστηκαν εἶταν πολὺ σημαντικὸς, ἀντίθετα σὲ ἄλλες περιοχές, ὅπως στὴ Φλάντρα, στὸ Ἀρτουά, στὴν Ἀλσατία, στὸ Μορμπιάν, στὴ Βανδέα, στὴ Μαγιέν, εἶταν πολὺ μικρός. Σὲ σημαντικὸ τμῆμα τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση μόνον μὲ τὴ βία μπορούσε νὰ ἐπιβληθεῖ. Ἡ Γαλλία εἶχε διχαστεῖ.

Τὸ ἀπροσδόκητο ἀποτέλεσμα ἔπεσε ἀπρόοπτα στὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς καὶ ξάφνιασε καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀριστοκράτες. Ἰσαμα τότε ὁ κατώτερος κληρικός, στὴ μεγάλῃ του μάζα, εἶχε συμπολημήσει μὲ τὴν Ἐπανάσταση, πού σχεδὸν εἶχε διπλασιάσει τοὺς μισθοὺς τῶν ἐφημέριων καὶ τῶν τοποτηρητῶν (ἀπὸ 700 σὲ 1200 λίβρες γιὰ τοὺς πρῶτους). Ἡ πώληση ὁμῶς τῶν χτημάτων τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ κλείσιμο τῶν μοναστηριῶν ὕστερα ἀπ' τὴν κατάργηση τῆς δεκάτης, εἶχαν κιάλας ἀνησυχίσει πολλοὺς παπάδες πού εἶταν προσηλωμένοι στὴν παράδοση. Κ' ὕστερα οἱ ἐνδοιασμοὶ καὶ οἱ τύψεις σχετικὰ μὲ τὰ τελετουργικὰ ζητήματα εἶχαν κάμει καὶ αὐτὰ τὴ δουλειά τους. Ἐνας μελλοντικὸς συνταγματικὸς ἐπίσκοπος σὰν τὸν Γκομπέλ, εἶχε ἐκφράσει τὴν ἀμφιβολία του, ἂν ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἶχε τὸ δικαίωμα, μόνῃ της αὐτῇ, νὰ διαρρυθμίζει τὰ ὄρια τῶν ἐπισκοπικῶν περιφερειῶν καὶ νὰ ἐπεμβαίνει στὴ δικαιοδοσία τῶν ἐπισκόπων. Μόνῃ ἡ Ἐκκλησία, εἶπε, «μπορεῖ νὰ δώσει στὸν καινούργιο ἐπίσκοπο, στὰ ὄρια τοῦ καινούργιου ἐδάφους του, τὴν ἀναγκαίαν πνευματικὴ δικαιοδοσία γιὰ τὴν ἀσκήση τῆς ἐξουσίας πού ἔχει ἀπ' τὸ Θεό». Ὁ Γκομπέλ, δὲν ἐπέμεινε στὴν ἀντίρρησή του καὶ ὀρκίστηκε πολλοὶ

δμως εύσυνείδητο κληρικοί έδειξαν δισταχικότητα στο σημείο αυτό.

Ή Συντακτική είχε θελήσει να δημιουργήσει μιάν έθνική Έκκλησία και να χρησιμοποιήσει τους λειτουργούς αυτής της Έκκλησίας για να παγιώσει την καινούργια τάξη, μα δημιούργησε μόνο την Έκκλησία ενός κόμματος που βρίσκεται στην έξουσία, αντιπαλεύοντας σφοδρά με την παλιά Έκκλησία, που έγινε Έκκλησία του νικημένου προσωρινά κόμματος. Ή θρησκευτική κλίη δξύνεται άπ' την πρώτη μέρα μ' έλο το φανατισμό των πολιτικών παθών. Τι χαρά, τί τύχη για τους άριστοκράτες! Ώς τότε το μοναρχικό αίσθημα δέν είταν ίκανό να τους δώσει την εύκαιρία της ανταπόδοσης και να που ό ουρανός έρχότανε να τους βοηθήσει! Το θρησκευτικό αίσθημα είταν ό μεγάλος μοχλός που χρησιμοποιήσαν για να προκαλέσουν την Άντεπανάσταση. Άπό τις 11 του Γενάρη του 1791, ό Μιραμπώ συμβούλευε την Αύλή, στο 43ο ύπόμνημά του, να ύποδουλίσει την πυρκαϊά και να εφαρμόσει την πολιτική «του χειρότερου», σπρώχνοντας τους Συντακτικούς στα άκρα.

Οι Συντακτικοί κατάλαβαν την παγίδα και προσπάθησαν να την άποφύγουν. Το διάταγμα της 27 του Νοέμβρη του 1790 για την όρκωμοσία είχε άπαγορέψει στους κληρικούς που δέν όρκίστηκαν ν' άνακατεύονται σε όποιοδήποτε δημόσιο λειτουργήμα. Άλλά ή βίβαφτιση, ή τέλεση γάμου ή κηδείας, ή μετάληψη, ή έξομολόγηση, τό κήρυγμα, την έποχή εκείνη είταν δημόσια λειτουργήματα. Παίροντας τό διάταγμα κατά γράμα, οι άνυπόταχτοι παπάδες, δηλαδή σε όρισμένους Νομούς όλοι σχεδόν οι παπάδες, έπρεπε να σταματήσουν ξαφνικά τη δουλειά τους. Ή Έθνοσυνέλευση φοβήθηκε τη διακοπή της λατρείας. Ζήτησε άπ' τους παπάδες που δέν είχαν όρκιστεί να έξακολουθήσουν την άσκηση των καθηκόντων τους, ώσπου να τους αντικαταστήσουν. Και πολλοί παπάδες δέν άντικαταστάθηκαν πριν άπ' τις 10 Αύγουστου του 1792. Στους παπάδες που άντικαταστάθηκαν δόθηκε σύνταξη από 500 λίβρες. Οι πρώτοι συνταγματικοί έπίσκοποι ύποχρεώθηκαν να χρησιμοποιήσουν τους συμβολαιογράφους και τους δικαστές για να μπορέσουν να πετύχουν άπ' τους παλιούς έπίσκοπους την κανονική έγκατάσταση στην έδρα τους. Ένας μονάχα άπ' αυτούς, ό Ταλλεϋράνδος, συγκατατέθηκε να τους χειροτονήσει. Ή έλειψη παπάδων έκανε άναγκαία τη συντόμηση των περιόδων της δοκιμασίας για κείνους που θέλανε να γίνουν κληρικοί. Και καθώς δέν άρκούσαν οι κοσμικοί, άνατρέξανε στους πρώην μοναχούς.

Μάταια οι έπαναστάτες άρνήθηκαν στην αρχή ν' άναγνωρίσουν τό σχίσμα. Άναγκάστηκαν σιγά-σιγά να παραδεχτούν την πραγματικότητα. Ό θρησκευτικός πόλεμος είχε ξεσπάσει. Οι εύλαβικοί άνθρωποι άγαναχτούν γιατί τους αλλάζουν τον παπά τους, τό δεσπότη τους. Οι νεοεκλεγμένοι παπάδες θεωρούνται παρείσακτοι από τους προκατόχους τους. Μόνο με τη βοήθεια της Έθνοφυλακής και των λεισχών μπορούν να έγκατασταθούν στις θέσεις τους. Οι θεοφοβούμενοι άρνούνται τις ύπηρεσίες τους. Προτιμούν να βα-

φτίζοιεν κρυφά με καλούς παπάδες τὰ παιδιά τους, πού εἶται δὲν ἀποχτοῦν ληξιαρχικὴ πράξη, γιατί μονάχα οἱ ἐπίσκοποι παπάδες κρατοῦν τὰ βιβλία τῶν βαπτίσεων, τῶν γάμων καὶ τῶν κηδεῶν. Οἱ «καλοὶ παπάδες» πού οἱ ἐπαναστάτες τοὺς μεταχειρίζονταν σὰν ὑποκτους, θεωροῦνται μάρτυρες ἀπ' τοὺς δπαδούς τους. Οἱ οἰκογένειες διχάζονται. Οἱ γυναῖκες γενικὰ πηγαίνουν στὶς λειτουργίες τῶν παλιῶν παπάδων, ἐνῶ οἱ ἄντρες στὶς λειτουργίες τῶν συνταγματικῶν. Συγκρούσεις ξεσποῦν ὡς καὶ μέσα στὶς ἐκκλησίες. Ὁ συνταγματικὸς ἐρημέριος ἀρνέται στὸν παλιὸ πού δὲν ἔχει ὀρκιστεῖ καὶ πού θέλει νὰ λειτουργήσῃ στὴν ἐκκλησία, τὴν εἰσοδοὶ στὸ ἱερό, καὶ δὲν τὸν ἀφήνει νὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὰ ἄμφια καὶ τὰ ἱερά σκευή. Ὁ καινούργιος ἐπίσκοπος Γκομπέλ, στὸ Παρίσι, δὲ γίνεται δεχτὸς ἀπὸ καμιά γυναικεῖα ἀδελφότητα. Οἱ παπάδες πού δὲν ἔχουν ὀρκιστεῖ, καταφεύγουν στὰ παρεκκλήσια τῶν μοναστηριῶν καὶ τῶν νοσοκομείων. Οἱ πατριῶτες ζητοῦν τὸ κλεισιμὸ τους. Καθὼς πλησιάζει τὸ Πάσχα, τὸ πλῆθος σηκώνει τὰ φουστάνια καὶ μαστιγώνει τὶς ἀγαθὲς θρησκόληπτες πού πηγαίνουν στὶς «ρωμαϊκὲς λειτουργίες», μπροστὰ σὲ ἔθνοφύλακες πού χασκογελοῦν. Ἡ διασκέδαση αὐτὴ ἐπαναλαμβάνονταν πολλὲς φορές στὸ Παρίσι καὶ σ' ἄλλες πόλεις.

Οἱ παπάδες πού δὲν ὀρκίστηκαν καὶ καταδιώκονταν ἐπικαλέστηκαν τὴ Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἀναγνώριση τῆς λατρείας τους. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Λάνγκρ, Λὰ Λυζέρν, τοὺς συμβούλεψε ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1791 κίολας ν' ἀπαιτήσουν κατηγορηματικὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ εὐεργετήματος τοῦ διατάγματος τοῦ 1787 πού ἐπέτρεπε στοὺς προτεστάντες νὰ καταχωροῦν τὴ ληξιαρχικὴ πράξη μπροστὰ στοὺς τοπικοὺς δικαστές, διάταγμα πού ἦ συνέλευση τῶν κληρικῶν τὸ εἶχε καταδικάσει ὅταν ἐκδόθηκε. Τὶ μάθημα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπλὴ σύγκριση! Οἱ κληρονόμοι ἐκείνων πού εἶχαν ἀκυρώσει, ἔσαν αἰώνα νωρίτερα, τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, πού εἶχαν κατεδαφίσει τὸ Πόρ-Ρουαγιάλ, πού εἶχαν κάψει τὰ βιβλία τῶν φιλοσόφων, ἐπικαλοῦνται σήμερα τὴν προστασία αὐτῶν ἰδεῶν τῆς ἀνεξιθρησκείας καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνείδησης, πού πρὶν τὶς ἀναθεμάτιζαν!

Φτάνοντας ὡς τὴν τελευταία συνέπεια τῆς λογικῆς τῶν περιστάσεων, ὁ ἐπίσκοπος Λὰ Λυζέρν ἀπαίτησε ἡ ληξιαρχικὴ πράξη νὰ ὑπάγεται στὴν ἀρμοδιότητα τῶν κοσμικῶν ἀρχῶν, μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀπαλλάξει τοὺς πιστοὺς τῆς παράταξίς του ἀπ' τὸ καταπιεστικὸ μονοπώλιο τῶν ὀρκισμένων παπάδων. Οἱ πατριῶτες καταλάβαιναν καλὰ πὼς ἂν ἔπαιρναν ἀπ' τοὺς συνταγματικοὺς παπάδες τὴ μητρῶα τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, διὰ κατάφεραν ἔνα πολὺ σκληρὸ χτύπημα στὴν ἐπίσημη ἐκκλησία κι αὐτὸ θὰ εἶχε τὸν ἀντίχτυπὸ του στὴν ἴδια τὴν Ἐπανάσταση. Ἀρνιήθηκαν μονομῆς νὰ τραβήξουν τόσο μακριά. Ἰσχυρίστηκαν, ἀντίθετα μετὰ τὰ γεγονότα, πὼς οἱ διϊστάμενοι δὲ σχηματίζαν ξεχωριστὴ ἐκκλησία. Οἱ αὐξανόμενες ὁμοιως ταραχὲς τοὺς ὑποχρέωσαν νὰ κάνουν παραχωρήσεις, πού τοῖς τὶς ἀπόσπασε ὁ Λαφαγιέτ καὶ τὸ κόμμα του.

Ὁ Λαφαγιέτ, πού ἡ πολὺ εὐλαβικὴ γυναίκα του προστάτευε τοὺς ἀνυπόταχτους κληρικούς καὶ ἀρνιότανε νὰ δεχτεῖ τὸν Γκομπέλ, εἶταν ὑποχρεωμένος νὰ εἶναι ἀνεξίθρησκος μέσ' στὸ σπίτι του. Οἱ φίλοι του τῆς Λέσχης τοῦ 1789 νόμισαν πὼς θὰ τερμάτιζαν τὸ θρησκευτικὸ πόλεμο προτείνοντας νὰ παραχωρηθεῖ στους ἀνυπόταχτους ἡ ἐλευθερία νάχουν ἰδιαιτέρους τόπους λατρείας. Τὸ διευθυντήριό τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ, ὅπου προέδρευε ὁ δούκας Λαροσφουκὼ καὶ ὅπου ἔπαιρναν μέρος ὁ ἀββὰς Σεγιές καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ταλλεϋράνδος, δργάνωσε, μὲ τὴν ἀπόφασή του τῆς 11ης τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1791, τὴν ἀσκησὴ τῆς σχισματικῆς λατρείας, σὰ μᾶς λατρείας ἀπλῶς ἀνεχτῆς. Οἱ ρωμαιοκαθολικοὶ μπορούσανε ν' ἀποχτήσουν τίς καταγορημένες ἐκκλησίες καὶ νὰ συνέρχονται ἐκεῖ μὲ κάθε ἐλευθερία. Αὐτοὶ ἐπωφελήθηκαν ἀμέσως ἀπ' τὴν ἀδεια, νοίκιασαν τὴν ἐκκλησία τῶν Θεατίνων*, δὲν ἐγκαταστάθηκαν ὁμως χωρὶς ταραχές. Μερικὲς βδομάδες ἀργότερα, ὕστερα ἀπὸ μιὰ ζωνρὴ συζήτηση, ἡ Συντακτικὴ, μὲ τὸ διάταγμά της τῆς 7/5/1791, ἐπέχτεινε σ' ὅλη τὴ Γαλλία τὴν ἀνοχὴ πού ἀναγνωρίστηκε στους Παρισινοὺς διωττάμενους.

Εἶταν εὐκολότερο ἡ ἀνοχὴ νὰ γίνεῖ νόμος, παρὰ ἔθιμο. Οἱ συνταγματικοὶ παπᾶδες ἀγανάχτησαν. Εἶχαν ἐκτεθεῖ στους κερανοὺς τοῦ Βατικανοῦ, εἶχαν συνδέσει τὴν ὑπόθεσή τους μὲ τὴν Ἐπανάσταση, εἶχαν περιφρονήσει κάθε πρόληψη, κάθε κίνδυνό καὶ γι ἀνταμοιβή, νὰ πού τοὺς φοβέριζαν νὰ τοὺς ἀφήσουν μόνο στις δικῆς τους δυνάμεις, μόλις παρουσιάζονταν οἱ πρῶτες δυσκολίες! Πὼς θὰ ἀγωνίζονταν ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων τους, στὴν ἄλλη μισὴ Γαλλία, πού κίολας τοὺς ξέφευγε, ἀν τώρα οἱ δημόσιες ἀρχὲς δῆλωναν πὼς εἶταν οὐδέτερες, ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἐκθέσανε; Ἄν ἀναγνωρίζονταν στὸν ρωμαιοκαθολικὸ παπὰ τὸ δικαίωμα ν' ἀνοίξει ἐλεύθερα μιὰν ἀνταγωνιστικὴ ἐκκλησία, τί θὰ γίνονταν ὁ συνταγματικὸς παπᾶς στὴν ἐρημωμένη ἐπίσημη ἐκκλησία του; Γιὰ πόσον καιρὸ θὰ κράταε τὸν προνομιούχο χαραχτήρα του, ἀν στοὺς μισοὺς Νομοὺς, τὸ προνόμιο αὐτὸ δὲ δικαιωνότανε πιά ἀπ' τίς ὑπηρεσίες πού πρόσφερε; Μιὰ λατερεία πού γίνεται δίχως ἐκκλησιασμο, εἶναι ἀνιόφελὴ λατερεία. Οἱ κληρικοὶ πού εἶχαν ὀρκιστεῖ, φοβήθηκαν μήπως ἡ πολιτικὴ τῆς ἐλευθερίας γίνεῖ ἡ θανατικὴ τους καταδική. Τὴν καταπολέμησαν μὲ λυσσασμένη μανία, ἐν ὄνοματι τῶν ἀρχῶν τοῦ πατροπαράδοτου καθολικισμοῦ. Ξεμάκρναν ὀλοένα καὶ περισσύτερο ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ καὶ ἀπ' τὸ κόμμα του, γιὰ νὰ συσπειρωθοῦν γύρω ἀπ' τίς λέσχες τῶν Ἰακωβίνων, πού γίνανε τὰ ὄχυρά τους.

Μὲ τὴν πρόφασιν, τὴ συχνὰ βᾶσιμη, πὼς ἡ ἀσκησὴ τῆς διωττάμενης λατρείας προκαλοῦσε ταραχές, οἱ ἀρχὲς πού εἶταν εὐνοϊκὰ διατεθειμένες γιὰ τοὺς συνταγματικούς ἀρνήθηκαν νὰ ἐφαρμόσουν τὸ διάταγμα τῆς 7ης τοῦ Μᾶη γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς λατρείας. Ἀπὸ τίς 22 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1791, ὁ Νομὸς τοῦ Φινιστέρ, ὕστερ' ἀπὸ

* Μοναχικὸ Τάγμα πού ἰδρύθηκε στὴν Ἰταλία στὰ 1524 ἀπ' τὸν Γκακτάνο Τίγγε καὶ τὸν Πέτρο Καρράφα ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Theato. Σ.τ.Μ.

αίτηση του συνταγματικού επισκόπου Έξαλλύ, αποφάσεις να διατάξει τους ανυπόταχτους παπάδες να αποσυρθούν μακριά 4 λεύγες απ' τις πρώην ένορίες τους. Στο Ντούμπ, το διευθυντήριο του Νομού, που πρόεδρος του εΐταν ο έπίσκοπος Σεγκέν, αποφάσισε πώς στην περίπτωση που η παρουσία ανυπόταχτων παπάδων θα γινόταν άφορηή για ταραχές ή για οποιοδήποτε διχασμό, οι δημοτικές αρχές θα μπορούσαν να τους διώξουν απ' τον τόπο τους. Οι αποφάσεις αυτού του είδους εΐτανε πολυάριθμες. Όλοι στα αιτιολογικά τους διαβεβαιώνουν πώς το πολιτικό Σύνταγμα του κλήρου και το ίδιο το Σύνταγμα δε θα μπορούσαν να διατηρηθούν αν δεν έμπαιναν εκτός νόμου οι ανυπόταχοι.

Εΐναι βέβαιο πώς σε πολλές περιπτώσεις οι ανυπόταχοι έδωσαν λαβή στις κατηγορίες των αντιπάλων τους. Ό πάπας κατέβαλε πολλές προσπάθειες για να τους σπρώξει στο δρόμο της εξέγερσης. Τους απαγόρευσε να ανακοινώνουν τις βαπτίσεις και τους γάμους που είχαν εύλογησει. Τους απαγόρευσε να λειτουργούν στις ίδιες εκκλησίες με τους συνταγματικούς (simultaneum) ενώ αυτό εφαρμοζόταν σχεδόν παντού με την έγκριση των περισσότερων απ' τους παλιούς έπισκόπους. Ό άββας Μωρϋ παραπονέθηκε για το διάταγμα της 7ης του Μάη, που αναγνώριζε στους ανυπόταχτους μόνο την ιδιωτική λατρεία, δηλαδή μιá μειωμένη λατρεία. Απαίτησε την πλήρη ισότητα με εκείνους που είχαν όρκιστεί. Ό έπίσκοπος του Λυσδών, ό ντε Μερσί, κατάγγειλε σαν παγίδα την έλευθερία που παραχωρήσαν στους ανυπόταχτους να λειτουργούν στις εθνικές εκκλησίες. Εΐναι εξακριβωμένο πώς στις ένορίες όπου κυριαρχούσαν οι ανυπόταχοι, οι αντίπαλοί τους δεν εΐταν άσφαλείς. Πόσοι συνταγματικοί παπάδες δεν είχαν κακοποιηθεί, βριστεί, χτυπηθεί και κάποτε σκοτωθεί! Όλες οι εκθέσεις συμφωνούν στην κατηγορία πώς οι ανυπόταχοι παπάδες χρησιμοποιούσαν το μυστήριο της έξομολόγησης για να εξυπηρετούν την άντεπανάσταση. «Γά έξομολογήτρια εΐναι οι σχολές όπου διδάσκουν και προστάζουν την εξέγερση», γράφει το διευθυντήριο του Μορμπιάν στο ύπουργείο των έσωτερικών, στις 9 Ίουνίου του 1791. Ό Ροϋμπέλ, βουλευτής της Άλσατίας, θα φωνάξει, στη συνεδρίαση της 17ης Ίουλίου του 1791, πώς δεν υπάρχει ούτε ένας ανυπόταχος παπάς στους Νομούς του Άνω και του Κάτω Ρήνου, που να μην εΐναι άποδεδειγμένα άντεπαναστάτης.

Η θρησκευτική πάλη δεν εΐχε μόνο σα συνέπεια το διπλάσιασμό των δυνάμεων του άριστοκρατικού κόμματος, αλλά εΐχε προκαλέσει και το σχηματισμό ενός αντικληρικού κόμματος, που δεν υπήρχε πριν. Για να υποστηρίξουν τους συνταγματικούς παπάδες, καθώς έπίσης και για να τραβήξουν την προσοχή του λαού έναντιον των εισηγήσεων των ανυπόταχτων, οι Ίακωβίνοι έπετέθηκαν σφοδρά έναντιον του ρωμαϊκοκαθολικισμού. Γά βέλη που εκτόξευαν έναντιον της <δεισδαιμονίας>, έναντιον του <φανατισμού>, καταλήγουν να πέφτουν στην ίδια τη θρησκεία. «Μας κατηγορήσαν, έλεγε το φιλοσοφικό φύλλο των χωρικών που εΐχε άφιερωθεί σ' αυτή την άποστολή,

πώς κ' ἡμεῖς οἱ ἴδιοι δείξαμε ἔλθει ἀνοχῆς ἀπέναντι τὸν παπισμό. Μᾶς κατηγορήσαν πὼς δὲ σεβαστήκαμε πάντα τὸ ἀθάνατο δέντρο τῆς πίστης. Μὰ ἄς κοιτάξουμε ἀπὸ πῶς κοντὰ αὐτὸ τὸ ἀπαρβαριστο δέντρο, καὶ θὰ δοῦμα πὼς ὁ φανατισμὸς εἶναι τόσο πολὺ μπλεγμένο: ἀνάμεσα στὰ κλαδιά του, πού δὲν μπορούμε νὰ τὸν χτυπήσουμε δίχως νὰ χτυπήσουμε καὶ τὰ κλαδιά. Ὅλοένα καὶ περισσότερο οἱ ἀντικληρικοὶ συγγραφεῖς γίνονται τολμηρότεροι καὶ παύουν νὰ κρατοῦν ἀπέναντι τὸν καθολικισμὸ ἢ ἀκόμα καὶ τὸν χριστιανισμὸ στάση ὑποκριτικῆς εὐλάβειας. Σὲ λίγο χτυπᾶνε καὶ τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου καὶ προτείνουν νὰ μιμηθοῦν τοὺς Ἀμερικανοὺς πού εἶχαν τὴ φρόνηση νὰ καταργήσουν τὸν προϋπολογισμὸ γιὰ τὴ ἐκκλησιαστικὴ δαπάνη καὶ νὰ χωρίσουν τὴν ἐκκλησία ἀπ' τὸ κράτος. Καὶ οἱ ἰδέες αὐτὲς σιγά-σιγά προοδεύουν.

Ἀπ' τὰ 1791, ἓνα μέρος τῶν Ἰακωβίνων καὶ τῶν Λαφαγιετικῶν μαζί, οἱ μελλοντικοὶ Γιρονδῖνοι γενικά, ὁ Κοντορσέ, ὁ Ραμπὼ ντὲ Σαιντ-Ἐτιέν, ὁ Μανυέλ, ὁ Λαντενά, σκέφτονται νὰ συμπληρώσουν, ὕστερα ν' ἀντικαταστήσουν τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου, μ' ἓνα σύνολο ἀπὸ ἐθνικὲς γιορτὲς καὶ πολιτικὲς τελετὲς πού νὰ εἶναι κάτι σὺ μίμηση τῶν γιορτῶν τῶν Ὀμοσπονδιῶν καὶ νὰ τίς κάνουν κάτι σὺν πολιτικῇ σχολίᾳ. Καὶ τότε ἐπακολουθοῦν οἱ ἀναμνηστικὲς γιορτὲς τῶν μεγάλων ἐπαναστατικῶν γεγονότων, τῆς 20ῆς Ἰουνίου, τῆς 4ῆς Αὐγούστου, τῆς 14ῆς Ἰουλίου, οἱ γιορτὲς τῶν μαρτύρων τῆς Λευτεριάς, ἡ γιορτὴ τοῦ Ντεζιλ πού σκοτώθηκε σὲ συμπλοκὴ στὸ Νανσύ, ἡ γιορτὴ τῆς μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Βολταίρου στὸ Παρίσι, ἡ γιορτὴ τῶν Ἑλβετῶν τοῦ Σατωβιέ πού λευτερώθηκαν ἀπ' τὰ κάτεργα τῆς Βρεστῆς, ἡ γιορτὴ γιὰ τὸν δήμαρχο τῆς Ἐτάμπ Σιμωνῶ πού σκοτώθηκε σὲ μὴν ἐξέγερση γιὰ τὰ τρόφιμα κλπ. Ἐτσι σιγά-σιγά διαμορφώνεται ἓνα εἶδος ἐθνικῆς θρησκείας, θρησκείας τῆς πατρίδας, πού ἀκόμα εἶναι μπλεγμένη μὲ τὴν ἐπίσημη θρησκεία, τῆς ὁποίας ἀπομμεῖται τίς τελετὲς κ' ἀπ' ὅπου ὅμως τὰ ἐλεύθερα πνεύματα θὰ προσπαθήσουν ἀργότερα νὰ τὴν ἀποσπάσουν καὶ νὰ τῆς δώσουν ἀνεξάρτητη ζωὴ. Δὲν πιστεύουν ἀκόμα πὼς ὁ λαὸς μπορεῖ νὰ κάμει καὶ δίχως λατρεία, ἀλλὰ λένε πὼς ἡ Ἐπανάσταση ἢ ἴδια εἶναι μὴ θρησκεία πού μπορούμε νὰ τὴν ἀνυψώσουμε πάνω ἀπ' τίς παλιὲς μυστικιστικὲς λατρεῖες, δίνοντάς τῆς τελετουργικὴ μορφή. Ἄν θέλουν ν' ἀποχωρίσουν τὸ καινούργιο Κράτος ἀπ' τίς θετικὲς καὶ πατροπαράδοτες ἐκκλησίες, δὲν ἐνοοῦν μ' αὐτὸ νὰ παραμένει ἀπέναντί τους ἀφοπλισμένο τὸ Κράτος. Θέλουν ἀντίθετα νὰ τὸ προικίσουν μὲ κάθε γόητρο, μ' ὅλες τίς αἰσθητικὲς καὶ ἠθοπλαστικὲς τελετὲς, μὲ ὅλα τὰ θέλητρα πού ἐξασκοῦν στὶς ψυχὲς οἱ θρησκευτικὲς τελετὲς. Ἐτσι ἡ πατριωτικὴ λατρεία προχωρεῖ ἀνεπαίσθητα καὶ θὰ βρεῖ τὴν ὀριστικὴν τῆς ἔκφραση στὴν ἐποχὴ τῆς τρομοκρατίας. Πηγάζει, ὅπως καὶ ὁ χωρισμὸς τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Κράτους, ἀπ' τὴν ἀποτυχία τοῦ θρησκευτικοῦ ἔργου τῆς Συντακτικῆς, ἀποτυχία πού γίνεται ὅλοένα καὶ περισσότερο ἀνεπανόρθωτη.

Η ΦΥΓΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ποτὲ δὲν παραιτήθηκε εὐκρινὰ ἀπὸ τὴν κληρονομίαν τῶν προγόνων του. Ἄν εἶχε συγκατατεθεῖ, ὕστερα ἀπ' τὶς ἡμέρας τοῦ Ὀχτώβρη, ν' ἀκολουθήσει τὶς ὑποδείξεις τοῦ Λαφαγιέτ, εἶναι γιὰ αὐτὸς τοῦ ὑποσχέθηκε πῶς θὰ τοῦ διατηροῦσε καὶ θὰ τοῦ ἐνίσχυε ὅση ἐξουσία τοῦ ἀπόμνε. Ὅμως, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1790, τὸ Σύνταγμα ἀρχίζει νὰ ἰσχύει, οἱ συνελεύσεις τῶν Νομῶν καὶ τῶν διαμερισμάτων, τὰ δικαστήρια ὀργανώνονται, τὰ μοναστήρια, οἱ σύνδοι διαλύονται, καὶ τὰ ἐθνικὰ χτήματα ἀρχίζουν νὰ πουλιούνται. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καταλαβαίνει πῶς κἀνὶ τὸ ὀριστικὸ παγώνεται. Ταυτόχρονα διαπιστώνει πῶς τὸ κύρος τοῦ Λαφαγιέτ καθημερινὰ ἐξασθενεῖ. Τὰ 48 τμήματα ποῦ στὴν πρωτεύουσα ἀντικατάστησαν, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1790, τὰ 60 παλιὰ διαμερίσματα, εἶναι ἰσάριθμοι ταραχοποιοὶ ἄνθρωποι μέσ' στὸν μεγάλο Δῆμο. Πολλὴ γρήγορα παίρνουν ἐχθρικήν στάση πρὸς τὸ Κεντρικὸν Δημομαρχειο. Τὸ Σεπτέμβρη καὶ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1790, ψηφίζουν μομφὰς γιὰ τοὺς ὑπουργούς, ποῦ τοὺς κατηγοροῦν γιὰ ἀνικανότητα καὶ γιὰ συνενόηση μὲ τοὺς ἀριστοκράτες. Ὁ ρήτοράς τους, ὁ δικηγόρος Δαντῶν, ἀναμφίβολα παρακινημένος ἀπὸ τὸν Λαμέτ, πηγαίνει ἐξ ὀνόματός τους καὶ ζητᾷ τὴν παραπομπὴ τῶν ὑπουργῶν στὸ δικαστήριον τῆς Συνέλευσης. Ἡ Συνέλευσις ἀποκρούει τὴ μομφὴ ποῦ στρέφεται ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν, ἀλλὰ μὲ τόσο μικρὴ πλειοψηφία, ὥστε οἱ ὑπουργοὶ ποῦ κατηγορήθηκαν παραιτοῦνται. Μονάχα ὁ Μονμορέν, ποῦ δὲν ἀναφέρθηκε στὸ κατηγορητήριον τοῦ Δαντῶν μένει στὴ θέσιν του. Ὁ βασιλεὺς ὑπομένει μὲ ἀγανάχτησιν αὐτὸν τὸν καινούργιον ἐκβιασμό. Μὲ μεγάλη δυσφορία δέχεται ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ τοὺς καινούργιους ὑπουργούς ποῦ τοῦ ἐπιβάλλονται: τὸν Ντυπορταίγ στὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν Ντυπόρ-Ντυτέριε στὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης, τὸν Ντελσσοάρ στὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, κλπ. Ἐχει τὴν ἐντύπωσιν πῶς τὸ Σύνταγμα, ποῦ τοῦ δίνει τὸ δικαίωμα νὰ διαλέγει ἐλεύθερα τοὺς ὑπουργούς του, ἔχει παραβιαστεῖ. Δὲ συγχωρεῖ τὸν Λαφαγιέτ γιὰ τὴ διαφορῶμενη στάσιν του σ' αὐτὴ τὴν κρίσιν. Περναεὶ ἀποφασιστικὰ στὴν Ἀντεπανάστασιν.

Στις 20 τοῦ Ὀχτώβρη, τὴν ἴδια μέρα ποῦ τέλειωσε ἡ συζήτησις γιὰ τοὺς ὑπουργούς μπροστὰ στὴ Συνέλευσιν, δεχόταν ἕναν ἀπ' τοὺς πρώτους ἐμιγκρέδες, τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Παμέ, ντ' Ἀγκουῖ, ποῦ ἦρθε ἐπίτηδες ἀπ' τὴν Ἑλβετία γιὰ νὰ τὸν παρα-

κινήσει για δράση, και έδινε στον ντ' Αγκού και στον βαρώνο ντε Μπρετέιγ πλήρη έξουσιοδότηση για να διεξάγουν διαπραγματεύσεις εν όνόματι του με τις ξένες Αδύες, με το σκοπό να προκαλέσουν την επέμβασή τους και να αποκαταστήσουν τη νόμιμη έξουσία του.

Το σχέδιό του είναι απλό. Θ' αποκοιμίσει τους επαναστάτες με μιá φαινομενική καρτερική ύποταγη στις θελήσεις τους, δέ θα κάνει όμως τίποτα που να διευκολύνει την εφαρμογή του Συντάγματος. Αντίθετα! "Όταν οι άριστοκράτες έπισκοποί θα διαμαρτηρηθούν έντονα για τα διατάγματα που άφορούν τον κληρο, δέ θα πεί ούτε μιá λέξη, δέ θα κάνει ούτε την παραμικρή χειρονομία για να τους άποδοκιμάσει και να τους ξαναφέρει στο καθήκον τους. "Ο ίδιος θα έκδηλώσει την έχθρότητά του για τα διατάγματα, που ώστόσο τά είχε δεχτεί διορίζοντας στο παρεκκλήσιό του μόνο ιερείς που δέν είχαν όρκιστεί. Είχε κόλας ταχτοποιήσει έτσι τα πράματα, ώστε ή καθυστερημένη άποδοχή από μέρος του στις 26 του Δεκέμβρη του 1790, του διατάγματος του όρκου, να φανεί σαν άποτέλεσμα έκβιασμού. Περιμένε να του άπευθύνει ή Συντακτική άλλεπάλληλες προσκλήσεις και ό ύπουργός του Σαιν-Πριέ να ύποβάλει την παραίτησή του, και είχε φωνάξει μπροστά στους δικούς του, καθώς ύπόγραφε: «Θά προτιμούσα νάμαι βασιλιάς του Μέτς, παρά να μείνω βασιλιάς της Γαλλίας έτσι όπως είναι. Μά αυτό σύντομα θα τελειώσει».

"Όστόσο δέν ένθαρρύνει τις μερικές έξεγέρσεις που τις θεωρεί πρόωρες και καταδικασμένες σε βέβαιη άποτυχία και επικρίνει τον κόμη ντ' Αρτουά και τους έμυκρέδες, που εξακολουθούν παρά τη γνώμη του να τις ύποδαύλζουν (συνωμοσία της Λυών το Δεκέμβρη του 1790). "Έχει έμπιστοσύνη μόνο στην ομαδική επέμβαση των βασιλιάδων, που θα ύποστηρίζεται από στρατιωτικές επιδείξεις, κι όλες οι προσπάθειες του μυστικού ύπουργού του Μπρετέιγ, κατευθύνονται σ' αυτόν τον σκοπό. Εύχαριστιέται με την προσέγγιση της Πρωσίας και της Αυστρίας, που γίνεται με τη μεσολάβηση της "Αγγλίας, στα τέλη του "Ιουλίου του 1790, στο Ράιχμπαχ. "Η προσέγγιση αυτή θα επιτρέψει στον αυτοκράτορα, τον κουνάδο του, να ξανακαταχτήσει το Βέλγιο που ξεσηκώθηκε έναντίον των μεταρρυθμίσεων του στο τέλος του 1788. Πραγματικά, τα αυστριακά στρατεύματα στις 22 του Νοέμβρη ξαναπαίρνουν στις Κάτω-Χώρες και στις 2 του Δεκέμβρη δηλ ή χώρα έχει ειρηνέψει. "Όταν θάρθει ή στιγμή, ό Λουδοβίκος ΙΣΤ' θα φύγει κρυφά για το Μονμεντύ προς συνάντηση των στρατευμάτων του Μπουϊγέ. "Ο αυστριακός στρατός που βρίσκεται εκεί, πολύ κοντά, θα τον βοηθήσει.

"Ο Αυτοκράτορας είχε μιá δλότελα έτοιμη πρόφηση για να κινήσει τους στρατιώτες του. Οι γερμανοί πρίγκιπες που στην "Αλσατία και στη Λωρραίνη κατέχουν φεουδαρχικά χτήματα, ζημιώθηκαν άπ' τις άποφάσεις της 4ης Αύγουστου, που κατάργησαν τις δικαστικές δικαιοδοσίες τους και τις προσωπικές ύποχρεώσεις που βάραιναν τους χωρικούς. "Η Συντακτική τοίς είχε προσφέρει άποζη-

μώσεις. Ἐκεῖνο πού χρειαζόταν τώρα εἶταν νὰ τὶς ἀρνηθοῦν, γιὰ νὰ ὑπάρχει διαρκῶς αἰτία γιὰ σύγκρουση. Ὁ Λουδοβίκο ΙΣΤ' στέλνει στὴ Γερμανία τὸν γενικό ἐκμισθωτὴ Ὁξάρ γιὰ νὰ τοὺς παρακινήσει μυστικά νὰ φέρουν τὶς ἀπαιτήσεις τους στὴ Δίαιτα τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀπ' τὴ στιγμή πού συμπληρώθηκε ἡ κατάχτηση τῶν Κάτω Χωρῶν, ὁ Αὐτοκράτορας ἀναλαμβάνει ὁ ἴδιος τὴν ὑπόθεση. Ἀπευθύνει στὸν Μονμορέν, στίς 14 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1790, μίαν ἐπίσημη διακοίνωση γιὰ νὰ διαμαρτυρηθεῖ σ' ὄνομα τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας, ἐναντίον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφάσεων τῆς 4ης Αὐγούστου σὲ βάρος τῶν γερμανῶν πριγκίπων πού εἶχαν ἰδιοκτησίες στὴν Ἀλαστία καὶ στὴ Λωρραίνη.

Ἡ ὑποστήριξη τοῦ Αὐτοκράτορα εἶταν ἡ ἀποφασιστικὴ ὑποστήριξη πού ὑπολόγιζε τὸ βασιλικὸ ζεύγος γιὰ νὰ πετύχει τοὺς σκοπούς του. Ὁ Μπρετέιγ δὴμος προσπαθοῦσε νὰ συμπεριλάβει στὴν Ἱερὴ Ἐνοση τῶν Μοναρχῶν ἐξὸν ἀπ' τὸν πάπα, τὴν Ἰσπανία, τὴ Ρωσία, τὴ Σουηδία, τὴ Σαρδηνία, τὴ Δανία καὶ τὰ Ἑλβετικά καντόνια. Δὲν προεξοφλοῦσαν τὴ συνδρομὴ τῆς Πρωσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, μὰ προσπαθοῦσαν τουλάχιστο νὰ τὶς ἐξουδετερώσουν. Ὁ Μπουϊγὲ συμβούλευε νὰ παραχωρήσουν ἓνα νησί στὴν Ἀγγλία καὶ ὁ Σανσενὲ στάλθηκε στὸ Λονδίνο, στίς ἀρχὲς τοῦ 1791, γιὰ νὰ προσφέρει ἐδαφικὰ ἀνταλλάγματα στίς Ἰνδίες ἢ στίς Ἀντίλλες. Ἡ Ἰσπανία τερμάτιζε τὴν ἀποικιακὴ τῆς σύγκρουση μὲ τὴν Ἀγγλία καὶ πίεζε τὸν πάπα γιὰ νὰ ἐξαπολύσει στὴ Γαλλία τὸ θρησκευτικὸ πόλεμο. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Γ', παλαδίνος τῆς ἐλέφ Θεοῦ μοναρχίας, εἰρήνευε μὲ τὴ Ρωσία καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Σπὰ ἀπ' ὅπου ἐνθάρρυνε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ'. Ὁ πάπας διαμαρτυρόταν μὲ δριμυτεῖς διακοινώσεις ἐναντίον τῆς ὑποκλοπῆς τοῦ ἐδάφους του στὴν Ἀβινιὸν καὶ στὸ Κοντά. Ὅλα δὴμος ἐξαριτόνταν ἀπ' τὸν Αὐτοκράτορα καὶ ὁ συνετὸς Λεοπόλδος, πού εἶταν περισσότερο ἀπασχολημένος μὲ τὰ ζητήματα τῆς Τουρκίας, τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ Βελγίου παρὰ μὲ τὰ ζητήματα τῆς Γαλλίας, εἶταν πολὺ ἐπιφυλακτικὸς στὸ ζήτημα τῆς φυγῆς τοῦ γαμπροῦ του, ἐπικαλιόταν χίλιες δυὸ ἀντιρήσεις καὶ ὑπεκφυγὲς καὶ ὀχυρωνόταν πίσω ἀπ' τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ προκαταρκτικὴ συμφωνία τῶν Δυνάμεων καὶ ὑποσχότανε συνδρομὴ μόνο κάτω ἀπὸ προϋποθέσεις καὶ περιορισμούς. Ἔτσι χάθηκαν ὀχτῶ μῆνες σὲ μάταιες διαπραγματεύσεις μὲ τὴ Βιέννη. Τὸ μυστικὸ διαδόθηκε. Ἀπ' τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1790 οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες, ὁ Φίλος τοῦ Λαοῦ τοῦ Μαρά, οἱ Παρισινὲς Ἐπαναστάσεις τοῦ Πιρυντώμ, κάνουν ὑπαινιγμούς γιὰ τὴν προσεχὴ φυγὴ τοῦ βασιλιά, καὶ ὁ Ντυμπουὰ Κρανσὲ καταγγέλει τὸ σχέδιο στοὺς Ἰακωβίνους στίς 30 τοῦ Γενάρη τοῦ 1791.

Ἀρχίζει κίβλας στὸν Τύπο τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, στὸν Ἐθνικὸ Ἑρμῆ τοῦ Ρομπέρο, στὸ Χωνευτήρι τοῦ Ρυτλέτζ, στὸ Σιδερένιο στόμα τοῦ Μπονεβίλ, στίς Ἐπαναστάσεις τοῦ Παρισίου, μίᾶ δημοκρατικὴ ἀρθρογραφία. Στὸ Τεάτρ Φρανσαι, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1790, παίζεται ὁ Βροῦτος τοῦ Βολταίρου, καὶ τὸ ἔργο τὸ ὑποδέχονται μὲ «παρα-

λήρημα ένθουσιασμού». 'Ο Λαβικοντερι έκτοξεύει τὸ δημοκρατικὸ του λιβέλλο: *Περὶ τοῦ Λαοῦ καὶ τῶν βασιλέων*. 'Ο ἀββᾶς Φωσέ τελειώνει ἕνα λόγο του, τὸ Φλεβάρη τοῦ 1791, μπροστὰ στοὺς Φίλους τῆς Ἀλήθειας, μ' αὐτὴ τὴ φράση ποὺ εἶχε τεράστια ἀπίχηση: «Οἱ τύραννοι εἶναι πιά ὄριμοι!».

Τὸ δημοκρατικὸ κόμμα σημειώνει καθημερινὰ προόδους. Τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1790, ὁ μαοῶνος Νικόλαος Μπονεβίλ, διευθυντῆς τῆς ἐφημερίδας *Σιδερένιο στόμα*, συγκεντρώνει στὸν ἱππόδρομο τοῦ Παλαί Ρουαγιάλ, μὰ φορὰ τῆ βδομάδα, τοὺς Φίλους τῆς Ἀλήθειας, καὶ σ' ὄλους αὐτοὺς ὁ ἀββᾶς Φωσέ σχολιάζει τὸ *Κοινωνικὸ Συμβόλαιο*. Οἱ Φίλοι τῆς Ἀλήθειας εἶναι κοσμοπολίτες. Ὀνειρεύονται νὰ οὐύσουν τὸ μίσος ἀνάμεσα στὰ Ἐθνη καὶ στὶς Τάξεις. Οἱ κοινωνικὲς τοὺς ἰδέες φαίνονται καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς Ἰακωβίνοὺς πολὺ τολμηρές.

Παράλληλα μὲ τὶς μεγάλες λέσχες, ἐμφανίζονται καὶ οἱ συνοικιακὲς. Ἀπ' τὸ καλοκαίρι τοῦ 1790, ὁ μηχανικὸς Ντυφουρνύ, ὁ γιατρὸς Ζαιντέξ, ὁ τυπογράφος Μομορού, ἰδρύουν στὸ πρῶτο διαμέρισμα τῶν Κορδελιέρων, ποὺ ἔγινε τὸ τμήμα τοῦ Τεάτρ Φρανσαί, τὴν Ἐταιρεία τῶν Φίλων τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τοῦ Πολίτη ποὺ τὴν ὀνομάζουν γιὰ συντομία «Λέσχη τῶν Κορδελιέρων», πρὶν τὴ διώξει ὁ Μπαγὺ καὶ μεταφερθεῖ στὴ σάλα τοῦ Μουσείου, στὴν ὁδὸ Δελφίνου. Οἱ Φίλοι τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου δὲν εἶναι πολιτικὴ ἀκαδημία, ἀλλὰ μαχητικὴ ὀμάδα. «Ὁ βιαικὸς τοὺς σκοπὸς, λείπει τὸ καταστατικὸ τους, ἀποβλέπει στὸ νὰ καταγγέλουν στὸ δικαστήριό τῆς κοινῆς γνώμης τὶς καταχρήσεις τῶν διαφόρων ἀρχῶν καὶ κάθε προσβολὴ στὰ Δικαιώματα τοῦ Ἀνθρώπου». Παρουσιάζονται γιὰ προστάτες τῶν καταπιεζόμενων καὶ ἐπαγορθωτὲς τῶν ἀδικιῶν. Ἡ ἀποστολὴ τους εἶναι νὰ ἐπαγρυπνοῦν, νὰ ἐλέγχουν καὶ νὰ δροῦν. Πάνω στὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τοὺς ἔχουν σχεδιάσει τὸν «ὀφθαλμὸ τῆς ἐπαγρύπνησης», ὀρθάνοιχτον γιὰ ὄλες τὶς ἀδυναμίες τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ὑπαλλήλων. Ἐπισκέπτονται στὶς φυλακὲς τοὺς κατατρεγμένους πατριῶτες, ἐνεργοῦν ἀνακριτικὲς ἔρευνες, ἀνοίγουν ἐράνοὺς, προκαλοῦν διαμαρτυρίες, διαδηλώσεις, καὶ στὴν ἀνάγκη καὶ στάσεις. Μὲ τὴν ἐλάχιστη εἰσφορὰ τους, δυὸ σόλδια τὸ μήνα, στρατολογοῦν μέλη ἀπ' τοὺς μικροαστοὺς καὶ ἀκόμα καὶ ἀπ' τοὺς παθητικοὺς πολίτες. Κι αὐτοῦ βασίζεται ἡ δύναμή τους. Μποροῦν στὴν ἀνάγκη νὰ συγκινήσουν καὶ ν' ἀκηνοτοπήσουν τὶς μάζες.

Οἱ Κορδελιέροι σὲ λίγο ἀκολουθοῦνται καὶ ἀπὸ ἄλλες συνοικιακὲς λέσχες, ποὺ τὸ χειμῶνα τοῦ 1790 καὶ 1791 πολλαπλασιάζονται καὶ ὀνομάζονται ἀδελφάτα ἢ λαϊκὲς ἔταιρειες. Ἡ λέσχη ποὺ ἰδρύθηκε πρῶτῃ χρονολογικὰ ἀπῆταν φτωχὸ διευθυντὴ οἰκοτροφεῖου, τὸν Κλαῦδιο Ντανσάρ, συνεδριάζει σὲ μιά ἀπ' τὶς αἴθουσες τοῦ μοναστηριοῦ τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου κίόλας συνεδριάζουν οἱ Φίλοι τοῦ Συντάγματος. Ὁ Ντανσάρ ποὺ πῆγαινε στὶς συνεδριάσεις κουβαλώντας πάντα στὴν τσέπη του ἕνα κερδί, μάζευε γύρω ἀπ' τὸ ἀδύναμο

φώς του, τεχνίτες, λαχανοπώλες, χειρώναχτες τῆς συνοικίας καὶ τοὺς διάβαζε τὰ διατάγματα τῆς Συντακτικῆς καὶ τοὺς τὰ ἐξηγοῦσε. Ὁ Μαρά, πάντα ὀξυδεοχῆς, κατάλαβε πόσο αὐτὲς οἱ λέσχες τῶν ἀσημαντῶν ἀνθρώπων μπορούσαν νὰ προσφέρουν ὑψηροῦς στοὺς δημοκράτες. Ὑποβοιήθησε τὴ δημιουργία τους μ' ὅλη του τὴ δύναμη. Σὲ λίγο, σ' ὅλες τὶς παρισινὲς συνοικίαις ὑπῆρχαν λέσχες. Μ' αὐτὲς πραγματοποιήθηκε ἡ πολιτικὴ διαπαιδαγώγησις τῶν μαζῶν, ἀπ' αὐτὲς στρατολογήθηκαν καὶ δημιουργήθηκαν οἱ μεγάλες λαϊκὲς στραίεις. Οἱ ἰδρυτὲς τους, ὁ Γαλλιέν, ὁ Μεὲ Λατούς, ὁ Λεμπούα, ὁ Σερζάν, ὁ Κονσεντιέ, ὁ ἄββὰς Ντανζοῦ, εἶταν ὄλοι Κορδελιέροι. Θὰ διαδραματίσουν σημαντικὸ ρόλο στὴν περίοδο τῆς Τρομοκρατίας. Γιὰ τὴν ὥρα ὑποστηρίζουν μ' ὅλες τους τὶς δυνάμεις τῆ δημοκρατικῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τοῦ Λαφαγιέτ, ἐναντίον τῶν ἀνυπόταχτων παλᾶδων, ἐναντίον τῆς Αὐλῆς. Τὸ ἰδανικὸ τους ποῦ τὸ ἔχουν πάρει ἀπ' τὸν Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ, εἶναι ἡ ἄμεση κυβέρνησις. Ἐνοοῦν τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἴδιοι οἱ νόμοι νὰ ὑποβάλλονται στὴν ἔγκρισιν τοῦ λαοῦ καὶ ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἐκφράζουν τὴ δυσπιστίαν τους ἐναντίον τῆς ὀλιγαρχίας τῶν πολιτικῶν ποὺ διαδέχτηκαν τὴν ὀλιγαρχίαν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν παλᾶδων. Κατηγοροῦν τὴ Συντακτικὴ πῶς δὲν ὑπόβαλε στὸ λαὸ τὸ νέο Σύνταγμα καὶ πῶς συσώρευσε ἐμπόδια γιὰ τὴν ἀναθεώρησίν του.

Τὸ Μᾶν τοῦ 1791 οἱ Κορδελιέροι καὶ τὰ ἀδελφάτα προσεγγίζουσιν τὸ ἔνα τ' ἄλλο καὶ κάνουν δημοσπονδίες. Μιά κεντρικὴ ἐπιτροπὴ ποὺ προεδρεῖται ἀπ' τὸν δημοκρατικὸ δημοσιογράφον Ρομπέρ εἶναι ὁ συνδετικὸς τους κρίκος. Ἡ οικονομικὴ κρίσις ποὺ προκλήθηκε ἀπ' τὴν πτώσιν τοῦ ἀσινιάτου ἀρχίζει κίολας νὰ γίνεται αἰσθητῆ. Ὁ Ρομπέρ καὶ οἱ φίλοι του καταλαβαίνουν πόσο μπορούν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' αὐτὸ καὶ προσπαθοῦν νὰ προσεταιριστοῦν τοὺς παρισινούς ἐργάτες ποὺ κινητοποιοῦνται γιὰ τὴν αὔτησιν τῶν μεροκαμάτων τους. Πολυάριθμοι ξεσποῦν οἱ ἀπεργίαι, ἀπεργίαι τῶν ξυλοργῶν, τῶν τυπογράφων, τῶν πιλοποιῶν, τῶν πεταλωτῶν κλπ. Ὁ Μπαγὺ θέλει ν' ἀπαγορέψει τὶς σωματειακὲς συγκεντρώσεις. Ἡ Συντακτικὴ ψηφίζει, στὶς 14 Ἰουνίου τοῦ 1791, τὸ νόμον Σαπελιέ ποὺ τιμωρεῖ αὐστηρὰ σὺν ἀδίκημα κάθε συνασπισμὸν ἐργατῶν ποὺ ἀποβλέπει νὰ ἐπιβάλλει στ' ἀφεντικὰ ὁμοίομορφον μεροκάματο γιὰ ὄλους. Ὁ Ρομπέρ διαμαρτύρεται στὸν Ἐθνικὸν Ἐρμῆ ἐναντίον τῆς κακῆς θέλησιν τῶν δημοσίων ἀρχῶν ἀπέναντι στοὺς ἐργάτες. Συνταμιώνει ἐπιδέξια τὶς δημοκρατικὲς διεκδικήσεις μὲ τὶς σωματειακὲς καὶ ξαναρχίζει, μὲ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Ροβιεσπέρου, τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν ἐκλογικῶν περιορισμῶν. Ἡ ἀναταραχὴ ἐπεχτείνεται καὶ στὶς πόλεις τῶν ἐπαρχιῶν. Παίρνει ἐκδηλὰ τὸ χαραχτήρα ταξικῆς πάλης. Οἱ ἐφημερίδες τοῦ Λαφαγιέτ, ὅλες μαζί, καταγγέλλουν τοὺς δημοκράτες σὺν ἀναρχικούς ποὺ ἐπιβουλεύονται τὴν ἰδιοχτησίαν.

Ἄν ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀντουανέτα εἶχαν προσέξει κάπως αὐτὰ τὰ συμπτώματα, θὰ εἶχαν κατάλαβει πῶς ἡ

αβξανόμενη δύναμη του δημοκρατικού κινήματος λιγότευε όλοένα και περισσότερο τις πιθανότητες επιτυχίας μίας άντεπανάστασης κι άν ακόμα στηριζότανε πάνω στις ξένες λόγγες. *Αλλά έκλειναν τά μάτια ή άφηναν νά τους άποκοιμίζει ό Μιραμπώ, πού τους παράστανε πώς οι διενέξεις τών έπαναστατών τους έξυπηρεούσαν.

Πραγματικά ό άνταγωνισμός άνάμεσα στους Λαφαγιετικούς και στους Λαμετικούς γινόταν όλοένα και βαθύτερος. Οι πρώτοι δέν πατούσαν πιά στη λέσχη τών *Ιακωβίνων. Οι δεύτεροι έχαναν, όσο περνούσε ό καιρός, την έπιροή τους στη λέσχη, όπου έβλεπαν νά δρθώνεται μπροστά τους ό Ροβεσπιέρος πού τους κατηγορούσε για την προδοσία τους στην ύπόθεση της παροχής ψήφου στους άνθρώπους τώς έγχρωμον φυλών. *Ο Μπαρνάβ είχε γίνει άντιδημοτικός από τότε πού, για νά φανεί άρεστός στους Λαμέτ, μεγαλοϊδιοχτήτης στον Άγιο Δομίγκο, είχε γίνει τό όργανο τών λευκών άποίκων έναντιόν τών έλεύθερων μαύρων. *Ο Μιραμπώ ύποδαύλιζε όσο μπορούσε καλύτερα αυτό τό άλληλοφάγωμα. Έίχε καταφέρει νά πάρει από τη βασιλική έπιχορήγηση ένα γενναίο ποσό, για νά οργανώσει μαζί με τόν Ταλόν και τόν Σεμονβιλ ένα πρακτορείο πολιτικής προπαγάνδας και διαφθοράς πού κυκλοφορούσε τις βασιλόφρονες προσοΰρες και έφημερίδες, κ' έξαγόραζε τις συνειδήσεις τών μελών τών διαφόρων λεσχών πού προσφέρονταν για αυτή τη δουλειά. *Η Αϋλή είχε πράχτορες ως και σ' αυτήν την *Επιτροπή τών *Ιακωβίνων, (τόν Βιλλάρ, τόν Μπονικαρέ, τόν Ντεφιέ κλπ.) ακόμα κι άνάμεσα στους Κορδελιέρους (τόν Δαντών). Αυτό της γεννούσε την ψευδαίσθηση μίας ασφάλειας. *Έκανε διάφορες άπερικοψίβες και μιá άπ' τις σοβαρότερες είταν ή άναχώρηση τών κοριτσιών του Λουδοβίκου του ΙΕ', πού έγκαταλείψανε τη Γαλλία και πήγανε στη Ρώμη, τό Φλεβάρη του 1791. *Η άναχώρηση αυτή προκάλεσε ζωσηρή άναταραχή σ' όλη τη Γαλλία. «*Η σωτηρία του δημόσιου συμφέροντος, έγραφε ό Γκορσά στον *Ταχυδρόμο* του, άπαγορεύει στις Δεσποινίδες αυτές νά πάνε μαζί με τά εκατομμύρια τους στον πάπα ή άλλο. Τά πρόσωπά τους πρέπει νά τό προφυλάσσουμε σάν κάτι πολύτιμο, γιατί άποτελούν έγγύηση έναντιόν τών έχθρικών προθέσεων του άνεψιού τους του *Αρτουά και του ξαδέρφου τους του Μπουρμπόν-Κοντέ». « Βρισκόμαστε σε πόλεμο με τους έχθρους της *Επανάστασης, πρόσθετε ό Μαρά, πρέπει αυτά τά δεσποινάρια νά τό κρατήσουμε για όμηρους και νάχουμε τά μάτια μας τέσσερα για την άλλη οικογένεια». Αύτη ή ιδέα, πώς ή βασιλική οικογένεια είταν ένας δημος πού θά τους προστάτευε άπ' τις άντεκδικήσεις τών έμιγκρέδων και τών βασιλιάδων, ριζωσε βαθιά στο πνεύμα τών έπαναστατών. Οι κόρες του βασιλιά πιάστηκαν δυό φορές, στο Μορέ και στο *Αρναί Λεντύκ, στη διάφκεια του ταξιδιού τους. Χρειάστηκε ειδική διαταγή της *Εθνοσυνέλευσης, για νά μπορέσουν νά έξακολουθήσουν τό δρόμο τους. Τα ραχές έξεσπασαν στο Παρίσι. Οι πωλήτριες της κεντρικής άγοράς πήγανε στον άδερφό του βασιλιά, για νά του άποσπάσουν την ύπό-

σχεση πώς θάμνε στο Παρίσι. Ο Κεραμεικός πολιορκήθηκε στις 24 του Φλεβάρη, κι ο Λαφαγιέτ με κόπο κατόρθωσε ν' απομακρύνει τους πολιορκητές.

Ο Μιραμπώ θα προτιμούσε να φύγει ο βασιλιάς καλύτερα για τη Νορμανδία παρά για τη Λωρραίνη. Στις 28 του Φλεβάρη οι εργάτες του προαστίου του Αγίου Αντωνίου πήγανε να καταδαφίσουν τον πύργο του Βενσέν. Κ' ενώ ο Λαφαγιέτ και η έθνοφυλακή πηγαίνανε στο Βενσέν για να επιβάλουν την τάξη, 400 εύγενείς, δπλισμένοι με έγχειρίδια, πήγανε στον Κεραμεικό, αλλά ο Λαφαγιέτ που είδοποιήθηκε έγκαιρα πρόφτασε και ξαναγύρισε και απόπλισε τους «ιπότες του έγχειριδίου». Υποπτεύτηκαν πώς τή στάση του Βενσέν την είχε μισθοδοτήσει η Αύλη και πώς ο «ιπότης του έγχειριδίου» είχαν έρθει για να προστατέψουν τη φυγή του βασιλιά, ενώ η έθνοφυλακή θάταν άπασχολημένη έξω άπ' το Παρίσι.

Η Συνέλευση όσο κ' έχθρική κι άν εΐταν για τους στασιαστές, δηλαδή για τους άντιπολιτευόμενους τής άριστερας, δέν έπαινε ν' άνησχει άπ' τις δολοπλοκίες των άριστοκρατών. Οι Λαμετικοί και οι Λαφαγιετικοί εΐταν τότε σύμφωνοι με τον Ροβεσπέρο και την άκρα άριστερά για ν' άποκρούσουν κάθε παρέμβαση των ξένων βασιλιάδων στις έσωτερικές ύποθέσεις τής Γαλλίας. Άπ' τον καιρό του Συνεδρίου του Ράιχενμπαχ, είχαν στρέψει την προσοχή τους στά σύνορα. Στο τέλος κιάλος του Ιουλίου του 1790, όταν η άυστριακή κυβέρνηση είχε ζητήσει την άδεια να περάσουν άπ' το γαλλικό έδαφος στρατεύματα, που τά προόριζε για την καταστολή τής εξέγερσης των Βέλγων, κατόρθωσαν ν' άποσπάσουν άπ' τη Συνέλευση, στις 28 Ιουλίου, ένα κατηγορηματικό διάταγμα που άρηνότανε αυτή την άδεια, και την ίδια μέρα, ένα άλλο διάταγμα καλούσε το βασιλιά να διατάξει την κατασκευή κανονιών, δπλων και λογγών. Όταν άρχισαν να κυκλοφορούν οι φήμες για την προσοχή φυγή του βασιλιά, η Έθνοσυνέλευση άποφάσισε, στις 28 του Γενάρη του 1791, να ενσχυθούν τα συνοριακά συντάγματα. Την επομένη τής άναχώρησης των πριγκιπισσών, στις 21 του Φλεβάρη, άρχισε τη συζήτηση του νόμου έναντίον των έμγκρέδων, για μεγάλη άγανάχτηση του Μιραμπώ, που επικαλέστηκε έναντίον του νόμου τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Άνθρώπου. Στις 7 του Μάρτη, η Έπιτροπή έρευνών τής Συνέλευσης έλάμβανε γνώση μιάς έπιστολής που είχε στείλει η βασίλισσα στον άυστριακό πρεσβευτή Μερσού Άρζαντώ. Άμέσως λοιπόν άρχισε τη συζήτηση για το νόμο που άφορούσε την άντιβασιλεία. Ο Άλέξανδρος Λαμέτ, άναφωνούσε μ' αυτή την ευκαιρία, πώς το Έθνος είχε το δικαίωμα «να διώξει το βασιλιά που εγκατάλειπε τη θέση που του είχε όρισει το Σύνταγμα», και πρόσθετε, άνάμεσα στις διακοπές τής δεξιάς: «Η Έπιτροπή δικαιολογημένα θεωρεί την ένδεχόμενη λιποταξία ενός βασιλιά σάν παραίτησή του άπ' το θρόνο». Το διάταγμα που ψηφίστηκε άπόκλειε τις γυναίκες άπ' την άντιβασιλεία. Μ' αυτό χτυπιότανε κατευθείαν η Μαρία Άντουανέτα. Όταν τά άυστριακά στρατεύματα κατέλαβαν την περιοχή του Ποραντρώ, στο τέλος

του Μάρτη, ὁ ἀλαστός βουλευτής Ροῦμπέλ, μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ροββσκαίερου, δεμιαρτυρήθηκε ἔντονα ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἀπειλῆς καὶ κατὰβλεψε σφοδρὰ τὶς συγκεντρώσεις τῶν ἐμιγκρέδων στὰ σύνορα.

Ἡ Μιραμπὼ πέθανε ξαφνικὰ ὕστερα ἀπὸ μὴν δημοκρατικὴ νύχτα, στὶς 2 τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1791. Οἱ καλῶς πληροφορημένοι δημοκράτες ξέφανε πῶς ἀπὸ καιρὸ πληρωνόταν ἀπ' τὴν Αὐλὴ. Ἡ λέσχη τῶν Κορδελιέρων ἀντήχησε ἀπὸ κατάρες ἐναντίον τῆς μνήμης του, ὡστόσο ὁμοῦς ἡ δημοτικότητά του μακιαβελικῶς ῥήτορα εἶταν ἀκόμα τόσο μεγάλη στὰ λαϊκὰ στρώματα, ὥστε ἡ Συνέλευση δὲν μπόρεσε νὰ μὴν ψηφίσει νὰ τοῦ γίνῃ ἐθνικὴ κηδεία στὴν ἐκκλησία τῆς Ἀγίας Γενεβιέβης πού εἶχε μετατραπῆ σὲ Πάνθεο.

Ἡ Αὐλὴ δὲν ἔμεινε γιὰ καιρὸ δίχως συμβούλους. Οἱ Λαμέτ κι ὁ Ταλλεϋράνδος προσφέρθηκαν γιὰ τὸ ρόλο τοῦ Μιραμπὼ καὶ οἱ ὑπηρεσίες τους ἔγιναν ἀποδεχτές. Ὁ Ἀλέξανδρος Λαμέτ ἔγινε ὁ διαχειριστὴς τῶν ποσῶν τῆς βασιλικῆς ἐπιχορήγησης. Ὁ ἀδερφός του Κάρολος κι ὁ Ἀδριανὸς Ντυπόρ ἴδρυσαν ἀμέσως, μὲ χρήματα τῆς Αὐλῆς, μιὰ μεγάλη ἐφημερίδα, τὸν *Λογογράφου*, πού προοριζόταν ν' ἀντικαταστήσῃ τὸν Λαφαγιετικὸ *Μηνῆτορα*. Ὁ Ταλλεϋράνδος ὑποσχέθηκε νὰ πετύχει τὴν ἀναγνώριση τῆς ἐλευθερίας τῆς λατρείας γιὰ τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες κ' εἶδαμε πῶς κράτησε τὴν ὑπόσχεσή του. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' χρησιμοποιοῦσε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ τοὺς περιφρονοῦσε βαθιά. Δὲν τοὺς ἐμπιστεύθηκε τὸ μυστικὸ του.

Ἀνησυχῶσε μὲ τὶς ἀναβολὲς τοῦ Λεοπόλδου, ἀπ' τὸν ὁποῖο μάταια εἶχε ζητήσῃ μιὰ προκαταβολὴ ἀπὸ 15 ἑκατομύρια. Ἀποφάσισε νὰ ἐπισπεύσῃ τὰ πράγματα. Στὶς 17 τοῦ Ἀπριλίου μετᾶλαβε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ καρδινάλιου Μονμορανσύ, γιὰ μεγάλη ἀγανάχτηση τῶν ἐθνοφυλάκων, πού εἶταν παρόντες καὶ πού ἔγιναν αἰτία ν' ἀκουστοῦν στὸ παρεκκλήσιο διαμαρτυρίες καὶ ψιθύροι. Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς 18 τοῦ Ἀπριλίου, ἔπρεπε νὰ πάει στὸ Σαιν-Κλου γιὰ νὰ περᾶσῃ τὶς γιορτὲς τοῦ Πάσχα, ὅπως εἶχε κάνει καὶ τὸν περασμένο χρόνον. Διαδόθηκε ἡ φήμη πῶς τὸ ταξίδι γιὰ τὸ Σαιν-Κλου εἶταν ἡ ἀρχὴ ἑνὸς μακρύτερου ταξιδιοῦ. Τὸ πλῆθος συγκεντρώθηκε μπροστὰ στὸν Κεραμεικὸ, κι ὅταν θέλησε νὰ βγεῖ ὁ βασιλιάς, οἱ ἐθνοφυλάκες, ἀντὶ ν' ἀνοίξουν δίοδο γιὰ τὶς ἀμαξες, ἐμπόδισαν τὴν ἀναχώρηση. Ὁ Λαφαγιετ ὑποπτεύθηκε πῶς αὐτὸ εἶχε γίνῃ ἐπιτηδες καὶ πῶς εἶχε ὀργανωθεῖ ἀπὸ πρὶν, γιὰ νὰ δοθεῖ στὸ βασιλιά ἡ δυνατότητα ν' ἀποδείξει στὸν Αὐτοκράτορα καὶ στοὺς βασιλιάδες τῆς Εὐρώπης, πῶς κρατιότανε σὰν αἰχμάλωτος στὸ παλάτι του. Ἡ στάση ἴσως νάχε προπαρασκευασθεῖ γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ ἀπ' τὸν Δαντῶν. Ἐνῶ ξαναβῆβαινε στὸν πύργο, ἡ βασίλισσα εἶπε σὲ κείνον πού τὴν περιστοίχιζαν: «Τουλάχιστο θὰ ὁμολογήσετε πῶς ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ἐλεύθεροι».

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀπὸ τότε δὲν εἶχε πᾶ κανέναν ἐνδοιασμὸ γιὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἐπαναστάτες. Τὴν ἄλλη μέρα πῆγε στὴ Συνέλευση γιὰ νὰ δηλώσῃ πῶς εἶταν ἐλεύθερος καὶ πῶς ἀπὸ

μόνος του είχε παραιτηθεί απ' το ταξίδι του για το Σαιν-Κλού. «Δέχτηκα, είπα, το Σύνταγμα, που μέρος του αποτελεί και το πολιτικό Σύνταγμα του κλήρου, τώρα θα χρησιμοποιήσω δηλ μου την έξουσία για τη διατήρησή του». Πήγε στη λειτουργία του συνταγματικού παπᾶ του Ἁγίου Γερμανού του Ὁξερουά Διακήρυξε στους ἄλλους βασιλιάδες, με μιὰ διπλωματική ἐγκύκλιο, πὼς είχε προσχωρήσει στὴν Ἐπανάσταση, χωρίς καμιά διάθεση ὑπαναχώρησης καὶ ἀνεπιφύλαχτα. Ταυτόχρονα δὴμος εἰδοποιούσε τοὺς βασιλιάδες με τὸν Μπρετῆγ νὰ μὴν ἀποδίδουν καμιά σημασία σ' αὐτὲς τὶς δημόσιες δηλώσεις του. Ἡ Μαρία Ἀντουανέτα παρακαλοῦσε τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν ἀδερφό της, νὰ προωθήσει 15.000 ἄντρες στὸ Ἄρλὸν καὶ στὸ Βιρτόν γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸν Μπουγιέ. Ὁ Αὐτοκράτορας ἀπάντησε, στὶς 18 τοῦ Μᾶη, στὸν κόμη Ντυρφόρ, πὼς τοῦ τὸν εἶχανε στελεχει στὴ Μάντουα, πὼς θάδραστεν τὰ στρατεύματα, ἀλλὰ δὲ θὰ μπορούσε νὰ ἐπέμβει πρὶν φύγουν απ' τὸ Παρίσι ὁ βασιλιάς καὶ ἡ βασίλισσα καὶ πρὶν ἀποκηρύξουν με μανιφέστο τὸ Σύνταγμα. Τὰ 15 ἑκατομύρια τ' ἀρνήθηκε.

Ὁ Λουδοβίκος προμηθεύτηκε χρήματα με δάνεια ἀπὸ τραπεζίτες. Ἐφύγε στὶς 20 Ἰουνίου κατὰ τὰ μεσάνυχτα, μεταμφεσμένος σὲ θαλαμηπῶλο, με μιὰ μεγάλη μπρελίνα (καρότσα) πὼς εἶχε φτιαχτεῖ γι αὐτὸν τὸ σκοπό. Ὁ κόμης τῆς Προβηγκίας ἔφυγε καὶ αὐτὸς ταυτόχρονα, ἀλλὰ απ' ἄλλο δρόμο. Ἐφτασε στὸ Βέλγιο διχῶς ἐμπόδια. Ὁ Λουδοβίκος δὴμος πὼς ἀγανακτήθηκε στὸ Σαιντ Μενεούλντ απ' τὸν ταχυδρόμο Ντρονέ, πιάστηκε στὴ Βαρέν. Ἡ στρατιὰ τοῦ Μπουγιέ ἔφτασε πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσει. Οἱ οὐσσάροι πὼς στάθμευαν στὴ Βαρέν, ἐνώθηκαν με τὸ λαό. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ξαναγύρισε στὸ Παρίσι ἀνάμεσα σὲ δυὸ στοιχους ἔθνοφυλάκων, πὼς εἶχαν τρέξει απ' τὰ πὼ ἀπομακρυσμένα χωριὰ γιὰ νὰ ἐμποδίσουν νὰ περῶσι πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθροῦ αὐτὸς ὁ πολῦτιμος δμηρος. Τὸ μανιφέστο πὼς ὁ Λουδοβίκος ἸΣΤ' εἶχε κυκλοφορήσει τὴ στιγμὴ τῆς ἀναχώρησής του καταδικάζοντας τὸ ἔργο τῆς Συντακτικῆς καὶ καλώντας τοὺς πιστοὺς του νὰ τὸν βοηθήσουν, εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα στὴν πραγματικότητά νὰ κινήσει τὴν ἑπανάστατικὴ Γαλλία. Οἱ ἀριστοκράτες καὶ οἱ ἀνυπόταχτοι παπᾶδες ἀρχισαν νὰ ἐπιτηροῦνται, ν' ἀφοπλίζονται καὶ νὰ φυλακίζονται. Οἱ πὼς φλογεροὶ μετανάστευσαν, καὶ αὐτὴ ἡ καινούργια μετανάστευση ἐξασθένησε ἀκόμα περισσότερο στὸ Ἐσωτερικὸ τὶς δυνάμεις πὼς πάνω σ' αὐτὲς θὰ μπορούσε νὰ ὑπολογίσει ἡ βασιλεία. Σὲ ὀρισμένα συντάγματα δλοὶ οἱ ἀξίωματικοὶ λιποτάχτησαν.

Ὅλη ἡ Γαλλία πίστεψε πὼς ἡ φυγὴ τοῦ βασιλιᾶ εἶταν τὸ προοίμιον τοῦ πολέμου με τὸ Ἐξωτερικόν. Ἡ πρώτη πράξι τῆς Συνέλευσης, στὶς 21 Ἰουνίου τὸ πρωῒ, εἶταν νὰ διατάξει τὸ κλεισμο τῶν συνόρων καὶ τὴν ἀπαγόρευση τῆς ἐξαγωγῆς μεταλλικῶν νομισμάτων, δπλων καὶ πολεμοφοδίων. Κινητοποίησε τοὺς ἔθνοφύλακες τῆς Βορειοανατολικῆς περιοχῆς καὶ διέταξε τὴν ἐπιστράτευση 100.000 ἑθελοντῶν πὼς θὰ στρατολογούνταν ἀπὸ τὶς ἑθνοφυλακὲς καὶ θὰ

πληρώνονταν 15 σόλδια την ημέρα. "Εστειλε πολλά άπ' τὰ μέλη της, πού τούς χορήγησε σχεδόν άπερίοριστη έξουσία, γιά νά δρκίσουν στους διάφορους νομούς τὰ ταχτικά στρατεύματα, νά επιθεωρήσουν τὰ φρούρια, τούς ναυστάθμους και τις στρατιωτικές άποθήκες. Και δίχως καν νά περιμένει τόν έρχομό αυτών των επιτρόπων, κήρυξε τις άνατολικές πόλεις σέ κατάσταση άμυνας.

Οι φόβοι του πολέμου με τὸ Έξωτερικό δέν εΐταν χιμαιρικοί. Εΐχαν κιάλας διακοπεί οι διπλωματικές σχέσεις με τόν πάπα. 'Ο βασιλιάς της Σουηδίας διέταξε δλους τούς Σουηδούς ύπηκόους νά εγκαταλείψουν τή Γαλλία. 'Η αυτοκράτειρα της Ρωσίας Αικατερίνη Β', άπομόνωσε τὸ Γάλλο επιτετραμένο Ζενέ. 'Η 'Ισπανία απέλασε άπ' τὸ έδαφός της τούς Γάλλους κατὰ χιλιάδες. Διέταξε τή μετακίνηση στρατευμάτων της γιά τήν Καταλωνία και τή Ναβάρρα. "Όσο γιά τόν Αὐτοκράτορα, στις 6 'Ιουλίου, έστειλε άπ' τήν Πάδουα σ' δλους τούς βασιλιάδες μιά προκήρυξη καλώντας τους νά συνενώσουν μαζί του «τις συμβουλές τους, τις ενέργειές τους και τὰ μέτρα τους γιά νά διεκδικήσουν τήν έλευθερία και τήν τιμή του χριστιανικότατου βασιλιά και της οίκογένειάς του και γιά νά περιορίσουν τις επικίνδυνες ακρότητες της Γαλλικής Έπανάστασης». 'Όταν ξαναγύρισε στη Βιέννη, γνωστοποίησε στο Γάλλο πρέσβυ, τόν μαρκήσιο ντε Νοάιγ, νά μήν ξαναπαρουσιαστεί στην Αΰλή, δοο θά διαρκούσε ο περιουσιμὸς του Λουδοβίκου ΙΣΤ'. 'Ο καγκελάριός του, ο γέρο-Κάουνιτς, ύπόγραφε με τήν Πρωσία, στις 25 'Ιουλίου, τὸ προκαταρκτικό μιάς συμφωνίας επιθετικής και άμυντικής συμαχίας και σχεδίαζε νά συγκαλέσει στο Σπά ή στο Αΐξ λα Σαπέλ ένα Ευρωπαϊκό Συνέδριο γιά ν' άσχοληθει ειδικά με τις ύποθέσεις της Γαλλίας.

'Ο πόλεμος ώστόσο άποφεύχθηκε, κατὰ μέγα μέρος, γιαι τι ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' ζήτησε ο ίδιος άπό τόν κουνιάδο του νά τόν αναβάλει και γιαι τι οι άρχηγοί της Συντακτικής, έπειδή φοβόνταν τή Δημοκρατία, δέν τόλμησαν νά εκθρονίσουν τόν έξωμότη και φυγάδα μονάρχη και προτίμησαν τελικά νά του άποδώσουν τὸ στέμα του.

'Η έπιστροφή άπ' τή Βαρέν, τὸ θέαμα του οπλισμένου και ταραγμένου πλήθους, ή επιβλητική σιωπή του παρισνοῦ λαοῦ, πού δέν έβγαλε τὸ καπέλο του στο πέραςμα της βασιλικής μπερλίνας, τὸ διάβασμα των δημοκρατικῶν εφημερίδων πού εΐταν γεμάτες βρισιές και κραυγές μίσους, δλ' αυτὰ παρακίνησαν τὸ βασιλικὸ ζεύγος νά σκεφτεί σοβαρά. Κατάλαβε τήν έξταση της αντιδημοτικότητάς του. Εΐδε πώς ένας πόλεμος θά μεγάλωνε τήν άναταραχή και θ' άπειλούσε και τήν προσωπική τους άσφάλεια. Φοβήθηκε.

'Ο αδερφός του Λουδοβίκου σκεφόταν κιάλας ν' ανακηρυχτεί αντιβασιλέας, όσον καιρό θά κράταγε ή αΐχμαλωσία του αδερφοῦ του. 'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' πού εΐχε πολὺ λίγη εμπιστοσύνη σ' αδέρφια του, δε θέλησε νά παραιτηθει ύπερ αυτών. Συγκράτησε τόν Αὐτοκράτορα. «'Ο βασιλιάς σκέφτεται, έγραφε ή Μαρία Άντουανέτα στον Φέρσεν, στις 8 'Ιουλίου, πώς ή ώμή βία, κι άκόμα

ύστερ' άπδνα διάγγελμα, θά εΐταν άνυπολόγιστος κίνδυνος όχι μόνο γι αυτόν και γι την οικόγενείά του, αλλά για όλους τους Γάλλους πού, στό Έσωτερικό του βασιλείου, δέ σκέφτονται άπως οι άνθρωποι πού άκολουθούν την Έπανάσταση».

Έγινε όμως φανερό πώς και οι Ιθύνοντες της Συντακτικής θέλησαν κι αυτοί νά διατηρήσουν την ειρήνη για πολλούς και σοβαρούς λόγους. Εΐχαν τρομάξει άπ' τη δημοκρατική έκρηξη του Παρισιού κι όλης της Γαλλίας, όταν μαθεύτηκε ή είδηση της φυγής του βασιλιά. Στο Παρίσι, ό ζυθοπώλης Σαντέρ είχε όπλίσει 2.000 παθητικούς πολίτες, άπ' τό προάστειο του Άγίου Άντωνίου. Γκρέμισαν σχεδόν παντού τά αγάλματα των βασιλιάδων. Εΐχαν σβύσει άπό όλες τις επιγραφές κι άπ' τις πινακίδες των δρόμων τη λέξη βασιλικός. Πολυάριθμα κ' έντονα ψηφίσματα άπό τό Μονπελιέ, τό Κλερμόν Φεράν, άπ' τό Μπαγιέ, άπ' τό Λόν Λεσωνέ κλπ., άπαιτούσαν την τιμωρία του έξωμότη βασιλιά, την άμεση άντικατάστασή του κι άκόμα και την άνακήρυξη της Δημοκρατίας. Οι συντηρητικοί της Συνέλευσης συγκεντρώθηκαν για νά συγκρατήσουν τό δημοκρατικό κίνημα. Άπ' τις 21 Ίουνίου, ό Μπαγύ χρησιμοποίησε τη λέξη «άπαγωγή», για νά χαρακτηρίσει την άπόδραση του βασιλιά ή Συνέλευση οικειοποιήθηκε τη λέξη, θέλοντας μ' αυτό ν' άπαλλάξει τον Λουδοβίκο ΙΣΤ' άπ' την προσωπική ευθύνη, με τό σκοπό νά τον διατηρήσει ένδεχόμενα στό θρόνο. Ό μαρκήσιος ντε Μπουγιέ, πού είχε καταφύγει στο Λουξεμβούργο, διευκόλυνε έξμεσα τον έλιγμό με τό ίταμό μανιφέστο, όπου διακήρυχνε πώς εΐταν ό μόνος υπεύθυνος για τό γεγονός. Τά μέλη της Συντακτικής τά πήρανε όλα αυτά κατά γράμα.

Άνάμεσα στους συντηρητικούς πατριώτες ύπήρχε μόνο ή μικρή ομάδα των φίλων του Λαφαγιέτ, ό Λαρσοφουκά, ό Ντυπόν ντε Νεμούρ, ό Κοντορσέ, ό Άχιλλέας Ντυσατελέ, ό Μπρισσό, ό Ντήτριχ, ό δήμαρχος του Στρασβούργου, όλοι μέλη της Λέσχης του 1789, πού άπόκλιναν για μία στιγμή ύπέρ της Δημοκρατίας, άναμφίβολα με την ύστεροβουλία νά βάλουν έπικεφαλής της «τόν ήρωα των δύο κόσμων». Ό Λαφαγιέτ όμως δέν τόλμησε νά εκδηλωθεΐ. Εΐχε άνάγκη άπ' την ύποστήριξη των Λαμέτ για ν' άντιμετωπίσει τις επιθέσεις των δημοκρατών πού τον κατηγορούσαν, με τό στόμα του Δαντών, για συνένοχο στη φυγή του βασιλιά. Τάχτηκε με τη γνώμη της πλειοψηφίας.

Όταν έξμαθαν πώς ό Λουδοβίκος ΙΣΤ' πιάστηκε, τά μέλη της Συντακτικής άνάπνευσαν. Συλλογίστηκαν πώς μπορούσε ν' άποφευθεΐ ό πόλεμος. Το πρόσωπο του Λουδοβίκου ΙΣΤ', του δήμου, τοΐς χραισμευε για μασκώτ. Ό ύπολογισμός αυτός αναφέρεται στην έπίσημη έφημερίδα ή Έθνική Άνταπόκριση: «Πρέπει ν' άποφύγουμε νά δώσουμε στις ξένες Δυνάμεις πού έχθρεύονται τό Σύνταγμα μας, προφάσεις για νά μΐς έπιτεθούν. Άν εκθρονίσουμε τον Λουδοβίκο ΙΣΤ', θά όπλίσουν όλη την Εύρώπη έναντίον μας, με την πρόφαση νά εκδικηθούν τον προσβλημένο βασιλιά. Άς σεβα-

πτούμε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', ἂν και εἶναι ἔνοχος ἀπέναντι στο γαλλικὸ Ἔθνος, ἄς σεβαστοῦμε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', ὄχι γι αὐτόν, μὰ γιὰ μᾶς». Ὅλοι οἱ μυαλωμένοι ἄνθρωποι ποὺ ἤθελαν τὴν ειρήνη, κατάλαβαν τὴ γλώσσα αὐτὴ και τὴ χειροκρότησαν. Ἄλλωστε οἱ Λαμὲτ εἶχαν ἀρκετοὺς λόγους νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ βασιλιά, μὰ ποὺ ἀναγράφονταν στὴ βασιλικὴ ἐπιχορήγηση σὰ χρηματοδοτούμενοι γιὰ τὴν ἐφημερίδα τοὺς ὁ Λογογράφος.

Γιὰ νὰ διατηρήσουν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' στο θρόνο, ἰσχυρίστηκαν πὼς ἂν τὸν ἐκθρόνιζαν, θάταν ὑποχρεωμένοι νὰ ἐγκαταστήσουν ἀντιβασιλεία. Ποιὸς ὁμῶς θὰ γινόταν ἀντιβασιλέας; Ὁ δούκας τῆς Ὁρλεάνης; Μὰ θὰ τὸν ἀναγνώριζαν χωρὶς ἀντίδραση; Τ' ἀδέρφια τοῦ βασιλιά, ἂν και ἐμιγκρέδες, εἶχαν ἀκόμα ὀπαδοὺς. Θὰ ὑποστηρίζονταν ἀπ' τὶς ξένες Δυνάμεις. Ἐχτὸς ἀπ' αὐτὸ, ὁ δούκας τῆς Ὁρλεάνης περιστοιχιζόταν ἀπὸ τυχοδιῶχτες. Ἐὸν κατηγοροῦσαν πὼς χρηματοδοτοῦσε τοὺς δημαγωγοὺς και προπαντὸς τὸν Δαντὼν, ποὺ πραγματικά, μαζί μὲ τὸν Ρεάλ ζητοῦσε τὴν ἔκπτωση τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ' και τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ ἕναν ἀντιβασιλέα ποὺ δὲν μποροῦσε νάβαι παρὰ ὁ δούκας ἢ ὁ γιὸς του, ὁ δούκας τοῦ Σάρτρ, ὁ μελοντικὸς Λουδοβίκος-Φίλιππος, ποὺ ἢ ὑποψηφιότητά του ἐμφανίστηκε καθαρὰ ἀπ' τὶς ἐφημερίδες. Ἄν ἀπόρριπταν τὴν ἀντιβασιλεία, θὰ φτάνανε ὡς τὴ Δημοκρατία; Ἡ Δημοκρατία ὁμῶς, ποὺ τὴ ζητοῦσαν οἱ Κορδελιέροι, εἶταν ὄχι μονάχα ὁ πόλεμος μὲ τὸ Ἐξωτερικό, ἀλλὰ και ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, γιὰτὶ ὁ λαὸς δὲ φαινόταν προετοιμασμένος γιὰ ἕναν τόσο καινούργιο τρόπο διακυβέρνησης.

Οἱ Συντακτικοὶ λοιπὸν προτίμησαν νὰ διατηρήσουν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ', παίρνοντας ὀρισμένες προφυλάξεις. Θὰ τὸν ξανάφεραν στο ἀξίωμα του, ἀφοῦ πρῶτα ἀναθεωροῦσαν τὸ Σύνταγμα, κα ἀφοῦ αὐτὸς θὰ τὸ ἀποδεχόταν και θὰ ξαναορκιζόταν πάλι. Δίχως ἄλλο, ὁ Λουδοβίκος θάταν ἀναγκαστικά ἕνας ἐξευτελισμένος βασιλιάς, δίχως γόητρο. Οἱ Λαμὲτ κι ὁ Μπαρνάβ καλόβλεπαν ἀπὸ τέτοιο. Σκέφτονταν πὼς ἕνα νευρόσπαστο, σὰν κι αὐτόν, ποὺ θὰ τοὺς χρωστοῦσε τὴ διατήρηση τοῦ στέματός του, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κυβερνήσει δίχως αὐτοὺς και δίχως τὴν κοινωνικὴ τάξη ποὺ ἀντιπροσώπευαν. Μόλις γύρισαν ἀπ' τὴ Βαρὲν, προσφέρανε στὴ βασίλισσα τὶς ὑπηρεσίες τοὺς ποὺ ἔγιναν μὲ μεγάλη προθυμία ἀποδεχτές. Συναμαχία δίχως καλὴ πίστη κι ἀπ' τὶς δυὸ μεριές. Οἱ Λαμὲτ κι ὁ Μπαρνάβ λογάριζαν νὰ ἐξασκήσουν στο ὄνομα τοῦ βασιλιά πραγματικὴ ἐξουσία. Ὁ βασιλιάς και ἡ βασίλισσα ἐπιφυλάσσανταν νὰ πετάξουν αὐτὰ τὰ ὄργανα ἀπ' τὴ στιγμή ποὺ θὰ περνοῦσε ὁ κίνδυνος.

Ὁ βασιλιάς ἀθωώθηκε ἀπ' τὴ Συνέλευση, παρ' ὅλες τὶς σθεναρὰς προσπάθειες τοῦ Ροβεσπιέρου. Δίκασαν μόνο τοὺς αὐτοῦργοὺς τῆς «ἀπαγωγῆς» του, τὸν Μπουγιέ ποὺ εἶταν φευγάτος και μερικὸς κομπάρσους. Στὶς 15 Ἰουλίου ὁ Μπαρνάβ πῆρε μὲ τὸ μέρος του τὴ Συνέλευση μὲ μιὰ μεγάλη ἀγύρευση, ὅπου προσπαθοῦσε νὰ συνταυτίσει τὴ Δημοκρατία μὲ τὴν ἀναρχία. -Τὸ βασικὸ

ερώτημα είναι τὸ ἐξῆς: Θὰ βάλουμε ἓνα τέλος στὴν Ἐπανάσταση, ἢ θὰ τὴν ξαναρχίσουμε; Κάματε δλους τοὺς ἀνθρώπους ἴσους μπροστά στὸ Νόμο, καθιερώσατε τὴν πολιτικὴ καὶ ἀστικὴ ἰσότητα, ξαναπήρατε γιὰ τὸ Κράτος δ,τι εἶχε ἀφαιρεθεῖ ἀπ' τὴν κυριαρχία τοῦ λαοῦ· ἓνα βῆμα πὺ πέρα θάταν πράξη δλέθρια κ' ἔνοχη, ἓνα βῆμα πὺ πέρα στὸ ζήτημα τῆς ἐλευθερίας θάταν ἡ κατάργηση τῆς βασιλείας, στὸ ζήτημα τῆς ἰσότητας, ἡ κατάργηση τῆς ἰδιοκτησίας.

Αὕτη τὴν ἐκκλήση γιὰ συντηρητισμό, τὴν ἀκουσαν οἱ μουρζουάδες. Ὁ λαὸς ὁμοῦ τοῦ Παρισίου, ξεσηκωμένος ἀπ' τοὺς Κορδελιέρους κὶ ἀπ' τὰ ἀδελφάτα εἶταν πὺ δύσκολο νὰ μεταπειστεῖ. Τὰ ἀπειλητικὰ ψήφισματα καὶ οἱ διαδηλώσεις ἐρχόνταν ἢ μὰ πάνω στὴν ἄλλη. Οἱ Ἰακωβίνοι, γιὰ μὴ στιγμῆ, ἀφέθηκαν νὰ παραρωθοῦν καὶ ζητοῦσαν τὴν ἐκπτώση τοῦ βασιλιᾶ καὶ «τὴν ἀντικατάστασίν του μὲ συνταγματικὸ τρόπο», δηλαδὴ μὲ ἀντιβασιλεία. Οἱ Κορδελιέροι ὁμοῦ ἀποδοκίμασαν αὐτὸ τὸ Ὁρλεανικὸ ψήφισμα πὺ τὸ εἶχαν συντάξει ὁ Μπρισσὸ κὶ ὁ Δαντιών. Στις 17 Ἰουλίου, συγκεντρώθηκαν στὸ πεδίο τοῦ Ἄρεως γιὰ νὰ ὑπογράψουν στὸ βωμὸ τῆς πατρίδας ἓνα ψήφισμα καθαρὰ δημοκρατικὸ πὺ τὸ εἶχε συντάξει ὁ Ρομπέρ. Ἡ Συνέλευση φοβήθηκε. Μὲ τὴν πρόφαση μερικῶν ταραχῶν πὺ εἶταν ἀσχετες μὲ τὸ κίνημα καὶ πὺ εἶχαν γίνει τὸ πρῶτὸ στὸ Γκρό-Καγιού, διέταξε τὸ δῆμαρχο τοῦ Παρισίου νὰ διαλύσει τὴ συγκέντρωση τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως. Τὸ εἰρηρικὸ πλῆθος πυροβολήθηκε, χωρὶς προειδοποίηση, στις 7 ἡ ὥρα τὸ βράδι, ἀπ' τοὺς ἐθνοφύλακες τοῦ Λαφαγιέτ πὺ ἔκαναν ἐφοδο στὸν περὶβολο. Οἱ νεκροὶ εἶταν πολυάριθμοι.

Ἔστερα ἀπ' τὴ σφαγὴ, ἢ καταστολή. Ἐνα αἰδικο διάταγμα, πραγματικὸς νόμος γενικῆς ἀσφάλειας, ἀπλώσε τὴν τρομοκρατία στους ἀρχηγούς τῶν λαϊκῶν συλλόγων πὺ πιάστηκαν καὶ δικάστηκαν κατὰ ἑκατοντάδες. Οἱ ἐφημερίδες τους παύτηκαν ἢ σταμάτησαν τὴν ἐκδόσίν τους. Ὁ σκοπὸς εἶταν ν' ἀποκεφαλιστεῖ τὸ δημοκρατικὸ κόμμα τὴ στιγμῆ πὺ θ' ἀρχίζαν οἱ ἐκλογές γιὰ τὴ Νομοθετικὴ. Κὶ ὁμοῦ, ὅλη ἡ συντηρητικὴ μερίδα τῶν Ἰακωβίνων εἶχε ἀποσυρθεῖ στις 16 Ἰουλίου καὶ εἶχε ἰδρύσει μὴ καινούργια λέσχη στὸ μοναστήρι τῶν Feuillants. Σχεδὸν μόνοι ἀνάμεσα στους βουλευτές, ὁ Ροβεσπιέρος, ὁ Ἀντουάν, ὁ Πιετιόν, ὁ Κορολλέ, μείνανε μὲ τοὺς Ἰακωβίνους, στάθηκαν ὁμοῦ ἀρκετὰ τυχεροὶ καὶ κατόρθωσαν νὰ κρατήσουν στὴ δικὴ τους γραμμὴ τις περισσότερες λέσχες τῶν Νομῶν.

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα οἱ Feuillants, δηλαδὴ οἱ Λαφαγιετικοὶ καὶ οἱ Λαμετικοὶ ἐνωμένοι, ἀντιπολιτεύονται σφοδρὰ τοὺς Ἰακωβίνους, πὺ ἀλλάχτηκαν ἔτσι ἀπ' τὴ δεξιὰ τους πτέρυγα. Γιὰ τὴν ὥρα, οἱ πρῶτοι κρατοῦν τὴν ἐξουσία. Ὁ Ἀδριανὸς Ντυκόρ, ὁ Ἀλέξανδρος Λαμέτ κὶ ὁ Μπαρνιβὲ διαπραγματεύονται κρυφὰ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, μὲ ἐνδιάμεσο τὸν ἀββᾶ Λουί, πὺ τὸν στέλνουν στις Βρυξέλλες, γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνη. Ὁ Λεοπόλδος ἀπ' τὰ διαβήματά τους συμπεραίνει πὺ οἱ ἐπαναστάτες φοβοῦνται τις ἀπειλές πὺ διατύπωσε ἀπ' τὴν Πιάδονα, καὶ πὺ εἶναι λιγότερο ἐπικίν-

δυνοι απ' δ, π είχε υποθέσει και, καθώς υπόσχονται να σώσουν τη μοναρχία, παραιτείται απ' τὸ Συνέδριο κι απ' τὸν πόλεμο κι μάλιστα τόσο πὸ εύκολα, ὅσο καταλαβαίνει απ' τὴς ψυχρὸς ἀπαντήσεις τῶν Δυναμῶν στὴν ἐγκύκλιό του, πὼς ἡ εὐρωπαϊκὴ συμφωνία ἐναντίον τῆς Γαλλίας εἶναι ἀδύνατο νὰ πραγματοποιηθεῖ. Γιὰ νὰ καλύψει τὴν ὑπαναχώρησή του, συμφωνεῖ νὰ υπογράψει μὲ τὸ βασιλιά τῆς Πρωσίας κοινὴ δῆλωση, πὸ ἀπειλοῦσε πολὺ χλιαρὰ τοὺς ἐπαναστάτες. Αὐτὴ δμως ἡ δῆλωση τοῦ Πλάνιτς στὶς 25 Αὐγούστου τοῦ 1791, ἔγινε ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης ἀπ' τοὺς πρόγκιπες πὸ καμώθηκαν πὼς σ' αὐτὴν ἔβλεπαν μιὰ ὑπόσχεση συνδρομῆς. Κι αὐτοὶ κυκλοφοροῦν, στὶς 10 τοῦ Σεπτεμβρίου, ἕνα βίαιο μανιφέστο, ἔξορκίζοντας τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' νὰ μὴν υπογράψει τὸ Σύνταγμα.

Καμὰ ἀμφιβολία πὸς ἡ τριανδρία δὲν ἔκανε καμιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ πείσει τὸ βασιλιά νὰ υπογράψει, γιὰτι περίμεναν ἀπὸ τὴς 3 ὠς τὴς 14 τοῦ Σεπτεμβρίου. Ἡ τριανδρία παρῆστησε στὸ βασιλιά πὼς τὸ Σύνταγμα εἶχε βελτιωθεῖ μὲ τὴν ἀναθεώρηση ὅπου τὸ εἶχαν ὑποβάλλει ὕστερα ἀπ' τὸ γυρισμό του. Τοῦ ὑπογράμισαν ἰδιαίτερα πὼς τὸ πολιτικὸ Σύνταγμα τοῦ κλήρου δὲν ἀποτελοῦσε ἀπὸ δῶ και πέρα συνταγματικὸ νόμο, ἀλλὰ ἕνα συνηθισμένο νόμο, πὸ κατὰ συνέπεια τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα θὰ μπορούσε νὰ τὸν τροποποιήσει. Σημαντικοὶ περιορισμοὶ εἶχαν γίνε στὴν ἐλευθερία τῶν λεσχῶν. Ἄν οἱ φορολογικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐκλογιμότητος (ἡ καταβολὴ ἑνὸς μάρκου ἀσημιοῦ) εἶχαν καταργηθεῖ γιὰ τοὺς ὑποψηφίους βουλευτές, ἀντίθετα οἱ φορολογικὲς προϋποθέσεις ἔγιναν πὸ βαριές γιὰ τοὺς ἐκλογεῖς. Πρόσθεσαν πὼς στὸ μέλλον θ' ἀγωνίζονταν γιὰ τὸ σύστημα τῶν δύο Βουλῶν, πὸ τόσο τὸ εἶχαν καταπολεμήσει τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1789, κι ἀκόμα ἀνάλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ ὑπερασπίσουν τὸ ἀπόλυτο βέτο και τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλιά νὰ διορίζει τοὺς δικαστές. Ὁ βασιλιάς ὑποτάχτηκε και πολὺ ἐπιδέξια ζήτησε ἀπ' τὴν Ἐθνοσυνέλευση γενικὴ ἀμνηστία, πὸν ψηφίστηκε μὲ ἐνθουσιασμό. Ἀριστοκράτες και δημοκρατικοὶ ἀποφύλακιστηκαν. Παντοῦ ὀργανώθηκαν γιορτὲς γιὰ τὴν δλοκλήρωση τοῦ Συντάγματος. Ἡ μπουρζουαζία πίστευε πὼς ἡ Ἐπανάσταση εἶχε τελειώσει. Εἶταν χαρούμενη γιὰτι ὁ κίνδυνος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου και τοῦ πολέμου μὲ τὸ Ἐξωτερικὸ φαινόταν πὼς εἶχε ἀποτραπεί. Ἀτόμενε νὰ μάθει ἂν οἱ ἀντιπρόσωποὶ τοὺς, οἱ Feuillants, θὰ μπορούσαν νὰ καθοδηγήσουν ταυτόχρονα τὴν Ἀλλὴ και τὴν καινοίργια Συνέλευση πὸν θὰ συγκαλιόταν. Ὁ Ροβερπιέρρος λοιπὸν κἀνοντας ἔκκληση στὴν ἀνιδιοτέλεια τῶν συναδέλφων του, κατέρησε νὰ ψηφιστεῖ ἕνα διάταγμα, πὸν δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἐπανεκλεγοῦν σάν ἀντιπρόσωποι στὴ Νομοθετικὴ. Νέα πρόσωπα ἐφανίζονταν στὸν πολιτικὸ στίβο. Ἀτόμενε νὰ μαθευτεῖ ἐπὶ τέλος ἂν τὸ δημοκρατικὸ κόμμα θὰ συγχωροῖσε στὴ συντηρητικὴ μπουρζουαζία τὸ σκληρὸ χτύπημα πὸν τοῦ εἶχε καταφέρει κι ἂν θὰ συναινεῖσε, γιὰ καιρὸ, νὰ ὑποφέρει τὴν κυριαρχία τῶν προνομιούχων τοῦ κλοῦτσι, ἀφοῦ γκρέμισε τοὺς προνομιούχους τῆς καταγωγῆς.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἐξετάζοντας κανέναν τὰ πράγματα ἐπιφανειακά μόνο, θάβλεπε πῶς ἡ Νομοθετικὴ πού συνήλθε τὴν 1η τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1791, θὰ ἐξακολουθοῦσε τὸ δρόμο τῆς Συντακτικῆς· 136 ἀπ' τὰ μέλη τῆς τάχτηκαν μὲ τὸ μέρος τῶν Ἰακωβίνων, ἐνῶ 264 γραφτήκανε στοὺς Feuillants. Τὸ κέντρο ὁμῶς, οἱ ἀνεξάρτητοι, πού ἔφταναν τοὺς 345 καὶ πού ἔδιναν τὴν πλειοψηφία, εἶταν εἰλικρινὰ προσηλωμένοι στὴν Ἐπανάσταση. Ἄν καὶ φοβόντανε νὰ γίνουν ὄργανο τῶν φατριῶν, ὥστόσο δὲν ἤθελαν νὰ ἐξαπατηθοῦν κι ἀπ' τὴν Αὐλή, πού δυσπιστοῦσαν ἀπέναντί της.

Οἱ Feuillants εἶταν διαιρεμένοι σὲ δύο ρεύματα, ἡ καλύτερα σὲ δύο ὁμάδες. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Ματιὲ Ντυμά, ὁ Βωμπλάν, ὁ Ντυμολάρ, ὁ Ζακούρ, ὁ Θεόδωρος Λαμέτ (ἀδερφός τοῦ Κάρολου καὶ τοῦ Ἀλέξινδρου) ἀκολουθοῦσαν τὰ συνθήματα τῆς τριανδρίας. Ἄλλοι, ὅπως ὁ Ραμόν, ὁ Μπενιο, ὁ Παστορέ, ὁ Γ'κουβιόν, ὁ Νταβερούλ, ὁ Ζιραρντέν (ὁ πρῶν μαρκήσιος, ὁ προστάτης τοῦ Ζὰν-Ζὰκ Ρουσσώ), ἐμπνέονταν ἀπ' τὸν Λαφαγιέτ.

Ὁ Λαφαγιέτ, πού ἡ βασίλισσα τὸν μισοῦσε, ὑπόφερε στὴ ματαιοδοξία του, γιατί δὲν τὸν εἶχαν μυήσει στὶς μυστικὲς σχέσεις τῆς τριανδρίας μὲ τὴν Αὐλή. Ἐνῶ αὐτοὶ τραβοῦσαν πολὺ μακριὰ στὸ δρόμο τῆς ἀντίδρασης, ὡς τὸ σημεῖο νὰ δέχονται καὶ τὶς δύο Βουλές, τὸ ἀπόλυτο βέτο, τὸ διορισμὸ τῶν δικαστῶν ἀπ' τὸ βασιλιά, ὁ Λαφαγιέτ στεκόταν πιστὸς στὸ Σύνταγμα καὶ δὲν μποροῦσε νὰ θυσιάσει τὶς ἀρχές τῆς Διακήρυξης τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἄνθρώπου, πού τὴ θεωροῦσε ἔργο του. Δὲν εἶχε, ὅπως οἱ Λαμέτ, προσωπικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ παλινορθώσει τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, μὰ καὶ ἡ Αὐλή τὸν κρατοῦσε παράμερα.

Οἱ ἑσωτερικοὶ διχασμοὶ τῶν Feuillants εἶχαν γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ χάσουν τὸ Νοέμβρη τοῦ 1791 τὴ δημαρχία τοῦ Παρισιοῦ. Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ Μπαγύ, ὁ Λαφαγιέτ πού εἶχε παρατηθεῖ ἀπ' τὴ θέση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἄφησε νὰ τὸν ἐκθέσουν ὑποψήφιο γιὰ τὴν κενὴ θέση Δημάρχου. Οἱ ἐφημερίδες τῆς Αὐλῆς καταπολέμησαν αὐτὴ τὴν ὑποψηφιότητα κ' ἔγιναν αἰτία ν' ἀποτύχει. Ὁ Ἰακωβίνος Πετιὸν ἐκλέχτηκε, στὶς 16 τοῦ Νοέμβρη, μὲ 6.728 ψήφους, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς μὲ τὸ ἄσπρο ἄλογο πῆρε μόνο 3.126. Ὁ ἀριθμὸς τῆς ἀποχῆς εἶταν τεράστιος (στὸ Παρίσι ὑπῆρχαν 80.000 ἐνεργοὶ πολῖτες). Ὁ βασιλιάς καὶ ἡ βασίλισσα χαί-

ρονταν γι αυτό τὸ ἀποτέλεσμα. Εἶταν βέβαιοι πὼς οἱ ἐπαναστάτες θὰ καταστρέφονταν ἀπ' τὴς ἴδιας τους τὴς ἀκρότητες: «Ἀκόμα κι ἀπ' τὴν ὑπερβολὴ τῆς κακίας, ἔγραψε ἡ Μαρία Ἀντουανέτα στὸν Φέρσεν, στίς 25 τοῦ Νοέμβρη, μποροῦμε νὰ ἀφεληθοῦμε πολὺ κωρύτερα ἀπ' ὅ, τι νομίζει κανένας, χρειάζεται ὁμως μεγάλη προσοχὴ». Αὐτὸ εἶταν ἡ πολιτικὴ «τοῦ χειρότερου».

Λίγο πρὸ ὕστερα, ἀνατέθηκε στὸν Λαφαγιέτ ἡ διοίκηση μιᾶς στρατιᾶς στὰ σύνορα. Πρὶν φύγει, ἐκδικήθηκε γιὰ τὴν ἐκλογικὴ ἀποτυχία του, προκαλώντας τὸ διορισμὸ στὴ σημαντικὴ θέση τοῦ γενικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Νομοῦ τοῦ Παρισιοῦ ἐνὸς φίλου τοῦ Μπρισσό, τοῦ Ρεντερέ, καὶ κάνοντας ν' ἀποτύχει ὁ ὑποψήφιος τῶν Λαμέτ, τὸ παλιὸ μέλος τῆς Συντακτικῆς, ὁ Νταντρέ.

Ἐνῶ οἱ Feuillants ἐξασθένηζαν μὲ τὴς διαμάχες τους, οἱ Ἰακωβίνοι ἀναλάβαιναν μὲ τόλμη τὴν πρωτοβουλία μιᾶς πολιτικῆς ἐθνικῆς δράσης ἐνάντια σ' ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐπαγάστασης, τοῦ Ἐσωτερικοῦ καὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Βγαλμένοι ἀπ' τὴ μεσοαστικὴ τάξη, ποὺ ἀγόραζε τὰ ἐθνικὰ χτήματα καὶ ἐπιδίδεταν στὸ ἐμπόριο, εἶχαν γιὰ βασικὸ σκοπὸ ν' ἀνατιμήσουν τὸ ἀσινάτο, ποὺ ὀλοένα ἔπεφτε σὲ σύγκριση μὲ τὸ μεταλλικὸ νόμισμα, καὶ νὰ σταθεροποιήσουν τὸ συνάλλαγμα, ποὺ ἡ ὑψωσὴ του κατάστρεφε τὴ Γαλλία πρὸς ὄφελος τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα γι αὐτοὺς συνδεόταν στενὰ μὲ τὸ πολιτικὸ πρόβλημα. Ἄν τὸ νόμισμα τῆς Ἐπανάστασης ὑποτιμόταν, εἶναι γιὰτὶ κατάστρεφαν τὴν ἐμπιστοσύνη σ' αὐτὸ οἱ ἀπειλὲς τῶν ἐμμεγγρέδων καὶ τῶν βασιλιάδων καὶ οἱ ταραχὲς ποὺ προκαλοῦσαν οἱ ἀριστοκράτες καὶ οἱ παπάδες. Χρειαζόντανε δραστικὰ μέτρα γιὰ νὰ τεθεῖ ὀριστικὰ τέρας στὶς ἐλπίδες καὶ στὶς ἐνέργειες τῶν ἀντεπαναστατῶν καὶ νὰ πετύχουν ν' ἀναγνωριστῆ τὸ Σύνταγμα ἀπ' τὴ μοναρχικὴ Εὐρώπη. Μονάχα ἔτσι θὰ ἔπαυε ἡ βαριὰ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ κρίση ποὺ ὀλοένα καὶ χειροτέρευε.

Τὸ φθινόπωπο ξανάρχισαν οἱ ταραχὲς στὶς πόλεις καὶ στὴν ὑπαιθρο. Ἐπιδεινώθηκαν μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ χειμῶνα καὶ βίαστηξαν πολλοὺς μῆνες. Στὶς πόλεις οἱ ταραχὲς προκλήθηκαν προπαντὸς ἀπ' τὴν ὑπερβολικὴ ἀκρίβεια τῶν ἀποικιακῶν, τῆς ζάχαρης, τοῦ καφέ, τοῦ ρουμιού, ποὺ ὁ φιλεπικὸς πόλεμος στὸν Ἅγιο Δομῖγκο τὰ ἔκανε νὰ σπανίζουν. Στὸ Παρίσι σημειώθηκαν ταραχὲς, στὸ τέλος τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, γύρω ἀπ' τὰ μαγαζιά καὶ τὰ ἐδωδιμοπωλεῖα, ποὺ ὁ λαὸς τὰ ἀνάγκασε μὲ τὴν ἀπειλὴ τῆς λεηλασίας νὰ κατεβάσουν τὶς τιμὲς τους. Τὰ τμήματα τῶν συνοικισμῶν ἄρχισαν νὰ καταγγέλλουν τοὺς προαγοραστὲς καὶ ὀρισμένοι ἀπ' αὐτοὺς, ὅπως ὁ Νταντρέ κι ὁ Μπροκαρὺ διέτρεξαν μερικοὺς κινδύνους. Γιὰ νὰ σταματήσουν τὴν ὑψωση καὶ γιὰ νὰ χτυπήσουν τοὺς κερδοσκοποὺς τοῦ χρηματιστηρίου, οἱ Ἰακωβίνοι ὀρκίστηκαν νὰ μὴ μεταχειρίζονται ζάχαρη.

Στὴν ὑπαιθρο, ἡ ἀκριβὴ τιμὴ τοῦ σταριοῦ ἔγινε ἀφορμὴ ἐξεγέρσεων, αὐτὲς ὁμως εἶταν ἐπίσης καὶ διαμαρτυρία ἐναντίον τῆς διατήρησης τοῦ φεουδαρχικοῦ καθεστῶτος καὶ μιὰ βίαιη ἀπάν-

τηση στις φοβέρες των έμικροέδων που, απ' την άλλη μεριά των συνόρων, προανάγγελλαν την εισβολή. Η άναταραχή Ισως εΐταν λιγότερο πλατιά και λιγότερο βαθιά στο σύνολό της απ' την αντίστοιχη του 1789. Της μοιάζει ωστόσο στα αίτια και στο χαρακτήρα. Πρώτα-πρώτα εΐταν αϋθόρμητη όπως και η άλλη. Αδύνατο να βρούμε σ' αυτήν και το παραμικρό ίχνος προμελετημένης δράσης. Οι Ίακωβίνοι δέ συμβούλεψαν αυτή την άμεση δράση. Τρόμαζαν απ' αυτήν. Προσπαθούν να προλάβουν τις ταραχές κ' ύστερα να τις καταστείλουν. Τα ξεσηκωμένα πλήθη βασίζονται στις άρχες και πιστεύουν πως αυτές θα λιγοστέψουν το κόστος της ζωής. Ζητούν άγορανομικές διατάξεις και διατιμήσεις. Ληλατούν τα χτήματα των έμικροέδων και θέλουν ν' αφαιρέσουν απ' τους άριστοκράτες και τους άνυπόταχτους παπάδες κάθε δυνατότητα να βλάψουν. Έτσι διατυπώνουν άόριστα ένα πρόγραμμα έπαναστατικής άμυνας, που θα πραγματοποιηθεί βαθμιαία άργότερα.

Οι συγκεντρώσεις γύρω απ' τ' άμάξια με τα σιτηρά και οι λεηλασίες των άγορών γίνονται λίγο-πολύ παντού, απ' το μήνα Νοέμβρη κ' ύστερα. Το Φλεβάρη, τα σπίτια πολλών έμπορευόμενων της Δουγκέρκης διαρπάζονται. Μια αίματηρή σύγκρουση ξεπλώνει στο λιθόστρωτο του λιμανιού 14 σκοτωμένους και 60 τραυματίες. Στο Νουαγιόν, την ίδια εποχή 30.000 χωρικοί, δπλισμένοι με δικέλες, με δόρατα, με ντουφέκια, με κοντάκια, οδηγημένοι απ' τους δημάρχους τους, σταματούν στον Ουάζ τα σιτοφορτία και τα μοιράζονται μεταξύ τους. Στο τέλος του μήνα οι ξυλοκόποι και οι καρφοβελονοποιοι των δασών της Κόνς και της Μπρετέιγ, παρασέβρουν τα πλήθη σέ διαδήλωση και τραβάνε με ταμπούρλα και ξεδιπλωμένες σημαίες κατά τα κεφαλοχώρια της Μπώς κι άναγκάζουν τις δημοτικές άρχες να διατιμήσουν δχι μονάχα τα σιτηρά, αλλά και τα αυγά, το βούτυρο, τα σιδικικά, τα ξύλα, τα κάρβουνα, κλπ. Στο Έτάμ ο δήμαρχος Σιμονά, πλούσιος βυρσοδέψης, που άπασχολούσε 60 έργάτες, θέλησε ν' άντισταθεί στη διατίμηση. Τόν σκότωσαν με δυο τουφεκίες. Οι Feuillants και οι Ίακωβίνοι οι ίδιοι τον τίμησαν σά μάρτυρα του Νόμου κ' έβγαλαν ψήφισμα να γίνει προς τιμή του μιά έπιμνημόσυνη τελετή. Ύστερα οι ξυλοκόποι του Μορβάν σταμάτησαν τη μεταφορά ξύλων στο ποτάμι και άφόπλισαν την έθνοφυλακή του Κλαμπεσύ. Στην κεντρική και τη μεσημβρινή Γαλλία οι ταραχές εΐταν Ισως ακόμα σοβαρότερες. Οι έθνοφύλακες των χωριών του Καντάλ, του Λότ, της Ντορντόνι, της Κορέζ, του Γκάρ, κλπ. δρησαν, το Μάρτη, στους πύργους των έμικροέδων και τους πυρπόλησαν ή τους λεηλάτησαν. Στο μεταξύ άνάγκαζαν τους πλούσιους άριστοκράτες να πληρώνουν εισφορές προς όφελος των έθελοντών που κατατάσσονταν στο στρατό. Ζητούσαν την πλήρη κατάργηση του φεουδαρχικού καθεστώτος και στο μεταξύ κατάστροφαν τους άνεμοδείχτες και τους περιστεριώνες. *

* Στα χρόνια της Φεουδαρχίας μόνον οι εύγενεις εΐχαν το δικαίωμα να έχουν άνεμοδείχτες και να διατηρούν περιστεριώνες. Σ.τ.Μ.

Είναι αλήθεια πώς στις βασιλόφρονες περιοχές, όπως στη Λοζέρ, εκείνοι που δεν είχαν καμιά ασφάλεια ήταν οι πατριώτες. Στις 26 του Φλεβάρη του 1792 και στις κατοπινές ημέρες, οι χωρικοί των περιχώρων του Μέντ, φανατισμένοι απ' τους παπάδες τους, βάδισαν έναντιον της πολιτείας, ανάγκασαν τα ταχτικά στρατεύματα να την εκενώσουν και ν' αποτραβηχτούν στο Μαρβεζόλ κι ακόμα ανάγκασαν τους πατριώτες να καταβάλουν εισφορές για να τους αποζημιώσουν για τις μέρες που χάσανε. Δέκα πατριώτες φυλακίστηκαν, ο συνταγματικός επίσκοπος πιάστηκε δημρός, η λέσχη κλείστηκε, και πολλά σπίτια καταστράφηκαν. Πρέπει τέλος να σημειώσουμε πώς αυτές οι ταραχές των βασιλοφρόνων της Λοζέρ προηγήθηκαν απ' τις επαναστατικές ταραχές του Καντάλ και του Γκάφ, που ξγιναν σαν ανταπάντηση.

"Αν σκεφτούμε, πώς σ' αυτών το χειμώνα του 1791—1792, η πώληση των εκκλησιαστικών χτημάτων είχε κιάλας προχωρήσει πολύ και πώς είχαν πουληθεί, ως την 1η του Νοέμβρη του 1791, χτήματα αξίας 1.526 εκατομμυρίων, καταλαβαίνουμε τί μεγάλα συμφέροντα ξεσπρωχναν τους χωρικούς. "Ο πόλεμος άπειλούσε να ξεσπάσει με φοβερές συνέπειες. "Αν ή "Επανάσταση νικιότανε, οι φόροι στο άλατι, στα τρόφιμα, οι δημοτικοί δασμοί, οι δεκάτες, τα φεουδαρχικά δικαιώματα που είχαν κιάλας καταργηθεί, θα ξαναγύριζαν, τα χτήματα που πουλήθηκαν θα επιστρέφονταν στην εκκλησία, και οι έμγκροθδες θα γύριζαν διψώντας έκδίκηση. "Αλλοίμονο στους χωρικούς! Κι ήταν τα σκέφτονταν αυτά, ανατριχίαζαν.

Στα 1789 ή μπουρζουαζία των πόλεων ήταν σύμφωνη να όπλιστεί για να καταστείλει με τη μεγαλύτερη αυστηρότητα, τις ταραχές των χωρικών και των εργατών. Αυτή τη φορά ή μπουρζουαζία ήταν διχασμένη. Οι πιο πλούσιοι, φοβισμένοι απ' τον καιρό της φυγής της Βαρέν, θάθελαν να συμφιλιωθούν με τη βασιλεία. Αυτοί αποτελούν τον κύριο όγκο του κόμματος των Feuillants που όλοένα και περισσότερο ταυτίζεται με το πρώην μοναρχικό και άριστοκρατικό κόμμα. Φοβάται τη Δημοκρατία και τον πόλεμο. Το άλλο όμως τμήμα της μπουρζουαζίας, που φοβάται λιγότερο και δεν είναι τόσο πλούσιο, έχασε κάθε έμπιστοσύνη στο βασιλιά απ' τον καιρό της φυγής της Βαρέν. Σκέφτεται μόνο ν' άμυνθεί και καταλαβαίνει πώς δε θα μπορέσει να το κάνει αυτό, παρά μόνον αν διατηρήσει έπαφή με τη μάζα των εργαζομένων. "Εκείνοι λοιπόν που το διευθύνουν, προσπαθούν να προλάβουν κάθε σχίσμα ανάμεσα στο λαό και στην μπουρζουαζία. "Ο Πετιόν παραπονιέται σ' ένα γράμμα στον Μπυζό, στις 6 του Φλεβάρη του 1792, πώς ή μπουρζουαζία αποχωρίζεται απ' το λαό: «Βάζει τον έαυτό της πάνω απ' αυτόν και πιστεύει πώς βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τους ευγενείς που την περιφροούν και που περιμένουν μόνο την κατάλληλη στιγμή για να την ταπεινώσουν...Της είπαν τόσες φορές πώς όλ' αυτά σημαίνουν πόλεμο εκείνων που έχουν, έναντιον εκείνων που δεν έχουν, και ή ιδέα αυτή της καρφώθηκε έφιαλτικά στο μυαλό.

‘Ο λαός, ἀπ’ τὴν πλευρά του, ἀγαναχτεῖ ἐναντίον τῆς μπουρζουαζίας, ἐξοργίζεται γιὰ τὴν ἀγνωμοσύνη τῆς καὶ τῆς ὑπενθυμίζει τὶς ὑπηρεσίες πού τῆς πρόσφερε, θυμάται πὼς ὅλοι εἶταν ἀδέφια στὶς καλὲς μέρες τῆς λευτεριάς. Οἱ προνομιοῦχοι ὑποθάλλουν κρυφὰ αὐτὸ τὸν πόλεμο πὺ ἀσυναίσθητα μᾶς ὀδηγεῖ στὴν καταστροφὴ μας. Ἡ μπουρζουαζία κι ὁ λαὸς ἐνωμένοι κάμανε τὴν Ἐπανάσταση· μόνον ἡ ἔνωσή τους μπορεῖ νὰ τὴ διατηρήσει». Γιὰ νὰ σταματήσουν οἱ λεηλασίες καὶ οἱ ἐμπρησμοί, ἡ Νομοθετικὴ βιάστηκε νὰ ψηφίσει, στὶς 9 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792, πὼς οἱ περιουσίες τῶν ἐμγκρέδων θὰ περιέρχονται στὸ Ἔθνος σὰ σὲ μεσεγγυητὴ. Στὶς 29 τοῦ Μάρτη ρυθμίστηκε αὐτὴ ἡ μεσεγγύηση. Ὁ εἰσηγητὴς τοῦ διατάγματος, ὁ Γκουπιγιό, τὸ αἰτιολόγησε λέγοντας πὼς οἱ ἐμγκρέδες εἶχαν προξενήσει τεράστιες ζημιές στὴ Γαλλία καὶ γι αὐτὸ ὄφειλαν νὰ τὶς ἐπανορθώσουν. Μὲ τὸ νὰ ὀπλιστοῦν ἐναντίά τῆς, τὴν ἀνάγκασαν κι αὐτὴ νὰ ὀπλιστεῖ: «Οἱ περιουσίες τους εἶναι οἱ φυσικοὶ ἐγγυητὲς γιὰ τὶς παντοσιδεῖς ζημιές καὶ δαπάνες πὺ προκαλοῦν οἱ ἐμγκρέδες». Ὁ Γκογιέ πρόσθεσε πὼς ἂν τοὺς ἄφηναν νὰ εἰσπράττουν τὰ εἰσοδήματά τους, θὰ τὰ χρησιμοποιούσαν ἐναντίον τῆς πατρίδας τους. Ὁ πόλεμος δὲν εἶχε κηρυχτεῖ ἀκόμα, διαγραφόταν δμως πολὺ κοντινὸς στὸν ὄριζοντα.

Ἀκόμα κ’ ἐνῶ συνεχίζονταν οἱ ταραχὲς τῆς κεντρικῆς Γαλλίας, στὶς 29 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1792, ἕνας φίλος τοῦ Ροβεσπιέρου, ὁ παραλυτικὸς Κουτόν, βουλευτὴς τοῦ Καντάλ, διακήρυξε ἀπ’ τὸ βῆμα τῆς Συνέλευσης πὼς, γιὰ νὰ νικηθεῖ ὁ συνασπισμὸς πὺ προετοιμαζόταν, «ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἠθικὴ δύναμη τοῦ λαοῦ, πὺ εἶναι πιὸ ἰσχυρὴ ἀπ’ τὴ δύναμη τῶν στρατῶν», καὶ πὼς γι αὐτὸ, μόνον ἕνα μέσο ὑπῆρχε: νὰ τὸν τραβήξουν μαζί τους, μὲ δίκαιους νόμους. Πρότεινε νὰ καταργηθοῦν, δίχως καμιά ἀποζημίωση, τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, ἐχτὸς ἀπὸ κείνα πὺ βασίζονταν σὲ πραγματικὴ μεταβίβαση κυριότητος τῶν χιτημάτων στὸς «φόρου ὑποτελεῖς» χωρικοὺς καλλιεργητὲς. Θὰ διατηροῦνταν μὲν ἀρχὰ τὰ δικαιώματα πὺ θὰ τὰ ἀπόδειχναν οἱ φεουδάρχες, παρυσιαζόντας τοὺς ἀρχικοὺς τίτλους τους, πὺ θὰ πραγματοποιούσαν αὐτὴ τὴν προϋπόθεση. Ἄν σκεφτεῖ κανένας πὼς ὡς τότε οἱ χωρικοὶ εἶταν ἐκεῖνοι πὺ ὑποχρεώνονταν ν’ ἀποδείξουν πὼς δὲ χρωστοῦν τίποτα καὶ πὼς τώρα, ἀντίθετα, οἱ φεουδάρχες θ’ ἄπρεπε ν’ ἀποδείξουν πὼς τοὺς χρωστοῦσαν κάτι καὶ πὼς ἡ μόνη παραδεχτὴ ἀπόδειξη θὰ εἶταν ἡ ὑπαρξὴ συμβολαίου, πὺ ἴσως νὰ μὴν εἶχε ποτε ὑπάρξει καὶ πὺ ὕστερα ἐπὶ τόσα χρόνια θὰ μπορούσε ν’ αἰσιμαρῆσει καὶ χαθεῖ, ἂν λοιπὸν τι σκεφτεῖ κανένας δλα αὐτὰ, καταλαβαίνει τὴ σημασία τῆς πρότασης τοῦ Κουτόν. Οἱ Feuillants προσπάθησαν νὰ τὴν παραμερίσουν τὴν πρώτη αὐτὴ μὲ ἐπίμονη κωλυσιεργία. Ἡ Συνέλευση μόνον στὶς 18 Ἰουνίου τοῦ 1792 ψήφισε τὴ δίχως ἀποζημίωση κατάργηση δλων τῶν τυχαίων δικαιωμάτων (droits casuels), δηλαδὴ τῶν φορολογικῶν δικαιωμάτων πὺ εἰσπράττανε οἱ φεουδάρχες ἀπ’ τὰ

χτήματα που έκποιούνταν μέσω στην περιοχή τους, (iods et ventes) σε κάθε μεταβίβαση ιδιοκτησίας των «φόρου ύποτελών» σ' αυτούς γαιών. Κι απ' αυτά τα τυχαία δικαιώματα θά διατηρούσαν δσα θά βασίζονταν σε έγγραφο τίτλο. Θά χρειαστεί η αντίσταση των Feuillants να συντριβεί απ' την Έπανάσταση της 10 Αυγούστου, για να γίνει νόμος η υπόλοιπη πρόταση του Κουτόν. Ο πόλεμος μόνο θά ολοκληρώσει την απελευθέρωση των χωρικών.

Αυτόν τον πόλεμο τον θέλησαν ταυτόχρονα η άριστερά της Συνέλευσης, οι Λαφαγιετικοί και η Αύλη. Έκείνοι που προσπάθησαν να διατηρήσουν την ειρήνη είχαν οι Λαμέτ απ' τδνα μέρος κι απ' τδ άλλο η μικρή ομάδα των δημοκρατικών Ίακωβίνων που ακολουθούσαν τον Ροβεσπιέρο. Οι όπαδοί του πολέμου και οι όπαδοί της ειρήνης εμπνόνταν άλλωστε από διαφορετικές και μάλιστα αντίθετες αντίληψεις.

Η άριστερά καθοδηγιόταν από δυό βουλευτές του Παρισιού, τον Μπρισό και τον Κοντορσέ κι από λαμπρούς ρήτορες που είχαν έκλεγεί στο Νομό της Γιρόνδης, τον Βερνώ, τον Ζανσονέ, τον Γκαντέ. Κοντά σ' αυτούς διακρίνονταν ακόμα ο ρήτορας Ίνάο, ο πάστορας Λαζούρ, ο συνταγματικός επίσκοπος του Καλβαντό Φωσέ, μεγαλήγορος ρήτορας που ύστερα απ' τή φυγή της Βαρέν είχε κηρυχτεί ύπερ της Δημοκρατίας. Στην άκρα άριστερά τέλος, τρεις βουλευτές που τους ένωσε στενή φιλία, ο Μπαζίο, ο Μερλέν ντε Τιονβίλ κι ο Σαμπώ, άνθρωποι του γλεντιού και του χρήματος, αποτελούσαν τδ τρίο των Κορδελιέρων. Δέν είχαν μεγάλη επίδραση στη Συνέλευση, έξασκούσαν όμως μεγάλη έπιροή στις λέσχες και στις λαϊκές οργανώσεις.

Ο Μπρισό ήταν ο άνθρωπος που διεύθυνε την έξωτερική πολιτική της άριστεράς. Είχε ζήσει πολύν καιρό στην Άγγλία όπου είχε βγάλει και έφημερίδα, επίσης είχε ιδρύσει κ' ένα άναγνωστήριο, και τά δυό όμως άπότυχαν κ' έγιναν μάλιστα άφορητά να γίνει σε βάρος του μια σκανδαλώδης δίκη. Κάποτε έμπλεξε με τήν άστυνομία του Λουδοβίκου ΙΣΤ' και μάλιστα φυλακίστηκε στη Βαστίλη σά συγγραφέας η πωλητής λιβέλλων εναντίον της Μαρίας Άντουανέτας. Λίγο άργότερα κερδοσκόπησε με τόν τραπεζίτη της Γενεύης Κλαβιέρ πάνω σε χρεώγραφα του δανείου των Ένωμένων Πολιτειών και μ' αυτή τήν εύκαιρία έκαμε ένα σύντομο ταξίδι ως τήν Άμερική, απ' όπου εμπνεύστηκε κ' ένα βιαστικά γραμένο βιβλίο. Οι έχθροί του ίσχυρίζονταν πώς, στεναχωρημένος από λεφτά, είχε μπει πριν απ' τά 1789 στην ύπηρεσία της άστυνομίας. Άναμφίβολα ήταν δραστήριος άνθρωπος, με πλουσία φαντασία κ' έπινοητικός, έλάχιστα εύσυνείδητος σχετικά με τήν έκλογη των μέσων. Με τή σειρά πέρασε απ' τήν ύπηρεσία του δούκα της Όρλεάνης, στην ύπηρεσία του Λαφαγιέτ. Μισούσε τούς Λαμέτ και καταπολεμούσε, στην Έταιρεία των φίλων των Νέγρων, που ο Ίδιος είχε ιδρύσει, τήν αντιδραστική άποικιακή πολιτική τους. Οι Λαμέτ τόν κατηγορούσαν γιατί με τς εναντίον της δουλεμπορίας έστρου-

τείες του είχε προκαλέσει την εξέγερση τῶν νησιῶν καὶ τίς λεηλασίες τῶν φτεσιῶν. Στὴν κρίση τῆς Βαρέν, στὴν ἀρχὴ εἶχε ὑποστηρίξει τὴ Δημοκρατία ὅπως ὁ Ἀχιλλέας ντὺ Σατελέ, ὁ φίλος τοῦ Λαφαγιέτ, καὶ ὕστερα προσχώρησε ξαφνικὰ καὶ ἀπότομα στὴ λύση ποὺ δίνανε οἱ Ὁρλεανικοί. Ἡ μόλις καὶ μετὰ βίας ἐκλογή του στὴ Νομοθετικὴ κατορθώθηκε, ὅπως καὶ τοῦ Κοντοροσέ ἄλλωστε, μόνο μὲ τὴν ὑποστήριξη τῶν λαφαγιετικῶν ψήφων. Μὲ λίγα λόγια ἕνας ἀμφίβολος ἄνθρωπος, ἕνας μηχανορᾶφος, γινότατε ὁ διασημότερος ἀρχηγὸς τῆς καινούργιας Συνέλευσης, ὁ ἐκλεκτός της πολιτικός.

Ὁ πρῶν μαρκήσιος ντὲ Κοντοροσέ ποὺ ἀναφέραμε, σπουδαία ἀκαδημαϊκὴ προσωπικότητα, παλιὸς φίλος τοῦ ντ' Ἀλαμπέρ καὶ ὁ πῶ διάσημος ἀπ' τοὺς ἐπιζῶντες τῆς Σχολῆς τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν, εἶταν ὅπως καὶ ὁ Μπρισσό, εὐμετάβλητος καὶ ἄστατος χαρακτήρας. Στὰ 1789 εἶχε ὑπερασπίσει στὴ Συνέλευση τῶν εὐγενῶν τῆς Μάντ τίς προνομοῦχες τάξεις, ὕστερα καταπολέμησε τὴν Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου. Στὰ 1790 ἔγραψε ἐναντίον τῶν λεσχῶν καὶ ὑπὲρ τῆς μοναρχίας, διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν κατάργηση τῶν τίτλων εὐγενείας, γιὰ τὴ δήμευση τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἀσινιάτων. Μαζὶ μὲ τὸν Σεγιές, εἶταν ἀπ' τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Λαφαγιετικῆς λέσχης τοῦ 1789, πράμα ποὺ δὲν τὸν ἐμπόδισε, ὕστερα ἀπ' τὴ Βαρέν, νὰ προσχωρήσει θορυβωδῶς στὴ Δημοκρατία.

Καταλαβαίνει κανένας πῶς ὁ Μπρισσό καὶ ὁ Κοντοροσέ συνενυθίσθηκαν εὐκόλα μὲ τοὺς βουλευτὲς τῆς Γιρονδῆς ποὺ ἀντιπροσώπευαν τὰ συμφέροντα τῶν ἐμπορευόμενων τῆς περιοχῆς τοῦ Μπρωτώ. Τὸ ἐμπόριο ὑπόφερε ἀπ' τὴν οἰκονομικὴ κρίση καὶ ζητοῦσε μέτρα δραστηκὰ γιὰ τὴν ὑπερπήδησή της. Ὁ Κοντοροσέ ποὺ εἶταν διευθυντὴς τοῦ Νομισματοκοπείου καὶ εἶχε γράψει πολλὰ γιὰ τὰ ἀσινιάτα, θεωροῦνταν σπουδαῖος οἰκονομολόγος.

Οἱ ὁδοὶ τοῦ Μπρισσό καὶ οἱ Γιρονδίνοι εἶχαν πειστεῖ πῶς οἱ ταραχὲς ποὺ προκαλοῦσαν τὸ σταμάτημα τῶν ἐργασιῶν, προέρχονταν οὐσιαστικὰ ἀπὸ τίς πιθανολογούμενες διαθέσεις τῶν ξένων Δυναμῶν καὶ ἀπὸ τίς ἀπειλὲς τῶν ἐμγκρέδων. Μόνον ἕνα μέσο ὑπῆρχε: νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς βασιλιάδες ν' ἀναγνωρίσουν τὴν Ἐπανάσταση, νὰ ζητήσουν καὶ νὰ πετύχουν ἀπ' αὐτοὺς, στὴν ἀνάγκη καὶ μὲ τὸν πόλεμο, τὴ διάλυση τῶν συγκεντρώσεων τῶν ἐμγκρέδων καὶ ταυτόχρονα νὰ χτυπήσουν ὄλους τοὺς συνενόχους τοὺς στὸ Ἐσωτερικὸ καὶ πρῶτα-πρῶτα τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες. Ὁ Μπρισσό παρουσίαζε τοὺς βασιλιάδες πῶς εἶταν διχασμένοι ἀνάμεσά τους, πῶς οἱ λαοὶ εἶταν ἔτοιμοι νὰ ξεσηκωθοῦν σάν τοὺς Γάλλους πρόβλεψ μὴν δύναντο εὐκολὴ νίκη, ἂν χρειάζοταν νὰ πολεμήσουν.

Οἱ Λαφαγιετικοὶ τὰ ἐπικροτοῦσαν ὅλ' αὐτὰ. Οἱ περισσότεροι εἶταν παλιοὶ εὐπατρίδες, μὲ στρατιωτικὴ ψυχὴ. Ὁ πόλεμος θὰ τοὺς ἔδινε ἀρχηγίεσ καὶ ἡ νίκη θὰ τοὺς χάριζε πάλι τὴν ἐπιρροὴ καὶ τὴν ἐξουσία. Μὲ τοὺς στρατιῶτες τοὺς θὰ εἶταν ἀρεκτὰ ἰσχυροὶ γιὰ νὰ κυριαρχήσουν πᾶνω στοὺς Ἰακωβίνους καὶ νὰ ὑπαγορέψουν τὴ

θέλησή τους στο βασιλιά και στη Συνέλευση. Ὁ κόμη τῆς Ναρθόνης, πού σέ λίγο τὸν ἔκαμαν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν, προσκάθησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν πολιτικὴ τους. Ὁ Μπρισσό, ὁ Κλαβιέρο, ὁ Ἰνὰρ συναντήθηκαν στὸ σαλόνι τῆς Μαντὰμ ντε Στάελ μὲ τὸν Κοντοροσέ, τὸν Ταλλεϋράνδο καὶ τὸν κόμητα τῆς Ναρθόνης.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθήκες, ἡ Συνέλευση εἶταν εὐκόλο νὰ παρασυρθεῖ. Ἡ συζήτηση δὲν κράτησε πολὺ, ἐξὸν γιὰ τὰ μέτρα πού θὰ παίρνανε ἐναντίον τῶν ἀνυπόταχτων παπάδων, γιὰτὶ οἱ Λαφαγιετικοί, ὁπαδοὶ τῆς πρὸ πλατιάς ἀνεξίθρησκείας, δὲν ἤθελαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πολιτικὴ, πού εἶχε θριαμβέσει μὲ τὸ διάταγμα τῆς 7ης τοῦ Μᾶη τοῦ 1791. Τέλος τὸ διάταγμα τῆς 31 τοῦ Ὀκτώβρη τοῦ 1791, ἔδωσε δυὸ μῆνες καιρὸ στὸν κόμητα τῆς Προβηγκίας γιὰ νὰ ξαναγυρίσῃ στὴ Γαλλία μὲ τὴν ἀπειλὴ πὼς θὰ χανε, σ' ἀντίθετη περίπτωσι, τὰ δικαιώματά του στὸ θρόνο· τὸ διάταγμα τῆς 9ης τοῦ Νοέμβρη ἔδωσε προθεσμία στοὺς ἐμυκρόδες Ἰσαμα τὴν 1η τοῦ Γενάρη γιὰ νὰ κάμουν τὸ ἴδιο, μὲ τὴν ἀπειλὴ πὼς ἀλλιῶς θὰ θεωροῦνταν ὑποπτοὶ γιὰ συνωμοσία καὶ τὰ εἰσοδήματά τους θὰ κατάσχονταν καὶ θὰ εἰσπράττονταν πρὸς ὄφελος τοῦ Ἔθνους. Τὸ διάταγμα τῆς 29ης τοῦ Νοέμβρη στέρησε ἀπ' τὶς ἀπολαυτὲς τους τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες πού δὲ θάβιδαν ἕναν καινοῦργο καθαρὰ πολιτικὸν ὄρκο, κ' ἔδωσε τὸ δικαίωμα στὶς τοπικὲς διοικήσεις νὰ τοὺς ἐκτοπίσουν ἀπ' τὴν ἔδρα τῆς διαμονῆς τους σὲ περίπτωσι ταραχῶν καὶ νὰ τοὺς τιμωρήσουν ἐξάλλου, στερώντας τοὺς ἀπὸ διάφορα δικαιώματα. Ἐνα ἄλλο διάταγμα τέλος τῆς ἴδιας μέρας προσκάλεσε τὸ βασιλιά: «νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ἐκλέκτορες τῆς Τρέβης καὶ τῆς Μαγεντίας καὶ ἀπὸ ἄλλους πρίγκιπες τῆς Αὐτοκρατορίας πού δέχτηκαν τοὺς Γάλλους φυγάδες νὰ θέσουν τέρμα στὶς συγκεντρώσεις καὶ στὴ στρατολογία πού γίνονταν κοντὰ στὰ σύνορα καὶ πού τὴν ἀνέχονταν». Παρακαλοῦσαν ἐξάλλου τὸ βασιλιά νὰ τερματίσει ὅσο μπορούσε γρηγορότερα τὶς διαπραγματεύσεις πού εἶχαν ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν αὐτοκρατορία γιὰ τὴν ἀποζημίωση τῶν γερμανῶν φεουδαρχῶν πού εἶχαν χτῆματα στὴ Γαλλία κ' εἶχαν ζημωθεῖ ἀπ' τὰ διατάγματα τῆς 4ης Αὐγούστου.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' καὶ ἡ Μαρία Ἀντουανέτα δεχτήκανε μὲ κρυφὴ χαρὰ τὶς πολεμόχαρες πρωτοβουλίες τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μπρισσό. Ἄν εἶχαν ζητήσῃ ἀπ' τὸν Λεοπόλδο, ὕστερα ἀπὸ τὴ σύλληψή τους στὴ Βαρέν, ν' ἀναβάλλει τὴν ἐπέμβασί του, αὐτὸ τὸ ἔκαναν μονάχα γιὰ ν' ἀποτρέψουν ἀπ' τὸ κεφάλι τους τὸν ἐπικείμενο κίνδυνο. Μόλις ἤμας ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ξαναπῆρε τὸ θρόνο του, ἄσκησαν ἰσχυρὴ πίεσι στὸν Λεοπόλδο νὰ βάλει σὲ ἐφαρμογὴ τὶς φοβερὲς του τῆς Πάδουας καὶ τοῦ Πίλνιτς, συγκαλώντας ὅσο μπορούσε νωρίτερα τὸ Συνέδριον τῶν βασιλιάδων πού θὰ συνέτιζε τοὺς ἐπαναστάτες. «Ἡ ἐνοπλὴ δύναμις ὅλα τὰ κατάστρεψε· μόνο ἡ ἐνοπλὴ δύναμις μπορεῖ νὰ τὰ ἐπανορθώσῃ ὅλα», ἔγραφε ἡ Μαρία Ἀντουανέτα στὸν ἀδερφό της ἀπ' τὶς 8 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1791. Φανταζόταν ἀπλοϊκὰ

πώς η Γαλλία θάτρεμε απ' τή στιγμή που θά σήκωνε τή φωνή της και θά κράδαινε τὸ σπαθί της ἢ μοναρχικὴ Εὐρώπη. Πολὺ δοκίμα ἤξερε καὶ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴ Γαλλία, καὶ ἡ κλίση της προερχόταν ἀναμφίβολα ἀπ' τὸ χαρούμενο ξάφνησμα πού δοκίμασε ὅταν εἶδε τοὺς ἰδιούς τοὺς ἀνθρώπους πού ἐξαπέλυσαν τὴν Ἐπανάστασι, τοὺς Μπαρνάβ, τοὺς Ντυπόρ καὶ τοὺς Λαμέτ, νὰ μεταμορφώνονται σὲ αὐλοκόλακες, νὰ πυρπολοῦν ὅ,τι εἶχαν λατρεύσει καὶ νὰ ξεπέφτουν στὸ ρόλο τῶν ἱκετῶν καὶ τῶν συμβούλων. Πίστεψε πὺς οἱ Feuil-lants ἐκπροσωποῦσαν τὸ Ἔθνος καὶ εἶχαν γίνει τόσο φρόνιμοι γιὰτι φοβόνταν καὶ προσπάθησε νὰ κάμει τὸν Λεοπόλδο νὰ συμμεριστεῖ αὐτὴ τὴν πεποίθησή της. Αὐτός, στὴν ἀρχή, εἶταν πολὺ δισταχτικός. Ἡ ἀδερφή του, ἡ Μαρία Χριστίνα, ἀντιβασιλίσα τῶν Κάτω Χωρῶν, τοῦ ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου μᾶς καινούργιας ἐξέγερσης τοῦ Βελγίου, ἀν ξεσποῦσε ὁ πόλεμος μὲ τὴ Γαλλία. Ἡ Μαρία Ἀντουανέτα εἶχε ἀπελιπτεῖ πὺς θά κατόρθωνε νὰ ὑπερικήσει τὴν ἀδράνεια τοῦ Αὐτοκράτορα, τὴ στιγμή ὅμως ἐκεῖνη ἡ Συνέλευσι τῆς ἔδινε τὸ μέσο νὰ ξανανάψει τὴ διπλωματικὴ σύγκρουσι. Ἀμέσως ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἔγραψε, στὶς 3 τοῦ Δεκέμβρη, ἓνα προσωπικὸ γράμα στὸ βασιλᾶ τῆς Πρωσίας Φρειδερίκο-Γουλιέλμο, ζητώντας του νὰ τὸν βοηθήσει: «Πρὶν ἀπὸ λίγο ἀπευθύνθηκα, τοῦ ἔγραφε, στὸν Αὐτοκράτορα, στὴν Αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας, στοὺς βασιλιάδες τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Σουηδίας καὶ τοὺς ἐκθέτω τὴν ἰδέα ἐνὸς Συνεδρίου ἀπ' τὶς κύριες Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, πού νὰ στηρίζεται σὲ μὴν ἔνοπλη δύναμη, σὰν τὸ καλύτερο μέσο πού θά ἀναχαιτίσει τοὺς ἐδῶ στασιαστὲς, θά δώσει τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀποκατάστασι μᾶς πρὸ ἐπιθυμητῆς τάξης πραγμάτων καὶ θά παρεμποδίσει τὴν ἀρρώστια πού μᾶς κατατρῶει νὰ ξαπλωθεῖ καὶ σ' ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης». Ὅταν ὁ βασιλᾶς τῆς Πρωσίας ζήτησε ἀποζημίωσι γιὰ τὶς δαπάνες πού θά προκαλοῦσε ἡ ἐπέμβασί του, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ τὸν ἀποζημιώσει σὲ χρῆμα.

Ἐνοεῖται πὺς ἀπόκρυψε ἀπ' τοὺς Λαμέτ αὐτὲς τὶς μυστικὲς διαπραγματεύσεις, ὡστόσο ὅμως ζήτησε τὴ συμβουλὴ τους ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐπικύρωσι τῶν διαταγμάτων τῆς Συνέλευσις. Οἱ Λαμέτ εἶταν βαθύτατα ἀγαναχτισμένοι μὲ τὴ Συνέλευσι πού ἀπειθαρχοῦσε στὶς ὁδηγίες τους. Οἱ ἐπιθέσεις τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μπρισσὸ ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν τοῦ κόμματος τῶν Λαμέτ τοὺς εἶχαν ἐξοργίσει. Κι ἀναγκάζονταν νὰ στρέφονται ὀλοένα καὶ περισσότερο πρὸς τὴν Αὐλὴ καὶ τὴν Αὐστρία, γυρῶνοντας στήριγμα κατὰ τῶν Ἰακωβίνων. Συμβούλεσαν τὸ βασιλᾶ νὰ τηρήσει διπλὴ στάσι σχετικὰ μὲ τὰ διατάγματα. Νὰ δεχτεῖ ἐκεῖνο πού ἐνδεχόμενα θά στεροῦσε τὸν ἀδερφό του ἀπὸ τὴν ἀντιβασιλεία κ' ἐκεῖνο πού τὸν καλοῦσε νὰ στείλει τελεσίγραφο στοὺς Ἐκλέκτορες τῆς Τρέβης καὶ τῆς Μαγεντίας καὶ νὰ διαπραγματευτεῖ μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ νὰ ἀντιτάξει τὸ βέτο του στὰ μέτρα ἐναντίον τῶν ἐμγκρέδων καὶ τῶν παπάδων. Προστατεύοντας τοὺς ἐμγκρέδες καὶ τοὺς παπάδες, οἱ

Λαμέτ ήθελεν ἀναμφίβολα νὰ προετοιμάσουν τὴ συνένωση μὲ τὸ κόμμα τοὺς ὄλων τῶν συντηρητικῶν στοιχείων. Ἦθελεν ἐπίσης νὰ ἐμπνεύσουν ἐμπιστοσύνη στὸν Αὐτοκράτορα, ἀποδεικνυντάς του πὼς τὸ Σύνταγμα ἀφνερ στὸ βασιλιά μὰ πραγματικὴ ἔξουσία. Γιατὶ ὅλη ἡ πολιτικὴ τοὺς βασιζόταν σὲ μὴν ἐγκάρδια καὶ ἐμπιστὴ συνενόηση μὲ τὸν Λεοπόλδο. Ἐλπίζαν πὼς αὐτὸς ποὺ εἶχε παραμείνει φιλειρηνικός, θὰ μεσολαβοῦσε στοὺς ἐκλέκτορες γιὰ νὰ πετύχει τὴ φιλικὴ συγκατάθεσί τους. Ἐτσι ὁ πόλεμος θ' ἀποτρεπόταν, ἡ πολεμὸχαρῆ δῆμος στάση ποὺ συμβούλευαν τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' νὰ τηρήσει, θάχε τὸ πλεονέκτημα νὰ τοῦ ξαναδώσει τὴ δημοτικότητά του. Ὅλ' αὐτὰ εἶταν ἕλιγμὸς τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἄν εἶταν δυνατὸ οἱ Λαμέτ νὰ διαβάσουν τὴ μυστικὴ ἀλληλογραφία τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, θὰ εἶχαν καταλάβει ὅλο τὸ μέγεθος τῆς ἀφροσύνης τους. «Οἱ ἡλίθιοι, ἔγραφε ἐκεῖνη στὸν Μερσύ, στὶς 9 τοῦ Δεκέμβρη, δὲ βλέπουν πὼς ἂν κάνουν κάτι τέτιο (ἂν φοβερῶσουν τοὺς ἐκλέκτορες), μᾶς ἔξυπηρετοῦν, γιατί ἐπὶ τέλους θὰ χρειαστεῖ, ἂν ἀρχίσουμε μεῖς (τὸν πόλεμο) ν' ἀνακατευστοῦν ὅλες οἱ δυνάμεις γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ δικαιώματα τοῦ καθενός». Μ' ἄλλα λόγια, ἡ βασίλισσα ἔλιζε πολὺ πὼς ἔτσι θὰ προκαλοῦνταν ἡ ἐνοπλὴ ἐπέμβαση, ποὺ μάταια τὴ ζητοῦσε ἀπ' τὸν ἀδερφό της.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀκολούθησε κατὰ γράμμα τὶς συμβουλὲς τῶν Λαμέτ. Ἀντέταξε τὸ βέτο του στὰ διατάγματα γιὰ τοὺς παπάδες καὶ τοὺς ἐμγκρέδες καὶ στὶς 14 τοῦ Δεκέμβρη πῆγε καὶ δῆλωσε ἐπίσημα στὴ Συνέλευση πὼς: «ἀντιπροσωπεύοντας τὸ λαό, ἔνωσε τὴν προσβολὴ ποὺ τοῦ κάνανε», καὶ κατὰ συνέπεια, γνωστοποίησε στὸν Ἐκλέκτορα τῆς Τρέβης πὼς «ἂν πρὶν ἀπ' τὶς 15 τοῦ Γενάρη, δὲ διέλυε στὴν περιφέρειά του κάθε συγκέντρωση καὶ δὲ σταματοῦσε κάθε ἐχθρική κίνηση ἀπὸ μέρος τῶν Γάλλων ποὺ εἶχαν καταφύγει στὸ ἔδαφός του, θὰ τὸν θεωροῦσε ἔχθρὸ τῆς Γαλλίας». Τὰ χειροκροτήματα ποὺ χαιρέτησαν αὐτὴ τὴν ἀλαζονικὴ δῆλωση δὲν εἶχαν ἀκόμα σταματήσει κι αὐτός, ξαναγυρίζοντας στὸν κύργου του, διέταξε τὸν Μπρετέγγ νὰ πληροφοροῦσιν τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τοὺς βασιλιάδες πὼς ἡ σφοδρὴ του ἐπιθυμία εἶταν ὁ Ἐκλέκτορας τῆς Τρέβης νὰ μὴν ἀποδεχτεῖ τὸ τελεσίγραφό του: «Τὸ ἑκπαστατικὸ κόμμα θ' ἀλαζονευόταν πολὺ, κι αὐτὴ ἡ ἐπιτυχία του θὰ διατηροῦσε τὸ μηχανισμό τῆς Ἐπανάστασης γιὰ ὀρισμένον καιρὸ». Ζητοῦσε ἀπὸ τὶς Δυνάμεις ν' ἀναλάβουν αὐτὲς τὴν ὑπόθεσιν. «Ἄντι γιὰ ἕναν ἐμφύλιον πόλεμο, θὰ γίνῃ ἕνας πολιτικὸς πόλεμος καὶ τὰ πράγματα θὰ πᾶνε πολὺ καλύτερα... Ἡ ὕλικὴ καὶ ἠθικὴ κατάστασι τῆς Γαλλίας δὲν τῆς ἐπιτρέπει νὰ κρατήσῃ (αὐτὸ τὸν πόλεμο), οὔτε μὰ μισοεκστρατεία, πρέπει δῆμος νὰ φαῖνουμε πὼς ἀναλαβαίνω νὰ διεξαγάγω τὸν πόλεμο ἀδίσταχτα, δπως θὰ τύκῃνα στὰ περασμένα χρόνια... Πρέπει ἡ συμπεριφορὰ μου νὰ νᾶναι τέτια, ὥστε στὴ δυστυχία, τὸ Ἔθνος νὰ βλέπει μονάχα στὸ πρόσωπό μου τὴ σωτηρία του». Πάντα ἡ ἴδια ἀφελὴς διπλοπρο-

σωπία και ή ίδια αὐταπάτη γιά τή δύναμη τῆς Ἐπανάστασης. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ ἔσπρωχνε τή Γαλλία στόν πόλεμο μέ τήν ἐλπίδα πὼς ὁ πόλεμος αὐτός δὲ θάχε καλή ἐκβαση και πὼς ή ἦττα θά τοῦ ξαναδίνε τήν ἀπόλυτη ἐξουσία του. Προετοίμαζε αὐτή τήν ἦττα, σαμποτάροντας δύο μοροῦσε περισσότερο τήν ἐθνική ἄμυνα. Σταματοῦσε τὰ διάφορα ἔργα και ὁ ὑπουργός του τῶν ναυτικῶν, ὁ Μπερτρὰν ντε Μολεβίλ, ἐνθάρυνε τή μετανάστευση τῶν ἀξιωματικῶν, προμηθεύοντάς τους ἄδεις και διαβατήρια.

Ὁ πόλεμος καθυστέρησε κάμποσον καιρό ἀκόμα ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίστασης τοῦ Ροβεσπιέρου, πού στηριζότανε σέ μιά μερίδα τῶν Ἰακωβίνων, κ' ἐξ αἰτίας τῆς ἀντίστασης τῶν Λαμέτ, πού στηρίζονταν στήν πλειοψηφία τῶν ὑπουργῶν και στόν Λεοπόλδο.

Ἄπ' τὸν καιρό τῆς σφαγῆς τῶν δημοκρατῶν στό πεδίο τοῦ Ἄρσως, ὁ Ροβεσπιέρος δυσπιστοῦσε στόν Μπρισό και στόν Κοντορσέ, πού οἱ πολιτικές ἀμφιταλαντεύσεις τους και οἱ λυφαγιετικοὶ δεσμοὶ τους ἀνησυχούσαν τήν δευδέρκειά του. Οἱ Γιρονδῖνοι, οἱ Βερνιώ, οἱ Γκαντέ, οἱ Ἰνὰρ μέ τὰ φουσκωμένα λόγια τους, μέ τίς κούφιε φωνασκίες τους, τοῦ φαίνονταν ἐπικίνδυνοι ρήτορες. Ἦξερε τίς ἀριστοκρατικές προτιμήσεις τους, τοὺς στενοὺς τους δεσμοὺς μέ τήν ἐμποροκρατία και ἀγρυπνοῦσε. Ἀπὸ τότε πού εἶχε καταπολεμήσει τή διάκριση τῶν πολιτῶν σέ ἐνεργοὺς και παθητικούς, τῆ φορολογική εἰσφορά γιά τὸ δικαίωμα τοῦ «ἐκλέγειν και ἐκλέγεσθαι», τοὺς περιορισμοὺς πού εἶχαν ἐπιβληθεῖ στό δικαίωμα τοῦ «συνέρχεσθαι», τοῦ «ἀναφέρεισθαι» και τοῦ «συνεταιρίζεσθαι», τὸ προνόμιο τῆς ἀποκλειστικῆς ὀπλοφορίας τῆς μοουρζουαζίας, ἀπὸ τότε πού ἐνεργητικὰ εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἐναντίον τῆς ἀποκατάστασης τοῦ ἐπίσκοπου βασιλιᾶ και εἶχε ζητήσει τή σύγκληση μᾶς Συμβατικῆς γιά νὰ δώσει στή Γαλλία καινούργιο Σύνταγμα, ἀπὸ τότε πού σχεδὸν μόνος ἄπ' τοὺς Συντακτικούς εἶχε μείνει πιστός στοὺς Ἰακωβίνους και τοὺς εἶχε ἐμποδίσει νὰ διαλυθοῦν μέ τή θαραλέα του ἀντίσταση κατὰ τῆς τρομοκρατίας τῶν Feuillants, εἶχε γίνε ὁ ἀναμφισβήτητος ἀρχηγός τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Εἶταν πασίγνωστη ή αὐστηρή εὐθύτητά του, ή ἀποχή του ἀπὸ κάθε τι πού ἐμοιαζε μέ μηχανοραφία, και τὸ κύρος του πάνω στό λαὸ και στοὺς μικροαστοὺς εἶταν τεράστιο.

Ὁ Ροβεσπιέρος λοιπόν, ὀδηγούμενος ἄπ' τὴν δυσπιστία του, κατάλαβε ἀμέσως πὼς, προτείνοντας τὸν πόλεμο, ή Αὐλὴ δὲν εἶταν εὐλικρινής, γιατί ἀντιτάσσοντας τὸ βέτο της στὰ διατάγματα γιά τοὺς παπάδες και τοὺς ἔμγκρέδες κ' ἐνθαρύνοντας ἔτσι ἔμεσα τὴ συνέχιση τῶν ταραχῶν, ἀφαιρούσε ἄπ' τὴν Ἐπανάσταση τὸ μέσο νὰ ὀδηγήσει αὐτὸν τὸν πόλεμο στή νίκη. Ἀπὸ τίς 10 τοῦ Δεκέμβρη, μέ μιά ἔκκλησή του γιά τίς φιλικές οργανώσεις, πού τὴ σύνταξε ἐξ ὀνόματος τῶν Ἰακωβίνων, κατάγγειλε στή Γαλλία τὸν ἐλιγμὸ τῶν Λαμέτ και τῆς Αὐλῆς, πού θέλανε νὰ παρατείνουν τὴν ἀναρχία γιά νὰ ξαναφέρουν τὸ δεσποτισμό. Σὲ λίγο ἀναρωτήθηκε ἂν ὁ Μπρισό και οἱ φίλοι του, πού ἐξωθούσαν τὸν πόλεμο πού τὸν ἐπι-

θυμούσε η Αύλη, δὲν ἐξερέθιζαν προμελετημένα τὸ πατριωτικὸ αἰσθημα τοῦ λαοῦ, πράμα πού ἀπόβλεπε νὰ ὀδηγήσει τὴν Ἐπανάσταση σ' ἐπικίνδυνον δρόμο: Σὲ ποιὸν ἐμπιστεύετε, ἔλεγε στὶς 12 τοῦ Δεκέμβρου στοὺς Ἰακωβίνοὺς, τὴν ἡγεσία αὐτοῦ τοῦ πολέμου; Στὸν πρόχτορο τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας; Θ' ἀφήσετε λοιπὸν τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους σὲ κείνους πού θέλουν νὰ σᾶς καταστρέψουν; * Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει πὼς ἐκεῖνο πού πῶ πολὺ πρέπει νὰ φοβόμαστε εἶναι ὁ πόλεμος». Καὶ σὰ νῦχε διαβάσει τὴ σκέψη τῆς Μαρίας Ἀντουανέτας, πρόσθετε: «Θέλουν νὰ σᾶς ὀδηγήσουν σ' ἓνα συμβιβασμὸ πού θὰ δώσει στὴν Αὐλὴ μεγαλύτερη ἐξουσία, θέλουν νὰ κάμουν ἕναν εἰκονικὸ πόλεμο, πού μπορεῖ νὰ προκαλέσει μὰ συνθηκολόγηση».

Μάταια ὁ Μπρισσὸ προσπάθησε, στὶς 16 τοῦ Δεκέμβρου, νὰ διαλύσει τὶς ὑποψίες τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ νὰ τοῦ ἀποδείξει πὼς ὁ πόλεμος εἶταν ἀναγκαῖος γιὰ ν' ἀπαλλαγεῖ ἡ λευτεριά ἀπ' τοὺς ρύπους τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ γιὰ νὰ παγιωθεῖ. «Θέλετε, εἶπε ὁ Μπρισσὸ, νὰ καταστρέψετε μονομαῖς τὴν ἀριστοκρατία, τοὺς ἀνυπόταχτους παπάδες, τοὺς δυσαρεστημένους; Καταστρέψτε τὸ Κόμπλεντς*. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἔθνους θ' ἀναγκαστεῖ τότε νὰ βασιλέψει σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα, θὰ βλέπει τὴ σωτηρία του στὴν προσήλωσή του στοῦ Σύνταγμα, καὶ θὰ κανονίζει τὴν πορεία του σύμφωνα μ' αὐτό». Μάταια ὁ Μπρισσὸ προσπάθησε νὰ δοθήσει τὴ χορδὴ τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ νὰ ἐπικαλεστεῖ τὸ συμφέρον. «Ἐπιτρέπεται νὰ διατάξουμε ἂν πρέπει νὰ τοὺς χτυπήσουμε (τοὺς γερμανοὺς πρίγκιπες) ἢ ὄχι; Ἡ τιμὴ μας, ἡ δημόσια πίστη μας, ἡ ἀνάγκη τῆς ἠθικοποίησης καὶ τῆς παγίωσης τῆς Ἐπανάστασής μας, ἢ αὐτὰ μᾶς τὸ ἐπιβάλλουν».

Ὁ Ροβεσπιέρος, στὶς 2 τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, ἔκαμε στὶς ἰδέες τοῦ Μπρισσὸ μὰ δομεῖα καὶ πνευματώδη κριτική. Διαπίστωσε πὼς ὁ πόλεμος ἄρесе στοὺς ἐμγκρέδες, στὴν Αὐλὴ καὶ στοὺς Λαφαγιετικούς. Ὄταν ὁ Μπρισσὸ εἶπε πὼς ἔπρεπε ν' ἀποδιώξουν τὴ δυσπιστία, ὁ Ροβεσπιέρος τοῦ ἐκτόξευσε αὐτὸ τὸ καφετῆρὸ βέλος πού πέτυχε τὸ σκοπὸ του: «Σεῖς, εἶστε πλασιμένος νὰ ὑπερασπίσετε τὴ λευτεριά δίχως νὰ δυσπιστεῖτε, δίχως νὰ δυσαρεστεῖτε τοὺς ἐχθροὺς τῆς, δίχως νὰ βρίσκεστε σὲ ἀντίθεση οὔτε μὲ τὴν Αὐλὴ, οὔτε μὲ τοὺς ὑπουργοὺς, οὔτε μὲ τοὺς μετριοπαθεῖς! Πόσο εὐκολοσ κι ἀνθρώσπαρτος εἶναι γιὰ σᾶς ὁ δρόμος τοῦ πατριωτισμοῦ!» Ὁ Μπρισσὸ εἶχε πεῖ πὼς ἡ ἐστία τοῦ κακοῦ βρισκόταν στοῦ Κόμπλεντς. «Δὲν εἶναι λοιπὸν στοῦ Παρίσι; ρατοῦσε ὁ Ροβεσπιέρος. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν καμὰ σχέση ἀνάμεσα στοῦ Κόμπλεντς καὶ σ' ἓνα ἄλλο μέρος, πού δὲ βρίσκεται καὶ τόσο μακριὰ μας; Πρὶν χτυπήσει τὴ μὰ φύχτα ἀριστοκράτες πού βρίσκονταν στοῦ Ἐξωτερικό, ὁ Ροβεσπιέρος ἤθελε νὰ ἐκμηδενίσει ἀδυσώπητα τοὺς ἀριστοκράτες τοῦ

* Κόμπλεντς. Πρωτεύουσα τῆς Πρωσσορηνανίας, στὴ συμβολὴ τοῦ Ρήνου καὶ τοῦ Μοζέλα. Στὰ 1792 εἶταν τὸ κυριότερο σημεῖο ὅπου συγκεντρώνονταν οἱ φευγάτοι ἀπ' τὴ Γαλλία ἐμγκρέδες κ' ἐκεῖ ἀκριβῶς συγκρότησαν τὴν ἀντεπαναστατικὴ στρατιά τοῦ Κοντέ. Σ. τ. Μ.

Ἐσωτερικοῦ καὶ πρὶν νὰ διαδώσουν τὴν Ἐπανάσταση στοὺς ἄλλους λαοὺς, νὰ τὴν παγιώσουν πρῶτα στὴν Ἱδία τὴ Γαλλία. Χλεύαζε τίς αὐταπάτες τῆς προπαγάνδας καὶ δὲν ἤθελε νὰ πιστέψει πὼς οἱ ἄλλοι λαοὶ εἶταν ὄρμιοι γιὰ νὰ ξεσηκωθοῦν στὸ κάλεσμα τῶν Γάλλων ἐναντίον τῶν τυράννων τους. «Κανένας δὲν ἀγαπάει τοὺς ἔνοπλους ἰεραπόστολους», ἔλεγε. Φοβόταν μὴν τελειώσει ἄσκημα ὁ πόλεμος. Τόνηζε πὼς ὁ στρατὸς δὲν εἶχε ἀξιωματικούς ἢ εἶχε ἀξιωματικούς ἀριστοκράτες, πὼς τὰ συντάγματα εἶχαν ἀτελὴ συγκρότηση, πὼς οἱ ἔθνοφυλάκες εἶταν δίχως ὄπλα καὶ ἐξάρτηση, καὶ τὰ ὄχυρά δίχως πολεμοφοδία. Πρόβλεπε πὼς σὲ περίπτωση νικηφόρου πολέμου, ἡ ἔλευθερία κινδύνευε νὰ πέσει κάτω ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν φιλόδοξων στρατηγῶν. Προανάγγελλε τὸν Καίσαρα.

Τρεῖς ὀλόκληρους μῆνες ὁ Ροβεσπιέρος καὶ ὁ Μπρισσὸ πάλευαν φλογερὰ μεταξύ τους, εἴτε στὸ βῆμα τῆς λέσχης, εἴτε στὶς ἐφημερίδες· καὶ ἡ πάλη αὐτὴ διάσπασε γιὰ πάντα τὸ ἐπαναστατικὸ κόμμα. Μὲ τὸ μέρος τοῦ Ροβεσπιέρου τάχθηκαν οἱ μελλοντικοὶ Ὅρεινοί, ὁ Μπιγιώ Βαρέν, ὁ Κάμλλος Ντεμουλέν, ὁ Μαρά, ὁ Πανί, ὁ Σαντέρ, ὁ Ἀντουάν. Ὁ Δαντιάν, κατὰ τὴ συνήθειά του, κράτησε διαφοροῦμενη στάση. Ἀφοῦ στὴν ἀρχὴ ἀκολούθησε τὸν Ροβεσπιέρο, στὸ τέλος πῆγε μὲ τὸν Μπρισσὸ, ὅταν εἶδε πὼς ἡ πλειοψηφία τῆς λέσχης καὶ τῶν ἄλλων ἐταιρειῶν ἀπόκλιναν ἀποφασιστικὰ ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

Ἀνάμεσα στὸν Ροβεσπιέρο καὶ στὸν Μπρισσὸ ἡ διαφωνία εἶταν βασική. Ὁ Ροβεσπιέρος πίστευε πὼς καμιά συμφιλίωση δὲν εἶταν δυνατὴ ἀνάμεσα στὸν ἐπὶ τορκο βασιλιά καὶ στὴν Ἐπανάσταση. Περίμενε τὴ σωτηρία ἀπὸ μὴ ἐσωτερικὴ κρίση ποὺ θ' ἀνάτρεπε τὴν προδοτικὴ μοναρχία, καὶ αὐτὴ τὴν κρίση ἤθελε νὰ τὴν προκαλέσει μὲ τὸ νὰ μεταχειριστῆ τὸ ἴδιο τὸ Σύνταγμα σὰ νόμιμο ὄπλο. Συμβούλευε τὴ Συνέλευση νὰ καταργήσῃ τὸ βασιλικὸ βέτο γιὰ τὸ λόγο πὼς τὸ βέτο αὐτὸ μόνο στοὺς συνηθισμένους νόμους μπορούσε νὰ ἐφαρμοστῆ καὶ ὄχι στὰ ἔκτακτα μέτρα. Ἡ κατάργηση τοῦ βέτο θ' ἄδινε τὸ σύνθημα γιὰ τὴν κρίση ποὺ ἔλαττε. Ὁ Μπρισσὸ, ἀντίθετα, δὲν ἤθελε ν' ἀρχίσει ἐναντίον τῆς Αὐλῆς θανασίμον ἀγώνα. Σκόπευε μονάχα νὰ τὴν καταχτήσῃ ἰδεολογικὰ μὲ τὴν ταχτικὴ τοῦ ἐκφοβισμοῦ. Ἐπιφανειακὰ μόνον εἶταν ἐπαναστάτης. Φοβότανε μαζὶ μὲ τοὺς Γυρονδίνους, τὴν κυριαρχία τοῦ πεζοδρομοῦ, τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς ἰδιοκτησίας. Δὲν ἤθελε τὴν κοινωνικὴ κρίση. Ὁ Ροβεσπιέρος, ἀντίθετα, μ' ὄλο ποὺ ἔδειχνε μεγάλο σεβασμὸ γιὰ τὸ Σύνταγμα, ἀναζητοῦσε στὰ ἄρθρα του τὰ μέσα γιὰ νὰ τὸ μεταρρυθμίσει καὶ γιὰ νὰ νικήσῃ τὸ βασιλιά.

Οἱ Λαμέτ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Ντελεσσάρ καυχιόνταν ὡστόσο πὼς θ' ἀπόφευγαν τὸν πόλεμο, χάρις στὸν Λεοπόλδο μὲ τὸν ὁποῖο ἀλληλογραφούσαν μυστικά. Ὁ Αὐτοκράτορας, πραγματικά, πίεσε τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Τρέβης νὰ διαλύσῃ τίς συγκεντρώσεις τῶν ἐμιγκρέδων καὶ ὁ Ἐκλέκτορας τόκαμε. Ὁ Λεοπόλδος τὸ γνωστοποίησε αὐτὸ στὴ Γαλλία μὲ τὴ διακοίνωση τῆς 21ης τοῦ Δεκέμβρη

πούφτασε στο Παρίσι στις αρχές του Γενάρη. Ἡ πρόφαση γιὰ τὸν πόλεμο χανόταν. Ὁ Αὐτοκράτορας ὅμως, σ' αὐτὴ τὴν ἴδια διακόλωση εἶχε δικαιολογήσει τὴ στάση του κατὰ τὴ φυγὴ τῆς Βαβέν. Ἀρνήθηκε ν' ἀποδοκιμάσει τὴ δήλωση τοῦ Πίλνιτς καὶ εἶχε προσθέσει πὼς ἂν χτυπούσαν τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Τρέβης, θὰ τὸν βοηθοῦσε. Ὁ Μπρισσὸ πήρε ἀφορμὴ ἀπ' αὐτὴ τὴν τελευταία περικοπὴ τῆς ἀστριακῆς διακόλωσης γιὰ νὰ ζητήσῃ καινούργιες ἐξηγήσεις. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ναρμπόν, πού μόλις εἶχε ἐπιθεωρήσει τὰ ἀνατολικά ὄχρα, διαβεβαίωσε πὼς ὅλα εἶταν ἔτοιμα. Ἡ Συνέλευση κάλεσε τὸ βασιλιά, στις 25 τοῦ Γενάρη τοῦ 1792, νὰ ρωτήσῃ τὸν Αὐτοκράτορα «ἂν θὰ παραιτιόταν ἀπὸ κάθε συνθήκη καὶ συμφωνία πού κατευθυνόταν ἐναντίον τῆς κυριαρχίας, τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς ἀσφάλειας τοῦ Ἔθνους», μ' ἄλλα λόγια νὰ ζητήσῃ τὴ ρητὴ ἀποκήρυξη τῆς δήλωσης τοῦ Πίλνιτς. Ἀμέσως τότε ἡ Αὐστρία σύσφιξε τὴ συμμαχία της μὲ τὴν Πρωσία, καὶ ἡ τελευταία γνωστοποίησε στὴ Γαλλία, στις 20 τοῦ Φλεβάρη, πὼς θὰ θεωροῦσε τὴν εἴσοδο τῶν Γάλλων στὴ Γερμανία σὺν casus belli. Αὐτὸ ἔκανε τὸν Μπρισσὸ νὰ κηρύχῃ ἀκόμα φλογερότερα τὸν ἐπιθετικὸ πόλεμο καὶ τὴν ἀφηνιαστικὴ ἐπίθεση. Ὁ σύμαχος του, ὁ ὑπουργὸς Ναρμπόν, ὑποστηριζόμενος ἀπ' τοὺς στρατηγούς, ζήτησε ἀπ' τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' τὸ διώξιμο τοῦ συναδέλφου του Μπερτρὰν ντὲ Μολεβέλ, πού τὸν κατηγοροῦσε πὼς προδίδε τὸ καθήκον του καὶ ἀπαίτησε νὰ διώξῃ τοὺς ἀριστοκράτες πού βρισκόνταν ἀκόμα στὸ παλάτι. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πού εἶχε προσβληθεῖ ἀπ' τὸ θρόνος του, τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ὑπουργία.

Ἀμέσως ἡ Γιρόνδη πήρε φωτιά. Τὸ Σύνταγμα δὲν ἐπέτρπεε στὴ Συνέλευση νὰ ἐκβιάσει τὸ βασιλιά ν' ἀλλάξῃ τοὺς ὑπουργούς του, τῆς ἔδινε ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ἐγκαλέσει στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο γιὰ ἔσχατη προδοσία. Ὁ Μπρισσὸ ἀπάγγειλε, στις 10 τοῦ Μάρτη, ἐναντίον τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ντελεσσάρ, πού εἶταν φιλεριηνικός, ἕνα σφοδρὸ κατηγορητήριο. Τὸν κατηγοροῦσε πὼς ἀπόκρυψε ἀπ' τὴ Συνέλευση σοβαρὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα, πὼς δὲν ἐκτέλεσε τίς ἀποφάσεις της καὶ πὼς εἶχε δεῖξει στις διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Αὐστρία «δειλία καὶ ἀδυναμία ἀνάξια γιὰ τὸ μεγαλεῖο ἐνὸς ἐλευθέρου λαοῦ». Ὁ Βερνιὼ ὑποστήριξε τὸν Μπρισσὸ μὲ μίαν ὀρηκτικὴ δημηγορία, ὅπου φοβέριζε μὲ συγκαλυμμένες φράσεις τὴ βασίλισσα. Τὸ διάταγμα μὲ τὸ κατηγορητήριο πού παρὰπεμπε τὸν Ντελεσσάρ στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο ψηφίστηκε μὲ μεγάλη κλειοψηφία. Ὁ Ναριμπόν εἶχε ἐκδικηθεῖ ἡ ὁ πόλεμος γινόταν ἀναπόφευχτος.

Οἱ Λαμέτ συμφιλολεύσαν τὸ βασιλιά ν' ἀντισταθεῖ. Τοῦ εἶπαν πὼς εἶταν φόβος νάχει τὴν τύχη τοῦ Κάρολου Α' πού εἶχε ἐγκαταλείψει τὸν Ὑπουργὸ του Στράφφορντ σὲ ἀνάλογες περιστάσεις. Τὸν συμβούλεψαν νὰ διαλύσῃ τὴ Συνέλευση καὶ νὰ διατηρήσῃ τὸν Ντελεσσάρ στὸ ὑπουργεῖό του. Οἱ ὀπαδοὶ ὅμως τοῦ Μπρισσὸ εἶταν κύριοι τῆς καταστάσεως. Λιέσπειραν τὴ φήμη πὼς

θά κατάγγελλαν τὴ βασίλισσα, θὰ ἐξανάγκαζαν σὲ παραίτηση τὸ βασιλιά και θὰ ἐνθρόνιζαν τὸ Δελαφίνο. Ὅλα αὐτὰ εἶταν ἕνας ἐπιδέξιός ἐλιγνός γιὰ νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία, γιὰτὶ ταυτόχρονα διαπραγματεύονταν και μὲ τὴν Αὐλή, μὲ ἐνδιάμεσο τὸν Λαφόρ, ἐπόπτη τῆς βασιλικῆς ἐπαχορήγησης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἀποφάσισε νὰ διώξει τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ ποῦ ἀνῆκαν στοὺς Feulliants και νὰ πάρει Ἰακωβίνους ὑπουργοὺς, σχεδὸν ὅλους φίλους τοῦ Μπρισσὸ ἢ τῶν Γιρονδίνων: τὸν Κλαβιέρ στοὺ ὑπουργεῖο τῶν Οἰκονομικῶν, τὸν Ρολάν τῶν Ἐσωτερικῶν, τὸν Ντυραντὸν τῆς Δικαιοσύνης, τὸν Λακόστ τῶν Ναυτικῶν, τὸν Ντεγκράβ τῶν Στρατιωτικῶν, τὸν Ντυμουρέ τῶν Ἐσωτερικῶν. Ὁ Ντυμουριέ, παλιὸς μυστικὸς πράχτορας τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἀνυπόληπτος και πωλημένος τυχοδιώχτης, εἶταν ἡ ἰσχυρὴ προσωπικότητα τῆς κυβέρνησης. Εἶχε ὑποσχεθεῖ στοὺ βασιλιά νὰ τὸν ὑπερασπίσει ἐναντίον τῶν στασιαστῶν, ἐξαγοράζοντας ἢ παραλύοντας τοὺς ἀρχηγούς τους. Ἡ πρώτη του ἐγνοια εἶταν νὰ πᾶει στοὺς Ἰακωβίνους, φορώντας τὸν κόκκινο σκούφο γιὰ ν' ἀποκοιμίσει τὴ δυσπιστία τους. Ἀνάμεσά τους βρῆκε ὁπαδοὺς ποὺ τοὺς τοποθέτησε σὲ κατάλληλες θέσεις. Ἐκανε τὸν Μπονκαρέρ, πρώην πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Λέσχης, διευθυντὴ τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν ὑπουργείων του, τὸ δημοσιογράφου Λεμπρέν, φίλο τοῦ Μπρισσὸ, τὸ δημοσιογράφου Νοέλ, φίλο τοῦ Δαντῶν, τηματοάρχης κλπ. Οἱ ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς Αὐλῆς στοὺ γιρονδίνικο τύπο σταμάτησαν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' και ἡ Μαρία Ἀнтуανέτα ξαναπόχτησαν ἐμπιστοσύνη. Ὑστερα ὁ Ντυμουριέ ἤθελε τὸν πόλεμο. Ἐτσι υλοθετοῦσε προκαταβολικά τοὺς πόθους τους.

Ὁ Λεοπόλδος πέθανε ξαφνικά τὴν 1η τοῦ Μάρτη. Ὁ διάδοχός του, ὁ νεαρὸς Φραγκίσκος Β', στρατοκράτης στὴν ψυχὴ, εἶταν ἀποφασισμένος νὰ τελειώνει πιά μ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση. Στὶς τελευταῖες γαλλικὲς διακομιώσεις εἶχε ἀπαντήσει μὲ ξερό κι ἀναντίρητη ἀρνηση, ὡστόσο ὅμως δὲν κήρυξε τὸν πόλεμο, γιὰτὶ σύμφωνα μὲ τὴ συμβουλή τοῦ Κάουνιτς, ἔχοντας τὸ δίκιο μὲ τὸ μέρος του, θᾶξε τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιδιώξει καταχτήσεις γιὰ λόγους ἀποζημίωσης.

Στὶς 20 τοῦ Ἀπριλίου ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πῆγε στὴ Συνέλευση γιὰ νὰ προτείνει, μὲ τὸν πῶ ἀδιάφορο τόνο, τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ βασιλιά τῆς Βοημίας και τῆς Οὐγγαρίας. Μόνον ὁ Λαμετικὸς Μπεκιέ προσπαθοῦσε θαραλέα ν' ἀγωνιστεῖ γιὰ τὴν εἰρήνη. Παρουσίασε μιὰ Γαλλία διχασμένη κι ἀναταραγμένη μὲ οἰκονομικά σὲ κακὴ κιετάσταση. Ὁ Καμπὸν τὸν διέκοψε: "Ἐξομμε περιγράφοιτας τὴν ἀποσύνθεση τοῦ ναυτικοῦ και τοῦ στρατοῦ. Διαβεβαίωσε πὸς ἡ Πρωσσία ποῦ ὁ Ντυμουριέ οὔτε καν τὴν ἀνέφερε στὴν εἰσήγησή του, θὰ ὑποστήριζε τὴν Αὐστρία και πὸς ἂν ἡ Γαλλία εἰσέβαλλε στὴ Βραβάντη, ἢ Ὁλλανδία και ἢ Ἀγγλία θὰ προσχωροῦσαν στοὺ συνασπισμό. Τὸν ἀκουσαν μὲ δυσφορία, τὸν διέκοψαν συχνά. Ὁ Μαίλι, ὁ Νταβεροῦλ, ὁ Γιαντιέ ζήτησαν ὁμόφωνη

και άμεση ψηφοφορία. Μονάχα καμιά δεκαριά ψήφισαν έναντίον.

Ο πόλεμος ατός, πού τόν ποθούσαν δια τὰ κόμματα, έχτος άπ' τούς Όρεινούς και τούς Λαμπετικούς, σαν έλεγμό τής έσωτερικής πολιτικής, θ' άνάτρεπε όλους τούς ύπολογισμούς εκείνων πού τόν προκάλεσαν.

XII

Η ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΘΡΟΝΟΥ

Ὁ Μπρισσὸ καὶ οἱ φίλοι του ἐξαπολύοντας τὸν πόλεμο, εἶχαν κατορθώσει νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία. Μόνο μὲ μιὰ προϋπόθεση μπορούσαν νὰ τὴν κρατήσουν: μὲ τὴ γρήγορη καὶ ἀποφασιστικὴ νίκη ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Ντυμουριὲ διέταξε τὶς τρεῖς στρατιῆς ποὺ βρέσκονταν κώλας συγκεντρωμένες στὰ σύνορα νὰ ἐπιτεθοῦν. Οἱ Αὐστριακοὶ στοὺς 100.000 γάλλους στρατιῶτες ἀντιτάξανε μονάχα 35.000 στρατὸ στὸ Βέλγιο καὶ 6.000 στὸ Μπρίσγκαου. Οἱ Πρωσσοὶ μόνο τὶς προτομασίεις τοὺς εἶχαν ἀρχίσει. Μὲ μιὰν αἰφνίδια ἐπίθεση οἱ Γάλλοι θὰ κυρίευσαν ὅλο τὸ Βέλγιο ποὺ, ἀντικρύζοντας τὴν τρίχρωμη, θὰ ἐσηκωνόταν.

Οἱ Γάλλοι ἄμας στρατηγοί, ὁ Λαφαγιέτ, ὁ Ροσαμπῶ καὶ ὁ Λυκνὲρ ποὺ εἶχαν χειροκροτήσῃ τοὺς φαιφαρονισμοὺς τοῦ Ναρμπόν, ἔγιναν ξαφνικὰ δισταχτικοί. Παραπονιόνταν πῶς οἱ στρατιῆς τοὺς δὲν εἶταν ἐντελῶς ἐφοδιασμένες. Ὁ Ροσαμπῶ προπαντὸς δὲν ἔστρεφε ἐμπιστοσύνη στὰ τάγματα τῶν ἐθελοντῶν, ποὺ τὰ θεωροῦσε ἀπίσθητα. Καὶ μὲ πολὺ κακὴ καρδιά ἀνάλαβε τὴν ἐπίθεση στὸν τομέα ποὺ τοὺ εἶχαν ὀρίσει. Ἡ ἀριστερὴ φάλαγγα, ποὺ εἶχε ξεκινήσῃ ἀπ' τὴ Δουγκέρκη, ἔφτασε μπροστὰ στὴ Φύρν δπου δὲν ὑπῆρχε κανένας. Δὲν τόλμησε νὰ μπεῖ νὰ τὴν καταλάβῃ καὶ γύρισε πίσω. Ἡ φάλαγγα τοῦ κέντρου, ποὺ ξεκίνησε ἀπ' τὴ Αἰλλη γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Τουρναί, συμπύχτηκε βιαστικά, δίχως νὰ δώσει μάχη, μόνο μὲ τὸ ἀντίκρουσμα μερικῶν οὐλάνων. Δυὸ συντάγματα ἱπποκῶ ποὺ προηγούνταν, διαλύθησαν, φωνάζοντας πῶς προδόθηκαν. Ξαναγύρισαν σὲ ἀταξία στὴ Αἰλλη, δπου σκότωσαν τὸ στρατηγὸ τοὺς Θεοβάλδο Ντιλλὸν καθὼς καὶ τέσσερα ἄτομα, ποὺ τὰ ὑποπτεύονταν γιὰ κατασκοπεῖα. Μονάχα τὸ δεῦτερο τάγμα τῶν παρισιῶν ἐθελοντῶν τήρησε καλὴ στάση. Κάλυψε τὴν ὑποχώρηση καὶ κυρίεψε ἓνα ἐχθρικὸ κανόνι. Ἡ κύρια φάλαγγα τέλος ποὺ τὴ διοικοῦσε ὁ Μπριζὸν κυρίεψε τὸ Κιεβραίν, μπροστὰ στὸ Μόν, στίς 28 τοῦ Ἀπριλί, τὴν ἄλλη ἄμας μέρα ὑποχώρησε ἀταχτα μὲ τὴν πρόφαση πῶς οἱ Βέλγοι δὲν εἶχαν εἰσακούσει τὶς ἐκλήσεις της. Ὁ Λαφαγιέτ, ποὺ ἀπ' τὸ Ζιβὲ ἔπρεπε νὰ βοηθήσῃ τὸν Μπριζὸν ποὺ θὰ βιάδιζε ἐναντίον τῶν Βουξελλῶν, σταμάτησε τὴν πορεία του δταν τοῦ ἀναγγέλθηκε ἡ ὑποχώρηση. Μονάχα ὁ Κυστίν, μὲ μιὰ φάλαγγα ποὺ εἶχε συγκροτηθεῖ στὸ Μπελφόρ, ἔφτασε στὸν ἀντικειμενικὸ του σκοπὸ.

Κατέλαβε τὸ Πορυντὺ καὶ τὶς διαβάσεις τοῦ Ἰούρα ποῦ δέσποζαν στὶς προσβάσεις γιὰ τὴ Φράνς-Κοντέ.

Ὁ Ροβεσπιέρος, ποῦ τὴν ἴδια μέρα ποῦ κηρύχθηκε ὁ πόλεμος, εἶχε προσκαλέσει τοὺς Γερωνδίνους νὰ διορίσουν πατριῶτες στρατηγούς καὶ νὰ διώξουν τὸν Λαφαγιέτ, φώναζε τώρα πὺς αὐτὰ τὰ ἀτυχήματα ἐπιβεβαίωναν τὶς προβλέψεις του: «Ὁχι, δὲν ἐμπιστεύουμαι καθόλου στοὺς στρατηγούς, κ' ἐχτὸς ἀπὸ μερικὲς ἔντιμες ἔξαιρέσεις, λέω πὺς σχεδὸν ὅλοι τοὺς νοσταλγοῦν τὸ παλιὸ καθεστῶς, τὶς εὐνοεῖς τῆς Αἰθλῆς· ἐγὼ βασίζομαι στὸ λαὸ καὶ μόνο στὸ λαό». (1^η τοῦ Μάη, Λόγος τοῦ στοὺς Ἰακωβίνους). Ὁ Μαρά καὶ οἱ Κορδελιέροι φώναζαν πὺς ἐπρόκειτο γιὰ προδοσία. Καὶ πραγματικά, ἡ Μαρία Ἀντουανέτα εἶχε ἀνακοινώσει στὸν ἐχθρὸ τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας.

Οἱ στρατηγοὶ ὑπεροπτικά ἔριχναν τὶς εὐθύνες στὴν ἀπειθαρχία τῶν στρατευμάτων. Ὁ Ροσαμπὼ ἀπότομα ὑπόβαλε τὴν παραίτησή του. Πολυάριθμοι ἀξιωματικοὶ λιποτάχτησαν. Τρία συντάγματα ἰππικοῦ, οἱ οὐσσάροι τῆς Σαξονίας καὶ τοῦ Μπερσινύ, στὶς 12 τοῦ Μάη, καὶ τὸ βασιλικὸ Γερμανικὸ Σύνταγμα, στὶς 6 τοῦ Μάη, ἀποτομόλησαν στὸν ἐχθρὸ. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ντεγκράβ, δικαιολογώντας τοὺς στρατηγούς, δὲν ἤθελε πὰ ν' ἀκούσει γὰ γίνεναὶ λόγος γιὰ ἐπίθεση. Κ' ἐπειδὴ δὲν κατόρθωσε νὰ πείσει τοὺς συναδέλφους του, παραιτήθηκε, στὶς 8 τοῦ Μάη, καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπ' τὸν Σερβάν ποῦ εἶταν πὺ ὑπάκουος στὶς ὁδηγίες τοῦ Ντυμουριέ.

Μάταια οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Μπρισὸ προσπάθησαν νὰ καθησυχάσουν καὶ νὰ γαληνέψουν τοὺς στρατηγούς. Ἄρχισαν στὸν τύπο καὶ στὴ Συνέλευση μιὰν ἔντονη ἐπίθεση ἐναντίον τοῦ Ροβεσπιέρου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, ποῦ τοὺς παραόστησαν γιὰ ἀναρχικούς. Στὶς 5 τοῦ Μάη, ὁ Λαζούρς καὶ ὁ Γκαντέ ἐνώθησαν μὲ τὸν Μπενὸ καὶ μὲ τὸν Βιενὸ-Βωμπλάν γιὰ νὰ προτείνουν νὰ παραπεμφθεῖ στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριο ὁ Μαρά. Γιὰ ἀντιστάθμισμα ὁ ἀββὰς Ρουαγιού, συντάχτης τοῦ Φίλου τοῦ βασιλιᾶ, εἶχε τὴν ἴδια τύχη μὲ τὸ Μαρά. Μὲ νόμο ἐπισχύθηκε ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία, καὶ οἱ δολοφόνου τοῦ Θεοβάλδου Ντιλλὸν ἀναζητήθηκαν καὶ τιμωρήθηκαν ἀσπληρά. Ὁ Λαφαγιέτ ὅμως, ποῦ, ἀπ' τὴν πρώτη μέρα εἶχε τὴν ἀπαίτηση νὰ φέρεται μὲ τοὺς ὑπουργούς σὰν ἴσος μὲ ἴσο, ἀπόκρουσε ὅλες τὶς προτάσεις τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μπρισὸ. Ἐπειδὴ δὲ ζήτησαν τὴ γνώμη του γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ Ντεγκράβ μὲ τὸν Σερβάν, θύμωσε μὲ τὸν Ντυμουριέ. Πλησίασε δεριστικὰ τοὺς Λαμέτ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουν μαζὶ τὶς φοβέρες τῶν δημοκρατῶν. Πῆρε τὸν Ἀλέξανδρο καὶ τὸν Κάρολο Λαμέτ στὴ στρατιά του, τοὺς ἐμπιστεύθηκε διοικήσεις, συναντήθηκε, κατὰ τὶς 12 τοῦ Μάη, στὸ Ζιβέ, μὲ τὸν Ἀδριανὸ Ντυπὸρ καὶ τὸν Μπωμέτς καὶ ἀποφάσισε ὑστερα νὰ κάμει ἕνα διάβημα, ποῦ γιὰ ἕναν ἀρχηγὸ στρατιῶς ἐν ὕψει τοῦ ἐχθροῦ, ἀποτελοῦσε προδοσία. Ἔστειλε στὶς Βρυξέλλες στὸν αὐστριακὸ πρεσβευτὴ Μερσὺ Ἀρζαντώ, ἕναν ἀποσταλμένο, τὸν πρῶν Ἰη-

σουίτη Λαμπινέ, για να του δηλώσει πώς, έχοντας σύμφωνους και τους άλλους στρατηγούς, είναι έτοιμος να βαδίσει έναντιον του Παρισιού με τα στρατεύματά του, για να διασκορπίσει τους Ίακωβίνους, ν' ανακαλέσει τους πρόγκιπες και τους έμικροέδες, να καταργήσει την έθνοφυλακή και να δημιουργήσει μια δεύτερη βουλή. Τό μόνο που ζητούσε προκαταβολικά ήταν ανακωχή και δήλωση ουδέτερότητας απ' τόν Αύτοκράτορα. 'Ο Μερού Άρζαντώ, που συμεριζόταν τις προκαταλήψεις της βασίλισσας έναντιον του στρατηγού, νόμισε πώς οι προτάσεις του έκρυβαν κάποια παγίδα. Και για τούτο τόν παρέτεμψε στην Αύλή της Βιέννης.

Τότε οι τρεις στρατηγοί άποφάσισαν, σε μια σύσκεψη που έκαναν στη Βαλανσιέν, στις 18 του Μάη, να σταματήσουν ουσιαστικά τις έχθροπραξίες. Έστειλαν στους ύπουργούς ένα υπόμνημα, όπου τους έλεγαν πώς κάθε επίθεση ήταν αδύνατη. Οι ύκαυπιστές του Λαφαγιέτ, Λακολόμπ και Μπερτιέ, δήλωσαν στον Ρολάν πώς οι στρατιώτες είναι δειλοί. 'Ο Ρολάν, άγαναχτισμένος, κατάγγελε στον ίδιο τόν Λαφαγιέτ τά λόγια τους, που άποσκοπούσαν να προκαλέσουν πανικό, αυτός όμως τους σκέπασε με άπάντησε στον Ρολάν με τόν πιο περιφρονητικό τρόπο. 'Ο στρατηγός έγραφε τότε στον Ζακούρ, πώς άπόβλεπε στη διχτατορία και πώς θεωρούσε τόν εαυτό του άξιο να γίνει διχτάτορας. Αυτό σήμαινε ρήξη άνάμεσα στον Λαφαγιέτ και στους άπαδούς του Μπρισσό. 'Ο Ρολάν δέν τόλμησε ή δέν κατόρθωσε να πετύχει απ' τους συναδέλφους του με άπ' τό βασιλιά την άνάκληση του Λαφαγιέτ. 'Απ' τή στιγμή όμως εκείνη οι Γιρονδίνιοι κατάλαβαν πώς πίσω απ' τους στρατηγούς είναι ή Αύλή και πώς έπρεπε συνεπώς να έκφοβίσουν τό παλάτι. Άρχισαν να καταγγέλλουν τό Άύστριακό Κομμάτο που, με την καθοδήγηση της βασίλισσας, προετοίμαζε τή νίκη του έχθρου. Ψήφισαν, στις 27 του Μάη, καινούργιο διάταγμα έναντιον τών ταραχοποιών πακάδων, για ν' άντικαταστήσουν εκείνο που έναντία του, τό Δεκέμβρη, ό Λουδοβίκος ΙΣΤ' είχε άσκήσει τό βέτο του. Δυό μέρες άργότερα, ή Συνέλευση άποφάσισε τή διάλυση της σωματοφυλακής του βασιλιά που άποτελούνταν από άριστοκράτες που χαίρονταν για τις γαλλικές ήττες. 'Ο άρχηγός της, ό δούκας Κοσσέ-Μπρισσάκ, παραπέμφθηκε στο Άνώτατο Δικαστήριο. Στις 4 'Ιουνίου τέλος, ό Σερβάν πρότεινε να δημιουργηθεί μπρος στο Παρίσι ένα στρατόπεδο από 20.000 όμόσπονδους, για να προασπίσουν την πρωτεύουσα σε περίπτωση προέλασης του έχθρου και, πράγμα που δέν τό έλεγε, για ν' άντισταθούν ένδεχόμενα στο πραξικόπημα τών στρατηγών. 'Η πρότασή του ψηφίστηκε στις 8 'Ιουνίου.

Μ' αυτές τις έντονες επιθέσεις, οι Γιρονδίνιοι έλαξαν ν' αναγκάσουν την Αύλή να συνθηκολογήσει και τους στρατηγούς να ύπακούσουν. 'Ο Σερβάν άνανέωσε τή ρητή διαταγή στον Λυκνέρ και στον Λαφαγιέτ να προχωρήσουν τολμηρά στις Κάτω Χώρες.

'Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' ύποτάχτηκε τό Μάρτη, γιατί οι στρατηγοί είχαν κρηυχτεί ύπερ του Ναυμπόν. Αύτή τή φορά όμως οι

στρατηγοί εΐταν έναντίον τῶν ὑπουργῶν καὶ ἐπιζητούσαν τὴν εὐνοια τοῦ βασιλιᾶ πού μόλις εἶχε ἀναδιοργανώσει, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πρώην ὑπουργοῦ Μπερτρᾶν ντὲ Μολεβίλ, τὴν ὑπηρεσία κατασκοπείας καὶ ἐξαγορᾶς συνειδησῶν. Ὁ Μπερτρᾶν εἶχε δημιουργήσει μαζί μὲ τὸν εἰρηνοδίκη Μπυόμπ τὴν ἐθνικὴ λέσχη, ὅπου σύχναζαν 700 ἐργάτες πού πληρώνονταν ἀπ' τὸ βασιλικὸ ταμεῖο 2-5 λίβρες τὴν ἡμέρα καὶ πού στρατολογούνταν προπαντὸς ἀπ' τὰ μεγάλα μεταλλουργικὰ ἐργοστάσια Περιέ. Εἶχε τολμήσει ν' ἀρχίσει τὴ δίωξη ἐναντίον τοῦ δημοσιογράφου Καρρά, γιατί τὸν εἶχε κατηγορήσει πὼς εἶταν μέλος τοῦ αὐστριακοῦ Κομιτάτου καὶ εἶχε βρεῖ ἕναν εἰρηνοδίκη γεμάτο βασιλόφρονα ζῆλο γιὰ νὰ διεκπεραιώσει τὴ μήνυσή του καὶ γιὰ νὰ ἐκδώσει ἐντάλματα συλήψεως ἐναντίον τῶν βουλευτῶν Μπαζιζ, Σαμπὸ καὶ Μερλέν ντὲ Τιονβίλ, πού εἶταν οἱ πληροφοριοδότες τοῦ Καρρά. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ Συνέλευση εἶχε ἀποδοκιμάσει τὸν εἰρηνοδίκη Λαριβιέρ καὶ μάλιστα τὸν εἶχε παραπέμψει στὸ Ἀνώτατο Δικαστήριον γιὰ τὴν ἀπόπειρα πού δὲν εἶχε διατάσει νὰ διαπράξει ἐναντίον τῆς κοινοβουλευτικῆς ἀουλίας. Ἡ Αὐτὴ ὁμως μπορούσε νὰ θεωρεῖ γιὰ ἐπιτυχία τὴ γιορτὴ πρὸς τιμὴ τοῦ μάρτυρα τοῦ νόμου Σιμονώ, πού εἶχαν ὀργανώσει οἱ Feuil-lants, σὰν ἀπάντησι στὴ γιορτὴ τῶν Ἑλβετῶν τοῦ Σατωβιέ. Ἡ ἐπιτυχία ἀκριβῶς αὐτῆς τῆς γιορτῆς ἔκαμε τὸν Ἀδριανὸ Ντυκὸρ νὰ συμβουλέψει τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ν' ἀντιτάξει τὸ βέτο του στὰ τελευταῖα διατάγματα πού ψήφισε ἡ Συνέλευση.

Ὁ βασιλιᾶς τὸ ἀποφάσισε, ἀλλὰ γιὰ νὰ χρησιμοποήσει τὸ βέτο του, τοῦ χρειάζότανε καὶ ἡ ὑπουργικὴ προσυπογραφή. Ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ ἀρνήθηκαν νὰ προσυπογράψουν τὴν ἐπιστολὴ πού εἶχε ἐτοιμάσει ὁ βασιλιᾶς γιὰ νὰ γνωστοποιήσει τὸ βέτο του στὸ διάταγμα τὸ σχετικὸ μὲ τὴ διάλυση τῆς σωματοφυλακῆς του. Ἀναγκάστηκε τότε νὰ ἐπικυρώσει ὁ ἴδιος τὸ διάταγμα αὐτὸ μὲ λύσσα στὴν καρδιά. Ἄν οἱ ὑπουργοὶ ἔμεναν σταθερὰ ἐνωμένοι, ἴσως ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' νὰ ἐπαύρανε ὁμοια καὶ τ' ἄλλα διατάγματα. Ὁ Ντυμουριέ ὁμως, πού ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σερβᾶν εἶταν τυφλὸ ὄργανό του, παραπονέθηκε πὼς αὐτὸς εἶχε προτείνει στὴ Συνέλευση τὸ στρατόπεδο μὲ τίς 20.000 ἄντρες, δίχως νὰ κάμει τὸν κόπο νὰ τὴ συμβουλευτεῖ. Μέσα στὸ συμβούλιον ἔγινε μιὰ βίαιη σκητὴ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ὑπουργούς. Ὁ ἕνας φοβέριζε τὸν ἄλλον καὶ λίγο εὐεψῆ νὰ τραβήξουν τὰ σπαθιά τους μπρὸς στὰ μάτια τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτὴ ἡ ἀσυμφωνία ἔδωσε στὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ἀφορμὴ ν' ἀναβάλει τὴν ἐπαύρωση. Ὁ Ρολάν τοῦ ὑπόδειξε στίς 10 Ἰουνίου μὲ μιὰ ἐκτενὴ καὶ κάπως τραχιὰ ἐκθεσι πὼς τὸ βέτο του θὰ προκαλοῦσε φοβερὴ ἐκρηξι, γιατί θάκανε τοὺς Γάλλους νὰ πιστέψουν πὼς ὁ βασιλιᾶς συμπαθοῦσε τοὺς ἐμυγκρέδες καὶ τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν ὑποχώρησε. Ὁ Ἀδριανὸς Ντυκὸρ τοῦ εἶχε πεί πὼς τὸ στρατόπεδο ἔξω ἀπ' τὸ Παρίσι θὰ εἶταν ἕνα ὄργανο στὰ χέρια τῶν Ἰακωβίνων πού σκόπευαν νὰ τὸν αἰχμαλωτίσουν σὲ περίπτωσι πού δὲ θὰ πῆγαιναν καλὰ τὰ πράγματα καὶ

νά τόν κρατήσουν δημρο στὴ μεσημβρινή Γαλλία. Οἱ Λαφαγιετικοὶ ἔθνοφύλακες διαμαρτυρήθηκαν γι αὐτὸ τὸ στρατόπεδο, πού τὸ θεωρούσαν σάν προσβολή στὸν πατριωτισμὸ τους. "Υστερ" ἀπὸ δυὸ μέρες σκέψης, ὁ βασιλιάς κάλεσε τὸν Ντυμουριέ, γιατί τοῦ εἶχε ἐμπιστοσύνη, μὰ πού τοῦ τὸν εἶχε ὑποδείξει ὁ Λαπόρτ. Τὸν παρακάλεσε νὰ ἐξακολουθήσει νὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του μαζὶ μὲ τὸν Λακόστ καὶ τὸν Ντυραντὸν καὶ νὰ τὸν ἀπαλλάξει ἀπ' τὸν Ρολάν, τὸν Σερβάν καὶ τὸν Κλαβιέρ. Ὁ Ντυμουριέ δέχτηκε. Συμβούλεψε τὸν Λουδοβίκο ΙΣΤ' ν' ἀντικαταστήσει τὸν Ρολάν μ' ἓνα μηχανικὸ πού τὸν εἶχε γνωρίσει στὸ Χερβούργο, τὸν Μούργκ, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ντυμουριέ ἀνάλαβε τὸ ὑπουργεῖο τῶν Στρατιωτικῶν. Τὸ διώξιμο τοῦ Ρολάν, τοῦ Κλαβιέρ καὶ τοῦ Σερβάν εἶταν ἡ ἀνταπόδοση γιὰ τὴν κατηγορία τοῦ Ντελεσσάρ. Ἄρχισε μὰ ἀποφασιστικὴ μάχη.

Οἱ Γιρονδῖνοι κατόρθωσαν νὰ ψηφιστεῖ ἀπ' τὴ Συνέλευση πὼς ἡ ἀνάκληση τῶν τριῶν ὑπουργῶν προκαλοῦσε τὴ θλίψη τοῦ Ἔθνους, καὶ ὅταν ὁ Ντυμουριέ παρουσιάστηκε στὴν ἴδια συνεδρίαση, στίς 13 Ἰουνίου, γιὰ νὰ διαβάσει μὰ μακροσκελὴ ἀταισιόδοξη εἰσήγηση γιὰ τὴ στρατιωτικὴ κατάσταση, γιουχαῖστηκε. Στὴ διάρκεια τῆς ἴδιας συνεδρίασης, ἡ Συνέλευση διόρισε μὰ ἐπιτροπὴ ἀπὸ 12 μέλη γιὰ τὴ διενέργεια ἀναικρίσεων σχετικὰ μὲ τὴ διαχείριση τῶν διαφόρων ὑπουργῶν τῶν Στρατιωτικῶν καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν ἐπαλήθευση τῶν δηλώσεων τοῦ Ντυμουριέ. Αὐτὸς κατάλαβε πὼς αὐτὴ ἡ ἀνάκριση θάταν ὁ πρόλογος γιὰ τὴν παραπομπή του στὸ Ἄνωτατο Δικαστήριο. Γι' αὐτὸ βιάστηκε νὰ πείσει τὸ βασιλιά γιὰ νὰ κατορθώσει νὰ ἐκικυρωθοῦν τὰ δυὸ ἐκρημνὰ διατάγματα. Τοῦ ἔγραφε πὼς σὲ περιπτωση ἀρνήσεως διέτρεχε τὸν κίνδυνο νὰ δολοφονηθεῖ.

Ὁ Λουδοβίκος ὅμως ὁ ΙΣΤ' πού δὲ φοβήθηκε τὸν Ρολάν, δὲ θέλησε νὰ ὑποχωρήσει μπροστὰ στὸν Ντυμουριέ πού χρησιμοποιοῦσε τὶς ἴδιες μέθοδες. Στίς 15 Ἰουνίου τὸ πρωῖ, τοῦ δήλωσε πὼς ἀρνιότανε τὴν ἐπικύρωση. Ὁ Ντυμουριέ παραιτήθηκε. Ὁ βασιλιάς δέχτηκε ἀμέσως τὴν παραίτησή του καὶ τὸν ἔστειλε διοικητὴ μᾶς μεραρχίας τῆς Βόρειας Στρατιάς.

Ὁ Ντυπόρ καὶ ὁ Λαμέτ ὑπόδειξαν στὸ βασιλιά τοὺς νέους ὑπουργοὺς πού ἐκλέχτηκαν ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τους καὶ ἀπ' τοὺς κύκλους τοῦ Λαφαγιέτ : ὁ Λαζάρ διορίστηκε ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ὁ Σαρπονέ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Τερριέ ντε Μονσιέλ τῶν Ἐσωτερικῶν, ὁ Μπωλιέ τῶν Οἰκονομικῶν. Ὁ Λακόστ παρέμεινε ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν καὶ ὁ Ντυραντὸν τῆς Δικαιοσύνης.

Τὸ διώξιμο τοῦ Ντυμουριέ ὕστερ' ἀπ' τὸ διώξιμο τοῦ Ρολάν, ἡ ἀρνηση ἐπικύρωσης μαζὶ μὲ τὸ σχηματισμὸ μᾶς κυβερνήσεως καθαρὰ ἀπὸ Feuillants, ἔλ' αὐτὰ σίμαιναν πὼς ἡ Αὐλή, στηριζόμενη στοὺς στρατηγούς, θὰ προσπαθοῦσε νὰ ἐφαρμόσει τὸ πρόγραμμα τοῦ Ντυπόρ καὶ τοῦ Λαφαγιέτ, δηλαδὴ νὰ συντρίψει τοὺς Ἰακωβίνους, νὰ διαλύσει στὴν ἀνάγκη τὴ Συνέλευση, ν' ἀναθεωρήσει τὸ Σύνταγμα, ν' ἀνακαλέσει τοὺς ἐμυγκρέδες καὶ νὰ τελειώσει τὸν πόλεμο συνθη-

κολογώντας με τὸν ἐχθρό. Κυκλοφόρησε ἡ φήμη ἀπ' τὶς 16 Ἰουνίου, πὼς ἡ καινούργια κυβέρνησις θὰ ἀνέστειλε τὶς ἐχθροπραξίες καὶ μερικὲς μέρες ἀργότερα, ἔλεγαν συγκεκριμένα πὼς ὁ βασιλιάς θὰ ἐπωφελούνταν ἀπ' τὴ γιορτὴ τῆς Ὁμοσπονδίας τῆς 14ης Ἰουλίου γιὰ νὰ ζητήσῃ πλήρη καὶ ὀλοκληρωτικὴ ἀμνηστία γιὰ τοὺς ἐμγακρέδες. Ὁ Ντυπόρ στὴν ἐφημερίδα του Ὁ Πράχτορας, πού τὴν χρηματοδοτοῦσε τὸ βασιλικὸ ταμεῖο, συμβούλεψε τὸ βασιλιά νὰ διαλύσῃ τὴ Συνέλευσις καὶ νὰ κηρύξῃ διχτατορία. Ὁ Λαφαγιέτ, ἀπ' τὶς 16 Ἰουνίου, ἀπ' τὸ στρατόπεδόν του τῆς Μωμπέζ, ἔστειλε στὸ βασιλιά καὶ στὴ Συνέλευσις ἓνα σφοδρὸ κατηγορητήριον ἐνάντια στὶς λέσχες, στοὺς διαωγμένους ὑπουργοὺς καὶ στὸν Ντυμουριέ. Καὶ δὲ δίστασε νὰ ἐπικαλεσθῇ καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν στρατιωτῶν του, γιὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὶς ἀξιώσεις του. Τὸ γράμμα του αὐτὸ διαβάστηκε στὴ Συνέλευσις στίς 18 Ἰουνίου. Ὁ Βερνιὸ δῆλωσε πὼς εἶταν ἀντισυνταγματικὸ, ὁ Γκαντέ σύγκρινε τὸ στρατηγὸν μετὸν Κρόμβελ. Οἱ Γιρονδῖνοι ὁμῶς, πού εἶχαν παραπέμψῃ σὲ δίκη γιὰ πολὺ μικρότερον ἔγκλημα τὸν Ντελεσσάρ, δὲν τόλμησαν νὰ διατυπώσουν κατηγορία ἐναντίον τοῦ στασιαστῆ στρατηγοῦ, γιατί εἶταν σπυνοχοὶ του. Τοῦ ἀπάντησαν μετὰ τὴ λαϊκὴ διαδήλωση στίς 20 Ἰουνίου, στὴν ἐπέτειο δηλαδὴ τοῦ ἔρκου τοῦ Σφαιριστήριου καὶ τῆς φυγῆς τῆς Βαρῆν.

Τὰ προάστεια, ὀδηγημένα ἀπ' τὸν Σαντέρ καὶ τὸν Ἀλεξάντρο, στὴν ἀρχὴ πῆγαν στὴ Συνέλευσις, κ' ὕστερα στὸ παλάτι, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τὸ διώξιμον τῶν πατριωτῶν ὑπουργῶν, γιὰ τὴν ἀδράνεια τοῦ στρατοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀρνησιμότητα τῆς ἐπικύρωσης τῶν διαταγμάτων. Ὁ δήμαρχος τοῦ Παρισιοῦ Πετιὸν καὶ ὁ γενικὸς ἐπίτροπος τῆς Κομμουνῆς Μανουέλ, δὲν ἔκαναν τίποτα γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴ διαδήλωση. Φτάσανε πολὺ ἀργὰ στὸν Κεραμεικόν, ὅταν ὁ βασιλιάς εἶχε κίβλας ὑποστῆ διὰ ὀλόκληρας ὥρας, μετὰ τὸ θάρος, τὴν ἐπίθεσιν τῶν διαδηλωτῶν. Στριμωγμένον στὸ κούφωμα ἐνὸς παράθυρου, φόρεσε τὸν κόκκινον σκοῦφο καὶ ἤπιε στὴν ὑγείαν τοῦ ἔθνους, ἀρνήθηκε ὁμῶς κατηγορηματικὰ νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ διατάγματα καὶ ν' ἀνακαλέσῃ τοὺς ὑπουργοὺς, πού πῦ δὲν τοὺς ἐμπιστευόταν. Οἱ Ὁρεινοὶ, ὕστερ' ἀπὸ συμβουλὴν τοῦ Ροβεσπιέρου, δὲν εἶχαν πάρῃ μέρος σ' αὐτὴν τὴν ἐκδήλωση. Δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη στοὺς Γιρονδῖνους καὶ δὲ θέλωνε νὰ συμμετάσχουν παρὰ μόνον σὲ μιὰν ἀποφασιστικὴν πράξιν καὶ ὄχι σὲ μιὰν ἀπλή ἐπίδειξιν.

Ἡ ἀποτυχία τῆς διαδήλωσης τῶν Γιρονδῖνων ὠφελοῦσε τοὺς βασιλόφρονες. Ἡ Νομαρχία τοῦ Παρισιοῦ, ἀπόλυτα προσηλωμένη στοὺς Feuillants, ἔλαψε τὸν Πετιὸν καὶ τὸν Μανουέλ. Ἀπὸ ὄλες τὶς ἐπαρχίαις ἔφτασαν στὸν Κεραμεικόν καὶ στὴ Συνέλευσιν ἀπειλητικὰ ψηφίσματα ἐναντίον τῶν Ἰακωβλῶν καὶ ψηφίσματα ἀφοσίωσης στὸ βασιλιά. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ, πού κατατέθηκε σ' ἓναν παρισινὸν συμβολαιογράφον, τὸν Γκυγιώμ, συγκέντρωσε 20.000 ὑπογράφους. Πολυάριθμοι νομαρχιακὲς συγκεντρώσεις ἐπέκριναν τὴν 20ῃ Ἰουνίου. Ὁ βασιλόφρονας ἡγέτης γιὰ τὴν Σαγιάν πολιόρκησε μετὰ 2.000

βασιλόφρονες τὸν Πύργο Ζαλέ, στὴν Ἄρντες, κι αὐτοτιτολοφορήθηκε ἀντιστράτηγος τοῦ στρατοῦ τῶν πριγκίπων. Μιὰ ἄλλη ἐξέγερση τῶν βασιλόφρονων ξέσπασε στὸ Φινιστέρ, τὸν ἴδιον καιρὸ, στὶς ἀρχὲς Ἰουλίου.

Ὁ Λαφαγιέτ, ἐγκαταλείποντας τὸ στρατό του μπρὸς στὸν ἐχθρὸ, παρουσιάστηκε στὴ Συνέλευση, στὶς 28 Ἰουνίου, καλώντας τὴν νὰ διαλύσει χωρὶς ἀναβολὴ τὶς λέσχες τῶν Ἰακωβίνων καὶ νὰ τιμωρήσει παραδειγματικὰ τοὺς αὐτουργοὺς τῶν βιοπραγιῶν ποὺ ἔγιναν στὶς 20 Ἰουνίου στὸν Κεραμεικὸ. Ἡ βασιλόφρονη ἀντίδραση εἶταν τόσο δυνατὴ, ποὺ ὁ Λαφαγιέτ καταχειροκροτήθηκε. Μιὰ πρόταση μομφῆς ἐναντίον του, ποὺ τὴν πρότεινε ὁ Γκαντέ, ἀπορίφθηκε μὲ 339 ψήφους ἐναντίον 234, καὶ ἡ αἴτηση τοῦ στρατηγοῦ στάλθηκε ἀπλᾶ στὴν Ἐπιτροπὴ τῶν Δώδεκα ποὺ διαδραμάτιζε κίβλας τὸ ρόλο τῆς κατοπινῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Κοινῆς Σωτηρίας. Ὁ Λαφαγιέτ αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν ἐνοοῖσε νὰ περιοριστῆι μόνο στὶς ἀπειλές. Λογάριαζε νὰ παρασύρει τὴν παρισινὴ ἐθνοφυλακὴ, ποὺ μιὰ μεραρχία της, ποὺ τὴ διοικοῦσε ὁ φίλος του Ἀκλόκ, θὰ τὴν ἐπιθεωροῦσε τὴν ἄλλη μέρα ὁ βασιλιάς. Ὁ Πετιὸν δμας, εἰδοποιημένος ἀπ' τὴ βασίλισσα ποὺ φοβότανε τὸν Λαφαγιέτ περισσότερο κι ἀπ' τοὺς Ἰακωβίνους, ματαίωσε τὴν ἐπιθεώρηση. Μάταια ὁ Λαφαγιέτ προσπάθησε νὰ συγκεντρώσει τοὺς ἠπαδούς του. Τοὺς εἶχε ὀφθαίσει συνάντηση γιὰ τὸ βράδι στὰ Ἡλύσια Πεδία. Μονάχα καμιά ἑκατοστὴ ἀπ' αὐτοὺς πῆγανε. Ἀναγκάστηκε νὰ ξαναγυρίσει στὴ στρατιὰ του ἄπρακτος.

Ἀποτύχαινε γιὰτὶ οἱ φιλοδοξίες του συγκρούονταν μὲ τὸ ἐθνικὸ αἶσθημα. Ἡ ἀδράνεια ὅπου εἶχε κρατήσει τὸ στρατό ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες φαινόταν ἀνεξήγητη. Εἶχε δώσει καιρὸ στοὺς Πρώσους νὰ τελειώσουν τὶς προπαρασκευές τους καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν ἤσυχχα στὸ Ρῆνο. Ὁ Λυκνέρ, ὕστερ' ἀπὸ μιὰν εἰκονικὴ ἐπίθεση στὸ Βέλγιο, ἐγκατέλειπε δίχως καμιὰν ἀνάγκη τὸ Κουρτραί κι ὀπισθοχωροῦσε ὡς τὰ τεῖχη τῆς Ἀλλης. Ὁ ἀγίνας ἀπὸ δῶ καὶ πέρα θὰ διεξαγόταν πάνω σὲ γαλλικὸ ἔδαφος. Στὶς 6 Ἰουλίου, ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' γνωστοποίησε στὴ Συνέλευση τὴν προσέγγιση τῶν πρωσικῶν στρατευμάτων.

Μπροστὰ στὸν ἄμεσο κίνδυνο, οἱ Ἰακωβίνοι ξέχασαν τὶς διαιρέσεις τους καὶ σκέφτηκαν μονάχα τὴ σωτηρία τῆς Ἐπανάστασης καὶ τῆς Πατρίδας. Ὁ Μπρισσὸ κι ὁ Ροβεσπιέρος κάνανε καὶ οἱ δυὸ τους ἐκκλησιὰ γιὰ τὴν ἔνωση, στὶς 28 Ἰουνίου, στὴ λέσχη, καὶ ζήτησαν καὶ οἱ δυὸ τους τὴν ἄμεση τιμωρία τοῦ Λαφαγιέτ. Στὴ Συνέλευση οἱ Γιρονδῖνοι ἐπέσεισαν ἐναντίον τῶν ὑπουργῶν τῶν Feuillants τὴν ἀπειλὴ τοῦ διατάγματος ποὺ θὰ τοὺς παράπεμπε σὲ δίκη, πῆρανε τὴν πρωτοβουλία γιὰ καινούργια μέτρα ἐθνικῆς ἀμυνας καὶ κινητοποίησαν τὶς λαϊκὲς δυνάμεις. Τὴν 1ῃ Ἰουλίου, ψήφισαν νὰ γίνονται δημοσίᾳ οἱ συνεδριάσεις ὅλων τῶν διοικητικῶν σωμάτων, πράγμα ποὺ σήμαινε πῶς τὰ ἔβαζαν κάτω ἀπ' τὸν λαϊκὸ ἄγχο. Στὶς 2 Ἰουλίου παρέκαμψαν τὸ βέτο, ποὺ εἶχε ἀντιτάξει ὁ

βασιλιάς στο διάταγμα για τὸ στρατόπεδο τῶν 20.000 ἀνδρῶν, ψηφίζοντας ἕνα καινούργιο διάταγμα πὸν ἐπέτρεπε στοὺς ἐθνοφυλάκας νὰρθοῦν στὸ Παρίσι γιὰ τὴ γιορτὴ τῆς δημοκρατίας τῆς 14ης Ἰουλίου, κ' ἔδινε σ' αὐτοὺς τοὺς ἡμίστονδουστὰ ὄδοιπορικὰ καὶ τὰ ἔξοδα διαμονῆς.

Στις 3 Ἰουλίου ὁ Βερνιώ, ἐπεχτείνοντας τὴ συζήτηση, ἄφησε νὰ διαφανεῖ μιὰ φοβερὴ ἀπειλὴ ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ βασιλιά: «Στ' ὄνομα τοῦ βασιλιά, οἱ γάλλοι πρόγκικτες προσπαθήσαν νὰ ξεσηκώσουν ἐναντίον τοῦ Ἔθνους διες τὶς Αὐλὲς τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ τὴν προσβολὴ κατὰ τοῦ βασιλιά ἔγινε ἡ συνθήκη τοῦ Πίλιτς καὶ ἡ τερατώδης συμμαχία ἀνάμεσα στὶς Αὐλὲς τῆς Βιέννης καὶ τοῦ Βερολίνου» μόνο γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὸ βασιλιά εἰδαμε νὰ τρέχουν στὴ Γερμανία κάτω ἀπ' τὶς σημαῖες τῆς ἀνταρσίας οἱ πρώην λόχοι τῆς σωματοφυλακῆς μόνο γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸ βασιλιά οἱ ἐμγκρέδες ζητοῦν καὶ κατατάσσονται στὸν αὐστριακὸ στρατὸ κ' ἐτοιμάζονται νὰ ξεσκίσουν τὰ στήθια τῆς πατρίδας τους...στὸ ὄνομα τοῦ βασιλιά χτυπιέται ἡ ἐλευθερία...λοιπόν, διαβάξω στὸ Σύνταγμα, κεφάλαιο 2, παρᾶγραφος 1, ἄρθρο 6. *Ἄν ὁ βασιλιάς μπεῖ ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς στρατοῦ καὶ διοικεῖ δυνάμεις ἐναντίον τοῦ Ἔθνους, ἡ δὲν ἀντιτίθεται, με κατηγορηματικὲς πράξεις, σ' ἕνα τέτιο ἐγγεῖρημα πὸν θὰ γίνεταν στὸ ὄνομά του, θὰ θεωρηθεῖ πὸς παραιτήθηκε ἀπ' τὸ θρόνο».* Κι ὁ Βερνιώ, θυμίζοντας τὸ βασιλικὸ βέτο πὸν εἶταν ἡ αἰτία τῶν ταραχῶν στὶς ἐπαρχίες, καὶ τὴν ἐκούσια ἀδράνεια τῶν στρατηγῶν πὸν προετοίμαζαν τὴν εἰσβολή, ρωτοῦσε τὴ Συνέλευση, με ἕμεσο τρόπο ἂν εἶναι ἀλήθεια δι: ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' δὲν ὑπαγόταν στὴν ἔνοια τοῦ συνταγματικοῦ ἄρθρου. Ἔτσι ἔσπερνε τὴν ἰδέα τῆς ἐκπτώσης πέρα γιὰ πέρα στὴν κοινὴ γνώμη. Ὁ λόγος του, πὸν ἔκαμε τεράστια ἐντύπωση, στάλθηκε ἀπ' τὴ Συνέλευση σ' ὄλους τοὺς Νομοῦς.

Στις 11 Ἰουλίου, ἡ Συνέλευση κήρυξε τὴν πατρίδα σὲ κίνδυνο. Ὅλα τὰ διοικητικὰ σώματα καὶ οἱ δημοτικὲς ἀρχές ἔπρεπε νὰ συνεδριάξουν διαρκῶς. Ὅλες οἱ ἐθνοφυλακὲς κλήθηκαν ὑπὸ τὰ ὄπλα. Καινούργια συντάγματα ἀπὸ ἐθελοντὲς συγκροτήθηκαν. Μέσα σὲ λίγες μέρες στρατολογήθηκαν 15.000 Παρισινοί.

Ἄπ' τὶς μεγάλες πόλεις, ἀπ' τὴ Μασαλία, ἀπ' τὸ Ἀνζέ, τὴ Ντιζόν, τὸ Μονπελιέ κλπ. ἀπειλητικὰ ψηφίσματα ζητοῦσαν τὴν ἐκπτώση τοῦ βασιλιά. Στις 13 Ἰουλίου, ἡ Συνέλευση ἀκύρωσε τὴν παύση τοῦ Πετιὸν καὶ τὸν ξανάφερνε στὴ θέση του. Στὴ γιορτὴ τῶν Ὁμόσπονδων τῆς ἄλλης μέρας, δὲν ἀκούστηκαν πιά φωνές: *Ζήτω ὁ βασιλιάς!* Οἱ θεατὲς εἶχαν γράψει με κιμωλία πάνω στὰ καπέλα τους τὶς λέξεις: *Ζήτω ὁ Πετιὸν!*

Ἡ μεγάλη κρίση προαναγγελλόταν. Γιὰ νὰ τὴν ἀποσοβήσουν θάπρεπε τὸ κόμμα τῶν Feuillants νὰ σχηματίσει ἕναν συμπαγὴ ὄγκο καὶ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν κατηγορηματικὴ καὶ ἀνεπιφύλαχτη ὑποστήριξη τοῦ παλατιοῦ. Δύσκολα ὁμως συννοοῦνταν ἀναμεταξύ τους οἱ Feuillants. Ὁ Μπερτριάν δυσπιστοῦσε γιὰ τὸν Ντυπό. Οἱ ὑπουρ-

γοί, για να προλάβουν την κήρυξη της πατρίδας σε κατάσταση κινδύνου, είχαν συμβουλέψει το βασιλιά να παρουσιαστεί επί κεφαλής τους στη Συνέλευση και να της καταγγείλει τον κίνδυνο που διάτρεχε η Γαλλία εξ αιτίας των στασιαστών, που συνωμοτούσαν ανοιχτά για την άνατροπή της μοναρχίας. Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ άρνήθηκε, γιατί έτσι τον είχε συμβουλέψει ο Ντυπόρ, που μόνο στην επέμβαση του Λαφαγιέτ έβλεπε τη σωτηρία. Τότε οι ύπουργοι ύπόβαλαν ομαδικά τις παρατήσεις τους, στις 10 Ίουλίου, την παραμονή της ημέρας που η Συνέλευση κήρυξε την πατρίδα σε κίνδυνο.

Ο Λαφαγιέτ που είχε συνηθηθεί με τον Λυκνέο, πρότεινε στο βασιλιά να τον πάρει άπ' το Παρίσι και να τον πάει στην Κομπιένη, όπου είχε προετοιμάσει τα στρατεύματα για να τον δεχτούν. Η άναχώρηση που είχε όριστεί για τις 12 Ίουλίου άναβλήθηκε για τις 15. Ο Λουδοβίκος όμως τελικά άρνήθηκε την προσφορά του Λαφαγιέτ. Φοβήθηκε πως άπό κει και πέρα θάταν δημος στα χέρια του στρατηγού. Θυμόταν πως την έποχη των θρησκευτικών πολέμων, οι διάφορες φατρίες προσπαθούσαν να βάλουν στο χέρι το βασιλιά. Μόνο στις ξένες λόγγες είχε έμπιστοσύνη, και η Μαρία Άντουανέτα επέμενε ζητώντας άπ' τον Μερσού να μεσολαβήσει ώστε οι συνασπισμένοι βασιλιάδες να κυκλοφορήσουν όσο το δυνατό ωρύτερα ένα μανιφέστο τέπιο, που να έπιβληθεί στους Ίακωβίτους και μάλιστα να τους τρομοκρατήσει. Το μανιφέστο αυτό που το ύπόγραψε ο δούκας του Μπρούνσβικ, άρχιστράτηγος των συμαχικών δυνάμεων, άντι να σώσει την Αύλή, αντίθετα προκάλεσε την καταστροφή της. Άπειλούσε πως θα τουφέκιζε όλους τους έθνοφύλακες που θα προσπαθούσαν να προβάλλουν αντίσταση και πως θα κατάρτεψε και θάκαιγε το Παρίσι, αν ο Λουδοβίκος ΙΣΤ΄ και η οικογένειά του δέν άπελευθερώνονταν άμέσως.

Όστόσο, η παραίτηση των ύπουργών των Feuillants άρχισε πάλι να διχάζει το πατριωτικό κόμμα. Οι Γιρονδίνοι φαντάστηκαν πως είταν μιά έξαιρετη εύκαιρία για να έπιβληθούν στο βασιλιά που τάχε χαμένα και για να ξανακαταλάβουν την έξουσία. Άρχισαν λοιπόν μυστικές συνηοήσεις με την Αύλή. Ο Βερνιά, ο Γκαντέ, ο Ζανσονέ έγραψαν στο βασιλιά, χρησιμοποιώντας για ένδιάμεσο τον ζωγράφο Μπόζ και τον θαλαμηπόλο Τιερρύ, στις 16-18 Ίουλίου. Ο Γκαντέ είδε το βασιλιά, τη βασίλισσα και το Δελφίνο.

Άμέσως οι Γιρονδίνοι άλλαξαν στάση στη Συνέλευση. Άρχισαν ν' άποδοκιμάζουν τη δημοκρατική κίνηση και ν' άπειλούν τους στασιαστές.

Το παρισινό τμήμα του Μωκονσέιγ, είχε πάρει την άπόφαση πως δέ θ' άναγνώριζε πιά το Λουδοβίκο ΙΣΤ΄ σά βασιλιά των Γάλλων. Ο Βερνιά στις 4 Αύγουστου άκύρωσε αυτή την άπόφαση. Άπ' τις 25 Ίουλίου ο Μπρισσώ άναθεμάτιζε το δημοκρατικό κόμμα : « Άν ύπάρχουν άνθρωποι, έλσγε, που άποβλέπουν να έγκαθιδρύσουν τώρα τη δημοκρατία πάνω στα συντρίμια του Συντάγματος, αυτούς τους ανθρώπους θα πρέπει να τους χτυπήσει το

σπαθί του νόμου, όπως και τους ένθερμους δακδούς των δύο Βουλών και τους αντιπαραστάτες του Κόμπλεντς». Και την ίδια μέρα ο Λαζούρος προπαθούσε να πείσει τους Ίακωβίνους πώς έπρεπε να απομακρύνει τους Όμοσπονδούς απ' το Παρίσι, στέλλοντάς τους ή στο στρατόπεδο του Σουασόν ή στα σύνορα. Γινόταν φανερό πώς οι Γιρονδίνιοι δέ θέλανε την εξέγερση, ούτε την έκπτωση του βασιλιά.

Το κίνημα όμως είχε πάρει το δρόμο του και τίποτα δεν μπορούσε να το σταματήσει πιά. Τα Παρισινά διαμερίσματα συνεδρίαζαν διαρκώς. Σχημάτισαν άναμεταξύ τους μια κεντρική επιτροπή. Πολλά διαμερίσματα δέχονταν να παίρνουν μέρος στις συνεδριάσεις τους παθητικοί πολίτες, τους επέτρεπαν να κατατάσσονται στην έθνοφυλακή και τους όπλιζαν με όπλα. Στους Ίακωβίνους ο Ροβεσπιέρος κι ο Άντουάν, στη Συνέλευση το τρίο των Κορδελιέρων εξαίρων την ήγεσία του λαϊκού κινήματος. Ο ρόλος του Ροβεσπιέρου προπαντός εΐταν σημαντικός. Ο Ροβεσπιέρος απ' τις 11 Ίουλίου δημηγορεί στη λέσχη των Ίακωβίνων κ' έξερεθίζει τους Όμοσπονδούς: «Πολίτες, ήρθατε δώ για μιάν άσκοπη τελετή, για την ανανέωση της Όμοσπονδίας της 14ης Ίουλίου;» Τους περιγράφει την προδοσία των στρατηγών, την άτιμωρησία του Λαφαγιέτ: «Η Συνέλευση ύπάρχει ακόμα; Τήν προσβάλανε, την έξευτελίσανε κι αυτή δεν έκδικήθηκε ακόμα!» Μια πού ή Συνέλευση άποτραβίσταν, οι Όμοσπονδοί έπρεπε να σώσουν το κράτος. Τους συμβούλευε να μην όρκιστούν στο βασιλιά. Η πρόκληση εΐταν τόσο χτυπητή, όστε ο ύπουργός της Δικαιοσύνης κατάγγειλε το λόγο του στον Εΐσαγγελία και ζήτησε τη ποινική του δίωξη. Ο Ροβεσπιέρος, δίχως να φοβηθεί απ' αυτό, συντασσε άναφορές όλοένα και περισσότερο άπειλητικές πού οι Όμοσπονδοί τις παρουσίαζαν τη μια πάνω στην άλλη στη Συνέλευση. Η άναφορά της 17ης Ίουλίου ζητούσε την έκπτωση του βασιλιά. Με την παρόρμηση του Ροβεσπιέρου οι Όμοσπονδοί όρισαν ένα μυστικό διευθυντήριο όπου συμμετείχε κι ο Άντουάν, και το διευθυντήριο αυτό συνεδρίαζε τότε-πότε στο σπίτι του ξυλουργού Ντυπλαί, όπου κατοικούσαν ο Ροβεσπιέρος κι ο Άντουάν.

Όταν είδε τους Γιρονδίνιους να συμφωνούν πάλι με την Αύλή, ο Ροβεσπιέρος ξανάρχισε έναντιόν τους τον άγώνα. Από τις 25 Ίουλίου, άπαντώντας στον Λαζούρος, δήλωσε στους Ίακωβίνους πώς για τις σοβαρές αρρώστιες χρειάζονται δραστικά φάρμακα. Η προσωρινή παύση του βασιλιά δεν του φαινόταν αρκετό μέτρο: «Αυτή ή παύση, πού θ' άφηνε στο βασιλιά τον τίτλο και τα δικαιώματα της έκτελεστικής έξουσίας, δέ θάταν τίποτ' άλλο παρά μια συμπαιγνία ανάμεσα στην Αύλή και στους μηχανογράφους της Νομοθετικής για να του τα επιστρέψουν πιά πλατιά όταν θά τον ξανάφεραν. Η έκπτωση ή η όριστική παύση θά εΐταν λιγότερο ύποπτη, αυτή όμως θάφηνε ακόμα άνοιχτή την πόρτα για τα άτοπα πού άναπτύξαμε». Ο Ροβεσπιέρος λοιπόν φοβάται πώς «οι μηχανογράφοι της Νομοθετικής», μ' άλλα λόγια οι δακδοί του Μπρισό, παίζουν με τον Λουδοβίκο ΓΣΤ' μια καινούργια έκδοση της κωμωδίας πού είχαν παίξει οι

Feuillants την πρώτη φορά ύστερα απ' τη Βαρέν. Δέ θέλει να ξεγελαστεί, και γι αυτό ζητάει την άμεση κατάργηση τής Νομοθετικής και τήν αντικατάστασή της με μιá Συμβατική που θά μεταρρυθμίσει τó Σύνταγμα. Καταδικάζει και τή Συνέλευση και τó βασιλιά. Θέλει ή Συμβατική να εκλεγεί απ' όλους τούς πολίτες, δίχως διάκριση, ένεργούς και παθητικούς. Μ' άλλα λόγια κινητοποιεί τις μάξες έναντίον τής μπουρξουαζίας. Μ' αυτό τεματίξε άριστικά τις τελευταίες μανούβρες που έκαναν οι Γιρονδίνοι για να ξαναπάρουν τήν έξουσία στ' όνομα τού βασιλιά. Τó σχέδιο που πρότεινε έτελεσθηκε.

Μάταια ó Μπρισσώ προσπάθησε ν' άπαντήσει στόν Ροβεσπιέρο, στις 26 'Ιουλίου, μ' έναν μεγάλο λόγο στη Συνέλευση. Κατάγγειλε τήν κίνηση τών στασιαστών που ζητούσαν τήν έκπτωση. Καταδίκασε τó σχέδιο για τή σύγκληση τών προκαταρκτικών συνελεύσεων για τήν έκλογή καινούργιας Συνέλευσης. Έκανε τόν ύπαινο γιό πώς ή σύγκληση αυτή θά έξυπηρετούσε τά σχέδια τών άριστοκρατών. Η πάλη ανάμεσα στόν Ροβεσπιέρο και στους Γιρονδίνους δξύνηκα. Ο 'Ινάρ κατηγορήσε τόν Άντουάν και τόν Ροβεσπιέρο για συνωμότες κι άνάλαβε τήν ύποχρέωση, στη λέσχη τής Ένωσης όπου μαζεύονταν οι βουλευτές τής Άριστεράς, να τούς κατηγορήσει για να παραπεμφθούν στο Άνώτατο Δικαστήριο. Ο Πετιόν προσπαθούσε να παρεμποδίσει τήν έξέγερση. Στις 7 του Αύγουστου, πήγε στο σπίτι του Ροβεσπιέρου για να τού ζητήσει να καθησυχάσει τó λαό. Σ' αυτό τó διάστημα ό Δαντών άνακαούταν στο Άρσι-σύρ-δμπ, απ' όπου γύρισε τήν παραμονή μόνο τής μεγάλης μέρας.

Ο Ροβεσπιέρος, που είταν θαυμάσια πληροφορημένος, κατάγγειλε στις 4 Αύγουστου, μιá συνωμοσία που κατάστρωναν οι άριστοκράτες για να φυγαδέψουν τó βασιλιά. Ο Λαφαγιέτ πραγματικά κατέβαλε μιá νέα προσπάθεια προς τήν κατείδυνη αυτή. Κατά τó τέλος τού 'Ιουλίου, είχε στείλει στις Βρυξέλλες έναν πρόχτορα, τόν Μασσόν ντε Σαιντ-Άμάντ, να ζητήσει απ' τήν Αυστρία άνακωχή και τή μεσολάβηση τής 'Ισπανίας για τή σύναψη ειρήνης. Ταυτόχρονα έστειλε μυστικά Ιππικό στην Κομπιένη για να καλύψει τήν άναχώρηση τού βασιλιά. Όλες όμως αυτές οι προσπάθειές του στάθηκαν άνώφελες. Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' για μιάν άκόμα φορά, άρνήθηκε να φύγει. Οι μυστικές διαπραγματεύσεις με τούς Γιρονδίνους τόν είχαν κάνει αισιόδοξο. Ύστερα, είχε μοιράσει μεγάλα χρηματικά ποσά στους διάφορους δημαγωγούς. Ο Ντυπόρ είχε έπιφορηστεί να έξαγοράσει τόν Πετιόν, τόν Σαντέρ και τόν Ντελακουά (του Αίρ και Λουάρ). Ο Μπερτράν ντε Μολεβίλ, λέει πώς ό βασιλιάς είχε θέσει στη διάθεσή του ένα έκατομύριο. Ο Λαφαγιέτ δηλώνει πώς ό Δαντών είχε πάρει 50.000 σκούδα. Ο ύπουργός τών Έσωτερικών Τερριέ ντε Μονσιέλ μοίρασε, μόνον αυτός, 547.000 λίβρες στο τέλος 'Ιουλίου και 449.000 στις άρχές τού Αύγουστου. Ο Βέστερμαν, ένας παλιός άλατός στρατιώ-

της, μέλος του διευθυντήριου των Όμοσπόνδων, δήλωσε, τον Άπριλη του 1793 στην αναγκαστική έπαρση της Συμβατικής, πως του είχαν προσφέρει τρία εκατομύρια κι αυτό το είχε αναφέρει στον Δαντών. Ο Φάμπρ ντ' Εγκλαντίν, ποιητής και απένταρος, προσπάθησε να τραβήξει σημαντικά ποσά απ' τον ύπουρο των Ναυτικών Ντυμπουαί. Το βασιλικό ζεύγος ήταν σίγουρο πως δεν ήταν δυνατό να φοβάται σοβαρά από ανθρώπους που ήθελαν μόνο να κερδίσουν χρήματα. Δεν είχε σκεφτεί πως αυτοί οι άσυνείδητοι άνθρωποι ήταν ικανοί να πάρουν λεφτά κ' ύστερα να προδώσουν. Η φρουρά του παλατιού έπισχύθηκε. Ο διοικητής της έθνοφυλακής Μαντά ντε Γκρανσαι ήταν θερμο-βασίλοφρονος. Όταν η Συνέλευση άθώωσε όριστικά τον Λαφαγιέτ, στις 8 του Αύγουστου, το μυστικό επαναστατικό διευθυντήριο καθόρισε το πίστο καθενός απ' τα μέλη του. Τη νύχτα της 9ης προς τη 10η Αύγουστου, ο Καρρά κι ο Σωμέτ πήγαν στους στρατώνες των Όμοσπόνδων της Μασαλίας, στο τμήμα των Κορδε-λιέρων, ενώ ο Σαντέρ ξεσήκωσε το προάστειο του Άγιου Άντωνίου κι ο Άλεξάντρ το προάστειο του Σαιν-Μαρσώ. Χτύπησαν τις καμπάνες. Τα τμήματα έστειλαν στο Δημαρχείο έπίτροπους που εγκαταστάθηκαν σαν επαναστατικές δημοτικές αρχές στη θέση της νόμιμης δημοτικής αρχής. Ο Πετιόν περιορίστηκε σε λίγο στο διαμέρισμά του και φρουρήθηκε από ένα απόσπασμα. Ο Μαντά, που τον κάλεσαν στο Δημαρχείο, αποδείχτηκε ένοχος για τη διαταγή που έδωσε να χτυπηθούν απ' τα πίσω οι Όμοσπόνδοι. Η επαναστατική Κομμούνια διάταξε τη σύλληψή του κ' ενώ τον οδηγούσαν στη φυλακή, μιά πιστολιά τον ξάπλωσε νεκρό στην πλατεία της Γκρέβης. Όταν χάθηκε ο Μαντά, έχασε τη συνοχή της η φρούρηση του παλατιού.

Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' δέ δείχτηκε αποφασιστικός. Όταν πληροφοσιάσαν οι διαδηλωτές, άφέθηκε να πειστεί απ' τον γενικό εισαγγελέα του Νομού, τον Ρεντερέ, πως έπρεπε να εγκαταλείψει το καλάτι με την οικογένειά του και να πάει στη Συνέλευση που συνεδρίαζε εκεί κοντά, στην αίθουσα του Ίππόδρομου, για να ζητήσει προστασία. Όταν άφησε τον Κεραμεικό, οι περισσότεροι έθνοφύλακες των βασιλοφρόνων τμημάτων (Φιγ Σαιντ-Ντομά και Πιτιέρ) και όλοι οι στρατιώτες του πυροβολικού επαναστάτησαν. Μόνο οι Έλβετοι και οι εύπατρίδες άντιστάθηκαν. Σάρωσαν με τα φονικά πυρά τους τις αΐλες του παλατιού. Οι επαναστάτες αναγκάστηκαν να φέρουν κανόνια και να κάνουν έφοδο. Όταν υποχώρησαν οι Έλβετοί, οι περισσότεροι οφραγιάστηκαν. Άπ' το λαό είχαν σκοτωθεί και τραυματιστεί 600.

Η Συνέλευση παρακολουθούσε με άνησυχία τις περιπέτειες του άγωνα. Όσο η έκβασή του ήταν άμφίβολη μεταχειριζόταν τον Λουδοβίκο σά βασιλιά. Όταν παρουσιάστηκε ζητώντας καταφύγιο, ο Βερνιά, που προέδρευε, του δήλωσε πως η Συνέλευση ήξερε το καθήκον της και πως είχε όρκιστεί να διατηρήσει τις «έγκαθιδρυμέ-

νες αρχές». Λίγο αργότερα ο Γκαντι πρότεινε να διοριστεί ένας επαγγελματίας για το «βασιλικό πρίγκιπα». Όταν όμως η εξέγερση πέτυχε οριστικά, η Συνέλευση, αποφάσισε την παύση του βασιλιά και ψήφισε τη σύγκληση της Συμβατικής που είχε ζητήσει ο Ροβασπιέρος, για μεγάλη αγανάκτηση του Μπρισσό. Η φρούρηση του παυμένου βασιλιά ανατέθηκε σε ισχυρή φρουρά. Η Συνέλευση θάρσισε να του παραχωρηθεί το ανάκτορο του Λουξεμβούργου. Η επαναστατική όμως Κομμούνα απαίτησε να μεταφερθεί στο Τάμπλ, που ήταν πιο στενή και πιο εύκολοφρούρητη φυλακή.

Ο θρόνος είχε ανατραπεί, με το θρόνο όμως μαζί έπεφταν και οι τελευταίοι υπερασπιστές του, αυτή η μειοψηφία της αριστοκρατίας που είχε εξαπολύσει την Επανάσταση και που είχε κανηχθεί πώς θα τη μετρίαζε και θα την καθοδηγούσε και ακόμα, για ένα διάστημα, είχε την αυταπάτη πώς κυβερνούσε, με τον Λαφαγιέτ πρώτα, κ' ύστερα με τους Λαμέτ.

Ο Λαφαγιέτ προσπάθησε να ξεσηκώσει το στρατό του εναντίον του Παρισιού. Κατόρθωσε στην αρχή να παρασύρει τον Νομό των Αρδεννών και μερικούς Δήμους· αλλά εγκαταλειμμένος απ' την πλειονότητα των στρατευμάτων του, αναγκάστηκε σε λίγο να φύγει για το Βέλγιο, στις 19 του Αύγουστου, συνοδευμένος απ' τον Αλέξανδρο Λαμέτ και τον Λατούρ Μωμπούρ. Οι Αυστριακοί τον υποδέχτηκαν άσχημα και τον έκλεισαν στον πύργο του Ολλμυτς. Ο φίλος του ο βαρώνος Ντήτριχ, ο παρίφημος δήμαρχος του Στρασβούργου που μέσ' στο σαλόνι του ο Ρουζέ ντε Αίλλ είχε τραγουδήσει το έμβατήριο της στρατιάς του Ρήνου, που ύστερα έγινε η Μασαλιώτιδα, δεν κατόρθωσε να ξεσηκώσει την Αλσατία. Όταν τον ανακάλεσε η Συνέλευση, πέρασε κι αυτός τα σύνορα.

Αλλά, όχι μονάχα το κόμμα των Feuillants, δηλαδή η ανώτερη μπουρζουαζία και η φιλελεύθερη αριστοκρατία είχε συντριφεί μαζί με τη βασιλεία απ' το κανόνι της 10 Αύγουστου, αλλά και το κόμμα των Γιρονδίνων, που είχε συνθηκολογήσει με την Αίβη in extremis και που είχε προσπαθήσει να παρεμποδίσει την εξέγερση, έβγαине μειωμένο από μια νίκη που δεν ήταν δικιά του και που του την είχαν επιβάλει.

Οι βιοτέχνες και οι παθητικοί πολίτες, δηλαδή οι προλετάριοι, στρατολογημένοι απ' τον Ροβασπιέρο και τους Ορεινούς, είχαν εκδικηθεί στο κολλακλάσιο τη σφαγή στο Πεδίο του Άρεως, του περασμένου χρόνου. Η πτώση του θρόνου είχε την αξία μιας καινούργιας Επανάστασης. Η Δημοκρατία χάραζε στον ορίζοντα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Ἡ κρίση τοῦ παλιοῦ καθεστώτος	5—17
II. Ἡ ἐξέγερση τῶν εὐγενῶν	18—20
III. Ἡ γενική Συνέλευση τῶν Τάξεων	31—40
IV. Ἡ ἐξέγερση τοῦ Παρισιῦ	41—50
V. Ἡ ἐξέγερση τῶν Ἐπαρχιῶν	51—59
IV. Ὁ Λαφαγιὲν «Αὐλάρχης»	60—84
VII. Ἡ ἀνασυγκρότηση τῆς Γαλλίας	85—97
VIII. Τὸ οἰκονομικὸ πρόβλημα	98—112
IX. Τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα	113—122
X. Ἡ φυγὴ τοῦ βασιλεῦς	123—136
XI. Ὁ πόλεμος	137—152
XII. Ἡ ἀνάτροπή τοῦ θρόνου	153—165